

Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації

Харківська академія неперервної освіти



Ольга Кобилянська
(1863—1942)

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції,

*присвяченої 150-річчю від дня народження О. Ю. Кобилянської
за темою*

«Пишна троянда в саду української літератури»

м. Харків, 26 листопада 2013 року

Харків – 2013

Рекомендовано до видання вченою радою
Харківської академії неперервної освіти
(протокол № 5 від 26.12.2013 р.)

Редакційна колегія:

Покроєва Л.Д., канд. пед. наук, доцент, ректор Харківської академії неперервної освіти;

Кравченко Г.Ю., канд. пед. наук, проректор з наукової та експериментальної роботи Харківської академії неперервної освіти;

Ганіна Н.В., завідувач секції методики викладання мов і літератури Харківської академії неперервної освіти;

Лузан Л.О., старший викладач секції методики викладання мов і літератури Харківської академії неперервної освіти

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження О.Ю. Кобилянської за темою «Пишна троянда в саду української літератури» (м. Харків, 26 листопада 2013 року) / За заг. ред. канд. пед. наук Л.Д. Покроєвої. – Харків: КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», 2014. – 224 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження О.Ю. Кобилянської за темою «Пишна троянда в саду української літератури» (м. Харків, 26 листопада 2013 року). У матеріалах розглянуто актуальні питання вивчення життєвого шляху та творчої спадщини Ольги Кобилянської, актуалізовано увагу на проблемах виховання національної свідомості та естетичних смаків у молодого покоління на прикладах творів письменників.

Для широкого кола наукових співробітників, педагогічних працівників, громадських діячів, культурологів.

Відповідальність за точність викладених у виданні фактів несуть автори

© Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти»

Зміст

Зміст	
<i>Напрям 1: Життєвий і творчий шлях О. Ю. Кобилянської</i>	
Байбак Л.М. <i>ЖІНКА З КРАЇНИ МЕЛАНХОЛІЇ ТА ОСИП МАКОВЕЙ</i>	
Безпала М.С. <i>ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ - ПОДВИГ В ІМ'Я УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ЗРАЗОК ДЛЯ ПРИЙДЕШНІХ ПОКОЛІНЬ</i>	
Бичкова Ю. С. <i>МОЇ ДУМКИ ТОБІ, НАРОДЕ ВІЛЬНИЙ... (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ)</i>	
Герасименко Т.І. <i>ВЕЛИЧАВА ДУХОВНА КВІТКА БУКОВИНИ»ВПЛИВ ФЕМІНІЗМУ НА ТВОРЧІСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Донська О.В. <i>ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Єрошина О.А. <i>БЛАГОРОДНИЙ ШЛЯХ САМОВІДДАНОГО СЛУЖІННЯ НАРОДОВІ</i>	
Журилко Г.М. <i>ГОРДА І СИЛЬНА ДУХОМ</i>	
Заліщук Н.В. <i>РОБІТНИЦЯ СВОГО НАРОДУ</i>	
Істоміна С. Н. <i>РОБІТНИЦЯ СВОГО НАРОДУ</i>	
Книш В.В. <i>ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ О.Ю.КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Копаницька Я. В. <i>ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ О.Ю.КОБИЛЯНСЬКОЇ – ТРАГЕДИЙНА ДІАЛЕКТИКА БОРОТЬБИ</i>	
Лисенкова О.Я. <i>ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА –«ПИШНА ТРОЯНДА В САДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ</i>	
Озерська О.О. <i>ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Островерх Л.І. <i>НЕОДНОЗНАЧНА ПОСТАТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Разінкіна Т.П., <i>НЕЗВІДАНІ ШЛЯХИ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Туєва Н.А. <i>ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА: ВІДОМА І НЕЗНАЙОМА</i>	
Шульженко В.О. <i>ГІРСЬКА ОРЛИЦЯ</i>	
<i>Напрям 2: Новаторство у творчості письменниці та співзвучність його з прогресивними тенденціями світової літератури</i>	
Гоман О.М. <i>СВІЖІСТЬ І СИЛА ТАЛАНТУ ПИСЬМЕННИЦІ НА ТЕМИ ДУХОВНОГО РОЗКРІПАЧЕННЯ ЖІНКИ</i>	
Ковтун І.І.,Чуркіна В.Г. <i>МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЗЕМЛЯ» В ОПОВІДАННІ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЗЕМЛЯ »</i>	
Ольховська Т. М. <i>ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРИКЛАДАМИ ТВОРЧОСТІ</i>	

<i>ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Перепьолкіна Н.В. <i>СВІЖІСТЬ І СИЛА ТАЛАНТУ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ НА ТЕМУ ДУХОВНОГО РОЗКРІПАЧЕННЯ ЖІНКИ</i>	
Погрецька Л.Я. <i>УТВЕРДЖЕННЯ ПЕРЕДОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЖИТТЯ У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Скоробагатько О.Т. <i>ПОСДНАННЯ ГЛИБОКОГО ЛІРИЗМУ В ОПИСІ ПРИРОДИ З ПСИХОЛОГІЧНИМ ПІДТЕКСТОМ У ТВОРАХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Хавіна С.Я. <i>ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА І ХРИСТЯ АЛЧЕВСЬКА: «ПІСНЯ ЖИТТЯ»</i>	
Чугай К. М. <i>О. КОБИЛЯНСЬКА «Я МУШУ ЩОСЬ ЛЮБИТИ»</i>	
Швидка Л.Ф., Луган О.В. <i>ДЖЕРЕЛА ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
<i>Напрям 3: Реалістичні й романтичні тенденції творчості О. Кобилянської</i>	
Гордієнко О.О. <i>РОЛЬ ТВОРЧОСТІ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ У ФЕМІНІСТИЧНОМУ РУСІ</i>	
Ковальчук Л.В. <i>ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В РОМАНІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ».</i>	
Проценко Л.М. <i>ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНЕ БАГАТСТВО ПРОЗИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Сідельнікова Л.В. <i>ЧИТАЮЧИ ОЛЬГУ КОБИЛЯНСЬКУ (СПІВЗВУЧНІСТЬ ПИСЬМЕННИЦІ З ПРОГРЕСИВНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ)</i>	
<i>Напрям 4: Свіжість і сила таланту письменниці на теми духовного розкріпаченні жінки</i>	
Баранік С.П. <i>ПРОБЛЕМА ЕМАНСИПАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Буракова І.В. <i>ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА – ТОНКИЙ ЗНАВЕЦЬ ЖІНОЧОЇ ДУШІ</i>	
Громадко Н.Г. <i>МАЙСТРИНЯ ТОНКОЇ ДУШІ</i>	
Клочко О.П., Фатюкова Л.А., Тюрікова І.В., Павленко В.І., Дейнеко А.М. <i>ТВОРЕЦЬ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ЖІНОЧОЇ ДУШІ</i>	
Зенкова О.П. <i>ВИСВІТЛЕННЯ ЖІНОЧИХ ПИТАНЬ У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Медведева Н. І. <i>УЧАСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ У ФЕМІНІСТИЧНОМУ РУСІ</i>	
Овдієнко О.М. <i>ВИСВІТЛЕННЯ ЖІНОЧИХ ПИТАНЬ У ТВОРАХ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЦАРІВНА» ТА Ш.БРОНТЕ «ДЖЕН ЕЙР</i>	
Попова Г.І. <i>ГЕРОЇНІ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ – ЛЮБЛЯЧІ І НІЖНІ, ЗДАТНІ НА ВЕЛИКІ ПОЧУТТЯ</i>	
<i>Напрям 5: Від теорії до практики: методика викладання творів О. Ю. Кобилянської</i>	
Громадко Н.Г.	

<i>АЛГОРИТМ ОБРАЗНОГО АНАЛІЗУ ТВОРУ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Коляда Т. <i>РОЗРОБКА УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ</i>	
Мальонкіна Т.Т. <i>ШЛЯХИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З БІОГРАФІЮ ТА ТВОРЧІСТЮ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ НА УРОКАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ</i>	
Перепелиця С. О. <i>ВЕБ – КВЕСТ ДЛЯ УЧНІВ 10 – Х КЛАСІВ «ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЖІНОЧОЇ ДУШІ «ЗА ТВОРЧІСТЮ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Пристапа Н.В. <i>РОЗРОБКА УРОКУ НА ТЕМУ «ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА. ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ПИСЬМЕННИЦІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧОСТІ</i>	
Яценко М.О. <i>РОЗРОБКА УРОКІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ ЖИТТЮ ТА ТВОРЧОСТІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ</i>	
Інформація про авторів.....	

ЖІНКА З КРАЇНИ МЕЛАНХОЛІЇ ТА ОСИП МАКОВЕЙ

Анотація: Серед сузір'я імен талановитих митців кінця XIX – початку XX століття яскравою зіркою виділяється ім'я Ольги Кобилянської – автора численних новел і повістей, новаторських за змістом та формою. Дочка Карпат велику увагу у своїх творах приділяла психології індивідуальності кожної людини. І, безперечно, у жінки це дуже добре виходило. Її герої страждають, кохають та роблять незрозумілі для інших вчинки. І, мабуть, це не випадково, бо і сама письменниця була неординарною особистістю і неодноразово кидала виклик моральним та етичним нормам тогочасного суспільства. І на це була лише одна причина – кохання.

У відділі рукописів Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України у Києві зберігається великий корпус листів Ольги Кобилянської до письменника, публіциста, редактора та учителя — Осипа Маковей: 176 одиниць, датованих між 1895 і 1906 роками. Листування буковинської письменниці зі своїм приятелем є багатим джерелом для пізнання інтелектуального та, передовсім, емоційного життя О.Кобилянської.

Осип Маковей — талановитий український письменник-реаліст кінця XIX початку XX століття. Поет, прозаїк, публіцист, літературознавець, етнограф, критик і перекладач, який наповнив серце мужньої і водночас тендітної Ольги справжнім коханням, якого їй так не вистачало. Проте вона й не здогадувалася, що це почуття не взаємне. Спочатку у них зав'язалася щира дружба. Він розумів її, цінував талант, поділяв і підтримував погляди. Вони щиро допомагали одне одному в літературній роботі. Згодом на ґрунті глибокого взаєморозуміння і виросло те почуття, якого Ольга так чекала, і на яке, на жаль, Осип не відповів.

У 1895 р. Осип Маковей приїхав до Чернівців і став редактором газети «Буковина». Підшуковуючи для газети авторів, він у першу чергу звернувся з проханням надсилати в редакцію свої твори до письменниці Ольги Кобилянської. Її повість «Людина» він читав у 1894 році, будучи співробітником журналу «Зоря» і, як свідчать листи Маковей, уже тоді високо цинив талант О. Кобилянської, вірив, що вона займе почесне місце у літературі.

22 липня 1894 р. О. Маковей писав у листі до редактора «Зорі»: «Я прочитав «Людину» Ольги Кобилянської — дуже сподобалася та повість. Авторка трохи чи не найбільше талановита з усіх наших галицьких і буковинських авторок.» [6, 108].

Вірогідно, що саме тоді і познайомилися Ольга та Маковей. 13 травня 1895 р. письменниця вперше згадала Маковей у своїх листах, звернувшись до невідомого адресата з дорученням передати «Буковині» чотири її твори та попросити юнака виправити в них мову. У першому збереженому листі письменниці, датованому 19 травня 1895р., до новоприбулого редактора письменниця дякує Осипу за статтю про неї, яку він помістив у «Буковині». Листи Ольги детально документують розвиток знайомства і дружби з її кута зору, але аналогічно детального відтворення цих взаємин з перспективи Маковей немає. У листах жінка передовсім прагне інтимності з Маковеем. Всупереч нормам тоді допущеної поведінки, Кобилянська запрошує чоловіка жити з нею і відчуває біль і сором, коли він відмовляється. В кінці, коли зближення вже, очевидно, не відбудеться, вона безуспішно намагається зберегти з Маковеем бодай дружбу.

Листи Буковинської дочки та редактора можна поділити на чотири основні етапи. Перший починається 1895 роком і триває до жовтня 1897р. Ці 18 листів, з яких 15 опубліковані, можна охарактеризувати як дружньо-фахові. У них ідеться про деталі творчості, питання перекладу й видавання творів. О.Кобилянська розповідає про враження від мандрівок

по її улюблених горах. Подекуди обговорюються Фрідріх Ніцше та фемінізм, з'являються образи, які в подальшому листуванні отримують символічну силу. Ользі хочеться бачити Маковея крізь образи тварин. У 1897 р. вона починає називати його ведмедем.

Другий етап у листуванні починається листом від 15 жовтня 1897р. і триває до кінця 1900р. Цей етап охоплює 72 листи, з яких опубліковано 29. Стосунки з Маковесем напружуються. Чоловік натякнув, ніби О. Кобилянська хоче вийти за нього заміж, на що вона відкликається обурено: «Ви мене зле розумієте...». Ольга починає досить жорстко критикувати Маковесів твори, вимагає, щоб він зайнявся нею, коли вона приїде до Львова, потім розповідає йому, яка про нього там ходить думка: «У нього нема літературного смаку, але він добрий робітник, ми то знаємо», повідомляє йому, що він їй снився «мізерним». Коли Маковей повернувся до Чернівців (помешкання він отримав за допомогою Кобилянської), її наполягання на відвідини стають настирливішими. Усе це разом, мабуть, із переконанням, що О.Кобилянська хоче змусити його до подружжя, викликало в Маковея реакцію у формі якогось узагальнення про жінок, в якому було вжито слово «самиця». На це Кобилянська відповідає обурено в неопублікованому листі, де українська мова чергується з німецькою, як це часто бувало, коли вона хвилювалася:

«Прочитавши Ваш лист, мені дуже сумно стало. Се сум цілком дозрілого чоловіка, котрий роздягає свою душу перед другим до наготи, а другий не бачить в тім нічого, крім одного — «самиця»... Після таких слів, як Ваші..., хочеться кинутися на шию першому-ліпшому слугі, а потім голосно кричати, що немає ні чистоти, ні святості в почуттях...».[5,129].

Пізніше Ольга Кобилянська змінює стиль і тон листів: вони лагідні, у них прохання не гніватися.

Третій етап триває від січня 1901 року і закінчується у вересні того ж року. Лише шість листів опубліковано з 20-ти. З надрукованого неможливо здогадатися про емоційний сюжет тих дев'яти місяців, але припущення є.

І О.Кобилянська, і О.Маковей мешкають у Чернівцях, у Маковея є постійна можливість відвідувати жінку. Але того ж року Ольга «зачула», ніби коханий заручився з її знайомою Ольгою Білінкевич, після чого Кобилянська повернула Маковесів його половину їхнього листування. В одному з листів ображена жінка написала: «...Я не «бакфіш» (дівчина-підліток), пане Маковей, а поважна людина, і що відчуваю, поважно відчуваю, нехай ніколи не стануть Вам навіть простим спомином мої чувства, тягарем ні тепер, ні на будуче...»

Попросивши Маковея повернути або спалити її листи до нього, Кобилянська продовжує: «Приходьте до мене, як давно приходили... Гніватись я не гніваюся, а тоті двері, що ми зачинили отсими послідніми листами за собою, не отворимо ми — ні Ви, ні я, то чого там вже гніватись. Приходьте, як давно, а згодом навчусь може і я від Вас з всього сміятися!» [5,130].

У той час, коли Ольга пропонувала Маковею чисто «камратські» стосунки, Леся Українка поховала Сергія Мержинського і виявила бажання приїхати до Ольги на Буковину. Через місяць подруги поїхали до Кімполунгу в гори, але навіть красаота гір не змогла викреслити Маковея із серця О.Кобилянської.

Наперекір звичаю, згідно з яким ініціатива в утворюванні інтимних зв'язків належить чоловікові, Ольга перебирає цю «чоловічу» відповідальність на себе. Повернувшись із гір, де залишила Лесю Українку, Кобилянська сідає за написання свого найвідважнішого листа до Маковея. Як багато її листів цього часу, він довгий — на чотири аркуші (сім сторінок), охайно написаний, майже без переходів на німецьку мову, очевидно, добре обдуманий і розпланований. Лист датований 13 червня 1901 р.

«Я довго думала, нім зібралася обізватися так до Вас, то єсть се сказати. Самі зрозумієте. Не знаю, як приймете мої слова; звичайно дівчата самі їх не кажуть. Але я не йду звичайною дорогою...

Мої родичі розумні, і з ними можна разом жити. Батько не прийде ніколи до нас непростений. Мати ніколи не буде тягарем... Я можу і «ждати». Два і три, і чотири роки.. Не

буде гірше, як хтось від рана до вечора буде дбати про Вас. А в науці ніхто Вам не буде перешкоджати.

Чи маєте відвагу розпочати жити так, як я Вам пропоную? Я маю. Але *Ви* скажіть рішуче слово; я піду за Вами. Я би хотіла, щоби Ви на мене дивилися, як на рівного собі товариша, а не як на «німічну жінку». Може, я буду в чім німічна — я не знаю, але, може, буду в деїм сильна, як Ви.

Про «шлюб» я тут не пишу нічого. Се свята велика окрема річ, і я їй не хочу тут мішати. Вона є, і є, і ще раз є, і вічно буде...

Але одну річ я Вам мушу написати. Котру мусите знати. Може бути вона відбере Вас від мене, та, проте, я їй мушу Вам сказати. Я старша роками від Вас. Не знаю, що Ви мені відпишете. Я лиш боюсь, що Ви відповісте мені коротко, терпко, а при кінці напишете то слово, що я его так страшно ненавиджу: «кланяюсь». Я так того боюся. Але Ви не відпишете так.»

Листа Ольга Кобилянська не відіслала, принаймні, не відразу. [5,135].

Письменниця знала, що Маковей на її відчайдушну пропозицію не пристане. Між Кобилянською і Осипом відбулася зустріч, під час якої, очевидно, вони нарешті поговорили відверто про майбутнє своїх взаємин. Інтимність Маковей, напевно, виключив. Повернувшись додому, схвильована Ольга пише олівцем, досить нерозбірливо, десять сторінок, де простими словами зізнається в любові до Маковея.

«Я знаю: так, як я люблю, ніхто Вас не любить і любити не буде. Я можу і вмерти. Я мала дві цілі в життю, що споїлись в одну: Ви і література. Се щось було нерозривного для мене. Ви відриваєтесь від мене. О пане Маковей, Ви такі сильні — Ваша рука годна мене в гріб трутити.» [5, 136].

Та Маковей вперто мовчав. Тоді Ольга звертається до Маковея з діловим, на перший погляд, проханням:

«Я хочу тепер новелу писати, до котрої поробила нотатки вже перед відїздом. Мені треба кілька характеристичних черт з Вашого життя, коли були молоденьким хлопчиком, а потім — коли були в літах 24—25. Дальше я потягну нитку сама. Подайте мені тоті нотатки, які-небудь хочете, лише щоби вони мені схарактеризували Вашу вдачу в молодих літах. Се мені дуже потрібно.» [5, 137].

На перший погляд прохання може бути сприйняте, як спроба жінки заявити свою владу над чоловіком, взявши його минуле для показу стороннім людям. Такого «виведення на сцену» Маковей, видно, не бажав, і на прохання, а заодно і на всі довгі попередні листи Кобилянської, повні пристрастей і хвилювання, відповів поштівкою: «Ви мусили писати, я мусив мовчати, і добре зробив, як бачу». Ольга отримала листівку напередодні виїзду з Кімполунгу. Вже в поїзді олівцем ледь розбірливо на випадкових клаптях паперу, знайдених у валізі, Кобилянська пише:

«Чому ви не могли повірити в моє безграничне, сильне, вірне і, як смерть поважне, чувство?

О Боже, — зрозумійте мене! — зрозумійте, що Кобилянська ніколи не переставала Вас любити, і перестане аж тогди, як її серце застигне.

Що Вам була моя вірність? — Нічим. Любов — нічим. Я все була нічим у ваших очах» . [5, 138].

Проходить час, який працює не на користь О.Кобилянської. У її душі палає жар кохання, а взаємності немає. Письменниця відмовляється вірити в те, що вже сталося. Вона наполеглива у своїх бажаннях. У листі від 07.09.1901р. знову просить, щоб Осип Маковей надіслав їй матеріали про своє життя. Це остаточно вибило з колії Маковея, і чоловік упродовж 8-11 вересня пише аж три листи.

У першому листі Маковей пояснює, чому він не бажав, щоб його біографію використовувати з художніми намірами: це «зруйнує назавжди» ту дружбу, яка є між ними; «з такої моєї відповіді, що я мав дати, Ви не можете бути вдоволені; але вірте мені, я хочу остатися Вашим приятелем; хоч Вам того *замало*, я думаю, що й більш, як любов».

У другому ж листі Маковей роздумує над стосунками між ним і Кобилянською, здогадується, що він в її очах перестав виглядати тим, ким насправді є, і вдається до спроби потішити Кобилянську словами, взятими з ніщівського словника: він «волів би її бачити гордою орлицею понад верхами гір, ніж щебетливою ластівкою під стріхою своєї хати. Не вам сидіти у вузькому глиняному гнізді!» [5, 139]. Чоловік твердить, що бажав Ользі добра, а за жінку ніколи й не думав її брати. Закінчив листа Маковей сповіддю про дівчину з Галичини, з якою заручений і повинен взяти її за жінку.

У третьому листі Маковей веде мову про літературу.

Четвертий етап у листуванні Кобилянської з Маковеем триває аж до 7-го жовтня 1906 р. і охоплює 66 одиниць (17 опублікованих). Це свідчення про поступову деградацію й кінець особистої й літературної дружби, яка з боку одного з приятелів хотіла бути й любов'ю.

Щодо листів Маковей до Кобилянської, то з небагатьох їх, що зберігаються в архіві, два — з років 1902 і 1903 — свідчать про бажання залишитися на позиціях, які Осип так наполегливо зайняв у 1901 році: з його боку до Кобилянської було почуття дружби й пошани, а все додаткове, чого бажала письменниця, було витвором її фантазії.

Листування Ольги Кобилянської з Осипом Маковеем додає нові в дечому несподівані факти до біографії письменниці. Воно уточнює уявлення про те, чим її голос вписується в горизонт сподівань часу, а чим звучить своєрідно й індивідуально. Крайньо відвертий виклад почуттів до чоловіка та пропозиція йому про несанкціоноване співжиття підкріплюють образ цієї персони як такої, що готова на нестандартні, за тогочасними нормами навіть на шокуючі кроки в пошуках умов для задоволення емоційних прагнень. Листи фіксують розчарування з приводу нездійснення бажань та мрій, безсилість навіть хороброї людини перед владою правил та звичаїв суспільства і, не меншою мірою, перед волею іншої людини.

Однак листи Ольги Кобилянської також вказують наскільки її голос був приналежний добі навіть у протестах проти неї. Хоробрість, виклик, готовність нехтувати звичаями, бажання спиратися на власну волю і приймати відповідальність за своє майбутнє — це ознаки присвоєння, більш чи менш свідомого, цінностей та суджень тогочасного ніщезізму. Голос, що промовляє з листування, по-ніщівському прагне свободи, обурюється владою суцього, прагне опанувати себе і свою долю.

Про ці факти з біографії Кобилянської довгий час не можна було довідатися з літератури про неї. У дослідженнях радянських часів згадується тільки «особиста дружба» письменниці та Осипа, зазначається, що Маковей був «другом і добрим порадиником письменниці в її літературній праці», підкреслюється, що він ставився до неї «по-дружньому, з розумінням характеру її творчого обдаровання». Очевидно, редакційно-дослідницький етикет того часу підказував, що не треба висвічувати поважну авторку роману «Земля» як таку, що могла мати сильні почуття і, тим більше, сексуальні бажання (хоч би як делікатно вони були висловлені). Але «Щоденник» молодій Кобилянській, де такі речі зовсім не замовчувалися, таки було видано у 1982 р., і перед читачами постав образ нової Ольги Кобилянської — ніжної, вразливої, і в той же час здатної боротися за своє щастя, не зважаючи ні на кого і на що.

Творчі взаємини О.Кобилянської та О.Маковей, що продовжувались близько 10 років, заслуговують глибокого вивчення і висвітлення. Це дасть ключ для розуміння багатьох сторінок складної творчої біографії обох письменників, проллє світло на ряд невідомих досі історико-літературних фактів, які мають певну вагу для дослідження історії української класичної літератури.

Література

1.Зворушене серце: Твори Ольги Кобилянської: Навч.Посіб.: У 2 кн./ Упоряд. Чічановського А.А.; Передм., комент. Дем'янівської Л.С.—К.: Грамота, 2003—(Сер. «ШК.б-ка»)

2.Маковей Осип. Автобіографія//Літературно-науковий вісник.—1925, т.88. Книжка 11. С.231-240.

3.М.Крицевий, Олександр. Свідки живих почуттів (Про листування О.Кобилянської з О.Маковеем) // Жовтень, 1963, № 11, с.149-150.

- 4.Осип Маковей//Критико-біографічний нарис. –К.: Держ.вид-во худ. літ-ри. – 1960.С.107-110
- 5.Павлишин М. « Мені не соромно отворити уст про мої чувства»// Сучасність. – 2003. – №2.С.127-143
- 6.Погребник Ф.П. Осип Маковей і Ольга Кобилянська (До історії їх творчих взаємин) // Наукові записки (Чернівецький інститут) Серія філологічних наук. – 1958, Вип.4. – С.107-120
- 7.Попович О.О.Кобилянська і Осип Маковей.// Науковий вісник Чернівецького ун-ту, Чернівці, 1999. –Вип.58-59. –С.133-135

**Безпала М.С.,
м. Харків**

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ - ПОДВИГ В ІМ'Я УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ЗРАЗОК ДЛЯ ПРИЙДЕШНІХ ПОКОЛІНЬ

Анотація: У статті мова йде про талановиту письменницю, працелюбну й життєлюбну О. Кобилянську, яка, думаючи про майбутнє України, вболівала за підростаючі покоління. Ізвичайно, за те, з якими духовними надбаннями піде молодь у завтрашний день.

*Серед українських письменниць
Вона не має собі рівної на ниві
Новели й повісті...*

І. Франко

*Туга за вільною, гармонійною,
Верхівною людиною, перетоплена
В благородний сплав слова, образу,
Характеру, в гарячий сплав трагічної
Людської долі – таке мистецтво
Кобилянської.*

С. Тудар

Ольга Юліанівна Кобилянська – сучасниця і соратниця І. Франка, В. Стефаника, М. Коцюбинського, Лесі Українки... Вона прийшла в українську літературу з Північної Буковини, загарбаной Австро-Угорською імперією, тому довелося жити й працювати в середовищі, де рідко звучала українська мова, бо офіційною була німецька. Ця жінка не мала вищої освіти, навіть середньої не довелося одержати. Усього чотири класи початкової школи та й те навчання проходилося німецькою... А стала талановитою письменницею, однією з найосвіченіших жінок Європи. Саме вона гідно продовжила прогресивні традиції української літератури на новому етапі кінця ХІХ - початку ХХ століття. О. Кобилянська разом з іншими прогресивними письменниками торувала шляхи до психологічного реалізму. Поет В. Бобинський відмітив, що без її творчості неможливо було б уявити «... цілої ділянки надбань української культури». Високо були оцінені ним людські якості письменниці: це «... світляна постать, джерело міцної, ясної, життєвої мудрості, вірної і незрадливої».

Звідки ж отой широкий інтелектуальний діапазон, та життєва мудрість і неосяжні знання, та обізнаність із життям простої людини, особливо жінки?! У першу чергу – це незламна воля і невтомна праця, безмежне прагнення до знань, інтерес до всього, що її оточувало. У листі до чеського етнографа Ф. Ржегоржа Кобилянська писала: «Школу, т.є. чотири нормальні класи, кінчила я ще в горах Кімполунгу... Іншої систематичної науки не було в мене... і хіба те було моє, що прочитала...». Авторські записи, листи, щоденники письменниці розкривають таємницю її успіху: з ранніх років вона навчилася неймовірними зусиллями переборювати всі перешкоди на життєвому шляху, які їй ставила доля, що не

завжди була прихильною до неї. Зате Ольга завжди вірила в свої сили і працювала. Пізніше вона скаже: «Одна праця, одне перо, бо власне моє я зробило мене тим, чим я є – робітницею свого народу». Усе, чого вона досягла, здобуто самоосвітою, якою займалася все життя. Колись Людвіг Бетховен сказав: «Усе моє внутрішнє життя – це пошуки» [2, 401]. Ольга Юліанівна теж розуміла, що нема справжнього мистецтва без глибокого знання дійсності і нескінченних пошуків. Цій справі вона присвятила все життя і досягла мети: стала Людиною і вірно служила народові, що віками був у неволі.

Народилася О. Кобилянська 27 листопада 1863 року в містечку Гура-Гумора Кімполунзького повіту на Південній Буковині в родині дрібного урядовця. Батько її – з Галичини. Осиротівши, він залишає рідний дім, бо з мачухою тяжко було жити, і йде шукати щастя. На Буковині, куди його привели життєві дороги, знайшлися добрі люди, що прихистили чужу дитину. Хлопець, наполегливо працюючи, самотужки склав іспити і став дрібним урядовцем. Батько був людиною суворою, але доброю, любив у всьому порядок і дисципліну. Ольга успадкувала від батька кращі риси його характеру, такі, як справедливість і послідовність. Е.М. Панчук (чоловік прийомної дочки письменниці Галі) згадував, що Ольга Юліанівна була дуже пунктуальною, дотримувалася режиму праці, систематичності.

Мати-жінка особливої, невимовної ніжності, безмежної доброти. Ольга згадувала неньку завжди з любов'ю: «... свята мати! Та глибока тиха мислителька, з небагатьма словами на чистих своїх устах...» [2, 321]. Завжди спокійна і врівноважена з дітьми, а їх у сім'ї було аж семеро: п'ять синів і дві дочки. Треба було добре працювати, щоб вивчити їх, поставити на ноги.

Ольга, з дитинства не байдужа до природи, завжди з захопленням згадувала: «Прекрасна і сильна, дико-романтична природа моєї батьківщини стала... світом моїм, котрий голубив і годував... голодну душу мою». У 1869 році довелося попрощатися назавжди з рідним краєм, де пройшло незабутнє дитинство, бо батька перевели на службу до буковинського містечка Сучави. Тут Ольга подружилася з дочкою українського письменника М. Устияновича. Це була особлива дружба, бо подруга завжди уважно вислухувала дитячі фантастичні оповідання, сни майбутньої письменниці. Це й були перші її твори.

Сім'я Кобилянських знову переїжджає, цього разу – в Кімполунг, де Ольга закінчила ті чотири класи початкової школи з німецькою мовою навчання. Батьки не мали змоги вчити дочок далі, бо треба було синам закінчити гімназію. Правда, постаралися, щоб Ольга кілька місяців училася української мови з приватною вчителькою Процюкевич. З дитячих років вона любила малювати, грати на фортеп'яно, читати. Користувалася міською бібліотекою, брала книги в друзів, у знайомих. У ці роки вона захоплюється німецькими романтичними поетами, пізніше романами Є. Марліт та Шпільгагена. Українська книжка в Кімполунзі траплялася дуже рідко: офіційною мовою була німецька. І в домі Кобилянських розмовляли, крім української, польською та німецькою мовами.

Першим літературним твором О. Кобилянської була поезія, написана польською мовою в 1875 році. Потім пише німецькою. Збереглося багато віршів, серед яких є медитації, елегії, присвяти.

Згадаємо добрим словом тих людей, що словом і ділом підтримували молоду письменницю, допомагали знайти своє місце на літературній ниві. Звичайно ж, це сім'я, особливо брат Максиміліан, що навчався в гімназії. Він розумів її жадою до знань, давав поради, допомагав розібратися в складних ситуаціях. Щасливими були ті життєві дороги, що звели Ольгу з непересічними жінками того часу: С. Окуневською, яка стала в Австро-Угорській імперії першою жінкою-лікарем, А. Кохановською, відомою художницею та Н. Кобринською – талановитою письменницею, громадською діячкою, що боролася за соціальне визволення жінки. Усі вони шукали свого ідеалу в житті, цікавилися мистецтвом, прагнули вивратися з сірої буденщини, мали високі громадські устремління. З Окуневською Ольга познайомилася в 1881 році в Кімполунзі, куди переїхала сім'я Софії. Дівчата подружилися. Пізніше Кобилянська згадувала, як Софія ділилася з нею всім, що знала: «... чи це були події та настрої нашого суспільства, чи відомості з поля науки...». Молода

письменниця довіряє подрузі всі таємниці, просить прочитати написані нею твори, дати пораду. Окуневська була першим літературним критиком Ольги. Прочитавши «Гортензу» Софія помітила талант авторки й порадила поширювати обрії: більше вивчати життя, їздити, пізнавати людей, багато читати. С. Окуневська разом з Н. Кобринською, зміцнюючи почуття національної свідомості, вимагали від Ольги писати українською мовою. «Сподіваюся, що пані не захоче весь час писати по-німецьки!.. Ти – українка, повинна, отже, писати, по-українськи. Не говори, що мови не знаєш. Ти розмовляєш добре, а читаючи більше українських книжок, навчишся краще», - писала Софія в листі від 7/VI-1882 року до Ольги.

У середині 80-х років Окуневська жила у Львові, знала особисто І. Франка, М. Павлика. Вона радила подрузі прислухатися до їх голосу. Софія вважає, що Ользі треба звертати увагу на філософську літературу. І та перечитує велику кількість природознавчих, філософських і соціологічних праць Ч. Дарвіна, Е. Геккеля, Г. Бокля «Історію цивілізації в Англії», статті М. Драгоманова, книгу Д. Міля «Неволя жінки» та багато інших.

У літературній діяльності О. Кобилянської починається новий етап. Написано декілька творів, поки що німецькою мовою, серед них оповідання «Вона вийшла заміж». Кобринська пообіцяла сприяти його опублікуванню. Але І. Франко, фактичний редактор альманаху, прочитавши твір, пояснив: «... перше її оповідання, написане для «Першого вікна» німецькою мовою, я признав не вартим друку задля його солодкаво сентиментального стилю, і панна Кобилянська з часом помирилася з моїм осудом». Пізніше цей твір письменниця осмислить, доповнить і покладе в основу повісті «Людина», написаної вже українською мовою в 1892 році. З нього починається О. Кобилянська як українська письменниця, видатний майстер художньої прози. Твір надрукований у 1894 році у Львівському журналі «Зоря». Тема оповідання «Людина» — принизливе становище жінки в суспільстві, боротьба за її визволення з-під домашнього гніту, за її достойне місце в житті. Головна героїня – Олена Ляуфер, дівчина, що мріє вирватися з того міщанського болота, в якому пройшли її дитячі та юнацькі роки. Вона розумна, освічена, хоче боротися проти патріархальних пережитків, від яких не може звільнитися її мати і заважає дочці стати справжньою людиною, навіть книги заборонила б читати, якби могла, бо вони тільки «баламутять голови» та «підмулюють береги тихої пристані». На її думку, жінка повинна знати лише кухню, дітей, бути служницею своєму чоловікові.

Батько Олени – радник, але він духовно убога людина, деспот у сім'ї і безпросвітний п'яниця. Брат Герман – Євген – Сидор, дає влучною характеристикою О. Маковел, — хлопець «з трьома іменами, але без трьох глуздів» у голові. Для батьків він – єдина надія й опора, бо дочки виростили не такими, якими хотіли б їх бачити.

Світлим променем у цій сім'ї є Олена, передова жінка – інтелігентка, що високо піднялася над «мертвим царством» своїм інтелектуальним розвитком, вона тверда характером, рішуча і сильна почуттями, протестує проти всього, що заважає людині рухатися вперед. Її підтримує наречений Стефан Лісевич, якого ненавидять в домі Ляуферів, бо прогресивно настроєний студент теж відстоює ідеї жіночої емансипації, висміює тих жінок, які змирилися зі своїм рабським становищем. Та не судилося Олені зі Стефаном одружитися. Мрії про щастя гаснуть. Її прагнення до свободи зіткнулося з «залізною необхідністю», яка перемогла, за словами С.І. Дігтяра. Олена, щоб врятувати сім'ю від холоду, голоду й повного зубожіння, до якого, п'ючи та гуляючи, довів син, вирішила вийти заміж за нелюба – багатого лісничого Фельса. Письменниця стверджує, що на перешкоді до щастя людини стає несправедливий суспільний лад.

Через два роки після друку «Людини», в Чернівецькій газеті «Буковина» О. Маковей почав друкувати повість «Царівна», в якій продовжена тема емансипації жінки. У листі до редактора письменниця писала, що цей твір – «повість чуття», в якій на першому плані стоїть показ переживань і роздумів героїв, зображення їх духовного світу. Леся Українка назвала «Царівну» великим психологічним романом. Початок твору – сумна розповідь про долю сироти Наталки, що живе в домі свого дядька Івановича, який любить племінницю і хоче захистити від своєї дружини та дочок, та не може. Наталка виконує всю хатню роботу, але

тітка та двоюрідні сестри весь час незадоволені. Вони заздять дівчині, бо вона красива і роботяща. Наталка не витримує і йде від Івановичів. Працює, займається самоосвітою. Наталка покохала Василя Оряднина, відчула себе щасливою. Він покорив дівчину не лише своєю зовнішністю, але й ідеями: багато говорив про несправедливе ставлення до жінки, про боротьбу за її визволення, та це були пусті слова. Зраджена дівчина спочатку навіть думає про самогубство, бо деякий час не мала роботи. І все-таки вона вистояла: «Буду жити... і йти тою самою дорогою, що досі. Це неможливо, щоб я не побідила...». Наталка відкинула все, що заважало жити, боротися за свої ідеали. Горда, незламна жінка – інтелігентка стала царівною своєї долі. Тепер вона йтиме вперед і вестиме за собою інших, боротиметься за їх долю.

У 1891 році в житті О. Кобилянської сталися великі зміни: вона з сім'єю назавжди переїжджає до Чернівців, де в той час був осередок прогресивних діячів української культури. Знайомство з ними позитивно впливає на розвиток передового світогляду письменниці. С. Окуневська зі Львова надсилала їй твори Марка Вовчка, І. Франка, Т. Шевченка. Особливо хвилювало Ольгу Юліанівну слово великого Кобзаря, багато його поезій вона знала напам'ять.

Величезне значення в житті Кобилянської мало знайомство з Лесею Українкою. Це сталося в 1899 році. Спочатку вони листувалися, потім Леся запросила Ольгу до себе в Гадяч. Скільки було радості в обох, коли вони зустрілися! Леся Українка пише М. Павликові, який сприяв цьому знайомству: «Вона... розумна і хороша дівчина...». У цьому ж листі ділиться своїми думками про ставлення «галичан» до Кобилянської, яка перші твори писала німецькою мовою. Досить дорікати їй «німетчиною», треба «зберегти» талановиту письменницю для нашої літератури, писала Леся Українка. А щоб це зробити, треба «визнати за нею те почесне місце» в літературі, яке вона заслужила. У 1901 році дочка Прометея завітала на Буковину, про яку мріяла давно. Звичайно ж, природа цього краю полонила її назавжди. З Ольгою Леся Українка дружила все життя. Вони були посестрами: об'єднувала цих жінок незламна сила волі, любов до мистецтва і безмежне прагнення служити своєму народові, а ще – невтолиме бажання йти вперед.

Одним із кращих творів О. Кобилянської є повість «Земля», закінчена в 1901 році. В основу сюжету твору покладено дійсний факт – братовбивство, що сталося в селянській родині К. Жижицяна восени 1894 року. Молодший брат, щоб одержати у спадок батькову землю, вбиває старшого брата. Цю сім'ю письменниця добре знала, бо жила в селі Димках протягом 1889-1891 років, тому герої повісті взяті з самого життя. Батько Сави та Михайла – Івоніка Федорчук. Він колись був «бідним зарібником», хилився перед «людьми й богом», дуже тяжко працював, щоб заробити гроші й купити землю... Вона була для нього сенсом життя, тому такою страшною була його трагедія: втративши сина, він розчаровується в землі. Тепер кращий шматок землі він хоче віддати синові Анни, Іванкові, але не для того, щоб він теж став рабом землі, а щоб вона допомогла йому вивчитися, стати людиною. Лиш тепер батько й мати зрозуміли, що земля не дала їм щастя.

Значна роль у цьому творі належить пейзажам: вони або співзвучні з настроями героїв, або контрастні до них. «Стояли осінні чисті ночі, осяяні світлом місяця. А дні були оповиті в мряку, сірим було людське існування», — пише Ольга Кобилянська, підкреслюючи контраст між днем і ніччю [1, 33]. Сірий колір домінує в описах дня, світлий – в описах ночі. Часто пейзажі підкреслюють настрій персонажа, його психологічний стан.

У роки Першої світової війни територія Галичини й Буковини стала ареною запеклих боїв. О.Ю. Кобилянська жила в Чернівцях і бачила, як за наказом командування катували невинних людей, як знищували цілі села. Австрійська армія чинила багато зла буковинцям. О. Кобилянська, очевидиця тих страшних знущань, відгукнулася кількома антивоєнними творами, найкращі з них – «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Назустріч долі» та «Сниться». Кожен із них є гнівним осудом палять війни і застереженням.

Відгукнулася О. Кобилянська статтею «Здобутого щастя не віддамо нікому!» на страшну звістку про віроломний напад фашистської Германії на Радянський Союз 22 червня 1941 року: «Наші серця горять священним гнівом до фашистських псів... Вони сіють смерть, виродження, загибель культури». Хвора, вона не змогла виїхати з Чернівців. Окупанти

установили за нею поліцейський нагляд як за людиною, що здатна на небезпечні дії проти порядку й безпеки Румунської держави. Дано розпорядження про передачу її воєнному суду... Та 22 березня 1942 року перестало битися полум'яне серце великої дочки України. Громадянам було заборонено віддати останню шану землячці.

За своє життя Ольга Кобилянська написала близько ста художніх творів та публіцистичних статей, в яких відобразила життя всіх суспільних верств Буковини. Її творчість відзначається жанровим багатством: вірші, поезії в прозі, нариси, різні види новел і оповідань, повісті, роман... А ще спогади про друзів і соратників по перу. Приділяла увагу перекладам кращих українських творів німецькою та скандинавською мовами. І все це робила в ім'я свого народу, в ім'я людини, за яку боролася протягом життя.

Вдячні земляки глибоко шанують пам'ять про велику людину. У Чернівцях створено Літературно-меморіальний музей О. Кобилянської, її ім'я носять вулиці міста, Чернівецький український музично-драматичний театр і кінотеатр міста. Не спадає інтерес до її творчості не лише у нас, на Україні, але й за кордоном і за океаном. За повістями «Земля» і «У неділю рано зілля копала» створені вистави. Всенародне визнання здобули художній фільм «Земля» та документальний «Гірська орлиця», поставлені Київською кіностудією ім. О. Довженка. Як жива, звертається до нащадків Ольга Юліанівна, закликаючи вчитись, працювати, сягати вершин, а не опускати руки, не зупинятися перед труднощами. Її життя є зразком для нас і для прийдешніх поколінь.

Думаючи про майбутнє України, О.Ю. Кобилянська вболівала душою за підростаючі покоління, бо саме вони будуватимуть нове життя.

«Молодість! У тебе поранкова душа. Працюй для себе, над собою, учись від народу і вчи народ... Сій весною, щоб зібрати багаті плоди осінню, сягай вершин, добувай скарби, нові цінності», - звертається до сучасної молоді наша велика співвітчизниця, мудра наставниця і порадиця [3, 85]. Відгукніться ж добрими справами, станьте на двобій з усім, що заважає людині йти вперед. Пізнайте себе й нещадно боріться за себе, у першу чергу з собою. Нехай життєвий і творчий шлях О.Ю. Кобилянської стане кожному з Вас провідною зорею.

Література

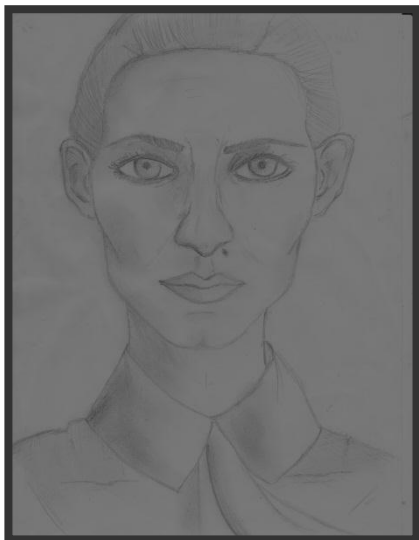
1. Н.О. Томашук. Ольга Кобилянська. – Київ, «Дніпро», 1969 – 239 с.
2. Кобилянська О.Ю. Твори: В 2-х т. Т1/ Упоряд., передм. і приміт. Ф.П. Погребенника. – К.: Дніпро, 1983 – 495 с.
3. Гузар З.П. Вивчення творчості Ольги Кобилянської. Посібник для вчителів. К., «Рад. школа», 1978 – 103 с.
4. Борщевський В.М., Крижанівський С.А., Мазуркевич О.Р., Рудик В.К., Фешак В.В., Хропко П.П. Українська література: Підруч. Для 10 кл. – 8-ме вид., перероб. і доп. – К.: Рад. шк., 1990 – 319 с.
5. Історія української культури. Під загальною редакцією І. Крип'якевича. – К.: АТ «Обереги», 1992 – 48 с.

Бичкова Ю. С.
сmt. Буди, Харківська обл.

МОЇ ДУМКИ ТОБІ, НАРОДЕ ВІЛЬНИЙ... (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ)

Анотація: У статті розглянуто основні етапи життєвого й творчого шляху Ольги Юліанівни Кобилянської. Досліджується роль окремих особистостей, що вплинули на формування світогляду та творчої індивідуальності письменниці.

Ключові слова: творча індивідуальність, жіночий рух, новела, повість.



*Портрет Ольги Кобилянської, намальований
ученицею II класу
Будянської ЗОШ I-III ступенів №2
Чмут Софією*

Ольга Кобилянська... Дитина гір, вируючих потоків, видатна письменниця, гірська орлиця... Побачила світ 27 листопада 1863 року у багатодітній родині дрібного службовця на Буковині, в маленькому містечку Гура-Гумора (тепер Румунія).

Дитинство та юність майбутньої письменниці минули в румунсько-німецьких містечках Гура-Гумора, Сучава, Кімполунг. Пізніше вона жила в с. Димка, а з 1891 р. – у Чернівцях.

Ольжин батько, Юліан Якович, знав безліч українських народних пісень, любив мистецтво, був наполегливим і працелюбним, вивчив німецьку мову, склав іспити й дістав посаду судового радника. Мати майбутньої письменниці, Марія Йосипівна, походила з українізованого німецько-польського роду Вернерів. Її предок, Захарій Вернер, був німецьким письменником-романтиком, від якого буковинська письменниця перейняла романтичний ідеал, схильність до ірраціонального, художню форму «драматичної долі», неприйняття жорстокого світу. Згодом в «Автобіографії» письменниця розповіла про свою родину: батьків, п'ятьох братів і сестру Євгенію.

Склалося так, що кожен із родини Кобилянських залишив певний слід у житті письменниці. Усі в сім'ї захоплювалися народною творчістю. Фонди Чернівецького літературно-меморіального музею О. Кобилянської зберігають родинні збірники із записами українських, російських, польських, сербських народних пісень і пісень літературного походження. У родині панувала традиція: у визначні дні занотовувати в альбом винуватця врочистостей улюблену пісню, вірш або ж уривок із якогось твору. Найвартісний альбом – брата письменниці Юліана. Він допомагав Ользі добирати книги для читання, давав поради щодо творчості, був палким поціновувачем театрального мистецтва, грав у самодіяльних виставах, добре співав. Причому часто співав разом з Ольгою.

Парадоксально, але навіть у своїй згуртованій щирістю родині О. Кобилянська вперше збагнула й нерівність чоловіка та жінки, що була запрограмована ментальністю тогочасного суспільства: батьки дбали, щоби вивести в люди синів, бо ж від їхньої освіти, від здобутого фаху залежатимуть створені ними сім'ї, а дівчата мусили знати три «К»: Kinder, Kirchen und Kuchen (дітей, церкву і кухню відповідно). Отже, сім'я певною мірою дала підстави О. Кобилянській в доповіді «Дещо про ідею жіночого руху» наголосити: «Коли в родині з'явиться синок – родина тішиться, коли з'явиться дівчина – сумують. Чому то так? Чому воно, сиротятко, принесе уже малесеньким життям своїм сум з собою. Воно тому так, що доля його непевна. А непевна тим, що не знати, чи здобуде собі чоловік, котрий мав би стати їй кормильцем і заступником вітця й матері, чи ні».

На Буковині австрійський уряд проводив політику онімечення, тому не відкривав українських культурно-освітніх закладів. Майбутня письменниця у 1877 році закінчила чотирикласну німецьку школу в Кімполунзі, а далі навчатися їй не судилося.

Чим тільки не займалася, що тільки не студіювала майбутня письменниця з небуденним розумом, з тонкими емоціями і пристрасним прагненням до повнокровного, кипучого і творчого життя – і то при скрутних матеріальних обставинах батьків, будучи постійно хатньою робітницею... Вона захоплювалася малюванням, музикою (добре грала на піаніно), кінним спортом, брала участь в аматорських виставах, навіть мала намір спробувати щастя на професійній сцені. Над усе любила природу, серцем відчувала її. Пішо і кінно робила мандрівки в гори, де шукала едельвейсів – і знаходила! Вона відвідувала старовинні фортеці й монастирі в Сучаві, Молдавиці й Путні, її вабили культурні центри Галичини, Буковини, Наддніпрянської України, слов'янських країн, хоча обставини життя не давали змоги в далеких подорожах розширювати свій кругозір. Душа рвалася у світ, до людей, а життя змушувало молоду дівчину, а згодом і письменницю обмежувати свої культурно-географічні координати, бути домашньою господинею і тільки у вузьких проміжках часу займатися улюбленою справою – літературою.

Ольга постійно займалася самоосвітою: багато читала, брала приватні уроки з української мови. Згодом вона як вільна слухачка відвідувала лекції з української літератури в Чернівецькому університеті. Допитливість спонукала її до постійної праці над художніми й

науковими книгами, ознайомлення з працями філософів, соціологів, істориків. Вона захоплювалася Гейне, Шиллером, Толстим, Шевченком, Франком, Марком Вовчком, Лесею Українкою. Так сформувалася високоосвічена передова жінка.

У віці 13-14 років майбутня письменниця пише вірші німецькою мовою.

У 1880 р. написано перше німецькомовне оповідання О. Кобилянської «Гортенза, або Нарис з життя одної дівчини», у 1883 р. «Воля чи доля». Потім були створені алегоричні замальовки «Видиво» (1885), «Голубка і дуб» (1886), оповідання «Вона вийшла заміж» (1886 – 1887).

Умовно названий «кімполунзький» період ранньої творчості знаменний і переломом у світогляді Ольги Кобилянської, який спричинило знайомство письменниці 1881 року з Софією Окуневською – широко освіченою як на свій час жінкою, яка першою в Австро-Угорщині здобула в Цюріху вищу медичну освіту. Від С. Окуневської Ольга Юліанівна почерпнула багато знань, зокрема з обсягу громадсько-культурного життя.

Саме їй молода письменниця зізналася, що спрага до творчості у неї не переробна: *«Вона заговорила до мене українською мовою, переконуючи мене, що треба писати не по-німецьки, а для свого народу – по-українськи, навчила фонетикою писати, надавала українських книжок, стала моєю щирою подругою».*

За посередництва Софії молода авторка познайомилася з Наталею Кобринською, яка пропагувала жіночий рух у Галичині. Ольга Юліанівна стала членом «Товариства руських жінок на Буковині».

Улітку 1892 р. пише працю «Рівноправність жінок», того ж року виступає в журналі «Народ» із нарисом «Жіноча вистава в Чикаго», 1893 р. бере участь у виданні альманаху «Наша доля», уміщуючи в ньому оглядову статтю про жіночий рух у країнах Європи, а 1894 р. робить прилюдну доповідь «Дещо про ідею жіночого руху» (1894), в якій захищала рівність прав на освіту жінок і чоловіків.

На першій порі писала рівночасно по-німецьки і по-українськи. Німецький текст був першим варіантом, а остаточний – український. Оповідання німецькою мовою почали з'являтися в пресі. Українською мовою поки що не друкувалися... Одним редакторам не подобався зміст, іншим – невірблена мова.

Вони були різні за змістом і розміром – ті твори, що потім один за одним пішли в друк. У них уже вибликала вдача улюблених героїнь Кобилянської. Усі її героїні були чимось схожі одна на одну, а разом із тим – неповторно-відмінні.

Питання емансипації жінки було в полі зору Ольги Кобилянської, стало однією з ідей її прозових творів. Вона писала, що жінці слід забезпечити право особистої самостійності, психологічної незалежності і свободи від норм «загальноприйнятої» моралі антигуманного суспільства.

1894 – 1896 роки були знаковими у творчості Ольги Кобилянської. Вона опублікувала повісті «Людина», «Царівна», новели «Жебрачка», «Природа», «Аристократка», «Час», «Мати Божа», «Банк рустикальний», перекладала твори Марка Вовчка і Юрія Федьковича німецькою мовою. Її новели побачили світ польською, чеською, французькою і німецькою мовами.

О. Кобилянська була віруючою людиною. Це засвідчила своїм життям і творчістю, але вірила своєрідно. Їй не можна приписати ні релігійного фанатизму, ні атеїзму, як це намагалися зробити радянські ідеологи, трактуючи крізь вигідну для них призму твори письменниці «На полях», «За готар», «У св. Івана». В автобіографії «Про себе саму» читаємо: «Мати моя не була побожна... в звичайнім значенні слова. Її бачили лиш рідко в церкві з дітками (по більшій часті – з нами двома дівчатками), вона не мала на те часу. Зате, коли дітвора вилетіла з хати в свято, неділю, мов з вулія, вона брала за молитвеник свій і, усівши ...десь в куток якоїсь софи, почала молитися. Тоді ніхто з дітей не переривав випадком коло неї... звільняв ходу й відходив уже на пальцях: мама молилася [виділено О. Кобилянською. –Б. Ю.]. Не дивилася ні на кого... й не говорила... бувала тоді якась така інша, така, як свята».

Тож природно, що О. Кобилянська, реагуючи на закиди про те, що вона, мовляв, не

ходить до церкви, писала в листі до О. Маковея від 21 квітня 1899 року: «Се правда, що я тут не ходжу до церкви, але як я на силі – я ходжу. Я не можу з великою публікою враз молитися, але се, може, тяжко такому поняти, котрий ціле своє життя комедію грає».

У 1899 році вийшла друком збірка новел «Покора», що принесла Кобилянській визнання і славу. На талановиту письменницю з Буковини звернула увагу Леся Українка, відзначивши, що Кобилянська її цікавить як талант і людина. Це були споріднені, шляхетні душі, які своє життя присвятили утвердженню краси, гуманізму, мріючи про відродження соборної України. Духовно підтримала Ольгу Юліанівну стаття Лесі Українки «Малоросійські письменники з Буковини», оприлюднена 1899 року в Чернівецькій газеті «Буковина». Поетеса резонно писала: «Найкращий спосіб втримати Кобилянську при нашій літературі – се не дорікати їй щодня Німеччиною, не називати чужою, екзотичною квіткою, а признати за нею те почесне місце в нашій літературі, на яке вона цілком заслуговує».

У 1902р. письменниця написала соціально-психологічну повість «Земля». У 1903р. Ольга зібралася вдруге поїхати до Києва – на ювілей М. Лисенка. Та важко захворіла мати, і вона змушена була залишитися вдома. Тяжка праця по господарству, а також простуда викликали хворобу в самої О. Кобилянської. Наприкінці 1903 р. її розбив частковий параліч. І хоча лікування на німецьких та чеських курортах до певної міри знешкодили наслідки недуги, починаючи з 1903р. вона постійно хворіла, а коштів на систематичне лікування не вистачало. Приблизно в той самий час, на початку 1900-х рр. О. Кобилянська переживає драму особистого життя, пов'язану з іменем Осипа Маковея. Його значення в долі письменниці неможливо недооцінити: саме він, здавна приятелюючи з О. Кобилянською, стимулював її творчість, був першим проникливим професійним критиком; саме Маковей на сторінках редактованих ним видань вводив майбутню письменницю в культурне середовище. Тривалі дружні стосунки, які виникли між ними із взаємної симпатії переросли в почуття кохання. О. Кобилянська мріяла про одруження, і навіть першою заговорила про це. Проте О. Маковей несподівано одружився з іншою жінкою. Такий невмотивований учинок з боку коханої людини боляче вразив письменницю: до кінця життя О. Кобилянська залишалася самотньою.

У 1909р. письменниця написала лірико-романтичну повість «В неділю рано зілля копала», взявши за основу пісню Марусі Чурай «Ой не ходи, Грицю». Про Гриця писали К. Тополя і М. Старицький, десятки більших і менших письменників. Але ніде ця пісня в письменницькій інтерпретації не досягла такої краси втілення, такої сили розкриття характерів, не стала гімном гарному поетичному кохання, як у повісті Ольги Кобилянської.

Протягом 1915 – 1923 рр. О. Кобилянська пише низку оповідань, новел, нарисів, у яких розкриває трагічну безвихідь, страждання, розпуку і біль, викликаних драматизмом ситуації, породженої Першою світовою війною – «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Назустріч долі», «Юда» (усі – 1917р.), «Сниться» (1922), «Зійшов з розуму» (1923), які увійшли до збірки «Але Господь мовчить...» (1927). У Харкові 1926 – 1929 рр. виходить дев'ятитомне зібрання творів письменниці.

У 1941 році під час розбійницького нападу німців на Радянський союз Ольга Юліанівна Кобилянська, прикута до постелі, не змогла евакуюватися в глиб повернутої їй Батьківщини. Вона примушена була залишитися на тимчасово окупованій німецько-фашистськими загарбниками території.

Важкі ці дні були для письменниці. Їй довелося ще раз почути стогін рідного народу своєї Буковини, побачити й відчути злочини фашистських загарбників, ще раз зазнати переслідувань з боку румунської сигуранци (охранки). Кати переслідували Кобилянську до останніх хвилин її життя. Навіть більше – німецько-фашистські загарбники намагалися принизити світлий образ Ольги Юліанівни навіть після її смерті.

Як відомо, хвороба закінчилася смертю Ольги Кобилянської, від чого поліція невимовно зраділа. Щоб генеральна дирекція більше не запитувала про неї і не ламала собі голови над тим, яких вжити заходів, Чернівецький інспектор поліції 4 травня 1942 року надіслав до Бухареста повідомлення такого змісту: «З приводу вашого листа №62572 від 13 жовтня 1941 року маємо за честь доповісти, що письменниця... Ольга Кобилянська померла

21 березня 1942 року і була похована в Чернівцях» (справа 40, арк.394).

Померла О.Кобилянська 21 березня 1942 року о пів на другу годину дня на 79-му році життя. «Всі її бажання, заповідані в тестаменті щодо її особи, як слід були виконані. Одягнено покійну в правдиве лляне білля, в оксамитову блузку і старинну шовкову спідницю (ще від її матері). Голова була оповита в шовкову з мережива хустину, далі укрито тіло квітами і одним лавровим вінком. Домовина була прикрашена вінками і один з них був останнім привітом з її улюблених гір, зв'язаний із смеречини і шишок», – читаємо далі в спогадах Олени Олександрівни.

Місцева преса відмовилася вмістити на своїх шпальтах повідомлення про смерть, а в посмертному оголошенні, видрукуваному на окремих невеликих аркушах, цензура зі словосполучення «українська письменниця» слово «українська» викреслила. Були затримані на пошті телеграми, що сповіщали про день похорону. Тож, коли буковинці прощалися з О.Кобилянською, в'їзд до міста окупанти заборонили, через що багато шанувальників таланту видатної української письменниці так і не змогли провести її в останню путь. Прощальне слово виголосила давня знайома письменниці, вчителька Ольга Равлюк. Спочиває письменниця в сімейному склепі на міському, Руському, як його найчастіше називають, цвинтарі, квартал №72.

Збереглася чернетка некролога, написаного А. Малишком. У фондах Центрального державного архіву-музею літератури України серед рукописів поета є зошит, позначений №23. Між віршами, створеними в 1942 році, прочитаємо й рядки, присвячені письменниці. Завершувався некролог словами, якими скористалися кілька радянських газет, що їх згодом постійно цитуватимуть учителі української літератури: «Полум'яна патріотка, вірна дочка українського народу Ольга Юліанівна Кобилянська весь свій хист віддала народові, що віддячував їй щирою любов'ю і пошаною... Ім'я Ольги Кобилянської, її палке і щире слово, її твори завжди житимуть в народі... Твій народ буде вільним, щасливим, воз'єднаним...».

Пам'ять про О. Кобилянську жива, як і живі високохудожні твори письменниці. Вона не завжди була точна у висловах. Але навіть у лихих обставинах цісарської Австро-Угорщини вона піднеслася на таку височінь, на яку з подивом і повагою поглядають усі народи. Така українська письменниця Ольга Кобилянська, яка так добре і так точно сказала про себе: «Хвилюючись, кажу я щире слово це: мої думки тобі, народі вільний, і пісня серця, музика душі тобі».

Література

1. Вознюк В. А. Ольга Кобилянська; худож. оформлювач О. М. Артаменко. м. Київ: Укрвидавполіграфія, 2012. – 152 с.
2. Кобилянська О. Слова зворушеного серця: Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади. К., Дніпро, 1982. 359 с.
3. Лещенко М. Ольга Кобилянська: Літ. портрет. Київ, 1973. 171 с.
4. Левченко Г. Зачарована казка життя Ольги Кобилянської. Психоаналітична студія. Київ: Книга, 2008. 224 с.
5. Наукові записки. Серія: Літературознавство/ За ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2010. – Вип. 29. с.19 - 28.
6. Павличко Д. Туга і непокора // Павличко Д. Магістралями слова. – Київ, 1977.
7. Павлишин М. Ольга Кобилянська: проситання. Київ: Акта, 2008. – 357 с.
8. Панчук Е. Гірська орлиця: Спогади. Ужгород, 1976. 122 с.
9. Томашук Н. О. Ольга Кобилянська. Київ: Дніпро, 1969. 236 с.
10. Леся Українка. Малорусские писатели на Буковине // Леся Українка. Твори: У 10 т. Київ, 1965. Т. 8.

Герасименко Т.І.,
с.Полкова Микитівка
Богодучівського району

«ВЕЛИЧАВА ДУХОВНА КВІТКА БУКОВИНИ» ВПЛИВ ФЕМІНІЗМУ НА ТВОРЧІСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: У статті автор намагалася висвітлити питання впливу фемінізму на творчість Ольги Кобилянської, зокрема показ духовно розкріпаченої жінки в повістях «Людина» та «Царівна».

Фемінізм як науковий напрям і суспільний рух виник на хвилі протесту проти дискримінації жінок, гендерних стереотипів. Метою фемінізму є повна рівноправність чоловіків і жінок у всіх сферах життя.

Французькі філософи Вольтер, Д. Дідро, Ш.-Л. Монтеск'є, які обстоювали право жінок брати участь у суспільному житті, стверджували, що жіноча природа не менш складна, ніж чоловіча, першими зробили спробу обґрунтувати рівноправність чоловіків і жінок. Виникнення нового суспільного явища — фемінізму як руху на захист політичних і громадянських прав жінок спричинило те, що революційна влада Франції, незважаючи на активну участь жінок у революції, не змогла протистояти патріархальній традиції, впливу католицької церкви, щоб віднести жінок до категорії «вільних» і «рівних», самостійних суб'єктів історії.

«Декларація прав жінки та громадянки», написана французенкою Олімпією де Гуж у 1791р, стала першим документом фемінізму. У 1793 р., Конвент ухвалив рішення про заборону жіночих клубів, а у 1795 р. заборонив жінкам збиратися у громадських місцях. Жінка, як проголосив громадянський кодекс, не має ніяких громадських прав та повинна підкорятися своєму чоловікові

Ідеї фемінізму наприкінці XVIII ст заявили про себе також у Великобританії, а у США було прийнято на першому з'їзді американських феміністок-суфражисток Декларацію прав жінок. Упродовж усього 18 ст. у Європі більшість жінок працювали на себе, тобто мали економічну незалежність, організовували салони, брали активну участь у житті суспільства. У спільному хорі вимог свободи від деспотизму жінки просили визнання своїх прав на цивільне життя: на освіту, на працю, на пошану в сім'ї і суспільстві. [19]

Провідною ідеєю фемінізму в середині XIX ст. стала боротьба за надання жінкам виборчого права.

Фемінізм вперше порушив питання про права жінки, рівність статей. Напередодні Другої світової війни жінки здобули виборче право у багатьох країнах світу. Тому на деякий час феміністичний рух не виявляв себе. Лише у 1949 році книга Симони де Бовуар «Друга стаття» стала повним історико-філософським дослідженням становища жінки. Визнати рівноправність жінки – головна вимога жіночого руху.

Цікаво, що, як відмічають дослідники, основними ідеями неофемінізму є не скільки боротьба за рівні права, стільки за рівні можливості. А це веде до необхідності усвідомити сфери буття, суті соціальної реальності, ролі жінки в ній, значущості для суспільства її духовного потенціалу.

Жінки отримали право опіки над дітьми, виконана вимога жінок надати їм такий же соціальний статус, як у афроамериканців, з такими ж соціальними пільгами для «пригніченого класу», було легалізовано проведення абортів, жінки отримали право голосу, право на власність та інші громадянські і соціальні права, з'явилась нова концепція фемінізму – сепаратистський фемінізм, прихильниці якого закликали до створення нового, окремого від чоловіків суспільства. [15]

У XIX ст. феміністський рух поширювався і в Україні, організаційно оформився у 1884 році заснуванням перших жіночих товариств, клубів, гуртків, громад, союзів. Його особливістю є тісний зв'язок з національно-визвольною боротьбою. Ідеологами українського жіночого руху вважають Наталю Кобринську, Софію Русову, Христю Алчевську і також Ольгу Кобилянську. В цей час стали виходити жіночі газети та журнали, активно розвивалися жіночі організації, точилися гострі дискусії

У [Наддніпрянській Україні](#) основні зусилля емансипаційного руху були зосереджені на боротьбі за право жінки на освіту, зокрема, вищу («Общество помощи высшему женскому образованию» у Харкові). У 1878 засновано [Вищі жіночі курси](#) у Києві, 1880 — у Харкові. У 1884 в Києві засновано український жіночий гурток, який очолила О. Доброграєва. Згодом були засновані Київська жіноча громада, Товариство захисту працюючих жінок у Києві та Харкові. Жінки брали активну участь у культурно-освітньому русі ([Олена Пчілка](#), Х.Алчевська та ін.), а також у суспільно-політичному житті, зокрема у народницькому та соціал-демократичному русі.

У західноукраїнських землях у 1884 в [Станіславі](#) [Н.Кобринська](#) ініціювала створення Товариства руських женщин, згодом виникли Клуб русинок, Жіноча громада, Кружок українських дівчат та ін. Ідеологічною основою цих товариств був фемінізм у поєднанні з національною ідеєю. Існували також релігійно-добродійні жіночі організації — Марійське товариство пань у Львові (1904), Товариство православних русинок у Чернівцях (1908). У рамках жіночого руху проводились акції, спрямовані на розширення громадянських прав жінок (виборчі права, право на вищу освіту), на створення навчальних закладів для дівчат. У 1887 зусиллями Н. Кобринської та Олени Пчілки вийшов у світ жіночий альманах «Перший вінок», а в 1890 роках — три випуски літературно-публіцистичного збірника «Наша доля» (1893, 1895—96; ред. Н. Кобринська) та ін. [20]

Модерністична та неонародницька течії в українській літературі початку XX століття були пов'язані з питанням про шляхи й напрямки соціально-культурного самовизначення. Звідси і її драматизм. «Однак між двома парадигмами, - зазначає вітчизняний літературознавець С. Павличко, - існувала ще одна ключова опозиція - жіночого і чоловічого, або феміністичного і патріархального, яку цілком ясно усвідомлювали всі учасники цього літературного дискурсу». [14]

Феміністичні ідеї потрапили в українську літературу в 60-х роках 19ст. і особливого апогею жіночий рух досягає у 80-90-х роках. Першим літературним самоствердженням був виступ жінок-поетес на сторінках альманаху «Зоря галицька» (1860), вони прагнули рівноправної із чоловіками участі в культурних справах. У громадському житті Галичини того часу найдієвішими в обороні інтересів слабшої половини людства були жінки-учительки, котрі не лише скликали різні збори, на яких виборювали повагу до своєї діяльності з боку властей, а й організовували «гуртки трудівниць», що працювали з програмовим кличем «на новий шлях». І вже у 80-х роках 19ст. така діяльність жінок-інтелігенток (К.Малицької, М.Підгірянки, К.Гриничевої) здобула статус так званого емансипаційного руху. Вона була тільки передумовою, що дозволяла жінці приступити до розв'язки їй властивих завдань. [14]

На зламі XIX – XX століть в українську літературу вливаються нові творчі сили. «...сей новий напрям у нашій літературі зазначився групою талановитих репрезентантів. На чолі їх треба поставити Ольгу Кобилянську[...]. У творчості письменниці постала ціла низка нових жіночих образів, що бачили сенс свого життя не лише в своєму чоловікові, а хотіли на рівні з ним брати участь у суспільно – політичному житті, отримати освіту та стати незалежними.

У своїх дрібних оповіданнях, особливо таких, як «Битва», «Людина», «Некультурна» і т. ін., вона дала нам ряд майстерних малюнків людської, особливо жіночої душі, і здобула собі заслужене визнання не тільки у нас, але і в Німеччині і в Росії», – писав Іван Франко. [21] Своїми геніальними творами Ольга Кобилянська, яка виховувалася на двох культурах – українській і німецькій, заявила про себе як про самотутній талант європейської величини, названа українськими модерністами «першою ластівкою».

Ольга Кобилянська, типово європейська письменниця, яка перейняла від німецької культури фемінізм, ідею свободи волі, поєднавши їх з українськими проблемами, буковинським колоритом, відстоює законне право жінки на вільний вибір свого шляху в особистому і громадському житті.

Ще в Кімполунзі та пізніше в Чернівцях Ольга Кобилянська захоплюється ідеєю жіночої емансипації. У 1894 році вона стала однією з ініціаторок створення «Товариства руських жінок на Буковині», Кобилянська обґрунтувала мету цього руху в брошурі «Дещо про ідею жіночого руху». «Через те, що велике число людей, як мужчин, так жінок, утримує, що ідея жіночого руху, або ідея емансипації жінки полягає в тім, щоби не виходити зовсім заміж, прибирати манери мужчин, ходити з обстриженим волоссям, з паличкою в руках, курити папіроску, їздити верхом і, як одна жінка висловилась, «ходити у фраках», - то хочу довести, що, противно, ідея «емансипації жінок», або ідея «жіночого руху» є власне тою ідеєю, котра доказує, що сучасне положення жінки середньої верстви, а головню жінки незамужньої, є сумне, є гідне звернення уваги всіх мислячих умів, гуманних серць обох полів, і бажає щиро поліпшення жіночої долі...» [22].

Ольга Кобилянська кинула виклик домінуючій чоловічій традиції, бо відчували себе спадкоємницями зрілої традиції «жіночої літератури», маючи своїми попередницями Марка Вовчка і Ганну Барвінок, Олену Пчілку та Наталю Кобринську. «Літературний образ жінки ХІХ століття – «покритки», «бурлачки», «повії», що були квінтесенцією горя, нещастя й немочі, відступив перед «царівною» і «одержимою духом». В українській літературі вперше прозвучав інтелігентний жіночий голос, а разом з ним і феміністична ідея», - писала Соломія Павличко [14].

Входження Ольги Кобилянської до феміністичної проблематики, особистої інтерпретації політичних постулатів фемінізму, а також його втілення у творчості, на думку Соломії Павличко, мало свої зигзаги і парадокси. До того ж письменниця не була активісткою феміністського руху, але в літературі дебютувала навіть як послідовна феміністка. Ці думки виявилися в ранніх творах письменниці. У деяких з них О. Кобилянська обстоювала ідеї емансипації та фемінізму («Гортенза», «Вона вийшла заміж» та ін.), змальовуючи духовний світ своїх героїнь, письменниця робить наголос на їх пошуках особистого щастя. Ольга Кобилянська – постать, що найяскравіше втілює ідею українського літературного фемінізму межі століть. Так як вона була за переконаннями феміністкою, її героїні виступають феміністками теж. В «Людині», яка була присвячена Наталі Кобринській, написана, як відмічають дослідники, під її впливом, а ще більше в «Царівні» особисте щастя героїнь Кобилянської більшою чи меншою мірою вже пов'язується з соціальними проблемами, активною позицією людини в житті, з необхідністю боротися з обставинами, що сковують розвиток її духовних сил.

«Нова жінка» О. Кобилянської - людина сильна характером, позбавлена романтичної імперсональності, спроможна на одинокий виклик суспільству. Саме цих рис бракувало жіночим образам у чоловічій народницькій літературі. Самоосвіта, самовдосконалення - ось, власне, програма О.Кобилянської, діячки жіночого руху.

В опозицію «сильні жінки - слабкі чоловіки», на думку С. Павличко, трансформовано філософські погляди Ф. Ніцше. «Кобилянську вабила романтична надлюдина, - зазначає дослідниця, - але в баченні письменниці вона була, безсумнівно, жінкою» (7). Вона асимілювала феміністичну ідею через власну творчість у літературний процес, що модернізувався під впливом ніцшенської філософії. Участь О. Кобилянської у феміністичному дискурсі сприяла творенню нового образу жінки - інтелектуальної, самодостатньої особистості.

Тому героїні О. Кобилянської прагнуть вільного, справжнього кохання, хоча і бояться його. Звідки ж цей страх? Причина його – у нерівноправності у стосунках жінки і чоловіка. О.Маковій радів, що українська література в особі О.Кобилянської «зискала силу першорядну, освічену, всесторонню і виразну» і висловлював віру, що вона певно здобуде собі загальне визнання і значення, які їй по справедливості належать. Ользі

Кобилянській вдалося відкрити для всіх жіночу реальність, яка не вписувалась у традиційне патріархальне уявлення.

Перший твір такого напрямку й один з її перших творів взагалі - повість «Людина» (1892), присвячена Наталі Кобринській, яка була ідейним учителем Кобилянської і прилучила її до фемінізму. Героїнею твору є молода дівчина Олена Ляуфлер – сильна і цільна особистість, яка опирається намагаючись міщанського середовища, представники якого, можна сказати, не живуть, а безглуздо проводять свій час, звести її до звичайного на той час для жінки становища безсловесної рабині: «...Світ, Маргарето?- відказала гордо Олена, і згрідливи усміх промайнув по її лиці. – Та маса наших знайомих? Ані їх хвальба, ані їх догана не були ніколи в силі постановити для мене якесь правило! Мені просто неможливо розстатись з думкою, що так, як воно є, є недобре: що наступить, одначе, хвиля, в котрій правда сміло заволодіє; справедливість перестане бути якимось даром ласки, і настане час, коли жінка не буде примушена жертвувати свою душу фізичним потребам...» [9].

Життя не зламало Олену, бо вона була сильна духом. Заглиблена в себе, Олена Ляуфлер тонко відчуває красу природи, має нахил до роздумів, виділяється різнобічними інтересами, художнім смаком, тонким розумінням мистецтва. Дівчина вважає, що «подружжя без любові – се брудні відносини». Її погляди щодо рівності чоловіків з жінками знаходять обурення, сміх та засудження з боку оточуючих. «Хто ж буде порядкувати, прати, шити? Невже ж мужчина? Ха-ха-ха!», – говорить один з героїв повісті.

Лієвич – чоловік, який вірить у неї, який поважає її погляди. Цікаво, що саме Стефан Лієвич знає, що саме освіта є шляхом до емансипації жінки. Ольга Кобилянська у своїй повісті проголошує славу людині - найдосконалішому, мислячому творінню природи. Хоча в кінці кінців Олена і змушена відмовитись від мрій про незалежне життя, вона не може до кінця змиритися з цими обставинами. Неймовірно хвилююча сцена прощання з минулим, з листами Стефана Лієвича. Мабуть, людина, яка не пережила таке, не змогла б глибоко розкрити таку трагедію. Відверто кажучи, вражає сила її духу. Героїня перед весіллям з обмеженим і неосвіченим нелюбом рве на шматки листи коханого, «рве» саму себе, свою душу, свої переконання. Вона, можна сказати, ненавидить себе, але, на жаль, нічого не може зробити. Чи втрачає Олена в собі людину, погоджуючись одружитися всупереч своїм почуттям і поглядам? Мабуть, в деякій мірі так, адже вона починає просто фізичне життя, забезпечивши своїй родині майбутнє.

Отже, Ольга Кобилянська ще раз своїм хвилюючим твором стверджує, що жінка теж людина, неповторна особистість, має право вибору, можливість чинити так, як підказує її серце і розум.

Повість «Царівна» продовжує тему емансипації жінки. Темі любові-дружби чоловіка і жінки присвячений цей твір Ольги Кобилянської. Щоб розкрити світ жіночої душі, Ольга Кобилянська використала форму щоденника. Наталка, головна героїня твору, має цікавий духовний світ, наділена неабиякою красою, з нетерпінням чекає того часу, коли вона звільниться від всього, що її пригнічує, чекає свята.

Верковичівна боролась за своє щастя, за духовне відродження людини. З огляду на різні обставини, героїня виконала тільки першу частину своєї програми: стала господинею своєї долі. Героїня перемогла міщанське середовище, яке прагнуло її нівелювати як особистість. Наталка — «Царівна» на своєму життєвому шляху.

Друга частина програми залишилась нереалізованою. Ставши вільною від родичів, одружившись з Іваном Марком, Наталка зупинилась у своєму поступові.

О. Кобилянська намагається показати людей, що оточують Наталку. Це не сіра, безлика маса, образ кожного з сім'ї Івановичів, Лордена та інших має своє значення для показу середовища, з якого хоче вирватися головна героїня. Павлінка зі властивим їй практицизмом говорить про доцільність вийти заміж за старого деспота Лордена, бо «він має гарну платню...», а дитина, малий, слабкий хробачок, має особний маєток по матері. Коли би вмерло — чую, що дуже мізерне, — то маєток припав би на батька, бо у матері, окрім старих родичів, не було ніяких ні братів, ні сестер. Ну, а він, звісно, не взяв би маєтку до гробу».

І цьому обивательському світові по-справжньому протистоїть активна, вольова і духовна багата Наталка Верковичівна, яка стає на боротьбу з буденщиною, з самою собою. І перемагає тому, що вона справжня «царівна» своєї долі, свого життя, патріотка і феміністка.

Наталка йде на розрив із оточенням, бо вірить у своє високе призначення, вважає, що вона якщо не краща, то обов'язково інша, не така, як «товпа». Вона прагне досягти абсолютної свободи, звільнитися від стереотипів. Героїня підсвідомо наблизилася до ідеї рівноправності між статями, душа її бажає інших стосунків з людьми, зокрема, з чоловіками.

Наталки— це «новітній тип мислячої жінки», за визначенням самої О. Кобилянської. У образі Верковичівни письменниця втілила свою програму жіночого руху, адже цей образ в деякій мірі автобіографічний, його провідну ідею — досягнути самостійності, суспільної незалежності шляхом праці і освіти. Ольга Кобилянська підкреслює дві основні риси — почуття обов'язку перед народом та пристрасне прагнення до світла, добра, свободи, до ідеалів майбутнього. Героїня усвідомлює своє місце в світі, прагне активного життя, а її товариш і коханий враз стає «буденним чоловіком». Як у даному випадку повинна вчинити справжня феміністка? Адже він уже не «герой», «не рівня» їй.

Наталка, як і героїня «Людини», прагне вирватися з міщанської залежності. Середовище, в якому вона виховувалася, прагнуло нівелювати її як особистість. Дівчина глибоко незадоволена існуючим життям, що в кінці кінців приводить її до протесту.. «Правда? Справедливість? Їх нема! Нема для того, хто приневолений приймати їх з другої руки...» — так характеризує своє становище дівчина.

Наталка тягнеться до життя, у неї повно мрій, вона чує «...в собі пробіск якоїсь сили», таланту. Але де, як застосувати свої сили, Наталка не знає, бо ні з ким дівчині порадитися, вона любить життя, вірить людям. «Світе широкий! Який ти для мене, молоді, недоступний, яким муром обведений!» — кричить її душа від самотності.

Ольга Кобилянська у своїй повісті «Царівна» зображує сильну особистість, здатну протистояти суспільним та особистим обставинам.

«Мати таку свободу, щоби бути собі ціллю! Передовсім бути собі ціллю, для власного духу працювати, як бджола; збагачувати його, збільшити, довести до того, щоб став сяючим, прегарним, хвилюючим, зоріючим у тисячних красках! Передовсім бути собі ціллю й обробляти самого себе, з дня на день, з року до року. Різьбити себе, вирівнювати, щоби все було складне, тонке, миле. Щоб не осталося дисгармонії ані для ока, ані для серця, для жодного зі змислів. Щоби жадова за красою утихомирилася. Бути передовсім собі ціллю, а опісля стати або для одного чимсь величним на всі часи, або віддатися праці для всіх. Боротись за щось найвище, сягаюче далеко поза буденне щастя...Такий мій ідеал. Свобідний чоловік із розумом — це мій ідеал.» [9]

Наталка їде в інше місто, знаходить роботу, може забезпечити себе. Врешті-решт стає сильною особистістю, здатну на боротьбу і творчість. Отже, лише сильна людина може бути по-справжньому щасливою, - наголошує Ольга Кобилянська. У пошуках ідеального чоловіка Наталка виробила для себе критерій: «Свобідний чоловік із розумом — це мій ідеал». Але ж героїні творів Ольги Кобилянської намагалися теж розвивати і в собі високі духовні якості.

«На духовному рівні письменниця показала, що гармонійна особистість поєднує у собі чоловіче, жіноче начало і дух творчості, і тому незалежно від статі ми є тим, чого більше у собі прагнемо», - пише Л. Лебедівна.

Отже, О. Кобилянська ввела в літературу тип розумної, сильної, «емансипованої» жінки, яка здатна на боротьбу і на творчість, здатна діяти, а не лише мріяти.

Героїням О. Кобилянської властива певна закономірність у лінії поведінки. Вони, з одного боку, прагнуть істинного, вільного кохання, а з іншого - бояться його, хочуть і не хочуть любити. Страх перед патріархальним шлюбом видає острах нерівноправності у стосунках жінки і чоловіка.

Ідеал О. Кобилянської - жінка освічена, інтелігентна, з високими духовними запитами і прогресивними поглядами. Зачаровує її серце: воно у героїнь Кобилянської - любляче і ніжне, здатне на великі почуття. » [14]

З вищенаведеного можна зробити наступні висновки: Ольга Кобилянська кинули виклик домінуючій чоловічій традиції. Письменниці вдалося відкрити для загалу жіночу реальність, яка не вписувалась у традиційне уявлення, створила образ інтелектуальної, самодостатньої особистості. А цьому сприяла саме участь О. Кобилянської у феміністичному русі. У романі «Апостол черні» О.Кобилянська втілює ідеал досконалої особистості, самодостатньої у готовності служити своєму народові, це тип сильної чоловічої особистості в образі Юліана Цезаревича, який прагне довести, що емансипація не повинна зрівняти жінку з чоловіком, а передбачити для жінки такі умови, в яких вона почувала б себе реалізованою в певних умовах особистістю: «Мужчина – мужчиною, а жінка – жінкою, Коли хто свободний внішно і зовнішно, тоді поступає відповідно до свого «я»».

Отже, жіночий рух, долаючи на своєму шляху перешкоди, у другій половині XIX – на початку XX століття пройшов складний шлях становлення. Його здобутками стали створення системи освіти, відвоювання громадянських та політичних прав, широка благодійницька та соціальна праця. Гуманістичний характер діяльності жіноцтва сприяв підняттю культурного рівня суспільств різних країн. Розпочате вироблення ідеологічних засад фемінізму завершилося формуванням його філософської доктрини лише за міжвоєнних років XX століття. Проте, сам феміністський рух поступово переріс у потужний фактор суспільного поступу, істотно впливаючи на соціально-культурні та суспільно-політичні процеси суспільства [22].

Література

1. Агєєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. – К.: Факт, 2003. С.218
2. Бабишкін О. К. Ольга Кобилянська. Нарис про життя і творчість.- Львів: Кн.-журн. вид-во, 1963. - 192 с.
3. Вергановська О. Дещо про Ольгу Кобилянську // Літературно-науковий вісник. - 1926. - №1. - С.45.
5. Вознюк В.О. Про Ольгу Кобилянську: Нові матеріали. Роздуми. Знахідки.-К.: Дніпро, 1983.-183 с.
6. Грицай О. Ольга Кобилянська. Літературно-критичний нарис // Літературно-науковий вісник. - 1922. - №2. - С.239.
- 7.Гундорова Т.А. Неоромантичні тенденції творчості О.Кобилянської//Радянське літературознавство. —1988.—№ ІІ
8. Інґа Івасів. "Феміністична критика та ефективність С. 81.- 1. - №1. - 2002. - // Сучасність.
9. Кобилянська О. Людина. Царівна : [повісті] / Ольга Кобилянська. – К. : Котигорошко, 1994.
10. Лещенко М.П. Ольга Кобилянська. Літературний портрет.-К.: Дніпро, 1973.-171 с.
11. Лизанівський І. О.Кобилянська в українській критиці: Хрестомат. огляд.-Харків: Рух, 1927.-75 с.
12. Лук'янович Д. Моя знайомість з Ольгою Кобилянською. // Літературно-науковий вісник, 1928. - №1. - С.52-57.
13. Магдалена Л. Тема емансипації жінки в творчості О. Кобилянської // Сім'я. – 1998 – №3.- С 19-23.
14. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі.-К.: Либідь, 1997.-360 с.
15. Павличко С. "Канон класиків як поле гендерної боротьби". У кн.: Соломія Павличко. Фемінізм. - К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2002. С. 218.
16. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.) – Івано-Франківськ, 1999;
17. Томашук Н.О. Ольга Кобилянська. Життя і творчість.- Львів, 1963.-236с.

- 18.Феминизм// Современный философский словарь. – М. – Бишкек – Екатеринбург, 1996
- 19.<http://www.miireferat.com/referati/.html>
- 20.<http://allref.com.ua/skachaty/Feminizm/>
- 21.http://issuu.com/pick.netau.net/docs/pick_ukrainska_literatura_hrest1_10_semenyuk
- 22.<http://www.ukrcenter.com/Література/Ольга-Кобилянська/57724-1/>
22. <http://www.ukrlib.com.ua/referats/printout.phpid=317>

Донська О.В.,
м.Харків

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: Талановита письменниця-демократка Ольга Юліанівна Кобилянська, сучасниця і друг І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника, мужньо йшла по шляху Т. Шевченка, прогресивних діячів великої російської літератури. Разом із своїми сучасниками вона висловила гнівний протест проти соціального і національного гноблення трудового народу. Кращі її твори, сповнені великою любов'ю до трудової людини, знайшли широку дорогу до багатомільйонних радянських читачів, збагатили скарбницю української та світової літератури.

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ

Робітниця свого народу. Ольга Юліанівна Кобилянська — майстер художнього слова. Грунт, на якому зростав її талант,— це народ і вірна любов до нього. «Одна праця,— писала вона,— одне перо, ба власне моє я зробило мене тим, чим я є — робітницею свого народу у».

Народилася письменниця 27 листопада 1863 року в сім'ї дрібного службовця у невеличкому містечку Гура-Гуморі Кімполунзького повіту (тепер м. Гура-Хуморулуй, Соціалістична Республіка Румунія), що лежить у глибині Карпат на півдні Буковини. Батько Ольги Кобилянської був добрим порадиником людям, любив і поважав працю. Працьовитість, акуратність і точність у всьому перейняла Ольга від свого батька, доброту і скромність, лагідність і ніжність — від матері.

В душі любові до народу, до рідного слова виховали батьки всіх своїх дітей: двох дочок та п'ятьох синів.

Природа щедро обдарувала багатограними здібностями майбутню письменницю. Вона любила малювати, захоплювалась музикою, мала чудову пам'ять. Ще з дитинства тонко відчувала красу природи, зазнавала на собі її чарівного впливу. «Прекрасна і сильна, дико-романтична природа моєї батьківщини стала.,, світом моїм, котрий голубив і годував заразом голодну душу мою».

У 1874 році сім'я Кобилянських переїхала до Кімполунга, де Ольга закінчила чотири класи початкової школи. Навчання велося німецькою мовою, яка була офіційною на Буковині, тодішній колонії Австро-Угорщини. Та школа дала О. Кобилянській тільки основу для дальшого розумового розвитку. Ґрунтовні ж знання здобула вона самотужки. В родині Кобилянських панувала атмосфера любові до книжки, народних звичаїв і мудрого слова. Все те прихилило серце дівчини до скарбів світової літератури. Перед майбутньою письменницею розкривають світ благородних ідей твори Гете, Гейне, Байрона, Міцкевича, Шіллера.

Ще чотирнадцятилітньою дівчинкою О. Кобилянська почала писати вірші та вести щоденник німецькою мовою. Знайомство з Авгуστοю Кохановською, відомою пізніше українською художницею, зближення із Софією Окунезською, яка стала високоосвіченою жінкою-лікарем, дружба з письменницею Наталією Кобринською сприяли розвитку наукових і мистецьких інтересів О. Кобилянської, формуванню її передового світогляду. Слід нагадати, що в бібліотеці Окуневських, якою користувалася майбутня письменниця,

були твори Маркса, Енгельса, Дарвіна, Толстого, Тургенева, Герцена, Добролюбова. Друзі радять О. Кобилянській писати українською мовою, вивчати літературу свого народу.

Пізніше благотворний вплив на розвиток творчості О. Кобилянської мав друг і порадник, перший критик і біограф письменниці, редактор газети «Буковина» Осип Маковей. Молода письменниця починає писати про рідний народ, для свого народу.

У колі передових діячів культури. Дворічне перебування О. Кобилянської в селі Димка, куди переїхав батько з усією сім'єю, дало змогу письменниці заглянути глибше в селянське життя. Проте тут вона ще стихійно шукала дорогу у великий світ знань. У 1931 році Кобилянські переселилися в Чернівці, де був осередок прогресивних діячів, які позитивно впливають на розвиток передового світогляду О. Кобилянської. С. Окуневська надсилає їй зі Львова твори Марка Вовчка, Михайла Пав-лика, Івана Франка, Тараса Шевченка. Мистецький світ полонить Ольгу Юліанівну. Творами Шевченка вона була захоплена настільки, що багато з них знала напам'ять.

Пам'ятним для О. Кобилянської був 1898 рік. Цього року вона їздила до Львова для участі у відзначенні 25-річного ювілею творчої діяльності І. Франка. Тут, у Львові, Ольга Юліанівна познайомилася в Василем Стефаником. Між ними зав'язується щира дружба. О. Кобилянська захоплюється глибокопсихологічними творами видатного новеліста, листується з ним.

У 1899 році М. Павлик знайомить листовно О. Кобилянську з Лесею Українкою. На запрошення Лесі Ольга приїздить до неї в Зелений Гай, що на Полтавщині, а через два роки поетеса була гостею О. Кобилянської в Чернівцях. Леся Українка відіграла значну роль у творчому зростанні письменниці з Буковини. Вона цінувала її талант, бо відчувала у високомистецьких творах посестри «гірську верховину, широкий горизонт».

Завдяки дружбі письменниці з Лесею Українкою російська література стала для О. Кобилянської високим зразком художнього освоєння життя, поглибила любов до бідних та покривджених, ненависть до гнобителів. Це були твори Салтикова-Щедріна, Короленка, Писарева, Достоевського, Тургенева. Велике враження справив на письменницю роман М. Чернишевського «Що робити?», перекладений українською мовою І. Франком.

О. Кобилянська захоплювалась діяльністю російської вченої С. Ковалевської, художником І. Рєпіним, композитором П. Чайковським, цікавилася творами М. Горького, завдяки якому в російському журналі «Жизнь» були надруковані її новели «Жебрачка», «Банк рустикальний», «У св. Івана».

У 90 — х роках XIX століття зароджується інтерес О. Кобилянської до соціалізму. Вона читає «Маніфест Комуністичної партії», цікавиться історією матеріалізму, доходить висновку, що соціалізм є «рухом природним».

У боротьбі за розкріпачення жінки. Ольга Юліанівна гостро відчувала нерівноправне, пригноблене становище жінки в тодішньому суспільному житті, яку сковувало, за словами О. Кобилянської, «рабство родинне і рабство суспільне».

У ті часи не було широкого доступу жінці до різних галузей праці, знань, мистецтва. Відчула це на собі й Ольга Юліанівна. А тому вона невтомно боролася за звільнення жінки від будь-якої залежності.

У Чернівцях О. Кобилянська бере участь у громадському житті, стає учасницею «Товариства руських жінок на Буковині». У рефераті «Дещо про ідею жіночого руху», прочитаному в 1894 році, вона закликав жінок не лякатися громадської роботи, здобувати освіту, щоб представляти якусь силу, щоб не давати себе «вічно топтати, корити». Ввертаючись до жінок, О. Кобилянська наголошує, щоб жіноча доля «не була вічно доля служниці-жебрачки». У письменниці виникає задум створення художнього образу жінки, сильної духом, освіченої, сповненої почуття людської гідності.

Відважних, сильних духом жінок, які борються за свою незалежність, О. Кобилянська змальовує в повістях «Людина» (1892) й «Царівна» (1895).

Повість «Царівна», за висловом самої авторки, писалася «кров'ю серця». У ній письменниця ширше, ніж у повісті «Людина», розкриває тему визволення жінки, докладніше змальовує роль демократичної інтелігенції в суспільному житті. Героїня повісті Наталка Веркович — сирота. Безприданниця після смерті батьків живе в дядька Івановича, професора гімназії. Наталка прагне знань, добра, кращого майбутнього. Для цього «в кожній вільній хвилині читає» літературу про природу й суспільство, яка допомагає їй глибше збагнути соціальну несправедливість.

Вся родина дядька намагається морально зламати дівчину: видати заміж за старого, розбещеного, але багатого професора Лордена. Наталка відмовляється вийти за нелюба і пориває з міщанським світом. Її ідеалом була вільна людина, яка б відзначалась розумом, твердим характером або великою працею для свого народу.

Саме таким Наталці спочатку здавався Орядин. Та згодом виявилось, що це самовпевнений пристосуванець і кар'єрист, - котрий дивиться на народ, як на «грубу, необтесану... масу». І як не намагалася Наталка повернути Орядина на шлях служіння народу, все це було даремно, і їхні дороги розходяться. Наталка не зломилася під тиском «грубої сили». Вона наполегливою працею в літературі добивається визнання свого таланту. Усміхнулось героїні й особисте щастя. Обранець її Іван Марко — гуманна, інтелігентна, демократичних поглядів людина. Стійкість і послідовність у досягненні мети, духовний розвиток забезпечили Наталці рівність з чоловіком. Вона досягла «полудня», стала царівною своєї долі, знайшла щастя у власній прекрасній сім'ї.

Наталка Веркович — це тип жінки думуючої, що активно захищала свої права. "Царівна" засвідчила ідейне й художнє зростання письменниці. О. Кобилянська виявила глибоке знання жіночого характеру та вміння його змалювати. Ось чому Леся Українка назвала «Царівну» «великим психологічним романом», який присвячений емансипації жінки з середніх соціальних верств.

Глибоке співчуття письменниці до знедолених звучить у її зворушливих новелах «Банк рустикальний», «Мужик», «За готар» та інших. Одвічна нужда і темнота селянського життя глибоко западали в серце Ольги Юліанівни.

Людина й природа. В чудових лісах Карпат О. Кобилянська черпала творчу наснагу. На матеріалі побаченого, пережитого написані новели «Битва», «Некультурна».

«Битва» (1895). Письменниця згадувала: «З таких дальних прогулок я привезла з собою з великого лісу здобуток, а це — «Битву», котру бачила я власними очима... Довший час носила я ту картину живої природи в душі, доки не настала хвиля, де я кинула її на папір, жаліючи, як фанатична поклонниця природи, за пишним лісом...»

Гострий зір письменниці охопив і красу тисячолітніх гір, що стали «в німій величі, одягнені в смерекові ліси», і різнобарвне багатство рослинного світу. Та раптом усе змінив приїзд локомотива і найомників. Образами-уособленнями передано в новелі переживання письменниці, коли вона спостерігала, як капіталісти нищили ліс. Це було справжнє соціальне лихо. Древа, як живі істоти, в передсмертну хвилину чинять опір варварам: «Найстарші стояли уоружені в гордість і недоступність...» Все живе в лісі діє. «Молоді ялинки стояли так густо..., що дальший хід був майже неможливий. Вони кололи в лице, рвали волосся і чіплялися ворожо одежі». Винищувачів лісу кусали гадюки, що ховалися в спорохнявілих деревах, ворогам чинила опір дика рожа. У «Битві» вперше з українській прозі природа стає головним персонажем твору.

Робітник Клевета обурюється грабіжницькими діями іноземних зайд. «Нищать чужі антихристи наші прекрасні ліси, що становлять масток нашого краю... Тепер мається сей прекрасний матеріал вивозити, мабуть, аж за море! І що має наш край з того?» Правда, протест робітника ще не підтриманий іншими; «відповідь укараного згубилась в оглушаючій гуку».

Письменницю обурює пасивне ставлення корінного населення до знищення природи, що «вони жили з дня на день, не дбаючи о будучність і її безнадійність; їх бажання були прості й прозорі, а умови їх щастя — блиск сонця і сине небо». Мешканці

цього краю ще не усвідомили, що капіталізм посягає на природні багатства, на волю трудівника, несе соціальні пута.

Ольга Кобилянська однією з перших в українській літературі сміливо виступила на захист зелених скарбів природи, вона, кажучи словами Лесі Українки, створила «істинно трагічну і високохудожню картину» руйнування пралісу, висловила обурення і ненависть проти експлуататорів,

Ще більшу силу таланту письменниця проявила в творі «Земля», над яким працювала в 1895—1901 роках.

У розквіті свого таланту О. Кобилянську спіткало лихо — хвороба. У 1903 році Ольга Юліанівна простудилася, внаслідок чого почався частковий параліч. Це горе позбавило письменницю широкої можливості особисто спілкуватися з друзями-митцями, з народом. Своя недуга, хвороба батька, смерть матері, матеріальні нестатки — все це було причиною деякого творчого спаду О. Кобилянської. Письменниця визнає: «Моє життя ніколи не було веселим, а тепер воно доходило до кульмінаційного пункту».

Проте і в таких важких обставинах Ольга Юліанівна продовжує працювати. На папір лягають рядки високохудожніх творів. Так, за мотивами народної пісні «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці!» була написана прекрасна повість «У неділю рано зілля копала».

Осуд кровопролиття народного. Імперіалістична війна 1914 року принесла трудящим багато горя. Ольгу Кобилянську вражає сила народу, здатність долати злигодні війни. Її хвилюють загальносуспільні справи, доля народу. «Нариси, чи воєнні новели, писані в роках 1915—1917, то мотиви — все з життя; ними я так перейнялася, що мусила їх обробити і подати публіці», — згадує О. Кобилянська.

Глибоке переживання, викликане війною, з хвилюванням висловлює письменниця: «Коли б вже все скінчилося, коби вже мир настав, бо годі дихати далі, а і земля вже не приймає більше крові — плуги орати не зможуть...»

Більшість новел цього періоду мають антиімперіалістичне спрямування, бо показують, що народ ненавидить війну і прагне миру.

Осуд кровопролиття народного звучить у новелах «Снитися», «Іюда», «Назустріч долі». Та найбільшим трагізмом вражає «Лист засудженого вояка до своєї жінки». Василь розповідає дружині про страхіття війни, про те, як летіли на війні і руки, і голови, і людське життя. Стомлений жахливими подіями, він заснув в окопі, бо «був із голоду і жури безсилий». Його віддають під польовий суд. Солдат навіть не усвідомлює, за що його можуть розстріляти. В передсмертних рядках листа до дружини звучить любов до рідного краю, до семи діток і дружини.

Письменниця стає на захист народу, засуджує загарбницькі плани Австрійської імперії.

«Тобі, народе вільний, і пісня серця, музика душі тобі!» Після першої світової війни край письменниці був окупований боярською Румунією. Буржуазна влада переслідує О. Кобилянську. Проте навіть у тих умовах невтомна трудівниця не випускала з рук пера.

У 1927 році сорокарічний ювілей О. Кобилянської був широко відзначений на Радянській Україні. До письменниці долинула радісна звістка: уряд Радянської України призначив їй персональну пенсію.

Для О. Кобилянської, як і для всіх трудящих Буковини, 1940 рік незабутній: Червона Армія визволила споконвічну українську землю від гноблення румунських бояр. Ольга Юліанівна побачила свою мрію здійсненою — зустрілася з вільною людиною у суспільстві вільних людей. Того ж року в Радянському Союзі було широко відзначено 55-річний ювілей творчої діяльності письменниці. Ольгу Кобилянську було нагороджено Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Вона була прийнята в члени Спілки радянських письменників України.

Вітання, видання творів у Києві, листи від радянських громадян, в яких автори висловлювали своє захоплення художнім словом гірської орлиці — все це додавало наснаги письменниці. Кобилянська пише схвильовані листи-привітання і листи-відповіді громадським організаціям, трудовим колективам. Почуттям гордості за Радянську Батьківщину, любов'ю до Комуністичної партії пройняті статті «Слово зворушеного серця», «Зійшла зірниця», «Цвіт культури розвивається» та інші.

Письменниця-патріотка заявляє: «Хвилюючись, кажу я щире слово,— усі мої думки тобі, народі вільний, і пісня серця, музика душі тобі!»

На віроломний напад фашистів Ольга Юліанівна відгукнулася гнівними статтями. В одній з них під назвою «Здобутого щастя не віддамо нікому» вона пише: «Ми живемо єдиною думкою, єдиним прагненням прогнати ворога з нашої землі, прискорити день перемоги Червоної Армії».

Паралізована, вже похила віком письменниця не могла евакуюватись з Чернівців. Окупанти в її особі вбачали ворога. Вони зробили обшук у квартирі О. Кобилянської, забрали рукописи, частина яких безслідно зникла. Буржуазним румунським урядом було дано розпорядження передати письменницю військовому суду. Наміри катів залишились нездійсненими, бо 21 березня 1942 року О. Кобилянська померла. Окупаційна влада заборонила громадськості провести в останню путь письменницю-патріотку так, як вона цього заслужила. На похороні були тільки рідні й близькі Ольги Юліанівни.

На чернівецькому кладовищі, де поховано Юрія Федьковича, покоїться Ольга Кобилянська. Народ її, вільний, щасливий, возз'єднаний, любить твори письменниці і береже про неї світлу пам'ять.

Література

1. Борщевський В.М., Крижанівський С.А., Хропко П.П., «Українська література».

Єрошина О.А.,
м. Мерефа Харківського району

БЛАГОРОДНИЙ ШЛЯХ САМОВІДДАНОГО СЛУЖІННЯ НАРОДОВІ

Анотація: У далекому карпатському закутку Буковини Ольга Кобилянська вперше побачила світ. Дитинство і юність її пройшли далеко від українських культурних центрів, переважно в румунсько-німецькому середовищі, і це, звичайно, наклало відбиток на освіту майбутньої письменниці, визначило характер її ранньої творчості.

Досить довгим і складним (але ж наполегливим!) був шлях Ольги Кобилянської до української мови, літератури, культури. Вона переборола чимало труднощів, щоб стати в літературі справжнім виразником прагнень і сподівань українського народу.

Виростаючи в інонаціональному середовищі, дівчина ввібрала в свою душу любов і повагу до інших народів і культур, але в той же час Ольга Кобилянська все свідоме життя виступала як вірна дочка свого народу, виразниця його волелюбних духовних прагнень, органічно поєднуючи в творчості національні й інтернаціональні мотиви, виступаючи поборницею культурного єднання народів, утверджуючи художнім словом демократичні ідеї рівності й братерства людей доброї волі.

Злинула буковинська орлиця з верховіть Карпатських гір, з румунсько-українського пограниччя, досягнула своїм проникливим зором весь простір рідної землі, відчула себе дочкою всієї української сім'ї. Так і стала вона всеукраїнською письменницею. Творчість Кобилянської Ольги – це вагомий внесок у світову культуру.

Ольга Юліанівна Кобилянська народилася 27 листопада 1863р. у багатодітній родині дрібного службовця, в містечку Гура-Гумора, де не тільки розвинулася фізично, а й духовно,

виробила в собі непогамовну жагу до знань, завдяки чому, закінчивши лише чотири класи народної школи, здобувши тільки основу для дальшого розумового розвитку, стала високоосвіченою для свого часу жінкою. Чим тільки не займалася, що тільки не студіювала майбутня письменниця – і то при скрутних матеріальних обставинах батьків, будучи постійно хатньою робітницею... Вона захоплювалася малюванням, музикою (добре грала на піаніно), кінним спортом, брала участь в аматорських виставах, навіть мала намір спробувати щастя на професійній сцені. Над усе любила природу, серцем відчувала її.

Рано, в молоді роки в О. Кобилянської прокинувся потяг до творчості. Він пов'язаний з потягом до освіти і знань. Освіту й самоосвіту майбутня письменниця набувала при допомозі старших братів, що навчалися в гімназіях, а згодом і в університетах, вони були першими читачами й рецензентами ранніх спроб своєї сестри.

Літературний інтерес О. Кобилянської як людини і митця підтримувала Софія Окуневська (1865 – 1926), широко освічена як на свій час жінка, яка першою в Австро-Угорщині здобула в Цюріху вищу медичну освіту. Саме від С. Окуневської О. Кобилянська почерпнула багато знань, зокрема з обсягу громадсько-культурного життя. За посередництва Софії Ольга познайомилася з Наталею Кобринською (1854-1920) – поборницею демократичних прав жінки, письменницею-демократкою, активною учасницею жіночого руху в Галичині, яка залучила Кобилянську до цього руху. Саме через С. Окуневську та І. Франка йшло наближення О. Кобилянської до української літератури.

У 70 – 80-і роки під час формування основ світогляду письменниці до О.Кобилянської доходять животворящі імпульси передової української, російської та зарубіжних літератур, вона їх жадібно вловлювала, трансформувала в своїй душі. Але в період формування письменниці чималу роль у її житті відігравала й романтично-сентиментальна література. На цьому шляху на юну письменницю має вплив творчість Т.Шевченка (що розвинула в ній національну свідомість, загострила зір на соціальне становище народу), Марка Вовчка (яка розкрила перед нею кріпацьку дійсність на Наддніпрянщині, підневільне становище жінки) та І.Франка – провісника грядущої бурі, співця вічного революціонера, що "тіло рве до бою", каменярів людського поступу. Відчуваючи рідний ґрунт під ногами, вона легше засвоювала й надбання російської культури (О. Пушкін, І. Тургенєв, Л. Толстой та ін.), польської (А. Міцкевич, Ю. Словацький), чеської, болгарської (Б. Немцова, І. Вазов, П. Тодоров) та ін.

Творчість О.Кобилянської раннього періоду охоплює роки її літературного навчання, коли були написані оповідання "Гортенза, або Картина з життя однієї дівчини", "Доля чи воля?", "Видиво", "Людина з народу", повість "Вона вийшла заміж". Всі вони характеризують початок її творчого шляху, внутрішній період розвитку, що входить у нову фазу з появою українського варіанта повісті "Людина".

Центральна постать творчості О. Кобилянської – Людина (особливо й зокрема – жінка). Людина як неповторна особистість, як індивідуум і як частина колективу. Людина мисляча, горда, відважна, здатна творити добро, відстоювати право на щастя. Одна з провідних тем О. Кобилянської – тема жінки, жінки-інтелігентки. Від "Людини" (1894) через "Царівну" (1896), "Ніобу" (1906), "Через кладку" (1912), "За ситуаціями" (1913) та інші повісті й новели вона проходить червоною ниткою крізь усю художню спадщину письменниці. Саме від розробки цієї болючої, соціально гострої на той час теми почалося вторгнення юної О. Кобилянської в реальне життя, де об'єктом свого художнього дослідження вона обрала жінку-інтелігентку з нижчих суспільних верств, жінку, яка терпіла не від давнього "кріпацького" лиха, а від сьогочасного – соціального і родинно-побутового. Її жінки – здебільшого вихідці з незаможних або малозабезпечених родин, прагнуть вирватися із ретроградного середовища, здобути освіту, а отже – незалежність, рівноправність із чоловіками, розвинути свою духовну силу, стати корисними народові й суспільству. Твори цього циклу, зокрема повісті "Людина" і "Царівна", виникли значною мірою під впливом ідей феміністичного руху. Саме повість "Людина" була дальшим кроком письменниці у пізнанні й осмисленні життя, зокрема психології жінки.

О. Кобилянська сприяла формуванню народної інтелігенції, утверджувала людську гідність особистості. Духовні пошуки позитивних героїв Кобилянської з інтелігентського середовища співзвучні з прогресивними віяннями в галузі суспільного й культурного життя кінця XIX – початку XX століття, більшою чи меншою мірою відбивають характерні риси становлення й розвитку інтелігенції на західноукраїнських землях даного періоду.

У свій основний та найпродуктивніший період творчості, який припадає на другу половину 90-х, О. Кобилянська створює багато новел, оповідань, повістей, нарисів, що приносять їй визнання і на Україні, і за її межами – в Росії, Болгарії, Німеччині та інших країнах. Поряд з великими оповідними формами (повість) вона розробляє жанри "малої" прози – соціально-психологічні оповідання з життя буковинських селян ("Банк рустикальний", "У св. Івана", "На полях"), настроєві психологічні образи ("Жебрачка", "Покора"), лірико-драматичні малюнки пейзажного характеру ("Битва", "Під голим небом"), філософські діалоги ("Він і вона"), алегоричні поезії в прозі ("Рожі", "Акорди", "Там звізди пробивались"), афористичні мініатюри.

З далшим розвитком таланту, поглибленням реалістичного начала в творчості письменниці пов'язане розширення ідейно-тематичного діапазону прози О. Кобилянської. Звернемо увагу, що письменницю ваблять образи мужніх, високих духом жінок, романтичні, артистичні натури. Так, у новелі "Аристократка" вона змальовує сумну долю жінки з високих суспільних сфер, яка, уникаючи політичних переслідувань, змушена емігрувати за кордон, де зазнає тяжких поневірянь, але гідно несе свій тяжкий хрест.

Пристрасна любов О. Кобилянської до музики і мистецтва допомогла в кількох оповіданнях та новелах майстерно змалювати талановиті мистецькі натури. Такими артистичними натурами є героїні музичних арабесок "Impromptu phantasie" та "Valse melancolique". Вони живуть у світі музики, мистецтва, всіма силами прагнуть задовольнити ненаситну жадобу краси.

О. Кобилянська у багатьох творах виступає поетом-пейзажистом. Тонко відчуваючи красу природи, вона дала майстерні зразки пейзажної лірики, надихані красою Карпатських гір. Письменниця шукала гармонії між людиною і природою, саме тому їй так боляче вражало порушення цієї гармонії, варварське ставлення до природи. В славнозвісній новелі "Битва" О.Кобилянська пристрасно стала на захист рідної природи. У тужливому реквіємі про загибель карпатського лісу виразно звучить протест проти пограбування капіталістичними визискувачами національних багатств народу. Так у творчості О. Кобилянської дедалі виразніше починають звучати соціальні мотиви, поглиблюючи реалістичний напрям в українській літературі на зламі двох століть. І найвищим досягненням О. Кобилянської на цьому шляху стала повість "Земля".

Соціальна і морально-етична драма – братовбивство через землю – дала письменниці змогу проникнути в душу трудової людини, розкрити світ її душевних переживань, важливі сторони народного життя. На прикладі з життя однієї селянської родини О. Кобилянська талановито показала характерні явища тогочасної капіталістичної дійсності, пов'язані з процесом пролетаризації селянства, посиленням влади землі над трудівником-хліборобом. Відштовхнувшись від конкретного, локального факту, письменниця піднялась до широкого художнього узагальнення, створила життєво правдиві й психологічно достовірні образи. Повість Ольги Кобилянської – гостро драматичний твір, сповнений гірких роздумів про тяжку селянську долю, про залежність селянина від землі, яка для нього стає фатумом, молохом, поглинає всі його думки і почуття. О. Кобилянська з великою правдивістю і художньою переконливістю показала, як в умовах приватновласницького суспільства влада землі для селянина стає фатальною, як власницькі інстинкти знищують високі людські почуття. Прикінцеві мажорні акорди повісті оптимістично настроюють читача, вселяють впевненість у тому, що молоде покоління зуміє перебудувати життя, знайде шляхи до щастя.

Повість "Земля" – ця вершина реалізму Кобилянської – поставила її авторку в ряд найвидатніших українських художників слова початку XX століття. Завдяки своїй

великій життєвій правді, високій художності повість "Земля" стала одним з найпопулярніших творів української літератури, ввійшла у світову культурну скарбницю.

Здебільшого у реалістичному напрямі творчість О. Кобилянської розвивається на початку 900-х років, про що свідчать такі оповідання, новели і повісті, як "Сліпець", "Через море", "За готар", "Думи старика", "В долах", "Ніуба", "За ситуаціями" та ін. Письменниця заглиблювалася в різні душевні стани своїх героїв, зображала їх у розмаїтих соціальних і морально-етичних ситуаціях, звертаючи увагу насамперед на гуманні, добродійні риси характеру. З цього погляду, особливу увагу привертає оповідання "За готар". Благородній селянській жінці, матері-страдниці Магдалені, яка втратила чотирнадцять дітей, авторка протиставляє образ черствого, користолюбного духовного пастиря.

Розширюючи сферу своїх художніх пошуків, письменниця звертається до розробки деяких абстрактно-символічних тем і образів ("Акорди", "Хрест", "Місяць" та ін.), підпадаючи під певний вплив модерністських течій. Але ці моменти в творах О. Кобилянської не були панівними.

До одних із видатних творів письменниці входить повість реалістичного звучання "В неділю рано зілля копала...", в основу якої покладено мотив романтичної пісні-балади "Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці". Звернення до народнопоетичного джерела збагатило художню палітру письменниці, музикальні, ліричні інтонації її прози. В повісті органічно поєдналися два начала – реалістичне й романтичне. Сюжет твору розгортається двома взаємозв'язаними лініями: перша, реалістична – трагічна доля циганки Маври; друга, романтична – кохання Гриця, сина Маври, до Тетяни й Настки. У своїй розробці мотивів народної пісні О. Кобилянська уникла мелодраматизму, створивши життєво переконливі образи циган і мешканців гуцульського села. У кожного з героїв по-своєму трагічно складається життя. Кобилянська, змальовуючи трагічні долі своїх героїв, не раз ставить питання: хто винен? І хоч чіткої відповіді вона не дає, але підводить до думки, що винне те зло, та соціальна нерівність, які роблять нещасливими Мавру та Андронаті. Без вини винен і Гриць, який, всупереч народній моралі, кохає двох дівчат.

Один з найпоетичніших творів О. Кобилянської, хоч і сповнений глибокого драматизму, – "В неділю рано зілля копала...". Ліричного характеру значною мірою йому надають одухотворені письменницею картини природи, якими вона досягає великого емоційно-художнього впливу на читача, поетичні інтонації її мови.

Суворі випробування, що випали на долю письменниці в умовах лихоліття першої світової війни, позначилися на її подальшій творчості. Роздуми й переживання цього періоду знайшли своє художнє відбиття в нарисах та оповіданнях "Юда", "Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки", "Сниться", "Назустріч долі", "Зійшов з розуму", написаних 1915 – 1923 рр. Письменниця шукала свого підходу до зображення картин народного горя, часто вдаючись до такого художнього засобу, як сповідь-самовираження героя. Формою епістолярного жанру О. Кобилянська майстерно скористалася в творі "Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки". Цей художній документ з часу війни не можна читати без глибокого хвилювання. Сповідь засудженого на смерть безневинного солдата-українця австрійської армії вражає нас трагізмом, приреченістю долі. Пафос твору – в осудженні людиновбивства, війни, зокрема австро-угорських військових інституцій, їх кривавої жорстокості. Заглиблюючись у психологію людини, приреченої на смерть, замислюючись над трагічною долею цієї жертви війни, О. Кобилянська осуджує суспільну несправедливість, національний гніт. Воїна-українця, який не знає німецької мови, судить австрійський польовий суд, не бажаючи слухати його виправдань.

Драматичний, символічний ескіз "Сниться" має інший характер. Перед читачем постають дві пристані: одна – із змученими війною, нелюдськими стражданнями солдатами; друга – із жінками та дітьми, що в розпуці чекають з фронту своїх чоловіків, батьків, братів. І одні, й другі – страдники, жертви ненаситного молоха. Крізь алегоричний серпанок оповіді, завуальовані символікою образи проступає, як світло з тьми, стверджувана письменницею ідея минучості воєнного лихоліття, перемоги розуму над силами безумства.

З періоду антивоєнної прози О. Кобилянської постає оповідання із символічною назвою "Назустріч долі". В центрі твору – образ дівчини Настки, її роздуми й переживання під час війни, глибокий душевний потяг до свого рятівника – солдата російської армії, українця з Наддніпрянщини. Оповідання пройняте почуттям любові до єдинокровних братів-наддніпрянців. У свідомість малої Настки входить український степ, народжується почуття духовної спорідненості з ним.

Одним з кращих творів на соціальні та морально-етичні теми з життя буковинського селянства є велике оповідання, що тяжіє до жанру повісті, — "Вовчиха". В ньому авторка проникливо показала, як приватна власність в умовах капіталістичного ладу згубно впливає на людину. В центрі твору образ "твердої як камінь" Зої Вергер, яка в гонитві за наживою втрачає здоровий глузд, стає вовчихою для власних дітей. Зої Вергер протистоїть у творі її дочка Санда – поетична натура, у якої приватновласницька мораль не змогла заглушити людських почуттів. Оповідання "Вовчиха", засуджуючи темні сторони селянського життя, зумовлені соціальною дійсністю, викриваючи згубну владу землі, вияскравлювало кращі риси народного характеру. Оповідання свідчило про те, що, незважаючи на матеріальну й моральну скруту, на переслідування румунської політичної поліції сигуранци, письменниця і в цей час працювала плідно, створювала життєво правдиві образи.

Проте, у доробку письменниці з'являються і деякі твори, що свідчать про посилення суперечностей у її світогляді, певний спад у творчості. Це, зокрема, стосується роману "Апостол черні", позначеного певною ідеалізацією представників духовного сану. Незважаючи на те, що Кобилянській вдалося колоритно й правдиво змалювати окремі картини життя й побуту різних верств населення Буковини, показати народження в цьому краї української інтелігенції, роман у цілому свідчив про певні кризові моменти в творчості письменниці цього періоду, що виявилися і в таких оповіданнях, як "Василка", "Пресвятая богородице, помилуй нас".

У тяжких умовах опинилась О. Кобилянська в 20 – 30-х рр., але протягом 1925 – 1932 рр. у видавництвах Харкова й Києва вийшло чимало видань творів письменниці, з яких одне – дев'ятитомне. Яскравим виявом піклування про О. Кобилянську було призначення їй у 1927 р. персональної пенсії. Статті О. Кобилянської в пресі пройняті життєствердним пафосом, ідеями дружби народів-братів, вірою в їхнє світле майбутнє.

21 березня 1942 р. в тяжкий час поневолення Північної Буковини румунсько-фашистськими загарбниками, які переслідували письменницю, готували над нею судову розправу, О. Кобилянська померла.

Довгий і складний шлях пройшла вона як письменниця. Протягом півстоліття виступала Ольга Юліанівна в літературі, відображаючи життя народу в його різноманітних виявах, духовні прагнення інтелігенції, малюючи природу рідного краю. Письменниця утверджувалась в українській літературі поступово, в процесі переходу з німецької на українську мову, опанування художніх традицій народу, реалістичного методу. Художньо осмислюючи життєвий матеріал, що був їй найбільше відомий, О. Кобилянська створила цілу галерею образів із середовища демократичної інтелігенції, втілюючи в них свої погляди на соціальні й морально-етичні проблеми часу.

Безперечною заслугою письменниці є те, що вона однією з перших в українській літературі змалювала образи жінок-інтелігенток, яким притаманні вищі духовні інтереси, прагнення вирватись із тенет буденщини, духовного рабства. Звеличуючи людину, зокрема жінку, показуючи її високі духовні поривання, О. Кобилянська утверджувала передові погляди на життя.

Поглиблення й розширення світогляду письменниці зумовило її звернення до життя селянства. Письменниця розкривала його крізь призму складних психологічних, морально-етичних переживань героїв. У творах з життя села, насамперед у повісті "Земля", особливо яскраво виявилось художнє новаторство письменниці. Письменниця виявила високу художню майстерність і в малих оповідних жанрах, і в широких повістевих формах. Проза О.Кобилянської в її кращих зразках – високоінтелектуальна, в ній відбилися ідейні й художні

пошуки світової літератури кінця XIX – початку XX століття, складовою частиною якої є українська література. Її новели, повісті, неодноразово перекладалися російською, польською, чеською, словацькою, болгарською, угорською, румунською та іншими мовами, вони утверджують ідеали добра, справедливості, краси людських взаємин.

У своїй кращій частині літературна спадщина О. Кобилянської вливається у скарбницю загальнолюдської культури як неперехідна художня цінність. Сягаючи корінням глибоко в життєдайну українську землю, творчість письменниці-гуманістки верховіттям розгалужується в інтернаціональній атмосфері духовних прагнень всіх людей доброї волі, сприяючи їх духовному зближенню і взаєморозумінню.

Література

1. Білецький Л. Ольга Кобилянська / Білецький Л. Три силуетки. Марко Вовчок. – Ольга Кобилянська. – Леся Українка. – Вінніпег, 1951. – С. 23–75.
2. Врублевська В. Шарітка з Рунгу. Біографічний роман про Ольгу Кобилянську/Врублевська В. – К.: Видавничий центр "Академія", 2007. – 512 с.
3. Вулф В. Жінки та розповідна література // І. Незалежний культурологічний журнал. Тендерні студії. – №3. – 2000. – С. 78–87.
4. Гундорова Т. Ольга Кобилянська contra Ніцше, або Народження жінки з духу природи // Тендер і культура: 36. статей. – К.: Факт, 2001. – С. 34 – 53.
5. Кобилянська О. Дещо про ідею жіночого руху / Кобилянська О. Твори: У 5 т. – Т. 5. – К.: Художня література, 1963. – С. 151–158.
6. Луцький О. Ольга Кобилянська / О. Луцький і сучасники. Листи до Ольги Кобилянської й Івана Франка та інші забуті сторінки. – Нью-Йорк, 1994. – С. 109 – 124.
7. Павличко С. Криза народництва на зламі віків і поява модерністського дискурсу / Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К.: Либідь, 1997. – С. 27–97.
8. Погребенник Ф.П. Кобилянська О.Ю. Повісті, оповідання, новели / Погребенник Ф.П. – Київ: видавництво "Наукова думка", 1988. – С. 5 – 24
9. Рисак О. Музика у творчості Ольги Кобилянської / Рисак О. "Найперше – музика у Слові": Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі к. XIX – п. XX ст. – Луцьк: Вежа, 1999. – С. 293 – 320.
10. Тамара Гундорова. "Марлітівський стиль": жіноче читання, масова література і Ольга Кобилянська // Гендерна перспектива. – К.: Факт, 2004. – с. 19 – 35.
11. В.Фроленков, Б.Хаварівський. Кобилянська Ольга Юліанівна // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: видавничо-поліграфічний комбінат "Збруч", 2004 – 2010. – ISBN 966-528-197-6, том II, 2005, с.104.
12. Хоткевич Г. "Земля": Повість Ольги Кобилянської (Критична оцінка) // Ольга Кобилянська в критиці та спогадах / Вст. стаття Погребенника Ф. – К., 1963.

**Журилко Г.М.,
с. Бесарабівка**

ГОРДА І СИЛЬНА ДУХОМ

Анотація: Розглянуто питання життєвого і творчого шляху письменниці. Охарактеризовано формування Кобилянської як особистості в складних умовах. Зазначено, що з іменем Кобилянської в нашій прозі пов'язане опрацювання нової теми — долі освіченої дівчини, яка не може змиритися з бездуховністю міщанського середовища. Охарактеризовано ранні неопубліковані твори О. Кобилянської та ранні німецькомовні оповідання та повісті («Гортенза», «Картина з життя Буковини», «Видиво», «Вона вийшла заміж»), а також пізніші, уже україномовні твори («Людина», «Царівна»,

«Некультурна», «Ніоба», «Через кладку»), де всюди просвічується образ авторки, багатий світ її спостережень і почуттів, винесених з реальної дійсності.

Горда і сильна духом

Ольга Юліанівна Кобилянська народилася 27 листопада 1863 р. в невеликому містечку Гура-Гумора Кимпулунзького повіту в Південній Буковині (тепер Румунія). Батько, українець з Галичини, залишившись сиротою в 14 років, самотужки домігся посади урядовця-правника, тому й виховував дітей у пошані до праці, прищеплював акуратність при виконанні будь-якого завдання. Від матері, що походила з німецько-польської родини, дівчина успадкувала лагідність, ніжність, музичне обдаровання.

Дитинство Ольги минуло серед розкішної природи [Карпат](#), яка вплинула на формування естетичних смаків.

Через переведення батька по службі родині довелося жити в кількох містечках карпатського передгір'я — Сучаві, Садгорі, а згодом у Кимпулунзі, де Ольга здобула початкову освіту німецькою мовою. Батько подбав, щоб дочка приватно вивчала й українську мову.

Формування Кобилянської як особистості відбувалося в складних умовах. Доводилося жити в німецько-румунському оточенні, і хоч у сім'ї й лунали польська та українська мови, проте поза стінами хати спілкувалася німецькою. Дівчина брала участь в аматорських виставах, співала, грала на фортеп'яно, багато читала — переважно твори німецьких і швейцарських письменників: Йоганна Готфріда Гердера, Йоганна Вольфганга Гете, Фрідріха Шіллера, Готфріда Келлера, Генріха Гейне, Фрідріха Шпільгагена, Євгенії Марліт. Кобилянська почала писати вірші й оповідання німецькою мовою. Пізніше письменниці дорікали за [німецький](#) спосіб мислення, залежність від німецької класики. Тому мав рацію Дмитро Павличко, який, відкинувши несправедливі обвинувачення окремих критиків, зазначав, що в тогочасних умовах німецька мова для Кобилянської була єдиним виходом у широкий духовний світ, без якого трудно піднятися на верхів'я мистецтва. «Німецька мова — це та вода, що повертала могутнє колесо душевного млина письменниці, де в кошах була засипана тверда і перлиниста пшениця почуттів думок з українського поля.

Завдяки самоосвіті, постійному самовдосконаленню, Кобилянська ознайомилась з визначними явищами європейської культури. На її зростання вплинула й Софія Окуневська, яка переконала вісімнадцятирічну Ольгу писати українською мовою, працювати для рідного народу. Тепер поряд з творами Федора Достоєвського, Івана Тургенєва, Єнса Петера Якобсена, Генріка Ібсена в її життя ввійшли поезія Тараса Шевченка, проза Івана Франка, публіцистика Михайла Драгоманова.

З недавно опублікованих щоденників Кобилянської за 1883 — 1891 рр. постає багате внутрішнє життя творчої особистості, в якій щасливо поєдналися здібності письменника, музиканта, маляра, жінки тонкої душевної організації, людини гордої і сильної духом. Їй нелегко велося в задушливому світі вузьких меркантильних інтересів містечкових обивателів, звідси — висока туга за красою, пориви у світ гуманістичних ідеалів, які проймають усю її творчість. Кобилянська писала, що в її творчій праці важливу роль відігравали особисті переживання і враження» Справді, і в ранніх німецькомовних оповіданнях та повістях («Гортенза», «Картина з життя Буковини», «Видиво», «Вона вийшла заміж»), і в пізніших, уже україномовних творах («Людина», «Царівна», «Некультурна», «Ніоба», «Через кладку»), — всюди просвічується образ авторки, багатий світ її спостережень і почуттів, винесених з реальної дійсності. З 1891 р., коли сім'я оселилася в Чернівцях, Кобилянська входить у коло прогресивної інтелігенції, глибше знайомиться з українським літературним життям. З середини 90-х років друкуються її твори, на них відгукується критика, їх перекладають німецькою, польською, чеською мовами. Осип Маковей відзначав поєднання в прозі Кобилянської реалістичного й романтичного прийомів письма. Для неї багато важила поїздка до Львова на відзначення

Франкового ювілею у 1898 р. Тоді вона познайомилася з багатьма діячами української культури.

Наступного року Кобилянська відвідала Київ, де зустрічалася з Миколою Лисенком, Михайлом Старицьким, Михайлом Коцюбинським. Незабутнє враження справила на неї поїздка до Канева, де вклонилася могилі Тараса Шевченка. За запрошенням родини Косачів гостювала на їхньому хуторі Зелений Гай, поблизу м. Гадяча на Полтавщині, щиро здружилася з Лесею Українкою. Велика поетеса високо оцінила новаторську прозу Кобилянської, познайомила з нею українську громадськість.

З цього часу образ «великої, пишної», але «пригнобленої, скованої» України назавжди увійшов у серце письменниці. Вона мріяла про нові подорожі на Наддніпрянщину, проте цим планам не судилося здійснитися. На заваді ставали напружена творча праця (на початку XX ст. були написані повісті «Земля», «Ніоба», «В неділю рано зілля копала», «Через кладку», «За ситуаціями»), хвороба та смерть матері, хатні обов'язки, розрив з близькими людьми, а головне — важка недуга внаслідок простуди. «Хвороба ця,— писала вона в 1927 р.— держиться мене й досі та не дозволяє брати участі в діяльності українського суспільства».

Важкими для Кобилянської були трагічні роки [першої світової війни](#). Жила вона в Чернівцях, тремтіла душею за рідних та близьких, бо один брат попав у російський полон і страждав десь у Сибіру, а про долю другого не було жодної звістки. Матеріальні злигодні, постійне напруження, вічна тривога — «ох, як се все торгає нерви, підкошує здоров'я, а як ще до того пристане турбота о насущний хліб — ляг би в труну і навіки з утоми заснув! — писала Кобилянська в ті дні.— Поет в мені заховався. Лиш часом, як я присяду на лавочку під своєю хатою і дивлюся на чисте сине небо, мене така шалена туга опановує за тишиною і пером, що забуваю тоді все страшне теперішнє і сліджу душевними очима за тими картинами, що здійснюються десь із закутків душі». Як і Василь Стефаник, Марко Черемшина, Степан Васильченко, Осип Маковей, Кобилянська гнівно засудила криваву бійню. Їй особливо боліло, що у війні гинули не тільки солдати, а й мирні люди. Про це йдеться в її новелах «Назустріч долі», «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Сниться». Наснажені антимілітаристським пафосом, вони й сьогодні зберігають виховне значення.

Після розвалу Австро-Угорщини в листопаді 1918 р. Північна Буковина була окупована румунськими військами. Кобилянська важко переживає посилення національного гніту, насильницьку румунізацію краю. В 1922 р. були закриті кафедра української філології в Чернівецькому університеті, вчительські семінарії, українські гімназії, фахові школи. «Нема сонця в наших вікнах, нема і в душі»,— пише Кобилянська. Вона терпить скруту, живе в найманих помешканнях, проте намагається підтримувати зв'язки з місцевими літераторами, з чеськими видавництвами, де друкуються в перекладах окремі її твори.

Відрадою для Кобилянської було відзначення громадськістю Чернівців 35-річчя її літературної діяльності, вихід у Харкові в 1926 — 1929 рр. дев'ятитомного зібрання творів. У цей час було написано й кілька нових творів — оповідання «Вовчиха», «Любов до рідної землі», роман «Апостол черні». Коли в червні 1940 р. Північна Буковина возз'єдналася з Великою Україною, письменницю відвідали Микола Бажан, Петро Панч, Юрій Яновський, Андрій Малишко та інші київські літератори.

Та через рік Чернівці знову були захоплені румунськими військами. Воєнна жандармерія встановлює нагляд за Кобилянською. Окупанти готують над нею судову розправу, і тільки смерть, що настала 21 березня 1942 р., врятувала письменницю від ганебного судилища. Окупаційні власті заборонили опублікувати некролог українською мовою та промови над могилою. У 1944 р. в будинку, де жила Кобилянська, відкрито меморіальний музей. У 1963 р. було широко відзначено 100-річчя з дня народження письменниці, її ім'я присвоєно Чернівецькому театрові, вулицям у містах Буковини. У 1973 р. відкрито також музей Кобилянської у с. Димка, де вона влітку відпочивала і на

основі реальної події братовбивства написала славнозвісну повість «Земля». Український народ береже пам'ять про свою талановиту дочку: твори Кобилянської постійно перевидаються, досліджуються літературознавцями, вивчаються учнями та студентами.

З іменем Кобилянської в нашій прозі пов'язане опрацювання нової теми — долі освіченої дівчини, яка не може змиритися з бездуховністю міщанського середовища. У ранніх неопублікованих творах з'являється образ начитаної дівчини-мрійниці, котра прагне до самовдосконалення («Гортенза»), порушується питання про право жінки на гармонійний розвиток, рівність з чоловіком у сімейному житті («Доля чи воля»). Свобода людини асоціюється в авторки з можливостями творити свою долю. Під впливом Софії Окуневської (Морачевської) та Наталі Кобринської на початку 80-х років Кобилянська захопилася ідеєю емансипації жінки, намагалася її художньо реалізувати в перших літературних спробах.

Проблема, порушена в «[Людині](#)», продовжується і глибше розкривається у повісті «Царівна» (1895). Її новизну Франко вбачав у тому, що тут вперше в українській прозі інтимна тема розкривалася «не на інтригах та любовних пригодах, а на психічній аналізі буденного життя пересічних людей». Композиційна своєрідність твору полягає в тому, що він написаний у формі щоденника героїні Наталки Веркович. А це дало можливість авторці всебічно дослідити внутрішній світ інтелектуальної дівчини ніби зсередини. Не випадково критики називали «Царівну» то «повістю почуттів» (Осип Маковей), то «великим психологічним романом» (Леся Українка). У повісті письменниця знову вдається до протиставлення Наталки, її мрій і прагнень, її діяльності безкрилому, але агресивному обивательському оточенню. Наталка, перебуваючи під опікою родини свого дядька, зазнає безліч принижень і утисків, але в опорі середовищу, яке всіляко прагнуло нівелювати її як особистість, гартується характер дівчини. Відстоюючи свої переконання, Наталка знаходить силу залишити родину, піти всупереч міщанській моралі служити, власними руками заробляти свій хліб і, зрештою, перемогти. Вона зуміла пережити зраду близької людини, не зломилася в поєдинку з світом лицемірства. Духовне зростання дівчини відбувається поряд з досягненням особистого щастя. Так героїня стала царівною своєї долі. Впадає в око й інший цікавий момент: героїня власне самовдосконалення не мислить поза духовним відродженням людини взагалі. Тоді й починає виразніше окреслюватися ідея боротьби за нову людину, за торжество благородних етичних ідеалів. Давалося це дівчині нелегко, що тонко помітила Леся Українка: «Читаючи історію думки Наталчиної, я немов бачила перед собою історію цілого нещасливого нашого інтелігентного жіноцтва». Це висновок слушний, адже особиста перемога Наталки не означала подолання суспільної несправедливості. Залишається точним й інше спостереження Лесі Українки, яка красу повісті вбачала насамперед у глибокому і водночас тонкому дослідженні психіки молодої інтелігентної жінки.

[Природа](#) і [мистецтво](#) в житті людини. Духовно обдарована від народження, Кобилянська глибоко відчувала багатство і красу природи рідного краю, розуміла її вплив на людину. Згадуючи роки юності, вона писала, що бували цілі місяці, коли не пропускала жодного дня, щоб не піти чи не поїхати верхи в гори, відкрити там якийсь новий чарівний закуток, сполохати птаха, перебрести босими ногами спінений потік. Не дивно, що тема природи і людини стала наскрізною в її творчості.

У німецько- й україномовному варіантах відоме оповідання «Природа» (1895) написане на основі вражень від виходів у гори, отже, автобіографічне. Показуючи зустрічі міської панночки і гуцульського легіня серед пишної карпатської природи, заглиблюючись у психіку героїв, письменниця показує відмінність між ними, зумовлену умовами виховання дівчини і нічим не спотвореними життям сина диких гір. Хоч життя гуцула зовні одноманітне, проте в ньому більше змісту, ніж у вилощених, проте внутрішньо порожніх містечкових паничів.

Така ідея оповідання відтінюється й пейзажними описами. Героїня зізнається, що в горах набиралася сили й терплячості, святкувала свої «золоті години побіди», коли

вибиралася на небезпечні, стрімкі скелі, «придивлялася зблизька вірлові, його чорним, іскристим, ворожим очам, його чатуючій, наперед нахиленій поставі».

Про «чудову жінку, вірну, чисту дитину природи, що, мов сестра смерік», поміж ними проживала, йдеться у новелі «Некультурна» (1897). Гуцулці Парасці ніколи не сумно, навіть взимку, коли тижнями людей не бачить, а сніг січе по вікнах хатини, вітер завиває за стінами. Навпаки, у кожному пору року «багата гірська зелень» додає їй сили, зміцнює здоров'я, збагачує духовно. З живих темних очей жінки «б'є безжурність, з кожного руху, з інтонації голосу сила непригнетеного життя, гумору, а zarazом — дитяча наївність». Десятки років прожила вдовиця в самотині, не здобула ніякої освіти, щодня працювала, проте зберегла не тільки силу духу, а й зовнішню привабливість. Параска вражала внутрішньою красою, «повною дикого, невиробленого артизму і вічної молодості, що пробивалися ще дотепер однаково сильно в кожному її слові, в погляді її мудрих блискучих очей, в кожному руху її стрункої постаті, а найбільше в живих рухах її голови, що все прибрана кокетливо в червоно-квітчасту хустку».

Леся Українка писала, що ліс і гори є рідною стихією Кобилянської, саме при їх зображенні вона «дає повний розмах крилам своєї фантазії» і цим самим створює відповідний настрій. У слушності спостереження критика переконуємося при знайомстві з новелою «Битва» (1896), може, одним з найкращих творів нашої прози, де подано одухотворені картини гірської природи.

Новела й сьогодні не втратила виховного значення: це один з кращих творів, що всім своїм пафосом спрямований на захист природи. «Битва» справедливо вважається перлиною лірики в прозі, одним з найкращих зразків цього жанру у всесвітньому письменстві.

Письменниця знаходила душевну рівновагу також у малярстві та музиці, намагаючись «усіма силами заспокоїти в собі ненаситну жаждою краси». Роздуми про мистецтво вона певною мірою втілила в новелах «Ітротілі р'апіазіє» (1895), тобто фантазія-експромт, та «Уаіве те Іапсоїдіє» (1898), в перекладі — меланхолійний вальс.

Героїня першого твору з дитинства відчувала незбагненну силу згармонізованих звуків. Урочисті церковні дзвони, дзижчання бджіл над вулицями, гуркіт громовиці — ці образи викликали в її уяві картини пережитого.

Хрестоматійним твором нашої літератури стала повість «Земля» (1902), в якій Кобилянська на основі реальної трагедії братовбивства, що сталася восени 1894 р. в селі Димка поблизу Чернівців, порушила вічну тему влади землі над селянином.

З'ясовуючи причини виникнення і кристалізації задуму твору, письменниця відзначала, що дворічне життя в згаданому селі дало їй змогу глибше зрозуміти селянську душу, і навіть страшний злочин, що стався в родині хлібороба, не похитнув її віри в селянина. «В суті речей — гей, яке багатство, яка свіжість, яка глибінь криється, який гарний матеріал на будучність», — так вона характеризувала селянство.

Багато творів написано про селянство. З повістей і романів французьких, російських, польських письменників, з творів попередників Кобилянської в [українській літературі](#) хлібороб висловлював свої болі й сподівання. Та тільки в «Землі» було всебічно розкрито характер самого процесу мислення хлібороба, тільки в цьому творі вперше було висвітлене його нелегке життя в триєдиному вимірі — соціальному, національному й психологічному. Повість Кобилянської стала подією в українському літературному житті. Коцюбинський писав авторці: «Я просто зачарований Вашою повістю — все, і природа, і люди, і психологія їх — все це робить таке сильне враження, все це виявляє таку свіжість і силу таланту, що, од серця дякуючи Вам за пережиті емоції, я радів за нашу літературу». А на думку Франка, «Земля» зберігатиме «тривале значення і як документ способу мислення нашого народу».

Перше десятиріччя ХХ ст. у творчій діяльності Кобилянської позначене листуванням і особистим знайомством з болгарським письменником Петком Тодоровим. Саме він зорієнтував Кобилянську на глибше вивчення народної поезії, на освоєння її

скарбів у художній творчості. А побувавши на виставі драми Старицького «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», письменниця захопилася глибоким психологізмом однойменної пісні, що була покладена в основу твору. Мотив і образність пісні легендарної Марусі Чурай наштовхнули її на створення повісті «В неділю рано зілля копала» (1909). Повість Кобилянської побудована на буковинському матеріалі. «Особи,— як зазначала письменниця в автобіографії «Про себе саму»,— це типи з дійсного життя, які я пізнала в горах: циганку Мавру, старого Андронатого, її батька, Гриця, одного молодого знаного мені одинака-гуцула, а решту домалювала фантазія. Почування плили з власних грудей, чар природи робив своє, а думки укладалися самі з себе на папір».

Твори Кобилянської, зокрема й повість «В неділю рано зілля копала», засвідчують властиве літературі явище дифузії, тобто взаємопроникнення всіх трьох способів художнього зображення — епічного, ліричного і драматичного. В епічних творах, де предметом змалювання є безупинний рух життя, де все тримається на сюжетній організації художнього матеріалу, виразно виявляється лірична емоційність у показі поведінки персонажів. Автор переживає, змальовуючи події, які його схилювали. Взаємопроникнення лірики й епосу особливо відчутне в авторських відступах, пейзажних картинах, при передачі почуттів і роздумів людей.

Важливу роль в епічному творі виконують також драматичні елементи — внутрішні монологи, діалоги, полілоги, їм може належати одне з чільних місць, але це кардинально не змінює жанрової природи розповідного твору, бо в ньому драматичні компоненти завжди підпорядковані особі автора, присутність якого й визначає належність твору до епосу. У творах Кобилянської, наприклад, за допомогою монологів, діалогів, полілогів передаються гострота соціально-психологічних конфліктів, складності й суперечності переживань персонажів, їхніх вчинків.

Закінчується ХХ століття. Змінилися естетичні смаки й уподобання читачів, проте проза Кобилянської зберігає свою естетичну цінність. Її кращі зразки були інсценізовані й побачили світло рамп. Любов і шана визначають ставлення наших сучасників до спадщини «гірської орлиці»

Література

1. Гузар З. Вивчення творчості Ольги Кобилянської.— К., 1978.
2. Кобилянська О. Слова зворушеного серця: Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади.— К., 1982.
3. Лещенко М. Ольга Кобилянська: Літ. портрет.— К., 1973.
4. Павличко Д. Туга і непокора // Павличко Д. Магістралями слова.— К., 1977.
5. Панчук Е. Гірська орлиця: Спогади.— Ужгород, 1976.
6. Томашук Н. Ольга Кобилянська: Життя і творчість.— К., 1976.
7. Українка Леся. Малорусские писатели на Буковине // Леся Українка. Твори: У 10 т.— К., 1965.— Т. 8.
8. Хоткевич Г. «Земля»: Повість Ольги Кобилянської (Критична оцінка) // Ольга Кобилянська в критиці та спогадах / Вст. стаття Погребенника Ф.—К., 1963.
9. Черненко О. Імпресіонізм та експресіонізм // Українське слово: — Кн.

Заліщук Н.В.,
сел. Пісочин

РОБІТНИЦЯ СВОГО НАРОДУ

*Я любила народ, і люблю його до
сьогоднішньої хвили...*

*Я хотіла би, щоби всі українці були
орлами.
О. Кобилянська*

Анотація: ХХІ століття – час безперервних змін, нововведень, відкриттів. Саме в цей час наша держава прагне посісти вагоме місце серед спільноти європейських народів і не лише освоїти їхні найліпші здобутки, а й неодмінно збагатити їх власним інтелектуально-творчими та духовно-моральними надбаннями.

На жаль, у більшості сьогоденних випускників фактично не сформована система життєвих цінностей, ідеалів, пріоритетів. А людина, яка не має найменшого уявлення про те, ким вона є і чого хоче, не здатна існувати автономно і прагнути до самовдосконалення. Якщо освіта не приділятиме цьому гідної уваги, то наші школярі й надалі не ставитимуть у житті мету і завдання, що відповідатимуть, а може й ні їхнім справжнім (але неусвідомленим) цінностям. Навчальна діяльність на уроках української мови та літератури покликана не просто дати людині суму знань, умінь, навичок, а сформувати в неї компетентність як загальну здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, отриманих завдяки навчанню. Традиційна освітня парадигма, основу якої склали знання, уміння і навички, поступається місцем новій, в основі якої – формування життєвої компетентності школяра, що передбачає мобільність знань, гнучкість методів і критичність мислення, тобто здатність використовувати наявні знання та вміння на вищому рівні, переносити їх у різні ситуації, застосовувати практично, робити правильні висновки.

З іменем Ольги Кобилянської в українській прозі пов'язане опрацювання нової теми – долі освіченої дівчини, яке не може змиритися з бездуховністю середовища. Дослідники літератури називають її твори енциклопедією жіночої душі. Її ідеал – жінка освічена, інтелігентна, прогресивних поглядів, з високими духовними запитами, вільна у виборі роду занять, любляча й ніжна. Саме такою була письменниця.

На мою думку, вивчення біографії та творчості Ольги Кобилянської у школі є необхідною складовою розвитку сучасної молоді. Протягом всієї історії людства, у всі часи, у всіх народів питання про значення жінки в суспільстві було одним із головних. У сучасних навчальних закладах старшокласники мають можливість висловлювати свої думки, прямувати до поставленої мети, але, на жаль, практика доводить, що найбільша частина молоді не розуміє або не хоче розуміти своє призначення у суспільстві, залежності цілісності людини від об'єктивно - суб'єктивних умов, суспільства і способу життя людини. Саме життя і творчість О.Кобилянської дають можливість проникнути у національну ментальність, зрозуміти душу людини.

За програмою на вивчення біографії та творчості Ольги Кобилянської відводяться години тільки у 10 класі: 5 годин у класах академічного рівня та рівня стандарт, 7 годин у класах профільного рівня. Вивчення творчості О.Кобилянської в програмі курсу літератури для середньої школи є одним з найскладніших – і для вчителя, і для учнів. Йдеться насамперед про складність та суперечливість характеру письменниці, її світогляду (вплив європейської культури, українського феміністичного руху), всієї літературної творчості

(проза – модель раннього українського модернізму). Ще одна обставина, що ускладнює вивчення творчості, своєрідність новел письменниці (неоромантичне змалювання дійсності, поетичність, психологізм). Оцінки, які давали О.Кобилянській її сучасники й послідовники, і нинішні дослідники, є далеко не однозначними, суперечливими. Однак вивчення творчості цієї розумної цілеспрямованої жінки у школі є цілком оправданим та незаперечним.

На першому уроці слід не просто познайомити учнів з біографією письменниці, а розглянути її в контексті історичних подій . Адже без глибокого розуміння сутності того часу важко усвідомити саму особистість письменниці. "Вивчення життєвого і творчого шляху письменника — важлива ланка в системі викладання літератури в школі. Насамперед це пояснюється тим, що життя та діяльність визначного майстра слова є найкращим коментарем

до його творів" [5, 186].

Ольга Кобилянська належить до тих митців, хто своєю творчістю увійшов в історію вітчизняної белетристики назавжди. Сучасне літературознавство справедливо відводить їй місце одного з перших українських авторів-модерністів, художні здобутки якого засвідчили європейський рівень української літератури кінця XIX — початку XX ст.

Її називали «гірською орлицею» за горде серце, «пишною трояндою в саду української літератури» за неповторну шляхетну жіночість у змалюванні дійсності, яскраву метафоричність художнього бачення. Сама ж вона називала себе скромно й просто — «робітницею свого народу».

“Для учня не так і важливо, до якої саме і масонської ложі належав письменник чи в котрому саме році він переїхав на нове місце тощо. Зате для його виховання дуже важливо знати: щедрим душею чи черствим, чуйним чи егоїстичним був даний митець?” [6, 182]. Ольга Кобилянська власним прикладом демонструє бажання вчитися, на відміну від сьогоденних школярів. У щоденнику і листах Ольги Кобилянської проривається гірка мука від неможливості вчитися й творити, стільки бажає душа: «...Замітаю, варю, газдую, а по обіді, як не заберуть часу гості, то пишу або читаю... бувають хвилини, бувають години, коли мені здається, що я божеволію. Я мушу відкласти всяку духовну працю і, мов служниця, варити, тільки варити». Учні 10 класу із захопленням сприймають кожну подію життя мудрої людини. Багато хто з них бажає бути схожим на неї.

Джерелами вивчення біографії можуть бути написані її сучасниками спогади, листи, літературно-критичні статті. Особливо цікавим є написане письменником про письменника-сучасника, колеги по перу краще ніж будь-хто розуміють і відчують одне одного (Леся Українка про О. Кобилянську)

Форма проведення уроків-біографій різноманітна: урок-лекція, самостійні доповіді учнів, робота з підручником, заочні екскурсії, уроки-концерти, уроки-панорами, уроки-презентації.

Наступні 3(5) уроків пропонуються для ознайомлення та опрацювання творчості Ольги Кобилянської. Для всіх учнів 10 класу пропонується опрацювання соціально-психологічної повісті «Земля», глибоке психологічне трактування в ній проблем: людини і землі, злочину і кари на українському матеріалі. Лише учні профільного рівня мають більше годин, які відводяться для ознайомлення з іншими творами, а саме: новела «Битва» (майстерне змалювання картин природи, виступ на її захист), новела “Valse melancholique” (Образи нових жінок-інтелектуалок — талановитої піаністки Софії, гордої духом Марти, пристрасної і вольової художниці Ганнусі. Глибоке відтворення внутрішнього світу героїнь через мелодію вальсу).

Ідея емансипації жінки у творчості О.Кобилянської на прикладі образів Олени та Наталії (“Людина”, “Царівна”) та романтичне змалювання дійсності, гімн високим людським почуттям (повість “В неділю рано зілля копала...”) виносяться для самостійного опрацювання. Останнього часу учні старших класів найменше приділяють увагу читанню художніх творів, особливо тих, які вони повинні опрацювати самостійно. Найчастіше старшокласниками читаються тільки ті твори, які є за програмою ЗНО, що дуже обмежує загальне враження та світосприйняття літературної спадщини взагалі.

Кожна талановита книга залишає в душі й серці читача глибокий слід. Вона — як мудрий співбесідник, якого, буває, зустрічаємо в житті і ніби відразу стає він тобі близьким. Коли приходить час розлучатися, душу огортає жаль. Та книга залишає в душі уважного читача зерно життєвої науки: так добре робити, а так — не можна, гріх. Можна з упевненістю сказати, що до таких літературних творів належать твори О. Кобилянської. Письменниця порушує давню, як світ, проблему переступу моралі та його наслідки, що впливають на подальше життя. Б.Степанишин вказує на той важливий момент, що "висококваліфікований вдумливий читач може пізнати особистість письменника — його світогляд, мораль, уподобання, характер, вдачу (темперамент), ставлення до природи і суспільства та інші грані — з самих його творів" [6, 179].

У повісті «Земля» О.Кобилянська поступово, крок за кроком, показує цілковиту залежність від

землі, яка сама по собі щедра і багата. Але село зображене нею не на тлі соціального протистояння, а в морально-етичній площині. Сталась трагедія в родині чесного хлібороба – брат убив брата. Причина злочину-Земля! Це вразило не лише авторку твору, не лише односельців, а й читача. Подія примусила аналізувати, давати відповіді на запитання: чому? Витоки наших вчинків у душах. Саме цю думку підтверджує О.Кобилянська напрочуд промовистим епіграфом до повісті, запозиченим із творів норвезького романіста Юнаса Лі: «Кругом нас знаходиться якась безодня, що її вирила доля, але тут, у наших серцях, вона найглибша». Центр уваги письменниці – не безодня навколо нас, а серце людини. Зрозуміти, осмислити повість «Земля» учням допоможуть уроки-дослідження. Особливістю таких уроків є використання методів проектів, колективного та індивідуального випереджального завдання. Кожна творча група отримує своє особисте завдання, яке потім презентує у вигляді творчого проекту. Тематика завдань може бути така: 1) Історія написання повісті; 2) Тема, ідея, композиція твору; 3) Дослідження змісту повісті; 4) Характеристика образів; 5) Проблематика та конфлікт повісті; 6) Відгуки критиків про повість. Особливим етапом роботи над повістю може стати інсценізація уривку, складання словника до повісті. Як узагальнення доречним буде проведення «Аукціону думок».

Вивчення інших творів О.Кобилянської потребують не меншої уваги. Учні не повинні зосереджуватись тільки на читанні текстів, а й усвідомити міжпредметний зв'язок літератури, філософії, образотворчого мистецтва, психології, соціології. Протягом всієї історії людства питання про значення жінки в суспільстві було одним із головних для суспільного процесу. Письменниця показує жінку в традиційному трактуванні ролі жінки в суспільстві, де домінують чоловіки. «Людина – чоловік і жінка, - кожен виконує своє призначення на Землі. Жінка – духовність, чоловік – сила, захист. Одне доповнює інше. Але так склалося, що чоловікові відводиться роль лідера, а жінці другорядна роль. Під «людиною» розуміють і жінку, не лиш чоловіка, - іншими словами: і жінка мусить мати свій кусник хліба, щоб жити! Задля того свого суття, себто існування, домагається вона необмеженого права, як його, наприклад, і мужчини як людина уживає. Вона його домагається на підставі людяності, індивідуальної свободи, поваги людської і справедливості!» – говорила О.Кобилянська у доповіді «Дещо про ідею жіночого руху».

Для проведення уроків такої тематики не завадить ретельна підготовка. Вчитель повинен бути готовим до непередбаченої думки учнів, мати відповіді на дуже суперечливі питання. Доречним буде опрацювати сучасні критичні матеріали щодо біографії та творчості Ольги Кобилянської. Прикладом таких матеріалів може бути книга Врублевської В. «Шарітка з Рунгу : біографічний роман про Ольгу Кобилянську». Слова з анотації до цієї книжки: «Письменники не живуть на самоті. Ольга Кобилянська, як і її герої любила свої мрії, любила рідних, друзів. Любила... Переборювала обставини, нерідко - і себе. Все прощала, все терпіла. Її унікальне життя є фактологічною основою роману, в якому документ поєднується з авторським баченням героїні, її життєвої і літературної долі, часу, в якому вона жила, людей з якими зналася». Валерія Врублевська більш ніж на п'ятистах сторінках неспішно оповідає про родину Кобилянських, про містечко Гура-Гумора Кімполунзького повіту, що на півдні Буковини (там народилась Ольга) та про інші міста й села, в які заносила доля батька, матір та сімох дітей. У романі дуже багато персонажів, людей видатних і таких, кого історія згадує лише тому, що їхній життєвий шлях перетнувся з родиною Кобилянських. Побутових подробиць навіть з надлишком, читач дізнається і про господарство, і про фінансові проблеми, і про фізичні недуги. Часто в романі цитуються щоденники, листи, газетні статті. Цікаві, маловідомі фотографії не мають підписів з іменами зображених, але за рисами обличчя та текстом роману досить легко здогадатись, де матір, батько, сестра, брати і сама Ольга Кобилянська.

При вивченні новели «Битва» доречно використовувати такі види роботи: складання опорних схем і таблиць, створення «Асоціативного куща», виразне читання описів природи, складання цитатного плану.

Новели “Valse melancholique”, повісті “Людина”, “Царівна” вимагають інших видів роботи, а

саме: складання психологічної характеристики образів, сенканів, акровіршів, промов; проектна робота учнів; інсценізація; перегляд уривків фільмів; проведення дискусій, дебатів; наведення прикладів; написання творів-роздумів.

Під благотворним впливом європейської культури О. Кобилянська пройшла шлях від неоромантизму до експресіонізму. Особливу роль у цьому зіграло захоплення ідеями Ніцше, з якими окремі сучасні літературознавці пов'язують формування українського модернізму. О. Кобилянську цей філософ зацікавив, очевидно, як бунтар, протестант, котрий узявся за переосмислення узвичаєних вартостей, закликав не боятися робити життя кращим, а людину досконалішою. Не зайвим буде познайомити учнів з поглядами, фрагментами творів Ф.Ніцше, Ф.Шіллера, Й.-В.Гете, Г.Ібсена, Г.Гейне, К.Гамсуна, І.Тургенєва, Ф.Достоевського, М.Метерлінка, які сприяли формуванню думки та поглядів Ольги Кобилянської.

Підсумовуючи вивчення всієї творчості Ольги Кобилянської, вчитель може запропонувати учням диспут «Уроки Ольги Кобилянської», характер якого визначився б трьома моментами:

- 1) Життя письменниці як урок безкомпромісності, совісності й принциповості;
- 2) Творчий шлях жінки;
- 3) Роль і місце людини у Всесвіті.

Ми приходимо у світ, як чистий аркуш паперу. Книгу свого життя пишемо самі. Наше серце вчиться любити й бути відповідальним за вчинки. Кожна людина не ідеальна. Хоч би якою доброю й глибоко духовною вона була, все одно інколи чинить не так, як велить обов'язок Людини. Тож візьмемо собі найкращі уроки від славетних людей!

Література

1. Волошина Н.Й. вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю // Українська література в загальноосвітній школі. – 2003. – №8.
2. Врублевська В. Шарітка з Рунгу : біографічний роман про Ольгу Кобилянську / Валерія Врублевська. - К. : Академія, 2007. - 512 с.
3. Данильцова У.Д. Довідник з теорії літератури. – К., 2001. – С.119 – 120;134.
4. Павлишин М. «Мені не соромно отворити уст про мої чувства» : неопубліковані листи Ольги Кобилянської до Осипа Маковця / М. Павлишин // Сучасність. – 2003. – № 2. – С. 127 – 143.
5. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Ленвіт, 2000. – 384 с.
6. Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі. Київ.: РВЦ "Проза", 1995. – 256 с.
7. Токмань Г.Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенційно-діалогічна концепція. – К.: Мілленіум, 2002. – 320 с.
8. Хмелюк М. Щоденникові записи Ольги Кобилянської як авторисунок письменниці / Майя Хмелюк // Слово і час. - 2011. - № 4. -С. 47-50.

**Істоміна С. Н.,
м. Харків**

РОБІТНИЦЯ СВОГО НАРОДУ

Анотація: У статті подано елементи автобіографії О. Кобилянської "Про саму себе", викладеної в листах до професора Степана Смаль-Стоцького.

Письменниця оповідає про свій життєвий і творчий шлях, особливості й секрети літературного процесу, що увиразнює її естетичні погляди та критерії, історію деяких оповідань і повістей. Довіряючи й симпатизуючи доктору

С. Смаль-Стоцькому, О. Кобилянська пише про себе особливо щиро, розкуто. Визначальне місце в автобіографії письменниці відводить автопортрету на широкому тлі родинного, громадсько-культурного й літературного оточення, взаємин із світом.

Талановита письменниця-демократка Ольга Юліанівна Кобилянська, сучасниця і друг І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника, мужньо йшла по шляху Т. Шевченка. Разом із своїми сучасниками вона висловила гнівний протест проти соціального і національного гноблення трудового народу. Кращі її твори, сповнені великою любов'ю до трудової людини, знайшли широку дорогу до багатомільйонних читачів, збагатили скарбницю української та світової літератури.

Формування основ світогляду письменниці припадає на 70–80-і роки. Воно проходило в складних умовах тогочасної дійсності, коли домінуючими в суспільному житті Буковини (як і Галичини та Закарпаття) були ідеї вірнопідданого служіння цісарському тронові Австро-Угорської монархії. Інтелігенція в своїй основній масі була далека від інтересів народу, з погордою ставилася до трудящого люду. У літературі давався сильно взнаки дух вірнопідданства й чиношанування. Ідеї перетворення світу, боротьби за соціальне й національне визволення народів (творчість Т. Шевченка, І. Франка та інших письменників) пробивали собі дорогу з великими зусиллями.[4]

Робітниця свого народу. Ольга Юліанівна Кобилянська — майстер художнього слова. Ґрунт, на якому зростав її талант, — це народ і вірна любов до нього.

Як щось буде кому цікаво довідатися, хто я, чия й з якого роду, то скажу таке. Родина мого батька Юліана Кобилянського — з-за кордону, а останній член її, що проживав у Галичині, був мій дід, а батько мій одніський його син. Дід Яків жив у Бучачі, завідуючи частию лісу славного монастиря василіанів, за що було дозволено моєму батькові побирати науку в славній на той час школі отців-монахів василіанів. Це тривало недовго. Коли моєму батькові було на 14-й рік, дід мій Яків помер, і батько, усунений вже з школи, не маючи чим оплачувати науку, покинув рідні молодші й старші сестри зі злом мачухи й пішов випосажений 14-ма роками й прегарним голосом, у світ. Подаючи тут і там у бідніших домах за харч і одяжину дітям науку, звертав на себе увагу своїм прегарним сопрано і незвичайним музикальним слухом. Таким чином дістався, часто в голоді і холоді, на Буковину й опинився в старому містечку Сереті над Серетом у пароху Бучацького, знаного далеко й широко з своїх великих духовних здібностей і також образования.

Отець Бучацький, у котрого опинився, як казала я ще повище, годував батька наукою, вивчивши його при тім німецької мови, що панувала по школах, урядах і інших інституціях на Буковині. Батько був пильний, охочий до кожної науки, до того талановитий з природи.[5, 16-17]

Ах, та Марія, та Марія! Це й була справдішня Марія. Вийшовши молоденькою ледве 18-літньою за мого батька, стала моєю, ні — нашою матір'ю, бо нас було більше дітей у хаті — сама я була четверта з ряду. Полюбивши мого батька, а з тим і його рідну мову, переступила без вагань на його просьбу на його віру, причинившись так до основи чисто української хати. Вона не була вчена... Ні, того часу не подавалось жінкам середньої верстви великої науки. Господарське знання, знання красного шиття, графтів (вишивання), краснопіс... знання святого писма, читання взагалі, знання французької мови (хоча б лише поверховне), гра на гітарі, на фортеп'яні, танці — от і все, що давалось дівчині як духовне віно. Без знання французької мови... й гри на фортеп'яні... перебрала наша мати тяжкий обов'язок — стати жінкою і матір'ю. Скільки то чуття, глибокого, святого чуття... Скільки безграничної доброти, біблійної лагідності, жіночої ніжності мала вона в собі. [5, 17]

Я родилася року 1863, 27 листопада в малім містечку Гура-Гумора в буковинських горах, звідти був батько перенесений службово до Сучави, де побув знов кілька років. Там познайомилися родичі з парохом-поетом — Николаєм Устияновичем, що прибув пізніше, по батькові, до Сучави, і його родиною, з чого вийшла найщиріша приязнь так жеми старшими, як і жеми дітьми, котра триває і по сьогоднішню днину між живими з одної і другої родини. Це

був перший правдивий руський дім, в який увійшли ми, діти, й почули, крім у рідній хаті, і деінде руську (так звали тоді українська мову) мову й руські пісні: де, так сказати б, розумілися усі й жили.

Коли мені було 8—9 років, подався мій батько наново в гори, та цим разом вже глибше і далше, і то з тої причини, що почав занепадати на здоров'ю і лікарі висилали в гори. Поминаю жаль розлуки між Кобилянськими Устияновичами... а спімну лише те, що з ніким пізніше в житті не читала й не запалювалась я так разом до книжок, будь-то наукових чи з поля мистецтва, як саме з Ольгою Устияновичівною. Ми переїхали до Кімполунга, малого провінціального містечка, чудово положеного між горами,— і тут почала я побирати науку. Звичайно, що в німецькій мові.

Руських книжок до дальшої науки не було — ба в тамошніх околицях і сліду не було, — і коли б не любов батька до рідного слова, до свого народу, своєї пісні, знання рідної мови, що все-таки панувало в хаті, крім польської, а далі і німецької, було би з часом, може, й зайняло останнє місце.

Ще молодю дівчинкою, 13 – 14 років, я почала писати вірші. Чогось мені бракувало, не доставало в душі. Чимсь була вона часами надто переповнена, а часами повна туги і смутку. Писала я їх німецькою мовою.

Одного дня... я взялася за перо, щоб писати поважно. Досі писала я лиш дневники, відписувала, любуючись, поривні поезії німецьких ліриків, українські пісні і десь-колись польські балади — а тепер годі було. Мене щось прямо пхнуло до пера. Тайкома, щоб ніхто не знав, не чув, мов молода кітка, що закрадалася до клітки з пташкою і боялася свідка,— я забралась до писання | одного оповідання!.. Виджу себе наче сьогодні! Читачу! Я не розуміла слова «література», не вчилась жодної літератури...

Я схилила голову над стіл, над папір, зарила лице в руки... і так сиділа. Мабуть, я щось дуже... велике хтіла починати, щось, що було лиш незвичайним, великим-великим людям дозволено. А я, я така... не вчена... таке зерно на Божому світі — я неначе святотатство хтіла поповнити. А як догляне... дізнається хто? Що скаже? Читачу, вір, я не знала, не могла собі уявити, що за сором, за «погром» міг мене чекати...[5, 22]

Кому звіритись? Я подумала про матір. Вона все дозволяла.

Але вона була така обтяжена працею щоденною для дітей своїх і хати, була така зайнята святим почуттям материнським для дітей, така гонена виповнюванням обов'язків своїх... Батькові ще менше. Він працював від рання до вечора, був строгий, поважний, від дітей вимагаючий, був такий далекий відчужений, що я ось тут хотіла починати, — що я не могла й йому звіритись... і не звірялась нікому.[5, 23]

Познайомившись у 18—19 року життя з донькою повітового лікаря

А. Окуневського, Софією, що бажала здати гімназійну матуру, я мов відродилась. Від неї пішло мені те світло, за яким я так тужила, невиразно мріяла. Вона заговорила до мене українською мовою, переконуючи мене, що мені треба писати не по-німецьки, а для свого народу — по-українськи, навчила фонетикою писати, надавала українських книжок, стала моєю щирою подругою й заступила Ольгу Устияновичівну, з котрою ми, на жаль, лиш раз на рік бачилися, дарма що щиро любились і з собою вірно держали.[5, 23]

В той час я познайомилась і зі своячкою Софії Окуневської, з письменницею Наталією Кобринською, котра ще більше підбадьорювала мене не покидати пера, виучуватися якнайліпше своєї мови і писати.

Пригадую собі одну днину. Гарна була й ясна, і я сиділа і щось шила.

Нараз зачуваю ніби йойкання, ніби тому щось подібне. Я накинула хустину й вибігла на вулицю. Недалеко нашого мешкання була ще одна вуличка; я зайшла туди й бачу: там сиділа жебрачка, і сліпа, молода, з простягнутою рукою... і з цілої своєї слабкої сили кликала о милостиню! Ах, як цей образ вразив мене, як жаль стало мені цієї нещасної. Майже зі слізьми в очах я вернулася бігом додому, подала їй милостиню, а пізніше написала нарис «Жебрачка».

Так майже кожний нарис має щось із справдішнього життя в собі. Не менше — і більші оповідання.

Мої особисті переживання відігравали немалу роль в моїх писаннях. «Царівна» писана кровією мого серця. Банда циганів-музиків — із чудовим капельмейстером Хрістофом — дала почин до написання цієї повісті.

Я шаліла внутрішньо від музики. До того неустанна туга вирватися з зачарованого кола домашнього одностайного життя, де я мало що знаходила для своєї душі і фантазії, допровадила мене до того, що я, замкнена, дуже маломовна, не маючи що з «фантомом» у своїм нутрі починати, писала — це оповідання.[5, 24]

«Некультурну» знала я особисто і ніяк не могла побороти охоти написати про чудову жінку, вірну, чисту дитину природи, що, мов сестра смерек, поміж котрими проживала, розвивалася. Коли вмирала, бажала собі мене бачити — вповідали мені люди, окружаючи її в той час,— та, на жаль, я жила тоді в Чернівцях і не знала, що моя гірська цвітка згасла. З людей знайомих майже жодне не впливало на мене так, щоб я від їх особистого впливу писала. Я писала, коли любила, писала, коли терпіла, писала, коли не находила вдоволення знадвору бажань своїх особистих, коли бачила кривду, заподіяну так людям, як звірятам, і птахам, писала, коли переймалася великими ідеями про визволення жінки, ідеєю соціалізму, ідеєю націоналізму, патріотизмом, який зміцняла в мене Леся Українка...[5, 25]

Я любила народ, і люблю його до сьогоднішньої хвили, і дивлюся на нього тими самими очима, що на деревину, цвіт і всю живучу часть природи. Одна неестетичність його, будь у словах, будь у поведенні чи в привичках, разить мене, але в суті речей — гей, яке багатство, яка свіжість, яка глибінь криється, який гарний матеріал на будучність! Де є народ, там і культура, й сила буде; де його нема, не буде й бити тієї нації. Факти, що спонукали мене написати «Землю», правдиві. Особи майже всі що до одної також із життя взяті. Я просто фізично терпіла під з'явиськом тих фактів і, коли писала,— ох, як хвилями ридала!.. Саме в той час лежав мій батько хорий, і я сама не почувала себе особисто щасливою. Написання цієї повісті дало мені рівновагу, вдоволення і гнало до дальшого творення.[5, 25]

Всі дрібні поезії — це «каплі моєї крові». Повставали з хвилин, чула себе понижуваною, скривдженою, несправедливо осуджуваною, одним словом... я плакала поезіями в прозі. Інакше годі було. Ніколи не чув ніхто в моїй рідні скарги з моїх уст, чи я чула щасливою, або й ні. Щоправда, не раз держала мене амбіція чи гордість. У тяжких сумних хвилях ніколи не жалілася я навіть і найліпшими приятелями про те, що мене гнуло додолу,— а сьогодні, сьогодні мені так добре з тим. Одна праця, одне перо, ба, власне моє я зробило мене тим, чим я є,—робітницею свого народу. Може, в дечім і не зрозумілою, в дечім слабшою, як інші, а все-таки робітницею. [5, 25]

Довгий і складний шлях пройшла О. Кобилянська як письменниця. Протягом півстоліття виступала вона в літературі, відображаючи життя народу в його різноманітних виявах, духовні прагнення інтелігенції, малюючи природу рідного краю. Письменниця утверджувалась в українській літературі поступово, в процесі переходу з німецької на українську мову, опанування художніх традицій народу, реалістичного методу. Художньо осмислюючи життєвий матеріал, що був їй найбільше відомий, О. Кобилянська створила цілу галерею образів із середовища демократичної інтелігенції, втіливши в них свої погляди на соціальні й морально-етичні проблеми часу.

Поглиблення й розширення світогляду О. Кобилянської зумовило її звернення до життя селянства. Письменниця розкривала його крізь призму складних психологічних, морально-етичних переживань героїв. У творах з життя села, насамперед у повісті «Земля», особливо яскраво виявилось художнє новаторство письменниці, глибина її психологічного аналізу, який давав змогу розкривати соціальну зумовленість психології людини, передавати найтонші порухи її душі.

Ольга Кобилянська та Леся Українка кинули виклик домінуючій чоловічій традиції, бо відчували себе спадкоємницями зрілої традиції "жіночої літератури", маючи своїми попередницями Марка Вовчка і Ганну Барвінок, Олену Пчілку та Наталю Кобринську. "Літературний образ жінки XIX століття - "покрітки", "бурлачки", "повії", що були квінтесенцією горя, нещастя й немочі, відступив перед "царівною" і "одержимою духом". В

українській літературі вперше прозвучав інтелігентний жіночий голос, а разом з ним і феміністична ідея", - писала Соломія Павличко.[3]

Відома зарубіжна дослідниця української культури Ф. Кошарська для характеристики феміністичних тенденцій в українській літературі запропонувала термін "маскарад Фемінізму". З одного боку, він може бути використаний як засіб "феміністичної критики", з іншого – відповідає враженню від сприйняття змісту літературних творів даного періоду пересічним читачем. Саме це явище "замаскованості" фемінізму стало ознакою, притаманною українському літературному рухові.[2]

Перші класичні повісті О. Кобилянської "Людина" й "Царівна" започаткували новий етап української прози. Це був, по-перше, опис життя середнього класу, а, по-друге, — психологічна проза, в якій внутрішній сюжет відігравав більшу роль, ніж зовнішній. Вона обстоювала певні нові ідеї, зокрема емансипації та фемінізму. "Нова жінка" О. Кобилянської - людина сильна характером, позбавлена романтичної імперсональності, спроможна на одинокий виклик суспільству. Саме цих рис бракувало жіночим образам у чоловічій народницькій літературі.

На думку С. Павличко, в опозицію "сильні жінки - слабкі чоловіки" трансформовано філософські погляди Ф. Ніцше. "Кобилянську вабила романтична надлюдина, але в баченні письменниці вона була, безсумнівно, жінкою". "Негативність" чоловічих персонажів постає, передусім, з їх безхарактерності, слабкості волі.[3]

Чоловічі характери у більш пізніх повістях О. Кобилянської, написаних у 1910-х роках, саме так втілюють цю слабкість натури. Але тут з'являється ще один аспект - ця слабкість пов'язується з традиційною українською старосвітністю, патріархальщиною і консерватизмом. Героїням О. Кобилянської властива певна закономірність у лінії поведінки. Вони, з одного боку, прагнуть істинного, вільного кохання, а з іншого - бояться його, хочуть і не хочуть любити. Страх перед патріархальним шлюбом видає острах нерівноправності в стосунках жінки й чоловіка. [4]

Ідеал О. Кобилянської - жінка освічена, інтелігентна, з високими духовними запитами і прогресивними поглядами. Зачаровує її серце: воно у героїнь Кобилянської - любляче і ніжне, здатне на великі почуття.

Обставинами життя і творчістю Кобилянська глибоко вросла в буковинський ґрунт. Разом з тим вона ніколи не замикалася у вузьких етнографічних рамках і охоплювала зором усю Україну. Активна учасниця загальноукраїнського літературного процесу, Кобилянська постійно спілкувалася з культурами інших народів, зокрема тих, які жили в Австро-Угорській імперії. Завдяки новаторству, співзвучності прогресивним тенденціям світової літератури проза Кобилянської в її вершинних виявах викликала й викликає значний інтерес не лише в нашій країні, а й за її межами. Кращі твори письменниці вийшли в перекладах багатьма мовами, зокрема слов'янськими, відіграли й відіграють важливу роль у міжслов'янських літературних контактах, піднімаючи міжнародний престиж українського художнього слова.[1]

У своїй кращій частині літературна спадщина О. Кобилянської впливається у скарбницю загальнолюдської культури як неперехідна художня цінність. Сягаючи корінням глибоко в життєдайну українську землю, творчість письменниці-гуманістки верховіттям розгалужується в інтернаціональній атмосфері духовних прагнень всіх людей доброї волі, сприяючи їх духовному зближенню та взаєморозумінню.

Література

1. Кобилянська О. Твори в 5 т. - К., 1995 - Т.5;
2. Koscharsky H. Mashed Feminist in Ukrainian Literature// Journal of Ukrainian Studies 20, nos. 1-2 (Summer Winter 1995).
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. - 2-е вид., перероб. і доп. - Київ, 1999. - 447 с.
4. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. —

1939 р.) – Івано-Франківськ, 1999;

5. Яременко В. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст. – Київ, 1995 – Т.4.

**Книш В.В.,
м. Куп'янськ**

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ О.Ю.КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: У глибині Карпат Південної Буковини загубилося маленьке містечко Гура-Гумора. Там серед шуму смерек і ніжної пісні гірських струмочків, у тихій задумі предковічних гір уперше побачила небо Ольга Кобилянська. Це було 27 листопада 1863 року.

«Прекрасна і сильна, дико-романтична природа моєї батьківщини стала... світом моїм», – писала пізніше Кобилянська.[1, 226]

Батько майбутньої письменниці був вихідцем з Галичини, належав до шляхетського роду, який мав свій герб і походив з Наддніпрянщини. Проте папери про шляхетство з легковажної руки Якова Кобилянського (батька Юліана і діда Кобилянської) не були нотаріально підтверджені, бо він вважав, що синові буде достатньо його розумної голови для заробітку. Дід Яків жив у Бучачі. Він помер, коли його синові виповнилося ледве чотирнадцять років. Юліан Кобилянський подався у світ і опинився на Буковині, у містечку Сереті, і там його взяли до себе добрі люди. Наполегливо працюючи, він самотужки склав іспит і став дрібним урядовцем. Був людиною суворою, але доброю, справедливою і послідовною. Цю останню рису характеру успадкувала від свого батька О.Кобилянська.

А мати її, Марія, була жінкою безмежної доброти, особливої лагідності і невимовної ніжності, «...свята мати! Та глибока тиха мислителька, з небагатьма словами на чистих своїх устах...»[1, 229]. Вона ,спокійна і врівноважена, допомагала батькові виховувати дітей, щоб вони стали «чесними людьми і громадянами».

Майбутня письменниця була четвертою дитиною в родині. А ще були три старші і два молодші брати і сестра. У романі «Через кладку» є деякі риси рідного брата письменниці Володимира (це Нестор Обринський у творі). Його О.Кобилянська ,мабуть, любила найбільше. У 1869 році закінчився «гура-гуморський» період життя майбутньої письменниці, бо батько переходить на урядову службу до буковинського містечка Сучави, де сім'я прожила три роки.

Про той час письменниця згадувала: «Саме тоді я мала 5 – 6 років. Не буду я розказувати про той гарний час, котрий переживали ми, діти, між собою. Між мною й наймолодшою донькою достойного білоголового поета, Ольгою, зав'язалася щира, нерозривна приязнь... Я підкреслюю це... тому, бо вона була перша, хоч молодша від мене, що вислуховувала й займалася поважно моїми дитячими фантастичними оповіданнями на власну руку, котрі я називала казками і снами, і котрі любила більше ніж казки, що їх оповідали нам старші»[1, 229 - 230].Оці «казки і сни» й були першими творами письменниці, творами, не написаними, але такими, що йдуть з глибини серця і жадібною до краси душі.

А потім Кімполунг. Ще одне містечко в Південній Буковині. Ще далі й глибше в гори. Тут Ольга вчиться у так званій «нормальній школі». А треба сказати, що в той час Буковина перебувала під гнітом Австро-Угорщини, де панівною мовою в школах і урядових установах була німецька. Отже, й Кобилянська вчиться по-німецьки і пізніше добрим словом згадує свою вчительку пані Міллер, яка стала прототипом старої Марко в повісті «Царівна». Старенька вчителька захопила свою ученицю «чудовим даром мови, оповідаючи їй багато..., поширюючи тим молодій дівчині вузький її ще горизонт».[1, 231]

Поза школою О.Кобилянська вчилася української мови. Всього три-чотири місяці її навчала вчителька Процюкевич. Задумаймося над цим фактом. Класик української літератури, видатний майстер прози, митець із тонким відчуттям відтінків слова вчилася рідної мови в самого народу, бо школа такого знання не давала.

Саме там, у Кімполунзі, й починається шлях до широких знань, які самотужки здобувала письменниця. Вона багато читає, але, звичайно, не по-українськи... «Не доходило до нас нічого», з жалем писала пізніше Кобилянська, маючи на увазі українську книжку.

Дуже гарний психологічний портрет письменниці з тих, кімполунзьких, років залишила у спогадах Ольга Устиянович: «Вона за той час виросла, як тополя. Чорне, добре плекане, блискуче волосся окружало її ніжне біле личко, рожеві уста усміхались... радісно, а великі чорні очі чогось тужно та сумно гляділи. Грала вже на фортепіано... сонати і співала слабеньким, але дуже милозвучним сопрано».[2,334]

Деталі цього портрета дуже красномовні. Навіть чисто «зовнішні» – такі, як охайність, добрий смак. А з туги її очей і любові до музики ми відчуваємо її глибоку душу, в якій вирувало внутрішнє життя і формувався могутній покликання до творчості: «Ще молодою дівчиною, 13 – 14 років, я почала писати вірші. Чогось мені бракувало, недоставало в душі. Чимось була вона часами надто переповнена, а часами повна туги і смутку... Рівночасно з тим я бралася за олівець... і починала рисувати... На самоті находив на мене глибокий сум... До того я читала багато...»[1,233].

Тих перших віршів і її щоденника не читав ніхто. Вона записувала в зошит усе, що передумалося і відчулося за день, на папір лягали думи і мрії дівчини-дитини. Тому, мабуть, і не випадково її «Царівна» теж має форму щоденника: «Мене щось прямо пхнуло до пера... Я забралась до писання одного оповідання!.. Читаю! Я не розуміла слова «література», не вчилася жодної літератури...

Я схилила голову на стіл, над папір...»[1,233].

І так у 1880 році закінчено перше оповідання. Воно було написано по-німецьки і мало назву «Гортенза, або Нарис з життя одної дівчини».

Вісімнадцятирічна дівчина знайомиться з Софією Окуневською. Це була освічена дівчина, що стала потім першою на Буковині жінкою-лікарем. Софія Окуневська, а також Наталя Кобринська – відома письменниця і громадська діячка, яка боролася за соціальне визволення жінки, – спрямовують Ольгу Кобилянську на шлях рідної культури. Вони радять їй писати українською мовою, допомагають вивчити літературу свого народу.

Дуже багато заважила в духовному зрості Кобилянської російська література. Письменниця признавалася, що найбільший вплив на неї мали Тургенєв і Достоевський. Лев Толстой був її «богом». Цей велет братньої літератури став предметом спеціальної статті, яку О.Кобилянська написала німецькою мовою у 1830 році.

У російських письменників авторка «Землі» вчилася майстерності, під їхнім впливом вона поглиблювала психологічний аналіз та соціальне бачення проблем, їх художнього розв'язання.

Вона ще в юнацькі роки читала, окрім згаданих, Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Тютчева, Салтикова-Щедріна, Гаршина, Короленка, Маміна-Сибіряка, Писарева.

Кобилянській були відомі твори Максима Горького, і значною мірою завдяки йому оповідання письменниці «Жебрачка», «Банк рустикальний», «У св. Івана», «Valsemelancolique», «Impromptufantasie» з'явилися на сторінках журналу «Жизнь».

У 1886 році молода письменниця пише німецькою мовою оповідання «Вона вийшла заміж», яке лягло в основу пізнішої повісті «Людина». Саме від цього твору й починається О.Кобилянська як українська письменниця, як видатний майстер художньої прози.

У своїх ранніх творах Кобилянська створила образи людей переважно в морально-психологічному і в значній мірі романтичному плані. Дівчата в ранній прозі письменниці прагнуть утвердити в житті своє «я», прагнуть свободи, визволення з-під духовного й соціального гніту.

У цих творах дуже мало зовнішніх подій. Сюжети письменниця будує на внутрішніх, психологічних колізіях. Також у творах можна відзначити одну своєрідну рису – паралелізм у композиції. В романі «Царівна» паралельно до подій живе і послідовно супроводжує їх літературна ремінісценція – балада Генріха Гейне про русалку «Лорелай».

«Царівна» викликала живе зацікавлення публіки і критики. Про О.Кобилянську заговорили як про видатну письменницю.

Своїх героїнь письменниця бере не тільки з середовища інтелігенції. У 1895 році Кобилянська написала оповідання із сільського життя «Банк рустикальний» та «Некультурна».

На «Некультурну» захоплено відгукнулася Леся Українка: «Я не вмію розказати Вам, яке чудове вражіння справила вона на мене! Які типи, які пейзажі!» – писала поетеса.

Чеська письменниця Павля Мудра (1841 - 1941) високо оцінила новелу О.Кобилянської «Битва», назвавши цей твір «перлиною лірики в прозі». Сама Кобилянська зізнавалася, що поезії в прозі, написані нею, є краплями її крові, що вона плакала ними. Виїхавши ще в 1891 році з села Димки, О.Кобилянська тепер постійно живе в Чернівцях. Вона займається громадською роботою, стає однією з організаторок «Товариства руських жінок на Буковині», виступає з доповіддю «Дещо про ідею жіночого руху», пише ряд творів. Вона проживала тоді разом з батьком-пенсіонером, матір'ю та братами і сестрами в маленькому будиночку.

Значною подією в житті О.Кобилянської була її зустріч з І.Франком на ювілеї його 25-річної літературної і громадської діяльності. Великий Каменяр писав: «Я ані на хвилю від першої появи Ольги Кобилянської на полі нашої літератури не сумнівався про її талант... Її пізніші оповідання, такі як «Людина», «Битва», наповняли мене подивом для її незвичайного таланту. Я щиро тішився, коли вона згодилась друкувати свою «Землю» в «Літературно-науковій віснику...»[3, 375]

І вони стали друзями.

На весну 1898 року припадає знайомство авторки «Природи» з Василем Стефаником. Був чудовий червень, коли прийшов Стефаників лист, «ранішнім сонцем перетканий». Він писав не просто листи. Це були справжні літературні твори, які можна б назвати новелетками. О.Кобилянська насолоджувалася їхнім стилем, багатством і глибиною образів: «Мабуть, самі не знаєте, як гарно пишете. У Ваших новелах-листах є щось, що дуже зворушує...».

Писала й Кобилянська до Стефаника, у яких повідомляла про свої літературні справи, і все просила писати до неї. Найцікавішим було листування друзів у 1898 – 1901 роках. Потім воно припинилося. А через тридцять років письменниця згадала першу зустріч і ту білу квітку. Яку вона тоді подарувала Стефанику.

Дуже багато в житті Кобилянської важила її дружба з Лесею Українкою. Вони познайомилися листовно через Михайла Павлика у 1899 році. З того часу і аж до кінця життя авторки «Лісової пісні» між подругами не припинялося листування. Вони ділилися своїми літературними планами, розповідали одна одній про своє інтимне життя, підтримували дух і надію, зміцнювали віру у свої сили. Леся Українка високо цінувала творчість О.Кобилянської, вчувала в її творах «гірську верховину, широкий горизонт». Щиро запрошувала до себе в Гадяч, і Ольга Кобилянська, побувавши в Києві на археологічному з'їзді, відвідала свою подругу в Зеленому Гаї.

А 1901 року Леся Українка гостювала в О.Кобилянської у Чернівцях. У дуже тяжкий для себе час, після смерті Сергія Мержинського, поетеса приїхала на зелену Буковину, щоб хоч трохи заспокоїти душу.

Хтось біленький і хтось чорненький – так називали себе подруги. В листах поетеси ми знаходимо найніжніші слова, найтепліші звертання. «Мій любий, чарівний квіте, квіте папороті... Жрице краси й чистоти»[4, 21], – читаємо в листах Лесі Українки до О.Кобилянської.

Побувавши в Києві, О.Кобилянська познайомила з Михайлом Коцюбинським. Михайлом Старицьким, Миколою Лисенком. Вона відвідала могилу Тараса Шевченка в Каневі і написала тоді захоплюючий лист до матері.

У 1899 році у Львові виходить перша збірка О.Кобилянської «Покора». Окремі твори письменниці вже перекладаються на інші мови. Її поезії «Акорд» і «Рожі» друкуються польською мовою у львівській газеті «Monitor».

У 1901 році письменниця закінчила повість «Земля». У цей час у місті Міндені (Німеччина) вийшла збірка німецькою мовою «Kleinrussische Novellen». Книжечка мала схвальні рецензії в українській, німецькій і чеській пресі. Творчість О.Кобилянської вийшла на міжнародні обрії.

На початку 900-х років Кобилянська виступає як перекладач. Вона переклала на німецьку мову твори Марка Вовчка, Василя Стефаника, Леся Мартовича, Наталі Кобринської та інших. Важка хвороба (в 1903 році О.Кобилянську розбив параліч) підірвала здоров'я письменниці, але не зламала її духу. Вона продовжує працювати творчо, пише, зокрема, новели і критичну статтю про Марка Вовчка. Переклади кількох її творів з'являються у Болгарії.

У 1905 році журнал «Киевская старина» надрукував повість «Ніоба». У ній, як і в попередніх творах, знову звертається до теми народу. Саме в простих людях вона бачила здорове світосприймання і високе почуття справедливості та етики. У цьому ж році у Львові виходить у світ нова збірка прозових творів – «До світа», а через рік у Празі чеською мовою – «MaloruskeNovele».

У 1909 році в журналі «Літературно-науковий вісник» опубліковано повість «У неділю рано зілля копала». Повість написала на мотив відомої «Ой не ходи, Грицю». Член-кореспондент АН УРСР Є.П.Кирилюк вважав, що талант О.Кобилянської у цьому творі піднісся до кульмінаційного пункту. За силою експресії його «можна порівняти хіба що з «Гайдамаками» та «Катериною» Шевченка...».

Кобилянська прагнула побачити свою повість інсценізованою. В листі до Лесі Українки від 22 грудня 1908 року вона писала: «... Чи хтось біленький не міг би се оповідання переробити на сцену? Будь то яко драму, будь то на оперу»[1,602]. Леся Українка розпочала роботу над лібрето опери, але не докінчила її.

Як відомо, твір О.Кобилянської таки побачив сцену. Його поставили Чернівецький театр ім. Ольги Кобилянської, Московський театр «Ромен». А також двадцять п'ять інших театрів України.

У творах Кобилянської зображено лихоліття першої імперіалістичної війни, яку письменниця нещадно засудила своїми новелами «Назустріч долі», «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Снитися». Перша імперіалістична війна не обминула родину Кобилянських: один брат письменниці втрапив у полон, другий – пропав безвісті. Перебуваючи в Чернівцях, Ольга Юліанівна зазнала страждань і поневірян, холоду і голоду.

У 1927 році українська громадськість святкувала ювілей 40-річної літературної і громадської діяльності О.Кобилянської. Особливо урочисто відзначалося це свято в Радянській Україні. Радянський уряд призначив письменниці персональну премію.

У Чернівцях, неподалік від центру міста. Є невеличкий будиночок із терасою-садом, який було придбано за гонорар з Радянської України. Вона прожила в ньому до кінця життя. Тепер там літературно-меморіальний музей.

У 1940 році, коли Буковина бала возз'єднана з Україною, широко відзначено ще один ювілей О. Кобилянської – 55-річчя її літературної діяльності. Радянський уряд нагородив письменницю Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР, вона стала членом Спілки радянських письменників України. У Києві вийшов двотомник її творів.

Останні місяці життя видатної письменниці пройшли в страхітливих умовах фашистської окупації. Буковина опинилася під подвійною, румунсько-німецькою окупацією.

О.Кобилянська виступила в пресі з пристрасним словом, сповненим ненависті до ворога і віри в перемогу над ним.

«Тепер. Коли ворог, мов хижий звір, напав на нашу батьківщину, - писала О.Кобилянська, - ми заявляємо на весь світ:

– Здобутого щастя не віддамо нікому! Наші серця горять священним гнівом до фашистських псів. Це – виродки людства. Їх пазурі в крові сотень тисяч мирних людей. Вони поневолили народи Європи. Вони сіють смерть, виродження, загибель культури.

Ми живемо єдиною думкою, єдиним прагненням вигнати ворога з нашої землі, прискорити день перемоги Червоної Армії.»[1,209].

Фашистські окупанти вбачали в особі Ольги Кобилянської свого ворога. Так звана «охоронна служба» дуже ретельно стежила за діяльністю письменниці. Начальник Чернівецької обласної сигуранци (румунська політична поліція) зробив висновок:

«... З вищенаведених фактів видно ясно і безсумнівно, що О.Кобилянська працювала проти інтересів румунської держави, тому я дав розпорядження справу про неї передати до воєнного трибуналу»[5,116].

Однак до трибуналу не дійшло. Невблаганна смерть обірвала життя невтомної трудівниці. 21 березня 1942 року опівдні серце Ольги Кобилянської зупинилося навіки.

Ольгу Кобилянську називали «гірською орлицею» за горде серце, «пишною трояндою в саду української літератури» — за яскраву метафоричність художнього бачення. Сама ж письменниця називала себе скромно і просто — «робітницею свого народу», бо понад 55 років свого життя віддала літературі.

У Чернівцях діє єдиний в Україні літературно-меморіальний музей письменниці, розміщений у будинку, де О.Кобилянська жила з 1925 року до самої смерті. Там, серед численних експонатів і особистих речей, зберігається унікальний документ — щоденник Кобилянської. Це два загальні зошити, написані німецькою мовою (деякі слова українською та польською). Перший запис зроблено 1 листопада 1883 року. Вона вела щоденник понад 7 років, коли жила в Кімполунзі, Димці, Болехові. Майже 70 років ці раритети були за кордоном, їх зберіг і передав до музею відомий американський адвокат Іван Панчук.

Література

1. Кобилянська О. Твори в п'яти томах, т. 5. К.: Держлітвидав України, 1963. – 226с.
2. Кобилянська О. в критиці та спогадах.
3. Франко І.Я. Твори в двадцяти томах, т.16. К.:Держлітвидав України,1955.
4. Українка Леся. Твори в десяти томах, т.10
5. Панчук Е.М. Гірська орлиця: Спогади.— Ужгород, 1976.
6. Гузар З.П. Вивчення творчості Ольги Кобилянської К.: Радянська школа, 1978.

Копаницька Я. В.,
сmt. Мерефа Харківського району

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ О.Ю.КОБИЛЯНСЬКОЇ – ТРАГЕДИЙНА ДІАЛЕКТИКА БОРОТЬБИ

Анотація: В українській літературі кінця XIX – початку XX століття з'явився ряд молодих письменників, які одразу привернули до себе увагу своїми сильними й оригінальними талантами. Сила їх була в зв'язках із народом, із прогресивними ідеями часу, із кращими традиціями української та російської реалістичної літератури XIX століття. На арені літературної творчості з'являються нові імена. Це Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Василь Стефаник, Лесь Мартович, Марко Черемшина... Серед цих письменників помітне місце належить Ользі Кобилянській, авторці знаменитої повісті «Земля», засновниці феміністичного руху на західних землях України, прогресивному громадянському діячу.

І.Франко писав: «... сей новий напрям у нашій літературі зазначився групою талановитих репрезентантів. На чолі їх треба поставити Ольгу Кобилянську. [...] В своїх дрібних оповіданнях, особливо таких, як «Битва», «Людина», «Некультурна» та інших, вона дала нам ряд майстерних малюнків, особливо жіночої душі, і здобула собі заслужене визнання не тільки у нас, але і в Німеччині, і в Росії».

Ольга Юліанівна Кобилянська народилася 27 листопада 1863 року в містечку Гура-Гуморі на Буковині (тепер Румунія), у родині дрібного службовця. Світогляд маленької Олі формувався в її родині. Батько письменниці Юліан Якович знав безліч українських народних пісень, любив мистецтво, був наполегливим і працелюбним, самотужки вивчив німецьку мову, що панувала тоді у вищих колах суспільства, склав правничі іспити і дістав посаду судового радника. Мати Ольги Юліанівни Марія Йосипівна походила з українізованого німецько-польського роду Вернерів. Її предок Захарій Вернер був німецьким письменником-романтиком, приятелем

Ернста Теодора Амадея Гофмана. Саме від свого славнозвісного предка, на думку дослідників її творчості, О.Кобилянська перейняла романтичний ідеал, схильність до ірраціонального, художню форму «драматичної долі». Для Ольги мама була втіленням безмежної доброти, біблійної лагідності, жіночої ніжності.

Батькові письменниці часто пропонували нове місце роботи, тому родина постійно переїжджала з місця на місце. Але це не засмучувало Ольгу, бо нові місця завжди несли за собою нові знайомства. Дитинство й юність пройшли в містах Сучаві, Довгополуму, селі Димка, з 1891 року постійно проживала в Чернівцях.

У 1873 році Ольга була зарахована до 1 класу чотирикласної німецької школи в Кімполунзі, яку успішно закінчила 1877 року. На жаль, далі навчатися їй не судилося. Проте дівчина постійно займалася самоосвітою: багато читала, вивчала історію рідного краю, брала приватні уроки з української мови. Згодом вона як вільна слухачка відвідувала лекції з української літератури в Чернівецькому університеті. Допитливість спонукала її до постійної праці над художніми і науковими книгами, ознайомлення з працями філософів, соціологів, істориків. Вона захоплювалася Гейне, Гете, Шиллером, Ібсеном, Тургенєвим, Толстим, Шевченком, Франком, Марком Вовчком, Лесею Українкою. Це не могло не вплинути на характер естетичних шукань письменниці, її світогляд.

Подальший життєвий шлях Ольги Юліанівни нерозривно пов'язаний із її творчою діяльністю. Інтерес до літературної творчості у Кобилянської прокинувся дуже рано. В автобіографії вона згадує, що почала писати, коли їй ледве минуло чотирнадцять років. Спочатку її твори мали форму щоденників, у яких дівчина записувала свої враження. Перші твори, написані німецькою мовою, вона довго не наважувалася віддавати до друку. Коли ж отримала відповідь на надіслане, то вона була геть негативною. Не мали успіху й перші звернення Кобилянської в галицькі журнали. Надіслане 1887 року до альманаху «Перший вінок» оповідання «Вона вийшла замож», присвячене питанням становища жінки в суспільстві, було відхилене. Але Ольга Юліанівна не замучується, а ще наполегливіше працює над своїми творами. Ґрунтовно переробивши оповідання «Вона вийшла замож», надсилає його у 1892 році до журналу «Зоря» вже у вигляді повісті «Людина», написаної українською мовою. Через два роки повість була надрукована. Твір одразу привернув до себе увагу прогресивної критики. Осип Маковей у статті «Ольга Кобилянська» (1899), вказавши на деякі хиби в композиції твору, загальний висновок зробив такий: *«Ціле оповідання, зложене з кількох сцен, робить сильне враження правдивими вибухами чуття, що немов світять на темнім тлі здеморалізованої, тупоумної родини і неменше тупоумного оточення, на яке складається маломіська буржуазна інтелігенція»*.

Дальшим кроком у творчому розвитку О. Кобилянської була повість «Царівна» (1895), написана у формі щоденника головної героїні Наталки Веркович, яка в дитячі роки залишилася сиротою і жила у дядька, учителя гімназії.

Роблячи записи у щоденнику, Наталка яскраво характеризувала обмеженість, жадібність, жорстокість носіїв міщанської моралі. Водночас ці записи розкривали прекрасний духовний світ героїні, яка постає перед нами як борець проти суспільства, в якому людина людині – вовк.

У статті «Малоруські письменники на Буковині», надрукованій у 1900 році в прогресивному російському журналі «Жизнь», Леся Українка тонко підмітила характерні особливості перших повістей Ольги Кобилянської: *«У своїх творах Кобилянська зачеплює найрізноманітніші теми. Найбільш відмічений нею тип інтелігентної жінки, яка бореться за свою індивідуальність проти нівелюючого і засмокуючого оточення австрійської буржуазії, що потопляє в безнадійному філістерстві»*.

Уже у ранній період своєї творчої діяльності письменниця звернулася до зображення життя селян і при цьому виявила глибоке знання психології трудящих і велику до них прихильність. Тогочасне життя давало тисячі прикладів, які свідчили про трагічну долю селянина-бідняка в умовах капіталізму. Ольга Кобилянська звертається до малого епічного жанру – новели.

Із щирим співчуттям змальовано письменницею у новелі «Банк рустикальний» (1895)

безвихідне становище убогого селянина, батька чотирьох малих дітей, злиденне господарство якого має продавати з торгів так званий селянський банк. Зображуючи селянина в момент, коли він дізнався про своє нещастя, письменниця відзначає: *«І, спершишся до стіни, закрив від грубої праці покривленими пальцями лице, від жури зморицинами пооране. Тихий, серце роздираючий стогін виривався з його грудей»*.

Саме в гущі народних мас письменниця побачила людей незламної фізичної і моральної сили. У середовищі селянок знайшла вона прототип героїні новели «Некультурна» (1896), про яку Леся Українка писала: *«Сильна, здатна на всі чоловічі роботи, красуня, з уродженим почуттям витонченого (...) нещастя не ламають, а загартовують її»*.

У народі побачила О.Кобилянська й людей, здатних на благородні вчинки. Такою є убога селянка Магдалена з новели «За готар» (1902). Людяність, благородство її душі яскраво виділяються на фоні зажерливості й жорстокості попа. Пригадайте, побачивши за селом непритомного подорожнього, худе обличчя й мізерна одежа якого свідчили про його бідність, піп сердито запитав: *«Хто справить похорон? Хто понесе видатки? За готар його (за межу)! Сусіднє село нехай собі з ним голову б'є... – і, відвернувшись роздразненим рухом від усіх, потюпав квапливою ходою білою дорогою назад»*.

Вмираючого випадково побачила селянка Магдалена. Її чоловіка на заробітках покалічило, і вже два роки він лежить. Поховала вона тринадцятеро дітей, залишилась остання дівчинка й та хвора. Не вагаючись, Магдалена за допомогою немічної, блаженко одягненої дочки, заносить хворого до своєї убогої хати. Так само, не вагаючись, понесла вона витрати на похорон і поминки по невідомій їй людині, продавши останню ковдру, щоб заплатити попові.

Сатиричними фарбами змальовано попа, про якого селянин говорить, що він *«жовчний... лютий і важить свої слова грішми...»*, в нарисі «На полях» (1898). Викриттю антинародного характеру церкви і релігії присвячена новела «У св. Івана» (1895). Зображений тут монастир справляє враження страшного звіра, який за допомогою цілої системи заходів обдурює й обдирає людей.

Уже в творах кінця XIX століття О. Кобилянська виявила себе визначним майстром психологічного аналізу й талановитим пейзажистом. У листі до письменниці від 30.01.1900 року Леся Українка писала: *«В нашій літературі нема пейзажиста над Вас, і я не знаю, як готова цінувати Вас за се, бо дуже люблю пейзаж в літературі і завжди мені його бракувало в нашому письменстві»*. А в статті «Малоруські письменники на Буковині», характеризуючи стиль творів О. Кобилянської, відзначала, що *«найреальніші картини вона постійно супроводить ліричними відступами, які нагадують симфонію, де враження пейзажу і руху душі зливаються в одну неподільну гармонію»*.

Такою симфонією є, на мій погляд, новела «Битва» (1895), у якій картини природи вражають величезною силою і допомагають розкрити ідею твору. Ми не лише бачимо, а й чуємо гучні кроки хижацького капіталізму. Його ворожість до народних багатств і до краси природи, які він в гонитві за прибутками нещадно нищить.

Органічне поєднання ліризму, психологізму й романтизму робить своєрідним стиль творів О. Кобилянської, які в своїй основі є реалістичними. Найвищим досягненням реалізму в її творчості цілком справедливо вважають соціально-психологічну повість «Земля», яка була завершена в 1901 році, а в 1902 році надрукована в журналі «Літературно-науковий вісник» і окремим виданням.

В основу повісті лягли реальні події: у 1894 році в селі Димці син селянина убив свого старшого брата, щоб самому дістати в спадщину батькову землю. В автобіографічному нарисі «Про себе саму» письменниця говорить: *«Факти, що спонукали мене написати «Землю», правдиві. Особи майже всі що до одної також із життя взяті. Я просто фізично терпіла під з'явиськом тих фактів, і коли писала – ох, як хвилями ридала!..»*

Дійових осіб і подій у повісті небагато. Мало тут і гострих сутичок між персонажами. Однак сюжет повісті розвивається дуже напружено. Твір одразу захоплює увагу читача. З кожною наступною сторінкою увага і хвилювання все більше і більше посилюються. Це досягається, головним чином, глибоким аналізом психології персонажів, майстерним розкриттям їх

внутрішнього світу, їх душевних переживань.

Визначний майстер художнього слова М.М.Коцюбинський 1902 року в листі до О. Кобилянської писав: *«Пишу до Вас під свіжим вражінням од Вашої повісті «Земля». Я звичайно багато читаю, але признаюся, що давно читав щось таке гарне, таке захоплююче, як «Земля». Я просто зачарований Вашою повістю – все: і природа, і люди, і психологія їх – все це робить таке сильне вражіння, все це виявляє таку свіжість і силу таланту, що, од серця дякуючи Вам за пережиті емоції, я радів за нашу літературу»*. Цей лист мав для письменниці велике значення.

Великою моральною підтримкою для О. Кобилянської було також приязне слово Лесі Українки. Видатна українська поетеса вважала «Землю» твором, який гідний того, щоб увійти в скарбницю світової літератури. Вона радила письменниці перекласти цей твір німецькою мовою і водночас просила дозволу на переклад повісті російською.

1903 року Кобилянська тяжко захворіла. Письменниці треба було їздити лікуватися на курорти, але на систематичне лікування бракувало коштів. Тимчасом недуга обмежила можливість безпосереднього зв'язку з народом, спостереження життя. Ускладнюється також її листування з друзями. На довгий час перериваються стосунки з Лесею Українкою, Василем Стефаником та ін. Неприємності в особистому житті також сприяють погіршенню здоров'я письменниці.

Але Кобилянська продовжує писати, задумує низку великих творів, ставить нові питання. В її повістях цього періоду знаходимо чудові слова про народ, віру в його творчий геній, глибоку пошану до трудящих мас. Познайомившись із болгарським письменником П. Тодоровим, О. Кобилянська під впливом розмов із ним звертає особливу увагу на народну творчість, на пісні та легенди як на матеріал для художніх творів.

Народна творчість стає основою для створення повісті «В неділю рано зілля копала» (1908), яка була надрукована в 1909 році. Письменниця оригінально використала мотив відомої пісні «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці». У повісті показана трагічна доля бідної циганки Маври, якій загрожує смерть від її чоловіка, що має владу й багатство. Батько рятує Маврі життя, але потім довгий час не може її знайти. Кохання Гриця до Настки і Тетяни та конфлікт, що виникає на цьому ґрунті, являють собою другу сюжетну лінію повісті, в якій розвивається фольклорний мотив.

Романтичний характер повісті виявляється в сюжеті, у характерах героїв, у картинах природи, у поезиї. В образі Тетяни опоетизоване чисте, глибоке, сильне і вірне кохання. Немає такої цільності й твердості в характері Гриця. Певною мірою це зумовлено впливом багатой сім'ї, в якій він виховувався. Закономірно, що кохання між двома такими характерами закінчилося трагічно. На жаль, письменниця не приділила належної уваги розкриттю соціальних причин трагічної долі Тетяни, Гриця та інших героїв повісті. Це дослідники творчості О.Кобилянської вважають недоліком даного твору.

В українській літературі багато письменників зверталося до народних пісень. Кобилянська одна з перших розвинула тему народної пісні у великий психологічний роман, розкрила глибочинь почуттів, які ховалися в словах народної пісні. Високу оцінку дали цьому творові тогочасні критики, відзначаючи його високий психологізм, граничну лаконічність викладу, напруженість дії, чітко продуману і міцну композицію.

Після повісті «В неділю рано зілля копала» О. Кобилянська створює три великі твори: «Через кладку» (1912), «За ситуаціями» (1913) та роман «Апостол черні», в яких знову порушує питання про суспільну роль інтелігенції. Однак, поруч із сильними реалістичними сторінками у названих творах, особливо в романі, помітне зниження реалізму. Це пояснюється тим, що хвора письменниця, живучи у відсталій Буковині, не мала можливості систематично й активно спілкуватися з передовою громадськістю України. Проте і в цих умовах вона залишилась в основному вірною феміністичним, демократичним ідеям та реалізму.

Під час Першої світової війни О. Кобилянська написала ряд новел, у яких показала, що війна принесла трудящим страждання і смерть. Новели «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «На зустріч долі» виражали протест не тільки проти війни, а й проти національного

поневолення українців Західної України.

Із приходом радянської влади на східні й центральні землі України твори письменниці почали вивчатися в школах та вищих навчальних закладах. У 1927 році український народ відзначив сорокалітній ювілей літературної діяльності О. Кобилянської, а уряд Радянської України призначив їй персональну пенсію. За сприяння видавництва «Рух» побачила світ збірка її творів. У листі до редактора цього видавництва вона писала: *«... можу те сказати і радісно вітати, що там на Україні йде інтенсивна праця і українське культурне життя йде великими кроками вперед, з чого виходить, що там українська культура процвітає й розвивається»*.

Протилежне становище склалося на Буковині, яка була на той час поневолена румунськими боярами. Нелегко жилося письменниці, але ще тяжче їй було спостерігати страждання народних мас, що терпіли соціальний й національний гніт. У таких умовах хвора письменниця продовжує працювати. Серед написаних у цей період творів широко відомим стало оповідання «Вовчиха» (1923), у якому з великою художньою силою показано спотворення людської душі під впливом капіталістичних відносин. Оповідання викликає огиду, гнів, протест проти світу грошей, де панують жадоба до наживи і жорстокість.

Радо зустріла О. Кобилянська Звістку про об'єднання двох берегів Дніпра. У 1940 році Буковина була приєднана до основної частини України.

Але невдовзі розпочалася Велика Вітчизняна війна. Чернівці, де проживала хвора О. Кобилянська, були окуповані фашистськими загарбниками, які не змогли пробачити їй симпатій і любові до рідної України. Таємна поліція підготувала справу на письменницю і передала її до військового суду. Але здійснити свій жорстокий та ганебний вчинок фашистам так і не вдалося: 21 березня 1942 року Ольга Юліанівна Кобилянська померла.

Але не померла й не вмере народна пам'ять про неї як про видатну письменницю-гуманістку, що зробила помітний внесок у скарбницю вітчизняної і світової літератури.

Слово О.Кобилянської народжувалось з ліричної мелодії й переростало в грізну драматичну симфонію. Трагічні акорди змінювались елегійним наспівом, але музика великої соціальної сили завжди жила в серці письменниці. І не тому, що назви своїх новел, оповідань, повістей Ольга Кобилянська пов'язує з музичними творами, що вальси, ноктюрни, пісні звучать у виконанні її героїв, зачарованих світом звуків. А через те, що гармонія – одна з найважливіших складових багатой естетичної системи письменниці. Гармонія особлива. Це не тільки єдність, краса світу, це – глибока, трагедійна діалектика боротьби, з якої і сьогоднішній читач черпає життєстверджуючу енергію.

Література

1. Бабишкін О. Ольга Кобилянська. / О. Кобилянська. Вибрані твори. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1952. – 294 с.
2. Врублевська В. Емансипантка: Повість про Ольгу Кобилянську. – К., 1989.
3. Кузнецов Ю. Художня майстерність Ольги Кобилянської / О.Кобилянська. «В неділю рано зілля копала». – К.: «Радянська школа», 1986. – 461 с.
4. Пономарьов П. Твори про трагедію селянства в умовах капіталізму. / О. Кобилянська. Земля. – Ужгород: Ордена Дружби народів видавництво «Карпати», 1981. – 406 с.
5. Семчук Д. Вивчення творчості Ольги Кобилянської у школі. – Тернопіль, 2008.
6. Франко І. Літературно-критичні статті. – К., 1950.

**Лисенкова О.Я.,
м.Харків**

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА – «ПИШНА ТРОЯНДА В САДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»

Анотація: «Ольга Кобилянська – величава духовна квітка Буковини», – так про видатну талановиту українську письменницю писав Олесь Гончар. Її називали гірською орлицею за горде серце, пишною трояндою в саду української літератури за неповторну шляхетну жіночість у змалюванні дійсності, яскраві метафоричність художнього бачення. Сама ж вона називала себе просто і скромно «робітницею свого народу».

Ольга Юліанівна Кобилянська народилася в сім'ї урядовця 27 листопада 1863 року в містечку Гура-Гомора, що у Південній Буковині (тепер Гоморулуй, Румунія). Ольга була четвертою дитиною в сім'ї, після неї народилося ще ва брати й сестра..

Дитинство і юність вона повела в досить обмеженому спілкуванні з українським світом. Коли зрідка зринало з її уст українське слово в гурті дітвори, то ровесники з німецьких, польських і румунських шкіл сприймали його як музицьке, з насмішкою.

Ольга закінчила чотири класи початкової школи, в якій навчання велось виключно німецькою мовою. Українське слово шанували в їхній сім'ї. Щоб дитина володіла рідною мовою, батько найняв приватну вчительку, яка за всього за 6 місяців читати й писати.

Батькові доводилось часто переїжджати по службі. Жили вони в містечках карпатського Передгір'я – Садгорі, Сучаві, Камполунзі, у с. Димки. З 1891 року жила в Чернівцях.

Глибокий слід у дитячій душі залишила любов батька до рідного слова, до свого народу, до української пісні.

Матір Ольга назвала «святою Анною» за доброту, ніжність, делікатність.

Природа щедро обдарувала її душу: пристрасно читала, малювала, брала участь в аматорських виставах, тонко розуміла музику. Але батько не дуже уважно ставився до її бажань, незвичайного розуму. Більше турбувався про синів. Тиха й скромна Ольга, заради злагоди в сім'ї та заради братів мовчала про своє бажання вчитися. Она працювала над собою, займалася самоосвітою.

В автобіографії 1903 року вона пише, що в 14-15 років почала крадькома писати вірші, складати новели, а згодом вести щоденник, який сьогодні є для нас свідченням шляхетності душі, красивих мрій і гірких розчарувань.

Захоплювалася літературою, живописом, театральним мистецтвом, верховою їздою, музикою, Улюбленим композитором О. Кобилянської був Фрідріх Шопен. Пригадуєте «Шопена вальс... Ну хто не грав його. І хто не слухав?»

Світогляд Ольги Кобилянської формувался під впливом творів Т.Шевченка, І.Франка, І.Тургенєва, безпосереднього знайомства із О. Маковеем, Лесею Українкою, болгарським письменником П.Тодоровим. Для творчого зростання велике значення мала поїздка 1899 року на Наддніпрянську Україну. Вона побувала в Києві, де познайомилася з М.Лисенком, М.Старицьким, їздила на могилу Т.Шевченка, гостювала в родині Косачів на хуторі Зелений Гай під Гадячем, здружилася з Лесею Українкою, спочатку заочно, листуючись із 1899 року і зустрілися лише згодом у 1901 році. Упродовж 10 літ (від 1899 до 1913 рр.) між Лесею Українкою та Ольгою Кобилянською починається листування, сповнене щирого почуття взаємної симпатії. Ось як звертається Леся Українка: «Мій любий чарівний квіте!... Мені здається, що цвіт папороті, якби він був, то був би до Вас подібний...любий, далекий лотосевий квіте!... А Ольга Кобилянська, в свою чергу, називала Лесю Українку «білим лебедем».

У листі – розраді Леся Українка писала до О.Кобилянської в час її душевного болю, завданого О.Маковеем: «Цвіт папороті не може зовсім загинути від якоїсь «ведмежої» лапи, так тільки на який час прив'яне, а потім знов розцвіте, як прийде та чарівна хвилина, коли дух свою силу виявляє серед темної ночі, коли цвіт-племін'я здіймається раптом від землі вгору, до неба, в невідомі простори! Так завжди буває. (1-2 січня 1902р., Сан-Ремо).

Подруги Ольги Кобилянської, які спрямували її на шлях служіння рідній українській культурі – О.Устиянович, Софія Окуневська, Наталія Кобринська, А.Кохановська.

У Кімполунзі познайомилася із феноменальною для свого часу особистістю – Софією

Окуневською – гімназисткою, яка згодом закінчила університет у Швейцарії і стала першою в Австро-Угорщині жінкою-лікарем з вищою освітою. Ерудицією й талантом Окуневської захоплювалися І.Франко, В.Стефаник та інші митці. В автобіографії «Про себе саму» (1922) Ольга Кобилянська залишила таке щиросердне зізнання: «Від неї пішло мені те світло, за яким я тужила, невиразно мліла. Вона заговорила до мене українською мовою, переконуючи мене, що мені треба писати не по-німецьки, а для свого народу – по-українськи, навчила фонетикою писати, надавала українських книжок».

Наталія Кобринська - українська письменниця і громадська діячка демократичного напрямку, організатор «Товариства руських жінок», у своїх творах приділяла увагу проблемі жіночої емансипації. Ця проблема зацікавила і Ольгу Кобилянську.

Наталії Кобринській авторка присвятила повість «Людина».

Дружні стосунки підтримувала Ольга Кобилянська із харків'янкою Христею Алчевською, з якою познайомилася у Яремчі у 1904, а потім вони зустрілися в німецькому курорті Наугейм. Багато років листувалися. Це листування було більше приятельське, ніж літературне. Одного разу Ользі «попався нарис під заголовком «Де мріє далеч». Приглядаюсь ближче і бачу, що той нарис присвячений моїй особі і ще в році 1909, коли помер мій наймолодший брат, який забрав багато сонця з мого життя за собою». [3,317] На жаль, цей нарис вона прочитала аж після смерті Христі Алчевської і відгукнулася на її смерть публіцистичною статтю «Моїй Меві»

Перші літературні спроби письменниці були написані німецькою мовою...

Під благотворним впливом європейської культури Ольга Кобилянська пройшла шлях від неоромантизму до експресіонізму. Особливу роль у цьому зіграло захоплення ідеями Ніцше, з якими окремі сучасні літературознавці пов'язують формування українського модернізму. Ольгу Кобилянську цей філософ зацікавив, очевидно, як бунтар, протестант, котрий узявся за переосмислення узвичаєних вартостей, закликав не боятися робити життя кращим, а людиною досконалішою.

Першою в українській літературі у ранніх творах вона порушила проблеми фемінізму та емансипації жінки. (твори «Людина», «Царівна», «Він і вона», Апостол черні»).

Ольга Кобилянська презентувала вихід на історичну сцену жінок, яких назвала «новими». «Нові жінки» були сильними жінками, здатними на виклик суспільству.

Вона організувала у Чернівцях «Товариство руських жінок на Буковині».

Влітку 1892 р. написала працю «Рівноправність жінок», того ж року виступила в журналі. «Народ» із нарисом «Жіноча вистава в Чикаго», 1893 р. Брала участь у виданні альманаху «Наша доля», вміщуючи в ньому оглядову статтю про жіночий рух у країнах Європи, а 1894 р. робить прилюдну доповідь «Дещо про ідею жіночого руху», опубліковану згодом у газетах і випущену окремим виданням.

Соціальні причини розорення, безправ'я й темноти селянства розкрила в оповіданнях «У Святого Івана» (1895), «Банк рустикальний» (1895) і особливо в соціально-психологічній повісті «Земля» (1902) – одному з кращих творів про землю і селянство у світовій літературі.

Учитися в народі і вірно йому служити – цей мотив прозвучав у повісті «Ніоба»(1905). Темі людської гідності, великого кохання, краси людських почуттів присвячена повість «В неділю рано зілля копала»(1909), написана за мотивом пісні «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці».Формування національної інтелігенції відображено в повістях «Через кладку»(1912), «За ситуацією»(1913). У 1915 - 1923 роках написала кілька оповідань, спрямованих проти імперіалістичної війни «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Назустріч долі». «Війна – це зло», – однозначно стверджувала Ольга Кобилянська своїми творами малої прози.

На основі реальної трагедії братовбивства була написана повість «Земля», про яку Іван Якович Франко сказав: «це документ способу мислення нашого народу».

А Михайло Михайлович Коцюбинський у 1902 році в листі до Ольги Кобилянської писав: «Пишу до вас під свіжим враженням од Вашої повісті «Земля». Я звичайно багато читаю, але признаюся, що давно читав щось таке гарне, таке захоплююче, як «Земля». Я просто

зачарований Вашою повістю – все, і природа, і люди, і психологія їх – все це робить таке сильне враження, таку свіжість і силу таланта, що, од серця дякуючи Вам за пережиті емоції, я радів за нашу літературу» [6.336]

Ольга Кобилянська розкривала складні й суперечливі питання, показуючи образ українського села кінця XIX століття.

«В мені живе любов до свободи і непохитна рішучість не дати нікому себе поневолити; ніколи не схиляти своєї голови, коли проти цього протестує моя совість; жити так як, як сам життя я розумію, і йти лише тим шляхом, що сам собі його обрав, яким би трудним він не був, не даючи нікому ніякими підлецуваннями, ніякими погрозами звести себе з цього шляху.

Єдиним коханням письменниці був Осип Маковей.

Тривалі дружні стосунки, які виникли між Осипом Маковеєм та Ольгою Кобилянською, із взаємної симпатії з часом переросли у глибоке почуття кохання. О.Кобилянська мріяла про одруження, і навіть першою заговорила про це. Проте О.Маковей несподівано одружується з іншою жінкою. Такий невмотивований учинок з боку коханої людини боляче вразив письменницю, залишив по собі глибоку душевну рану. Як згодом виявилось – назавжди. В Ольгу Кобилянську були закохані Ян Весоловський (редактор «Буковини»). Німець доктор Отто, молодомузівець Остап Луцький, чії платонічні взаємини із письменницею відображені в його любовному листуванні з 1904 до 1907 року. На пошану О.Кобилянської О.Луцький видав розкішний мистецький альманах «За красою» (Чернівці 1905), де вмістив найкращі твори переважно українських модерністів. Однак уже до кінця свого життя О.Кобилянська залишалася самотньою.

Звернімося до листа О.Кобилянської до Лесі Українки («...Займалась якийсь час душею одним молодим чоловіком по імені Остапом Луцьким, але тепер вже перестала і йому вірити. Осип Маковей вбив віру до мужчин, і тепер і Луцькому не вірю...») А мене захоплюють повісті про жінок. Ольга Кобилянська в своїх творах «безлику жінку» зробила жінку «людиною» та «царівною» із неабияким інтелектом, силою волі, високою мораллю та інтелігентністю. («Царівна», «Людина», «Природа», «Некультурна»).

Ольга Кобилянська була скромною людиною. Читаючи її публіцистичні твори, ми дізнаємося, як вона сприйняла відзначення її 35-річчя літературної діяльності: «Скромна й необширна та моя праця, і ще далеко не така, щоби заслугувати на такі моменти, дарма що впливала з глибини моєї душі» [3,284]

«Огонь любові, запалений національною й культурною свідомістю мого народу ... не згасне в мені до самого краю мого життя». [3,284]... Я любила народ, і люблю його до сьогоднішньої хвили... – у цьому її справжній патріотизм, любов до народу України:

Ярослав Мельничук у статті - передмові до книги «Огрівай мене, сонце...» «Невідома Ольга Кобилянська» писав: «Ця книга допоможе тим, хто прагне повністю пізнати творчість Буковинської Орлиці» [3, 5]. І справді тут зібрані твори малої прози, публіцистичні статті, можливо раніше не друкувалися, переклади оповідань німецькою мовою, які допомагають глибше пізнати душу, характер письменниці.

Смерть позбавила її від фашистсько-польового суду. 21 березня 1942 року перестало битися серце талановитої письменниці. Похована вона на Руському цвинтарі в місті Чернівці.

У 1944 році в Чернівцях відкрито музей Ольги Кобилянської, (філіал у с.Димки Глибочицького району Чернівецької області). Її ім'ям названо Чернівецький музично-драматичний театр. Споруджено пам'ятник письменниці у Чернівцях.

Свою творчу роботу хотіла б закінчити словами Ольги Кобилянської з роману «Апостол черні»: «Я хотіла би, щоби всі українці були орлами!», які актуальні нині як ніколи. Хай не всі українці, а хоч би половина мали дух і силу гордого птаха».

Хочеться ще раз нагадати слова-звернення, написані Ольгою Кобилянською майже століття тому: Українська жінко!

Роботу благослови,

Чистоту плекай,

Пустоту до себе не пропускай,

Науку здобувай,
А рідну мову не забувай! [3, 304].

Література

1. Бабишкін О. Ольга Кобилянська. Львів, 1963
2. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. К., 1963
3. Ольга Кобилянська. Огривай мене, сонце... Збірка малої прози; укр. та нім. мовами / Ольга Кобилянська; упорядк. вступ. ст. та прим. Я.Б.
4. Мельничук; пер. нім. Н.П.Щербак. – Чернівці, «Букрек» 2011. – 400 с.: іл.
5. Твори т.1-5. К.: 1962-1963
6. Томащук Н. О. Ольга Кобилянська. Київ, 1969
7. Українська література: Хрестоматія для 10 класу.: /упорядн.: Т.О.Харахоріна, Т.В.Ткачук. – Донецьк: ВКФ «БАО», 1997, - 448 с.
8. Українська Радянська Енциклопедія, т. 5, видання друге, К., 1980

Озерська О.О.

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація:

**Островерх Л.І.,
м. Харків**

НЕОДНОЗНАЧНА ПОСТАТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: Слово – це блискітка душі, що схилилась над тобою і до тебе промовляє... Слово – це образ, що летить аж до самісінького серця, хвилює людину, допомагає зрозуміти себе і дає натхнення для створення нового. Ольгу Кобилянську справедливо можна назвати істинним майстром слова, адже її твори промовляють до самого потаємного.

Ольга Юліанівна Кобилянська народилася 27 листопада 1863 р. у м. Гура-Гушора, Герцогство Буковина, нині Румунія. Була четвертою (з семи) дитиною у сім'ї дрібного урядовця шляхетного походження та споляченої німки. З дитинства знала українську, польську і німецьку мови. Вчилася у звичайній німецькій школі (за словами самої письменниці, вона закінчила лише 4 класи народної школи, тобто мала основу для «дальшого розумового розвою»).

О.Ю. Кобилянська багато займалася самоосвітою. Захоплювалася творами з соціології, політології та філософськими трактатами. Шукала себе в музиці (грала на фортепіано, цитрі, дрімбі), непогано малювала і грала в театрі. Хотіла навіть стати професійною акторкою, але віддала перевагу літературі. Була людиною з Європейським мисленням, її хвилювало питання емансипації. У юності цікавилася філософією Ф. Ніцше. У її творчості присутні елементи його філософії. Кобилянську цей філософ зацікавив тим, що він узявся за переосмислення узвичаєних норм, закликав не боятися робити життя кращім, а людину – досконалішою. За його ідеями письменниця поетизувала освічену і сильну натуру українця.

Перші твори припадають на початок 1880 рр. Це: «Гортенза, або Нарис із життя однієї дівчини», «Доля чи воля». Ранні неопубліковані твори («Гортенза», «Малюнок з народного життя на Буковині», «Видиво», «Людина з народу» та ін.) сьогодні зберігають переважно пізнавальне значення, оскільки відображають окремі сцени з життя містечкової інтелігенції, людей з народу.

Перші твори написані німецькою мовою, бо у Буковині того часу українських шкіл не було, а німецька школа не могла дати знань з історії та культури українського народу, які б могли

бути корисними письменниці.

Твір «В неділю рано зілля копала» присвячена темі людської гідності, любові й вірності. Для Кобилянської властиво прагнення збагнути внутрішній світ людини, розкрити психологію героїв.

Деякі твори направлені проти імперіалістичної війни, у інших – відстоювала право жінки на працю і громадянську незалежність, виступала проти пристосуванства буржуазної інтелігенції. Софія Окуневська та Наталія Кобринська - дві жінки, кожна з яких на свій лад підказали стежку Ользі на ниві письменства. «Вона заговорила до мене українською мовою, переконуючи мене, що мені треба писати не по-німецьки, а для свого народу – по-українськи, навчила фонетикою писати, надавала українських книжок, стала моєю щирою подругою» - так Ольга Юліанівна говорила про Софію Окуневську. До речі, саме вона і познайомила письменницю з Наталією Кобринською.

Саме Кобринській Кобилянська присвятила повість «Людина», в якій основною проблемою постає питання емансипації жінки. Вона писала, що жінці слід забезпечити право вибору, особисту самостійність, психологічну незалежність і свободу від норм загальноприйнятої моралі.

Сильно вплинули на світогляд Кобилянської творчість Т.Г.Шевченка, М. Драгоманова, Ф. Достоєвського, І. Тургенева та ін.

За своє життя написала багато новел, повістей, оповідань і мініатюр. Провідною темою її творчості є питання емансипації жінки. Найбільш відомими творами є «Людина», «Він і Вона», «Земля».

Повість «Земля» по праву вважають одним з найкращих її творів. «Земля» - це соціально-психологічна повість, у якій зображується період життя селянської родини.

Повістю «Земля» Кобилянська започаткувала символізм як модерністичну течію в українській літературі. Ольга Кобилянська переносить на український ґрунт біблійний мотив про Каїна і Авеля – братовбивство як першозлочин. Уже сам факт розробки авторкою біблійного мотиву свідчить про те, що в основі твору – морально-етична проблематика. Провідна ідея повісті – пошук причин братовбивства, тобто першогріха, зла у світі. Ця ідея розкривається у двох основних проблемах: людина й земля та доля людини.

Земля у повісті Ольги Кобилянської має виключне значення. Усе зводиться до одного: якщо у тебе є земля – ти людина; немає землі – ти ніщо.

Тобто Земля має сакральне значення.

Ця повість мене дійсно вразила своєю силою слова, своїм жахом правдоподібності. (В основі лежать реальні події). Щодо Такого персонажа, як Сава, то, по-перше, я вважаю, що це була його доля, призначена Богом; по-друге – у силу своїх здібностей та характеру і обставин, у яких він опинився – він майже не міг вчинити інакше. Просто не знав, не зумів би. І не розкався.

Мали місце у житті Ольги Кобилянської і «дощові листи». Саме так називають її переписку з Лесею Українкою. Вона познайомилися у 1898 р., і після місячного гостювання Лесі Українки у Ольги Кобилянської на Буковині, між ними складаються дивні ніжні відносини, а звичайний стиль листування змінюється. Усе пишеться від третьої особи чоловічого роду: «хто-то беленький» і «хто-то черненький». Леся Українка називала Ольгу Кобилянську «квіткою папороті», а квіткою вона називала дотоді лише Сергія Мержинського, якого тоді пристрасно кохала. «Хто-то кого-то любить, и никогда ни на кого не гневается и не будет гневаться...кого-то целует и гладит...». Чотирнадцять років тривало це листування. Леся Українка померла раніше своєї подруги на 29 років. Її передсмертний лист: «Хто-то да еще кто-то принадлежат друг-другу. Кто-то кого-то любит».

Я не можу однозначно відповісти на питання: хто вона – Ольга Кобилянська? Але я точно знаю, що Ольга Кобилянська – перший прозаїк української літератури ХІХ ст., а також те, що у неї багато шанувальників по всьому світу.

Особисто мені Ольга Кобилянська імponує тим, що вона по суті була реформатором. Вона не бажала коритися тим правилам, які їй диктувало суспільство. Прагнула, наперекір усім,

розвивати себе та змінювати щось у власному житті.

Можна довго сперечатися про неоднозначну постать Ольги Кобилянської, але в неї не можна забрати одного: вона була справжньою письменницею, здатною сколихнути серце і душу.

Тусва Н.А.,
м. Куп'янськ

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА: ВІДОМА І НЕЗНАЙОМА

Анотація: За словами майбутньої письменниці, вона закінчила лише чотири класи народної школи, тобто мала основу «для дальшого розумового розвою». Ольга Юліанівна багато займалася самоосвітою. Захоплювалася творами з соціології, політології та філософськими трактатами. Шукала себе в музиці (грала на фортепіано, цитрі, дрімбі), непогано малювала і грала в театрі. Хотіла навіть стати професійною актрисою, але віддала перевагу літературі. Була людиною з європейським мисленням, її хвилювало питання емансипації — вважала його віянням часу, коли не лише проблеми особистого життя змушували жінку підняти голову і подивитися на світ по-іншому. Кобилянська одна з перших в українській літературі звернулася до відображення жінок-інтелігенток, які прагнуть вирватися з міщанського середовища. І при всьому тому вона залишалася справжньою жінкою. Цікавилася новинками моди, мала вишуканий смак. В юності була жагучою брюнеткою з оксамитовими очима і до глибокої старості зберегла струнку постать.

«В МОЄМУ ЖИТТІ НЕ ЧАСТО ГОСТЮЄ РАДІСТЬ»

У Чернівцях існує єдиний в Україні Літературно-меморіальний музей письменниці, який знаходиться у будинку, де Ольга Юліанівна жила з 1925 року і до самої своєї смерті. Там, серед численних експонатів і особистих речей, зберігається унікальний документ — щоденник Кобилянської. Це два загальні зошити, написані німецькою мовою і лише деякі слова українською та польською (в їхньому домі розмовляли цими трьома мовами). Перший запис зроблено 1 листопада 1883 року. Вона вела їх понад сім років, коли жила в Кімполунзі, Димці, Болехові. Майже 70 років ці раритети були за кордоном, їх зберіг і передав у музей відомий американський адвокат Іван Панчук.

З щоденника перед нами постає вразлива і емоційна натура. Особистий душевний біль майбутньої письменниці стане тим життєвим матеріалом, який ляже в основу її творів. Вона писала вірші, потім придумувала новели. Поступово фантазії переростали в романтичні повісті, а далі сюжети приходили вже з самого життя, яке вирувало навколо Ольги.

«Межи моїми ровесницями і знакомими, котрих в мене було небагато, не було жодної, котрій я б була могла відкрити свою душу з її тайнами. Їх ідеал був мужчина і заміжжя, тут вже все кінчалося. Мені хотілося більше. Мені хотілось широкого образования, і науки, і ширшої арени діяльності», — пише вона в своїй автобіографії. І в той же час: «В моєму житті не часто гостює радість... Чому жоден чоловік не любить мене тривалий час? Чому я для всіх тільки «товаришка», — читаємо в листі від 27.11.1886 року.

Кобилянська починала свій літературний шлях як німецька письменниця: оповідання «Гортенза, або картина з життя однієї дівчини», «Людина з народу» і повість «Людина», написані німецькою мовою. Пізніше, під впливом свого оточення — Наталії Кобринської, письменниці, однієї з фундаторок жіночого руху на Галичині, Софії Окуневської — першої української жінки лікаря в Австро-Угорщині (до речі, вона стала прообразом героїні раннього твору Кобилянської «Доля чи воля»), Августи Кохановської — художниці, яка ілюструвала новели письменниці «Некультурна», «Природа», «Битва», «Під голим небом», вона почне писати рідною мовою. До речі, одним з імпульсів писати

рідною мовою стала закоханість Ольги в Євгена Озаркевича, брата Наталі Кобринської (згодом український громадський діяч, лікар).

У творчості Ольга Юліанівна знаходила розраду. Через хворобу матері їй треба було займатися господарськими справами і наглядати за молодшими братами. «Я не маю ніякого бажання до хатньої роботи, бо вона мені не дає задоволення, — пише вона в щоденнику. — В моєму серці нема жодного сонячного промінчика, душа вкрита хмарами. Я хвора на тяжку хворобу, мене може вилікувати жваве духовне життя, а де його тут взяти?». Коли письменниця жила в невеличких містах Південної Буковини, то відкрила для себе контрасти і суперечності побуту селян. Вона говорила, що її заслуга в тому, що змогла привернути увагу читачів «до теперішніх Марусь, Ганнусь і Катрусь, які повинні стати жінками європейського характеру». А коли почала працювати над повістю «Земля», то буквально ридала над фактами, що відкрилися їй.

У 24 роки О. Кобилянська в розпачі пише в щоденнику: «Я стара, зацькована, втомлена, душа моя геть роздерта, знервована до краю. Я не можу писати, не можу нічого читати. А найжахливіше те, що я вже ніколи не зможу бути щаслива». «Від року 1903 я підтята лівобічним паралічем. І сердечною хворобою, внаслідок простуди в Галицьких горах. Хвороба ця держиться й досі та не дозволяє брати участі в діяльності українського суспільства, а хіба лиш писати, що я роблю по можливості», — це з автобіографії. «Я безмежно радісна, що мені судилося дожити, бачити і переживати історичні хвили возз'єднання Північної Буковини з Радянською Україною», — з листа до українських письменників. Коли читаєш її твори, які стали класикою, щоденники і листи, то здається, що ніби перед нами зовсім різні жінки. Якою ж вона була насправді?

«МЕНІ СУДИЛОСЯ БЛУКАТИ САМІЙ ДО КІНЦЯ СВОГО ЖИТТЯ»

Найбільшим коханням письменниці був Осип Маковей, — вважає онук Ольги Юліанівни Олег Панчук. — Він був одним із перших редакторів і критиків її творів. За фахом учитель. Маковей був на три роки молодший від Кобилянської. Вони покохали одне одного з першого погляду. Залишилися її листи до нього. Цей архів зберігається у Львові. «У нас споріднені душі. Ми обоє письменники. Я б могла тобі допомагати. Корегувати твої праці. Ти пишеш, що утримуєш свою матір і тому не зможеш утримувати ще й мене. Я заробляю на життя своїм пером», — писала вона йому в одному з листів. Після їх розриву його кореспонденцію до себе вона спалила.

Деякий час Кобилянська і Маковей навіть жили разом. Та мабуть він її по справжньому не любив, а захоплювався лише як письменницею. У 1903 році виїхав з Чернівців, одружився, але не був щасливим у шлюбі і 1925 року помер. А Кобилянська так і не вийшла заміж. Єдина розрада в особистому житті — прийомна донька Галина-Олена (по чоловікові Панчук). Вона одночасно була і її племінницею.

— Моя мати жила з О. Кобилянською з п'ятирічного віку, — розповідає Олег Ельпидефорович Панчук. — Її батько — брат письменниці Олександр — був адвокатом. А мати, австрійка, покинула дитину і поїхала до Відня. Усе своє життя моя мама обожнювала Ольгу Юліанівну і називала її матусею. Саме вона доглядала письменницю до останнього подиху. Моя мати закінчила педучилище, але за фахом не працювала, бо на той час українцям було важко влаштуватися, і працювала медичною сестрою в рентгенологічній лабораторії. З моїм батьком Ельпидефором (вдома його звали Іллею) вона познайомилася на вечірці в Українському народному домі в Чернівцях. Батько народився в селянській родині, де, окрім нього, було восьмеро дітей. Але був кмітливим і єдиний отримав вищу освіту. Татко служив на фронті Першу світову війну. Два роки відсидів у концтаборі. Коли вийшов, то закінчив історичний факультет Чернівецького університету. Працював там бібліотекарем, а згодом став першим директором Літературно-меморіального музею Ольги Кобилянської. В 1926 році народився мій брат Ігор, а в 1932 — я.

МОРЕ В ПЛЯШЦІ

У музеї письменниці дві кімнати залишилися такими, якими були за часів Ольги Юліанівни. Це кабінет і спальня. У кабінеті стіни зовсім білі, бо вона говорила, що так їй вільно і просторо для творчості. На письмовому столі стоїть оригінальна чорнильниця у вигляді венеціанського човника. І лише одна річ дивує: пляшка, яка знаходиться там з початку 20 років. Це презент румунської художниці Л. Прунку — морська вода. Справа в тому, що Кобилянська ніколи не була на морі і, дивлячись на цю пляшку, в двох нарисах описала море. На стіні в рамці під склом — засушений букетик едельвейсів — її улюблених квітів, які вона назбирала ще у Кімполунзі. В музеї зберігається портрет письменниці, написаний Августою Кохановською. Вона зображена на фоні гір, які присутні майже в усіх її творах. У 1927 році, коли відзначали 40-річчя літературної діяльності письменниці, львівська громада подарувала Ользі Юліанівні лавровий вінок, зроблений із срібла. Серед її улюблених речей у шафі стоїть кварта, привезена з Києво-Печерської лаври, якій уже 101 рік; камінь з могили Шевченка; люлька батька і... щипчики для вищипування брів.

— В 40 років письменниця зазнала апоплексичного удару, що призвело до часткового паралічу, — розповідає О. Панчук. — За її життя їх було три — ще у 20-ті і 30-ті роки. Тому самостійно Ольга Юліанівна не могла ходити. А останніми роками — навіть сісти в крісло. У нас склалася традиція кожного вечора заходити до бабусі і розповідати про свої справи. Вона уважно слухала, частувала нас із братом цукерками. А ще — бабця запам'яталася своїм запальним характером і любов'ю до кінематографу.

Будинок, у якому ми жили, спочатку належав старшому брату Кобилянської Максиміліану. Він єдиний у родині був москофілом. За часів Першої світової війни російське військо тричі окупувало Чернівці. Нова влада Макса призначала бургомістром. А коли австріяки повернулися, то йому довелося тікати і виїхати до Одеси. Тому довгий час будинок здавали різним людям. Ольга Юліанівна написала братові листа і запропонувала купити його в нього. Цією справою займалося Міністерство закордонних справ, бо на той час ми жили у різних країнах. Уже через багато років до нас приїздив онук Макса Борис Балицький, який розповів, що за виручені гроші сім'я пережила голодомор, купивши мішок муки, тобто «проїли будинок».

«ТІЛЬКИ Б БІЛЬШОВИКИ НЕ ПРИЙШЛИ»

Коли приєднали Буковину до Радянської України, то ім'я Кобилянської влада використала в агітаційних цілях. На той час вийшла ціла низка статей, які нібито були написані письменницею. Хоча насправді вона не мала до них ніякого відношення і написані вони навіть не в її стилі. Політика її зовсім не цікавила. Вона абстраговано сприймала дійсність. Одного разу, розмовляючи з журналістом і літературознавцем Дмитром Косариком, сказала: «Якось проживемо, тільки б більшовики не прийшли». Він вискочив з кімнати наче ошпарений, пообіцяв мовчати про цей інцидент, а з того часу письменницю родичі саму з чужими людьми не лишали. Делегації приходили подивитися на живого класика української літератури, а після цих відвідин з'являлася нова порція агіток. Треба пам'ятати, що в 39-х — 40-х роках Ольга Юліанівна вже була дуже хворою і старою людиною. Після написання «Апостола черні», по суті, літературою не займалася.

— Коли розпочалася Велика Вітчизняна війна, нашій родині давали автомобіль, щоб евакуюватися, — продовжує О. Панчук. — Але ми не погодилися з двох причин. По-перше, думали, що прийде звільнення і німці з румунами будуть по-людськи ставитися до українців. А по-друге, Ольга Юліанівна фізично не витримала б такої довгої подорожі.

Коли на Буковину знову прийшли румуни, то письменницю навіть хотіли віддати під трибунал через те, що її агітаційні радянські листи шкодили румунській державі.

Ставилися питання ув'язнення, проведення показового суду і, навіть, публічного розстрілу як зрадниць. Але знайшлися розумні люди, які буксували розгляд справи, даючи спокій 78-літній жінці. Кобилянська померла 21 березня 1942 року. Маршрут похоронної процесії довелося узгоджувати з румунською владою. Вони не дозволили катафалку проїхати центральною вулицею, а лише коротким шляхом до цвинтаря. Хоча некролог і опублікували в місцевій пресі, але багато хто побоювся прийти попрощатися з опальною письменницею. В останню путь її проводило, окрім родичів, чоловік з триста. Батьків попередили, щоб ніяких промов українською мовою, але учениця Кобилянської — вчителька Равелюк, все ж порушила заборону. Ольга Юліанівна похована, як і хотіла, в родинному склепі на Руському цвинтарі.

Так сталося, що родина Кобилянських не плодovита нащадками. У Ольги, Євгенії, Степана і Володимира дітей не було. Максиміліан мав дітей і онуків, але вони всі померли. Юліан разом з родиною після Першої світової війни виїхав до Відня. У 1966 році його єдиний син помер. У Олександра була донька Галина — моя мати. В неї — двоє синів: Ігор і я.

Ігоря Ельпідєфоровича вже немає на цьому світі. Тому і залишилася молодша гілка Панчуків. У Олега Ельпідєфоровича — дві доньки. Старша Ольга, як і він, хімік за освітою. Захистила дисертацію. Кілька років тому, коли науковці стали непотрібні в Україні, поїхала за запрошенням друзів родини у Францію. Там змінила фах і зараз працює в одній з фірм по організації туризму між нашими країнами, а також веде французький осередок газети «Українське слово». Молодша — Наталя, закінчила Чернівецький університет, за фахом перекладач. Брала участь в упорядженні щоденників письменниці. Її чоловік — адвокат. У них п'ятирічний син — Ігор, усі мешкають у Чернівцях. До речі, їх будинок буквально в кількох хвилинах ходу від Літературно-меморіального музею і доволі часто Олег Ельпідєфорович, у вільний від лекцій час, проводить екскурсії.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Весь архів і багато особистих речей письменниці нині знаходяться у місцевому краєзнавчому музеї (колишній планетарій). Умови зберігання там не найкращі. Кілька років тому хотіли побудувати спеціальний комплекс. Але цей проект, за браком коштів, досі лишається на папері. У самому музеї Кобилянської тече дах, провалюється підлога на веранді, перманентно виникають проблеми з опалюванням будинку. Зовсім нема коштів на придбання нових експонатів. Але, попри всі негаразди, після відвідин музею зовсім інакше ставишся до її творів і розумієш — вони зовсім не архаїчні, а сучасні. Бо питання добра і зла категорії вічні.

Література

- 1.Бабишкін О. Ольга Кобилянська. Нарис про життя і творчість. — Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1963.
- 2.Вознюк В.О. Про Ольгу Кобилянську. Нові матеріали. Роздуми. Знахідки. — К.:Дніпро, 1983.
- 3.Кобилянська О. Повісті, оповідання, новели / Вступна стаття, упорядкування, примітки Ф.Погребенника.— К.: Наукова думка, 1988.
- 4.Ковальчук О. Письменницька позиція в повісті О, Кобилянської "Земля"// Українська мова і література в школі,1993.
- 5.Усе для школи: Українська література: програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести: 10 кл., Львів, 2001.

Чупринін О.О.,
Харків

В МЕНІ ЖИВЕ ЛЮБОВ ДО СВОБОДИ...

Славитись своїм жіноцтвом, як своїм найкращим цвітом
О. Кобилянська

Анотація: Найпомітнішої постаттю в українській літературі кінця XIX – початку XX століття є Ольга Юліанівна Кобилянська – автор численних новел і повістей, новаторських і змістом, і формою. У центрі уваги її творів – чи не вперше в українській літературі – психологія індивідуальності окремої людини. І вже потім індивідуальний портрет людини відіб'є в собі риси суспільства чи всесвіту.

Жінко! Вічна таємнице, яку не кожному вдається розгадати. Краса світу, його сонячність, безмежність втілюються у ній. Якщо людина починається з любові, то світ, без сумніву, - з жінки.

У всі віки жінка-мати була охоронницею, добрим ангелом домашнього вогнища. Її мудрість поважали в сім'ї, в її розрадах знаходило спокій зранене і зболене чоловіче серце. [1, 9]

Жіноча творчість у сучасному українському письменстві спирається на потужну літературну традицію, представлену такими іменами, як Марко Вовчок, Олена Пчілка, Наталія Кобринська, Леся Українка, Катря Гриневичева, Олена Теліга, Наталена Королева, Ірина Вільде, Ольга Кобилянська ... [10, 30]

Прихід у вітчизняну літературу талановитої письменниці був своєрідним подвигом її високого духу. Дитинство й юність вона провела в обмеженому спілкуванні з українським світом. Коли зрідка зринало «руське» слово в гурті дівчорідини, то ровесники з німецьких, румунських, польських родин сприймали його як мужицьке, з насмішкою. Про власну національну приналежність дівчина мала уявлення тільки від батька, бо зростала «в малому німецько-волоському містечку в глибоких горах» з назвою Кімполунг. «Як донька небагатих родичів, і наука, котру я побирала, була така дрібна, що годі про неї і згадувати. Покінчила всього 4 нормальні класи. Відтак – коли інших шкіл в містечку не стало, а родичам средств бракло, мене далі по науку куди-небудь висилати, бо були в мене брати і ще одна сестра, я була, як се буває звичайно в неможливих родинах урядників, полишена сама своїй долі». [5, 546]

За мірками того часу і не прийнято було, навіть в інтелігентних сім'ях, особливо дбати про навчання дівчат. Проблема майбутнього для них розв'язувалась однозначно: вийти заміж і цілком здатися на волю чоловіка, перебувати на його утриманні й жити тільки інтересами родини.

Тиха і скромна за своєю натурою, Ольга заради братів мовчала про своє бажання вчитися і працювала над собою самотійно, але психічна травма була дуже глибокою і час від часу вона знаходила своє віддуння в переживаннях її літературних героїнь.

Зростаючи мрійницею і фантазеркою, юна Ольга ще змалечку відчувала потребу ділитися з ровесниками «чудернацькими» сюжетами під час дитячих забав. Дитинство минуло, а бажання виявити себе у слові міцніло й шукало виходу. Як згадує письменниця у своїй «Автобіографії», вифантазоване захотілося записувати. [5, 547]

Коли ж надумала сказати про свою таємницю писання Софії Окуневській (вона викликала особливу довіру: зуміла першою з дівчат Буковини здобути медичну освіту і відповідала ідеалу жінки-інтелігентки із самотійним життєвим вибором), одержала переконливу підтримку та пораду вчити, як личить справжній українці, рідну мову і нею писати. [6, 39]

У цих намірах підтримувала О. Кобилянську і письменниця Н. Кобринська, своячка С. Окуневської. Напружені роздуми про обрання свого шляху, дружні поради допомогли

народитися талановитій українській письменниці.

Потужний поштовх для реалізації творчого потенціалу одержала О. Кобилянська після переїзду в 1891р. до Чернівців, де вона мала можливість активно спілкуватися з провідними громадськими та літературними діячами Галичини й Буковини. Саме тоді письменниця серйозно переймається ідеєю жіночої емансипації (виголошує навіть доповідь на зборах «Товариства руських жінок на Буковині», у якій висловлює категоричний протест проти рабського становища жінки) і здобуває перші творчі успіхи, пов'язані саме з цією темою.

Розповідаючи про тяжке і безрадісне життя жінок на Буковині, вона закликала їх боротися за свою людську гідність, здобувати освіту, щоб «стати на власних силах у житті, щоб могли стати гординою наших батьків, братів, мужів, і стати підпорою нашому народові, підвалиною нашої нації, і щоб вона могла славиться своїм жіноцтвом, як своїм найкращим цвітом». [3, 27] Отже, мета статті – дослідити, як у творчій спадщині О. Кобилянської виявляється світлість і сила її таланту щодо духовного розкріпачення жінки.

Актуальність цієї роботи полягає у тому, що вона дозволяє відстежити погляди О. Кобилянської на місце жінки в суспільстві того часу, які були радикальними і революційними, ніж сьогодні, як творчість письменниці сприяла становленню феміністичних позицій в Україні.

О. Кобилянська під впливом письменниці Н. Кобринської зацікавилася ідеєю жіночої емансипації, європейським жіночим рухом, захопилася ним, як «молодий, дикий романтик», яким себе називала. Вона писала: «Пізніше, увійшовши в 18-19 рік, - займала мене ідея емансипації жінок, і мені мріялося стати для них чим-то освобождаючим з їх кайданів». [6, 41] Феміністичний рух у Галичині і ширше – в Європі – відбивав і прагнення О. Кобилянської добитися соціального і духовного розкріпачення жінки, вибороти для неї право на вищу освіту, на професійну діяльність, на реалізацію свої здібностей і талантів. Ці ідеї і погляди виразно відбилися в її ранніх повістях «Людина» (1894), «Царівна» (1896), оповіданнях «Valse melancolique» (1897), «Phantasie impromptu» (1894), а також новелах і повістях, написаних пізніше. Ідея жіночої емансипації, гуманна і шляхетна, у письменниці органічно вплітається в широку тему інтелігенції як духовної еліти нації, її суспільної ролі і значення, її шукань і прагнень. [3, 6]

Згодом О. Кобилянська побачила обмежений характер цього руху і відійшла від нього, проте ідея емансипації жінки в капіталістичному суспільстві продовжувала хвилювати письменницю. Вона пильно придивляється до життя, шукаючи прототипів героїнь майбутніх творів – волелюбних і гордих, які б наслідилися захищати не лише своє право на незалежне становище в суспільстві, а й демократичні права на незалежне становище в суспільстві, а й демократичні права людини взагалі. Більше того, у статті «Балаканка про руську жінку», говорячи про тогочасну українську літературу, О. Кобилянська закликала митців створити образи передових жінок: «Ми маємо в своїй літературі Марусь, Катрусь, Ганнусь, і як добре йде - Оксанок. Але чи не сягнути б нам іще по інші типи? Чи не придались би нам у розвою нашої суспільності жінки світової освіти або жінки героїських характерів?...» [9, 33]

Ці і багато інших питань хвилювали письменницю проїнятися ідеєю, котра доводить, що «сучасне положення жінки середньої верстви, а головню жінки незаможної, є сумне, є гідне звернення уваги всіх мислячих умів, гуманних серць обох полів, і бажає щиро поліпшення жіночої долі». [7, 91]

Під благотворним впливом європейської культури О. Кобилянська пройшла шлях від неоромантизму до експресіонізму. Особливу роль у цьому зіграло захоплення ідеями Ніцше, з якими окремі сучасні літературознавці пов'язують формування українського модерну. Критично налаштовану до канонів у міщанського оточення юну О. Кобилянську цей філософ зацікавив, очевидно, насамперед як бунтар, протестант, котрий узявся за переосмислення узвичаєних вартостей, закликав не боятися робити життя кращим, а людину досконалішою – «Завершення щонайвищої творчості». Той ніцшеанський «Übermensch» був особливо близьким її романтичному світосприйманню як омріяний ідеал піднесеної душі. Адже головним об'єктом дослідження неоромантика Кобилянської було людське ество, філігранно

витончене у своїй внутрішній організації. [6, 44]

Ніколи не цікавлячись людиноненависницькими теоріями Ніцше, О. Кобилянська в той же час не критично захоплювалася його афоризмами, скерованими проти міщанства, не розуміючи, з яких позицій філософ критикує саме міщанство. Обстоюючи право жінки на незалежне, забезпечене працею становище, О. Кобилянська своїми образами розвінчувала деякі ніцшеанські ідеї.

Критичні зауваження Лесі Українки допомогли Ользі Юліанівні усвідомити хибність уявлень про «позитивні» ідеали Ніцше. Якщо О. Кобилянська й надалі зберігала інтерес до філософа, то він обмежувався уже самою афористичною формою висловлених його сентенцій. [4, 11]

У ранніх творах письменниці здебільшого розповідається про молодих незаможних, інтелектуально розвинених дівчат, що животіють у міщанському середовищі провінціальних містечок. Філістерські звичаї породжують тугу за іншими, не знайомим їм життям, а також бажання порвати зі своїм оточенням, зажити духовно й емоційно багато і красиво.

На повісті «Людина» виразно помітне захоплення О. Кобилянської ідеями жіночої емансипації. Героїня твору Олена Ляуфлер говорить майже цитатами з творів про жіночий рух, захоплюється книгами Мілля, її думки займає питання про право жінки на незалежне життя. Та не в цьому сила повісті. Показова зміна заголовку самого твору. У першому, німецькому, варіанті повість мала назву «Вона вийшла заміж», в останньому – «Людина».

Перший заголовок сповнений гіркої іронії. Дівчина вийшла заміж, здійснилася її мрія про родинне життя, але заміжжя з немілою й духовно недалекою людиною для Олени Ляуфлер рівнозначне духовному самогубству. Подружнє життя виявляється ще гіршим за самотнє. Другим заголовком письменниця поширює звучання свого твору. Йдеться вже не про суто жіноче питання, а про становище людини в тогочасному суспільстві.

У повісті «Людина» події відбуваються в родині цісарсько-королівського лісового радника Ляуфлера. Старий Ляуфлер, який і раніше любив засиджуватися по кав'ярнях і «прикладатися до пляшки», пити й плакати, що через сина руйнується його господарство, стає безпросвітним п'яницею, людиною духовно вбогою. Саме він наполягає на Олениному вигідному одруженні – для матеріального порятунку сім'ї.

З іронією, а моментами й із сарказмом змальовано й інших типову представницю «царства брехні» - пані радникову. Пихата й обмежена, вона твердо вірить, що кожна «добре вихована» панночка повинна розумітися насамперед на господарських роботах, уміти вести дім, добре варити й прати, стати для свого чоловіка економкою, служницею, нянькою дітям. Так виховує вона і своїх дочок. А інтереси самої жінки мають обмежуватись трьома «К» - Kirche, Kinder, Küche (церква, діти, кухня) – і не виходити поза них.

На цьому тлі яскраво вимальовуються постаті молодих, «нових людей», багатих духовно – Олени і Лієвича.

Відвідуючи дім радника, де збирається на вечірки молодь, Лієвич веде дискусії, зокрема відстоює ідею жіночої емансипації, спираючись на досвід Швейцарії, де він живе і навчається, та інших західних країн. Йому боляче через відстань буковинських жінок, «аж розпука бере», коли подумає, в яким глибокім сні перебувають жінки його краю нині, як мало дбають вони про свою будучину.

Олена Ляуфлер – образ героїчний, здатний тривалий час боротися з міщанським світом, однак самотня, без будь-якої моральної підтримки ровесників і старших людей, вона не могла протистояти цьому середовищу. Олена своїм шлюбом єдина могла врятувати батьків від повного розорення, тому і погодилася вийти заміж за духовно убогого лісничого Фельса.

Отже, повість «Людина» є сміливим і пристрасним протестом проти рабського становища жінки в буржуазному суспільстві.

Другу «повість-чуття» маємо в «Царівні», яку авторка почала писати, ще не скінчивши «Людини». Тут глибше і серйозніше ставляться проблеми самоутвердження людини, зокрема жінки, боротьби її за свою гідність, своє щастя. До другої частини «Людини» О. Кобилянська взяла епіграфом слова німецького філософа Ф. Шпілхагена: «В мені живе любов до свободи, тверда постанова не дати себе взяти в неволю, хоч би не знали хто мене брав; ніколи не

похилити своєї голови там, де моє серце не дає на се дозволу; жити своїм життям так, як я його розумію; іти дорогою, яку я собі вибрав, і ні чим не дати себе звести з неї, жодними підхлібствами, жодною грізбою, нехай вона і веде мене, куди хоче». [5, 12]

Ці горді слова – духовне кредо і Олени Ляуфлер, і героїні «Царівни» Наталки Веркович. Перша не змогла досягнути цих настанов, друга втілила в життя свої мрії, стала «царівною» своєї долі. «Наталка, - зазначав О. Маковей, - жінка з розумом, що думає з самого початку і справді бажає чогось більше, як самого принца; се жінка в нашій житті і в літературі нова, нова не тим, що читає Ніцше або що говорить часом патріотичні фрази, тільки тим, що думає над своїм положенням і жінок ..., що шукає виходу з неволі, що має вищі ідеали, задля котрих і терпить». [3, 11]

Сирота змалку, Наталка сміливо стала на шлях самостійного життя й досягає визначеної перед собою мети – стала всебічно розвиненою і незалежною в родинних та громадянських справах людиною.

Наталка – це «тип інтелігентної жінки, яка бореться за свою індивідуальність проти буржуазного середовища», писала Леся Українка. У тогочасній Буковині це була жінка нова не лише тим, що вона багато читає й цікавиться громадськими справами, а й тим, що бореться за емансипацію жінок взагалі.

До свого щоденника дівчина занотовує: «Найбільше займало мене питання жіноче. Ніхто не відчував так глибоко зависимого, нужденного положення жінки, як я. Ніхто, здається мені, не думав стільки над рішенням його, як я. Мені снувалися прерізні думки в голові. Я бачила «питання жіноче» майже при кожній нагоді, коли приходилося жінці терпіти. Свідомість моєї низької освіти давила й корила мене сильно. Я поставила собі будь-що-буде досягнути вищу освіту ... Я не хотіла, щоби мені аж мужчина надавав смисл і значення. Рівночасно рішилася я в будучності віддати ту здобуту освіту в користі загалу. В найглибшій глибині мого серця говорив якийсь голос «віддати жінкам». [4, 63]

У колі знайомих їй чоловіків Наталка зустрічала лише одноманітну сірість думок та консервативність поглядів – як у громадських, так і в родинних справах, зокрема в питанні взаємин між чоловіком і жінкою. Так, обмежений син її дядька – Муньо Іванович, зневажаючи жінок, у присутності Наталки та інших дівчат, під загальне схвалення чоловіків, нахабно твердить: «Мужчина – то «все», а жінка – то «нічо». Ви, дівчата, від нас залежні, як ті рослини від сонця, від воздуха ... Ми надаємо вам смислу, поваги, значення, одним словом все». [4, 124]

«Краса цієї повісті, - зазначала Леся Українка, - не так в її ідеях, як у глибокій, тонкій, логічній психології героїні Наталки. Читаючи історію думки Наталчиної, я немов бачила перед собою історію цілого нещасливого нашого інтелігентного жіноцтва».

Емансипантка О. Кобилянська через образи бабусі й онучки, героїв твору «Апостол черні», несподівано розкриває трагедію жінки, яка необачно впіймалася на блискуче-привабливе гасло фемінізму. Ідея рівноправ'я чоловіків і жінок спочатку захоплює, але практичне втілення її веде до крайнощів і деградації жінки, нівеляції в ній жіночості, емоційності, відповідальності за сім'ю і родинний затишок. «Весела вдова» пані Орелецька так прагнула свободи, кохання та розваг, що не мала часу дбати про власну доню. Коли ж тій трапився добрий чоловік, закохана у значно молодшого чергового партнера стара Орелецька не дала рідній дитині ніякого посагу, бо саме зваблювала жениха грішми, аби одружитися з нею, хоч, правда, нічого з того не вийшло.

На схилі віку стара визнає, що емансипація позбавила істинного щастя не одну жінку. Згубила не одну наївну душу. Саме тому у спілкуванні з панночками, ровесницями внучки, вона обирає точку зору консерваторки, хоч сама ніколи й не жила за старосвітською мораллю.

Сама О. Кобилянська сприймала появу ділових освічених жінок як належне, та все-таки глибоко в душі віддавала перевагу традиційній українській жінці – берегині, трудівниці, порадиці, матері, господині, хранительниці родинного вогнища. Свої думки авторка вклала в уста сестри Юліана Зоні: «Тепер виринають інші типи, появляються жінки, що борються гаряче та розумно за самостійність, з вищою фаховою освітою, і ми, бодай я, далекі від того,

щоб ганити такі змагання, навпаки, я радуюся, коли виростають із нашого українського суспільства такі одиниці. Надходять Єви та їй подібні. А ми вже своє зробимо». [9, 33-34]
Отже, обстоювання гідності жінки, боротьба за соціальне і духовне розкріпачення її були для О. Кобилянської складовою частиною боротьби за гідність людини взагалі, за визволення її від будь-якого гніту. У своїх творах вона підносить «жіноче питання» і художньо осмислює його на тлі загальних соціальних проблемах. Героїня О. Кобилянської – жінка вільна, освічена, рішуча, благородна, з люблячим і піднесеним серцем.

Література

1. Гундер Т. Жінка – краса роду людського / Т. Гундер // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011. - №5. – с. 9-12
2. Драй-Хмара М. Леся Українка: Життя і творчість // М. Драй-Хмара З літературно-наукової спадщини. – Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1979. с. 327
3. Зворушене серце: Твори О. Кобилянської: навч. посібник.: У 2 кн. / Упоряд. Чічановського А.А.; Передм., комент. Дем'янівської Л.С. – К.: Грамота, 2003 – КН.1. – с. 464
4. Кобилянська О. Твори в трьох томах. – К., 1956. – Т.1. – с.590
5. Кобилянська О. Твори в трьох томах. – К., 1956. – Т.3. – с.638
6. Ковальчук О. Ольга Кобилянська та її повість «Людина». / О. Ковальчук // Дивослово. – 2002. - №12. – с.38-45
7. Маковей О. Ольга Кобилянська. (Літературно-критична студія). // Ольга Кобилянська в критиці і спогадах. – К., 196. – с. 431.
8. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939р.) – Івано-Франківськ, 1999. – с. 378
9. Слоньовська О. «Крамовські проблеми» повісті «Апостол черні» Ольги Кобилянської. / О. Слоньовська // Дивослово. – 2000. - №11. – с.32-35
10. Хода Г. Феномен жіночої прози в сучасній українській літературі /Г. Хода // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011. - №2. – с.30-35

Шульженко В.О.,

м. Люботин

«ГІРСЬКА ОРЛИЦЯ»

«Я любила народ і люблю його

до сьогоднішньої хвили»

О.Кобилянська

Анотація: Ольга Кобилянська—письменниця незвичайної долі. Вона виросла в німецькомовній родині і почала писати свої перші твори німецькою. Її погляди на життя та мистецтво формувалися під великим впливом європейської культури, зокрема, філософії Ніцше. Те, що вона стала українською письменницею і присвятила свою творчість пригнобленому і приниженому українському народові, було її свідомим громадянським вибором.

Любов О.Кобилянської до Батьківщини, до українського народу визначила її місце в літературі як письменниці демократичного напрямку, ця любов була тим джерелом, яке надихало протягом усього її життя, її громадської та літературної діяльності.

Ольга Юліанівна Кобилянська народилась в місті Гура-Гумора 27 листопада 1863 року. Це містечко було румунським, але в той час значна частина Буковини вважалася теж румунською територією, тому дещо пізніший переїзд сім'ї Кобилянських після Сучави й Кімполунга в Чернівці в 1891 році не вважався виїздом за кордон.

Початкову освіту Ольга здобувала вдома: батько найняв приватну вчительку німецької мови. Тоді вважалося серед інтелігенції Буковини ознакою хорошого тону розмовляти на

цій мові. Повної освіти дівчина прагнула, але не могла здобути, бо батько вважав, що освіта потрібна чоловікам для кар'єри, а не жінкам для заміжжя. Ольга потай від батька почала вчитися самостійно, звертаючись з цим проханням до старшого брата Юліана, бо він давав їй свої підручники та дещо пояснював. Брат запропонував перекласти вірші Шевченка німецькою мовою, але це зробити не вдалося. Вже підлітком дівчина грала на фортеп'яно, добре співала та малювала, робила спроби складати вірші.

Нетривале навчання в школі не могло дати майбутній письменниці ґрунтовних знань. Вона писала в творі «Слово зворушеного серця», що те, що винесла зі школи, дало лише підставу до дальшого розумового розвою і не могло вистачити в житті, почала вона, ідучи за внутрішньою жадобою життя, доповняти ту науку читанням різних книг, які попадались в руки, будь белетричні, наукові, поезії, переклади з англійського, норвезького—одним словом, все.

Батьки Ольги були різними за характером: батько—вольовий та деспотичний, мати—добра і лагідна. В «Автобіографії» Ольга Юліанівна згадувала, що у хаті говорилося по-українськи, а також і по-польськи до часу, доки не стала доступна німецька мова, бо мати, хоч дуже любила українську мову й говорила нею радо, але не забувала материнської мови.

В 1903 року письменниця розкриває свої індивідуальні уподобання. Найбільший вплив з чужих літератур мав на неї російський письменник Тургенєв і Достоєвський. З німецьких—швейцарець Г.Келлер і повістярка Е.Марліт. Та найбільше вона заглиблювалася в Шекспіра. Маючи між братами і одного філолога, вона перечитувала і старинних драматургів. А «представитель самого реалізму» Е.Золя впливав на майбутню письменницю пригноблююче, над його писаннями боліла їй іноді душа і читала вона його нібито з якогось літературного обов'язку. Такою було філологічна школа письменниці, так вироблявся її літературний смак.

Вона намагається будь-що вирватися з міщанського оточення маленького містечка, відмежуватися від провінційності у думках і поглядах, її цікавить жіночий рух, хвилюють соціальні зміни у суспільстві. Кобилянська часто була в гуцульських селах, дружила з селянами, співчувала жінкам, які несли на своїх плечах подвійний тягар, і намагалася хоч якось полегшити їхню долю. Разом із М.Матковською вона в Чернівцях організувала «Товариство руських жінок на Буковині», де дівчатка з простих сімей вчилися шити, читати, писати, вивчали шкільні предмети. Але з часом письменниця розуміє, що її боротьба за рівність між чоловіками і жінками повинна розгортатися на іншому рівні, і Ольга Кобилянська пише низку творів, у центрі яких—непрості жіночі долі.

Бездоганно володіючи німецькою мовою, дівчина в 1880 році починає свій творчий шлях повістю «Гортензія» саме на цій мові. А потім були інші повісті: «Доля чи недоля», «Привид», «Вона вийшла заміж». Молоду письменницю було помічено і зав'язалось знайомство з Михайлом Павликом та Іваном Франком, які значною мірою вплинули на творче зростання Кобилянської. Це саме вони допомогли письменниці переробити оповідання «Вона вийшла заміж» і дати твору нову назву—«Людина», а журнал Львова «Зоря» опубліковує повість у 1894 році.

Повість «Людина» є першою в українській літературі спробою розкрити проблему емансипації жінки. Твір присвячений приниженому становищу жінки в тодішньому галицькому суспільстві. Разом зі своєю героїнею Оленою Ляуфлер письменниця повстає проти традиційного трактування ролі жінки суспільством, де домінують чоловіки, проти насильного обмеження її інтересів трьома німецькими «К»: діти, церква, кухня.

Олена—жінка, яка обстоює своє право бути людиною, мати право на саморозвиток і зростання, на особистий вибір, і мати змогу реалізувати це своє право. Вона прагне протистояти обивательській моралі, зберегти свою людську гідність, віру у високе покликання людини. Але світ, якому вона протистоїть, є надто сильним, і врешті-решт під тягарем суспільних та родинних обставин вона змушена їм скоритися. Щоб врятувати батьків від повного розорення і знайти якусь опору в житті, вона виходить заміж за

духовно убогу, чужу їй людину.

Цей твір справив великий вплив на розвиток феміністичного руху Галичини. А образ головної героїні хвилює читача своєю психологічною правдивістю. Щирий ідеалістичний порив Олени стикається з рутинністю повсякдення і зазнає поразки в нерівному двобої. Хіба не трапляється таке в житті?

На тлі незламних борців за ідею, так широко представлених в українській літературі, образ цієї жінки виглядає по-людському зворушливо. Цей твір—один з перших творів Ольги Кобилянської, що засвідчив неабиякий хист письменниці до зображення тонких порухів людської душі.

Спроба творити українською мовою з'являється під впливом галицьких письменників. Саме цю мову батько любив і шанував, але не вбачав її користі для суспільства, тому й не дбав, щоб його діти знали українську грамоту. Знання Ольги німецької мови пішло на користь: Європа познайомилась з творами Марка Вовчка, Наталі Кобринської та інших галицьких і покутських письменників.

Тема емансипації жінки в часи становлення творчості Кобилянської була дуже популярною і Ольга захопилася цим, як «молодий, дикий романтик», яки себе називала. Вона пояснювала, що їй займала ідея емансипації жінок, і мріялося стати для них чим-то величним, геройським, чим-то osvobodzajucim з їх кайданів. Феміністичний рух у Галичині і ширше—в Європі—відбивав і прагнення О.Кобилянської добитися соціального і духовного розкріпачення жінки, вибороти для неї право на вищу освіту, на професійну діяльність, на реалізацію своїх здібностей і талантів. Вона підтримувала приятельські стосунки з С.Окуневською та Н.Кобринською, які були відомими жіночими активістками, орієнтувались на європейські літератури, що мало вплив на тематику її власних творів. Тому у 1895 році народжується повість «Царівна», а в дев'яностих роках—цілий букет чудових новел.

Новий життєвий етап життя благотворно впливав на Ольгу Кобилянську: кохання до Василя Стефаника, дружба з Лесею Українкою. Доля випробовувала її, залишивши на все життя глибоко нещасливою людиною. Вона кохала Осипа Маковея і це почуття було найбільшим щастям в житті, але він одружився з іншою. Не склалося й зі Стефаником: Ольга, перебуваючи в родичів у селі Белелуя, дарує йому білу лілею—квітку чистоти й неземних почуттів. Стефаник по дорозі в спеку рятує квітку, купаючи в лісовій криниці, а потім засушеною зберігав дуже довго. Переписку Стефаника та Кобилянської покладено в основу чудового драматичного твору Ярослава Яроша «Біла лілея» і в кінці 20 століття драма була поставлена на сцені та йшла з великим успіхом.

Ольга Кобилянська працює натхненно й у 1899 році надруковано першу її книгу «Покора», а в 1901 році письменниця приступила до твору свого життя—соціально-психологічної повісті «Земля», яку хотіла бачити як діалогію, але не встигла й написала лише першу частину. Цей твір став вершиною творчості письменниці, викликав захоплення як в Україні, так і за кордоном. В повісті гармонійно переплелася суспільне й особисте, вічні проблеми любові й страждання, добра і зла. Відчувається, з якою емоційністю і теплотою О.Кобилянська переймається долею кожного героя, разом із ним страждає і сподівається. Саме тому в читачів виникає глибока довіра до всього, що так майстерно змальовано у творі.

Повість «Земля» розкриває складний і суперечливий образ українського села з його одвічними проблемами, моральними засадами, етичними нормами. Правдивим показом життя малоземельного і безземельного селянина Буковини кінця 19—початку 20 століття досягає Кобилянська розкриття теми влади землі над людиною. Саме земля була завжди найсвятішим. Її доглядали, нею клялися, купку рідної землі брали з собою, їдучи у чужий край. Відчувається, що для мешканців села земля—жива і рідна істота. Вона живе в їхніх думках, мріях, почуттях, бо робить селянина хліборобом, повноцінною людиною, дає сенс його життю. Письменницею майстерно показано образи повісті через призму духовності землі, а проблема моральності тісно пов'язана з питанням про землю, що є основою твору.

У другій незакінченій частині Кобилянська давала зрозуміти, що праця на власному полі зробила шановною в селі господинею навіть ледачу безземельну Рахіру. Трагічні події 1903 року не дали дописати «Землю» до кінця.

У 1903р. Ольга зібралася вдруге поїхати до Києва — на ювілей М. Лисенка. Та важко захворіла мати, і вона змушена була залишитися вдома. Тяжка праця по господарству, а також застуда викликали хворобу в самої О. Кобилянської. Наприкінці 1903 р. її розбив частковий параліч. І хоча лікування на німецьких та чеських курортах до певної міри знешкодили наслідки недуги, починаючи з 1903р. вона постійно хворіла, а коштів на систематичне лікування не вистачало.

Приблизно в той самий час, на початку 1900-х рр., О.Кобилянська переживає драму особистого життя, пов'язану з іменем Осипа Маковея. Значення О. Маковея в долі письменниці неможливо недооцінити: саме він, здавна приятелюючи з О. Кобилянською, стимулював її творчість, був першим проникливим професійним критиком. Саме Маковей на сторінках редактованих ним видань уводив майбутню письменницю в культурне середовище. Тривалі дружні стосунки, які виникли між ними із взаємної симпатії, переросли в почуття кохання. О. Кобилянська мріяла про одруження, і навіть першою заговорила про це. Проте О. Маковей несподівано одружився з іншою жінкою. Такий невмотивований учинок з боку коханої людини боляче вразив письменницю: до кінця життя О. Кобилянська залишалася самотньою.

У 1909р. письменниця написала лірико-романтичну повість «В неділю рано зілля копала», взявши за основу пісню Марусі Чурай «Ой не ходи, Грицю». Вона написана в неоромантичному ключі. Важко уявити авторку цього твору кволою та виснаженою, бо вся розповідь—це гімн життю, молодості, щастю. Органічно поєдналися два начала—реалістичне й романтичне. Частина персонажів(циганка Мавра, старий Андронаті, її батько, Гриць) має реальних прототипів, а решту домалювала фантазія О.Кобилянської. Твір має дві взаємозв'язані сюжетні лінії—трагічна доля циганки Маври, яка карається за подружню зраду, та її батька—музики Андронаті, який покинув табір, а друга—кохання Гриця, сина Маври, до Тетяни й Настки. Друга сюжетна лінія побудована за мотивами балади «Ой не ходи, Грицю...». Але авторка уникає мелодраматизму та переконливо змальовує образи циган і мешканців гуцульського села, наділивши кожного персонажа індивідуальними рисами.

Твір має драматично закручений сюжет, сумну долю головних героїв, трагічний фінал. Гриць порушує народну мораль, за що й отримує покарання. Це майстерно вибудована система художнього світу, де міфологічне тло є основою неофольклорного міфа, який розширює межі національної літератури. Саме у повісті «В неділю рано зілля копала...» набули узагальнення використані О.Кобилянською в попередніх творах теми гріха, долі, проблема внутрішнього роздвоєння людини.

Ольга не здавалася хворобі та й на Україні її вже знали та підтримував Микола Вороний. Читали передплатники журналу «Киевская старина», де було надруковано новелу «За готар», повість «Ніоба». Видаються книжки Кобилянської: у Львові—«До світла», в Празі в перекладах чеською мовою—збірка «малої» прози «Малоруські новели». Такий творчий успіх допомагав письменниці долати хворобу та надавав сили взятися за твір про високі й романтичні людські почуття.

Перша світова війна принесла нові та страшні хвилювання за долю країни. Кобилянська пише про трагедію «маленької людини» в новелах «Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки», «Юда», «Зійшов з розуму».

Окупація румунськими військами Буковини призвела до гоніння на українську мову: закрито кафедру нашої мови у Чернівецькому університеті, всі міські школи перевели на початковій навчальні заклади з румунською мовою викладання. Ольга Кобилянська з болем дивилась на злодіяння окупантів, сама жила в злиднях. Проте навіть у таких умовах вона пише повість «Вовчиха». Це розповідь про жінку безжалісну, егоїстичну, обмежену й деспотичну Зою Вергер. Вона —справжній монстр, який заради грошей знівечила життя

чоловіка, двох синів, дочки, але не відчувала навіть на долю хвилини мук совісті.

Творчість Кобилянської 20-30-х років підпадає під певний вплив символізму («Снитися», «Пресвятая богородице, помилуй нас!»).

Письменниця продовжує працювати та береться за новий твір—роман «Апостол черні», який ілюструє зміни у її поглядах на емансипацію жінки, хоча вона була активною прихильницею цієї ідеї. Він стає сходинкою до зростання національної свідомості в середовищі української молоді на початку 20 століття, до появи нового типу українця, яким є герой твору Юліан Цезаревич. В Україні роман було видано лише у дев'яностих роках 20 століття.

Кобилянська у ранніх повістях «Людина», «Царівна», «Некультурна» обстоює ідею рівності чоловіка й жінки, але в «Апостолі черні» несподівано показує, якою вульгарного і дикого вигляду може набрати емансипація, якщо жінка психологічно уподібниться чоловікові. Авторка на прикладі бабусі-алкоголички Єви та високо вченої онуки окреслює трагедію жінок, котрі навіть не розуміють, в які вони перетворилися чудовиська, сповідуючи благо власних інтересів та ідею всездозволеності.

Сорокарічний ювілей творчості Ольги Кобилянської з пошаною відсвяткували в Чернівцях, Львові, Коломиї, прийшла вітальна телеграма і з України.

Події 1939 року Ольга вітала всією душею, але не здогадувалась про наслідки цього возз'єднання.

Перед Другою світовою війною до Кобилянської приїжджала делегація радянських письменників, їй обіцяли пенсію, шану, славу, а в 1940 році навіть прийняли до Спілки радянських письменників. Та під час евакуації в тил чекісти «забули» сліпу паралізовану жінку, тим самим наражаючи її на небезпеку знищення, бо знали, що фашисти насамперед безжально розправлялись з представниками інтелігенції, які були огорнуті ласкою радянської влади.

Німецький суд насправді виніс Ользі Кобилянській смертельний вирок, але вони не отримали того, що хотіли зробити, бо письменниця померла своєю смертю 21 березня 1942 року. Похорон був дуже скромним, адже фашисти погрожували вбити учасників процесії, якщо вона буде масовою.

Творчий доробок письменниці продовжує працювати на радість українців. Режисер В.Василько інсценував повість «Земля» і поставлено в Чернівцях місцевим театром, який зараз носить ім'я Ольги Кобилянської. Повість «В неділю рано зілля копала» хотіла інсценувати ще Леся Українка, бо вважала, що цей твір має високий сценічний матеріал, але драми за мотивами повісті Ольги Кобилянської так і не написала. У шістдесятих роках Московський циганський театр «Ромен» поставив п'єсу «Дівушка счастья искала», яка була своєрідною переробкою повісті «В неділю рано зілля копала».

Довгий і складний шлях пройшла О.Кобилянська як письменниця. Вона виступала в літературі, відображаючи життя народу в його різноманітних виявах, духовні прагнення інтелігенції, малюючи природу рідного краю. Ольга утверджувалась в українській літературі поступово, в процесі переходу з німецької на українську мову, опанування художніх традицій народу, реалістичного методу.

Художньо осмислюючи життєвий матеріал, що був їй найбільше відомий, вона створила цілу галерею образів середовища демократичної інтелігенції, втіливши в них свої погляди на соціальні й морально-етичні проблеми часу.

Вона однією з перших в українській літературі змалювала образи жінок-інтелігенток, яким притаманні вищі духовні інтереси, прагнення вирватись із тенет буденщини, духовного рабства. Звеличуючи людину, зокрема жінку, показуючи її високі духовні поривання, утверджувала передові погляди на життя.

Творам О.Кобилянської властива оригінальність, наявність тем, мотивів, образів, що проступають у багатьох творах. Її одвічний і нестримний пошук гармонії та краси, непогамовне прагнення досконалості та рівноваги творить атмосферу незвичайного, високого, загадкового, а персонажів наділяє характером сильної, небуденної особистості,

тонкою психологічною побудовою.

Кобилянська називала свої твори краплями власної крові. Вони поставали з особистих почуттів і переживань. Її творчість, наснажена любов'ю і добром, продовжує хвилювати, навчати, виховувати кожного з читачів. Усе це забезпечило її вагомий внесок у становлення раннього українського модернізму, її новаторську роль у рідному письменстві.

Література

1. Білецький Л. Три силуетки. Марко Вовчок — Ольга Кобилянська — Леся Українка / Л. Білецький. — Вінніпег — 1951. — 127 с.
2. Білоус Н. Феміністична проблематика прози Ольги Кобилянської / Н. Білоус // Українська мова і література в школі. — 1999. — №1. — С. 36 — 38.
3. Вознюк В. Про Ольгу Кобилянську: Нові матеріали. Роздуми. Знахідки / В. Вознюк. — К.: Дніпро, 1983. — 183 с.
4. Гаврилюк О. Тема духовного розкріпачення жінки у творчості О. Кобилянської / О. Гаврилюк // Дивослово. — 2006. — №4 — С. 15 — 18.
5. Грицай О. Ольга Кобилянська. З приводу 35-тих роковин літературної праці / О. Грицай — Чернівці, 1992. — 15 с.
6. Гундорова Т. Неоромантичні тенденції творчості О. Кобилянської (До 125-річчя з дня народження) / Т. Гундорова // Радянське літературознавство. — 1988. — №11. — С. 32 — 42.
7. Демченко І. Особливості поетики Ольги Кобилянської / І. Демченко. — К.: Твім інтер, 2001. — 208 с.
8. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX — поч. XX ст. / І. Денисюк — К.: Вища школа, 1981. — 215 с.
9. Дзюба І. Читаючи Кобилянську (кілька зіставлень) / І. Дзюба // Українська мова і література в школі. — 1986. — №2. — С. 20 — 27.
10. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади / О. Кобилянська. — К.: Дніпро, 1982. — 359 с.
11. Луців Л. Природа О. Кобилянської / Л. Луців // Літературно-науковий вісник. 1930. Кнг. 10.
12. Погребенник В. Золоте пасмо художньої прози Ольги Кобилянської / В. Погребенник // Кобилянська О. Людина. — К., 2000. — С. 5 — 14.

Напрям 2: Новаторство у творчості письменниці та співзвучність його з прогресивними тенденціями світової літератури

**Гоман О.М.,
м. Харків**

СВІЖІСТЬ І СИЛА ТАЛАНТУ ПИСЬМЕННИЦІ НА ТЕМИ ДУХОВНОГО РОЗКРІПАЧЕННЯ ЖІНКИ

Анотація: Стаття присвячена Ользі Кобилянській. Людині, котра зуміла своїми творами зробити великий крок у майбутнє літератури та сучасного устрою життя. Адже, Ольга боролася за рівноправ'я жінок в Україні, і у своїх повістях показала сильну волю особистість. Її проза з життя середнього класу, психологічна проза, що ілюструвала нові ідеї, зокрема емансипації і фемінізму.

«Кажуть: шукай щастя в собі! Що ж я б давно так і зробила, якби мала від чого відштовхнутися, бо шукати щастя мені не звикати. Смішно лише те, що в собі не знайдеш те, щастя, що міг би схвалити розум, а найгірше те, що той розум в мене є...»[1, 28].

Ці слова належать найвизначнішій діячці кінця XIX століття Ользі Кобилянській. Вона презентувала вихід на історичну сцену жінок, яких назвала «новими». «Нові жінки» були сильними жінками, здатними на виклик суспільству. Центральний сюжет перших повістей і взагалі всієї творчості Кобилянської - зіткнення жіночої сили й чоловічої слабкості. Її героїні сильні морально, психологічно, інтелектуально.

Ольга Кобилянська народилася 27 листопада 1863р. в містечку Гура-Гумора (тепер Гура-Гуморулуй, СР Румунія), на окраїні колишньої Австро-Угорської імперії, яка у XVIII ст. загарбала Південну і Північну Буковину. Родичі Кобилянської прийшли на Буковину з Галиччини. Батько її був дрібним урядовцем, суворою на вдачу людиною. Мати - м'якою, лагідною, всім серцем відданою своїм дітям, виховання яких було для неї найсвятішим обов'язком.

У великій родині Кобилянських п'ятьох синів відправили до гімназій, згодом двоє з них вивчилися на юристів, один був гімназійним учителем, один військовим, а Ольга, як і її сестра Євгенія, мали стати добрими господинями, матерями, займатися хатніми справами. Адже жінка, в першу чергу, помічниця для чоловіка, вона повинна бути лише для: *fur dem Kirche, Kinder und Kiche* - для церкви, для дітей і кухні. Саме цей еталон передбачав долю усіх дівчат того часу, але Кобилянська з цим не погоджувалася.

Вона розпочала свій особистий шлях - зацікавилася наукою, бо коли брати готувалися до іспитів, то вона і собі підчитувала «приступне в німецькій мові, студіювала права та вчилася їздити верхи і шаблюкою орудувати»[1, 43]. Не дивно, що у її ранніх творах головні героїні жінки виступають вольовими та незалежними особистостями. А ще Ольга однією з перших в українській літературі звернулася до німецької філософії. Проте у своїх творах письменниця не сліпо наслідує ідеї німецьких філософів, а по - новому інтерпретує їх, переосмислює, створюючи власне оригінальне бачення людини та світу. Молода Кобилянська захоплюється ідеями фемінізму, «займає мене емансипація жінок, і мріється мені стати для них чимось величним, геройським, чим - то освобождаючим їх із кайданів»[2, 109]. Вона дуже обурювалася, коли супротивники жіночого руху казали, що жінка не здатна до іншої праці, окрім домашньої, вважала, що «таке може бути лише за умови обмеженого виховання, але жінка озброївшись наукою, знанням різних галузей праці, зможе і сама боротися о життєві средства, а то все не завадить їй статись широю люблячою подругою чоловіка і матір'ю дітям»[1, 63].

Вона ніколи не прагнула визнання чи слави, завжди хотіла бути самостійною та залишатися самою собою. «Женщина, побіч своєї природою назначеної задачі стати жінкою й матір'ю, посідає й надане тою самою природою право - бути самій собі ціллю, іменно в тім смислі, як буває собі ціллю мужчина, а то - учитись, щоб мати раз свій кусник хліба і бути собі паном - доки не рішиться взяти на себе обов'язків статись мужем і вітцем»[4, 155].

Кожен твір письменниці вражає поетичністю і глибиною зображення характерів, зокрема жіночих. Недарма їх називають енциклопедією жіночої душі. «Коли читаєш цю поезію в прозі, починаєш разом з письменницею перейматися внутрішнім життям героїнь: захоплюєшся ними, співчуваєш, сумуєш, радієш... Але ніколи не залишаєшся байдужим! Чи не в цьому сила таланту Кобилянської?»[2, 67]

Перший твір такого напрямку й один з її перших творів взагалі - повість «Людина» (1892), присвячена Наталі Кобринській, яка була ідейним учителем Кобилянської і прилучила її до фемінізму. Слід зазначити, що у письменниці був дуже вимогливий підхід і принципова позиція щодо ролі жіноцтва в суспільстві.

За літературознавчим словником:

«Фемінізм - це теорія рівності двох статей, яка творить ідейну основу організованого руху жінок»[1,47]. Суттю цього переконання є думка, що жінка зазнає суспільної

дискримінації, насамперед через приналежність до своєї статі.

Слово фемінізм сконструював французький соціаліст-утопіст Шарль Фур'є у кінці XVIII ст.. Він вважав, що «соціальний стан жінок є мірилом суспільного прогресу»[2, 12].

Як рух, фемінізм виник у кінці XVIII століття у Північній Америці.

Основними вимогами були:

- правова рівність жінок і чоловіків;
- подолання дискримінації жінок в освіті та вихованні;
- усунення різних проявів сексизму (дискримінації через стать).

В Україну феміністичні ідеї потрапили у XIX століття. І стали ідейною основою для українського жіночого руху. Адже, становище жінки на кінець 19 - початок 20 століття, було важким і складним. Оскільки вважалось, що місце будь якої особи жіночої статі було на кухні, жінка тих років повинна була займатися вихованням дітей, домашньою роботою, іншими потрібними для побуту справами, але аж ніяк не читанням книг, філософських праць та інших творів. «Жінка в тогочасному суспільстві від народження була приречена на довічне рабство, чекаючи на милість пана, котрий ошчасливить її одруженням і дасть їй смисл. Але, горе тій, котрій не вдасться здобути того пана! Окрім того, що остається без кормильця, без товариша й оборонця - тратить вона в теперішнім устрою суспільнім і вартість, і значення, бо і яким значенням тішитись тепер незамужня жінка. Ніяким. Тягар у рідному домі і предмет насмішок міщанської юрби»[1, 84].

Про те, щоб жінка самостійно заробляла собі на життя, не могло бути і мови, усюди керівником і провідником належало бути чоловіку. Тому жіночий рух на теренах України починає швидко розвиватися та поширюватися.

У Наддніпрянській Україні основні зусилля цього руху були зосереджені на боротьбі за право жінки на освіту. У 1878 засновано Вищі жіночі курси у Києві, 1880 р. - у Харкові. Згодом були засновані Київська жіноча громада, Товариство захисту працюючих жінок у Києві та Харкові. Жінки брали активну участь у культурно - освітньому русі, а також у суспільно - політичному житті.

Значний внесок у розвиток жіночого руху зробили Олена Пчілка та Наталія Кобринська. Перша, допомогла у формуванні жіночого руху на території Наддніпрянщини, а друга - на Західноукраїнських землях.

Свої сили вони спрямували на піднесення жінки на вищий рівень суспільства. У 1887 році виходить альманах під назвою «Перший вінок». Це була перша солідна антологія літературних праць українських жінок, упорядкована Наталією Кобринською та Оленою Пчілкою, редагована Іваном Франком. У цьому виданні взяли участь 17 авторок Галичини та України: Ганна Барвінок, Ольга Франко, Анна Павлик, Олена Грицай, Уляна Кравченко, Леся Українка, Дніпрова Чайка, Михайлина Рошкевич та інші.

Основоположниця жіночого руху у Галичині - Наталія Кобринська, говорила, що «жінка є покривджена: на полі суспільного становища, оскільки вона від них виключена, на полі вищої культури, а вкінці, на полі права так публічно, як і цивільно, оскільки се право інакше трактує жінок, чим мужчин»[2, 36].

Тому, її неоціненна заслуга полягає в тому, що, започаткувавши феміністичний рух, вона вселяла в жіночі душі впевненість, надихала на працю в царині культури, суспільно - політичного життя, з якого жінка була виключена. Її особистий приклад заохотив до праці Лесю Українку та Ольгу Кобилянську, прихильно до цих ідей ставилися Михайло Павлик та Іван Франко.

З іменем О. Кобилянської в українській прозі пов'язане опрацювання теми – долі освіченої дівчини, яка не може змиритися з бездуховністю міщанського середовища. Кожен твір письменниці вражає поетичністю, витонченістю й глибиною зображення характерів, особливо жіночих. За це дослідники літератури називають її твори енциклопедією жіночої душі.

Письменниця дуже цікавиться й переймається проблемами жіноцтва, свідченням чому є її твори, де тема емансипації й жіночого самовдосконалення та самовираження майже наскрізна. У творчості О. Кобилянської постала ціла галерея нових жіночих образів, які в своїй

сукупності є складовою формою відображення й вираження думок, прагнень і почуттів письменниці, що вдумливо ставилася до життя, всюди шукаючи гармонії та втілення вищих ідеалів краси. Героїні Ольги Кобилянської часто є проєкціями її власного «я», доповненими й великою мірою ідеалізованими. Письменниця сама була однією з тих «нових жінок», які хоча й заперечували шлюб, проте сенс свого життя вбачали не лише в завоюванні чоловічих сердець, а прагнули на рівні з ними здобути гарну освіту, віднайти й реалізувати себе в суспільній діяльності, щоб довести незалежне становище. Для тодішнього патріархального суспільства такі погляди на життя межувалися з аморальністю. Щоб відновити порушену гармонію, потрібні були також і «нові чоловіки», які б розуміли й підтримали жіночі починання. Ці мотиви притаманні багатьом творам Кобилянської, але найчіткіше вищезгадані концепції простежувалися у трьох повістях – «Людина», «Царівна» й «Через кладку», що поступово розкривають еволюцію їх авторки на так зване «жіноче питання».

Людина завжди шукала витoki приватних проблем, прагнула до самореалізації, до відкриття духовних таємниць, до розуміння причинно-наслідкових зв'язків у світі, що оточував її.

Імена авторок-жінок рідко згадувалися на початку літературного процесу, причиною чого був статус жінки-берегині домашнього вогнища. Протягом століть письменники показували суто чоловічий погляд на світ, намагаючись у своїх творах зобразити психологію представниць прекрасної статі, але далеко не завжди могли зробити це повноцінно, різнобічно, органічно. Створення жіночих образів матерів, дочок, коханих приховувало жіночі таланти, оригінальні особистісні риси.

Перші класичні повісті О. Кобилянської “Людина” й “Царівна” започаткували новий етап української прози. Це був, по-перше, опис життя середнього класу, а, по-друге, - психологічна проза, в якій внутрішній сюжет відігравав більшу роль, ніж зовнішній. Вона обстоювала певні нові ідеї, зокрема емансипації та фемінізму. “Нова жінка” О. Кобилянської - людина сильна характером, позбавлена романтичної імперсональності, спроможна на одинокий виклик суспільству. Саме цих рис бракувало жіночим образам у чоловічій народницькій літературі.

В опозицію “сильні жінки - слабкі чоловіки”, на думку С. Павличко, трансформовано філософські погляди Ф. Ніцше. “Кобилянську вабила романтична надлюдина, - зазначає дослідниця, - але в баченні письменниці вона була, безсумнівно, жінкою” [6, 425]. “Негативність” чоловічих персонажів постає, передусім, з їх безхарактерності, слабкості волі. Чоловічі характери у більш пізніх повістях О. Кобилянської, написаних у 1910-х роках, саме так втілюють цю слабкість натури. Але тут з'являється ще один аспект - ця слабкість пов'язується з традиційною українською старосвітністю, патріархальщиною і консерватизмом.

Героїням О. Кобилянської властива певна закономірність у лінії поведінки. Вони, з одного боку, прагнуть істинного, вільного кохання, а з іншого - бояться його, хочуть і не хочуть любити. Страх перед патріархальним шлюбом видає острах нерівноправності у стосунках жінки і чоловіка.

У повісті “Царівна” прослідковується головний принцип феміністичного підходу - зосередження на жінці як дієвій силі в історії власного життя, вживання нових інтерпретацій жіночих цінностей, аналіз особистого досвіду жінки, родинних і домашніх структур.

Феміністичне прочитання літературного тексту характерне також для більшості повістей Ольги Кобилянської, де застосовуються різні підходи для висвітлення взаємин чоловіка і жінки, сили однієї чи другої статі, проводячи експеримент через призму художнього психологізму.

В повісті «Людина» авторка описує проблему розумної жінки Олени Ляуфер, котра відстоює права жінок і висловлює бажання заробляти самостійно на життя. Та, на жаль, такі її погляди не підтримуються суспільством. Більше того, Олена, уособлюючи собою тип нової жінки, опиняється поза межами суспільства, стає його проблемою та зіштовхується з незрозумілістю та ворожістю, оскільки погляди та думки, які вона сповідує, залишаються незбагненими та чужими для усіх. Її не підтримують чоловіки, бо для них єдиним прийнятним способом реалізації жінки був шлюб, поза рамками якого

категорія жінки була немислимою. Її не підтримують жінки, бо й самі звикли й утвердились в ролі господинь та берегинь домашнього вогнища.

У центрі повісті сім'я Ляуферів, яка є заможною і виховує чотирьох доньок та сина. Найбільша увага надається сину, адже він майбутня опора батьків та родини: « Сина любив він несказанно, ба навіть обожав. Се буде гордяня мого життя, світило цілої родини, се чоловік будучини!» [6, 353]

Дівчата ж лише вигідна партія. Батьки використовують своїх доньок як розмінну монету для вигідних справ, їх зовсім не хвилює почуття дівчат чи їхнє ставлення до своїх чоловіків.

Вони повинні підкорятися волі батька, чоловіка. Проте серед такого суспільства з'являється дівчина, котра виступає проти таких постулатів.

Вона не хоче коритися волі батьків і не бажає виходити заміж, лише тому, що це вигідна партія. Вона прагне зовсім іншого, свободи і волі, знань, освіти, щасливого життя. Звісно, вона не проти заміжжя, просто вона хоче кохати і бути коханою. Але усі молоді люди, які їй трапляються на життєвому шляху, не розуміють і не сприймають її поглядів, та і навіть рідна мати не хоче її почути, а тільки хвилюється через те, що вона відлякує своїми думками чоловіків.

Устами головної героїні говорить сама авторка, вона намагається показати, як це дико і жорстоко звучить, що чоловіки завжди лишаються керівниками у всьому і вирішують за жінок. Вона намагається донести просту істину - усі ми найперше люди. Ольга Кобилянська звертає увагу, не на чоловіків чи жінок, а на те, що усі підкоряються одним і тим ж правилам життя, кохання, щастя, любові.

Також у цьому творі відчутний вплив німецької філософії - філософії Ніцше. Саме його надлюдину, а точніше романтичну надлюдину створила у цій повісті Ольга Кобилянська. Адже головна героїня, є настільки сильною, що зможе протистояти складним обставинам і виборювати своє місце під сонцем. Якщо ж у Ніцше, надлюдина є будь-ким, то у Кобилянської - це жінка. У її творі головна героїня - жінка, постає вільною та незалежною, сміливою. Як пише Соломія Павличко: «Кобилянську вабила романтична надлюдина, але в баченні письменниці вона була, безсумнівно, жінкою. «Негативність» чоловічих персонажів постає, передусім, з їх безхарактерності, слабкості волі»[1,126].

Адже у творі не представлено також сильного чоловічого образу, усі герої чоловіки надто слабкі для того, щоб боротися. Чи то, можливо, через те, що їх такими показала авторка, чи через те, що у тогочасному суспільстві не потрібно було завойовувати жінку, бо вона сама нічого не вирішувала.

Авторка змалювала Олену, як сильну особистість, показала її погляди на життя, її вірування, її думки. Та, навіть, у такому складному суспільстві, яке не розуміє дівчину, є люди, які не тільки сприймають, а і підтримують її думки. Таким був - Стефан Лієвич. Людина, яка бачила, як ставляться до жінок за кордоном, тому він і допомагав Олені

Чи був цей молодий чоловік ідеальним? На жаль, ні. Олена зі своїм критичним, аналітичним розумом це прекрасно усвідомлює.

Здавалося, їхній союз приніс би радість усім, та на жаль не судилося. Стефан помирає, набравшись десь у шпиталі тифу.

І усе втрачає для дівчини сенс. Навіть, її боротьба з суспільством відходить на інший план, бо вона вже не бачить свого майбутнього. Покохати ще раз? Ні, вона не зможе, а виходити заміж без любові - це не для неї. Тому, єдиний шлях, який вона бачить для себе, це заробляти самостійно і провадити тихе та спокійне життя. Проте, через пияцтво та розгульний спосіб життя улюбленого сина, родина втрачає своє фінансове забезпечення. І сім'я Ляуферів тепер бачила для себе єдиний порятунком у вдалому заміжжі Олени. Але для неї такий шлях був заказний: вона продовжує любити свого померлого нареченого, а життя з нелюбом, та ще й з таким, для якого жінка - лише господиня і розвага, - не допускає.

Але Олена все одно намагається боротися. Та лише коли людина, котра її підтримувала і

котру вона кохала, помирає, вона розуміє, що погоджується з таким станом речей і жертвує собою, щоб врятувати свою родину від бідності. Вона виходить за нелюба заміж. У цій перепитії подій авторка хоче показати залежність жінки від чоловіка, її несаможиттєвості, тобто, зі смертю коханого Олена втрачає свій шанс на щастя, але не втрачає віри в те, що вона зможе бути вільною, самостійно заробляти на життя.

Фемінізм Ольги Кобилянської відкрито проглядається в поглядах головної героїні, в її бажанні жити по-новому. Але ця жіноча емансипація відступає та підкоряється моральним цінностям та якостям. Адже, дівчина погоджується на заміжжя не через слабкість волі та характеру, вона лише хоче знайти вихід із складної ситуації. Цей крок - вияв її людяності. Прояв того, що вона справді - людина.

Актуальність дослідження новаторства О. Кобилянської у просторі жіночої прози полягає в тому, що ця тема недостатньо вивчена у літературі, але є вкрай актуальною для дослідження, оскільки в наш час погляди на місце жінки в суспільному житті значно видозмінилися і потребують більш глибокого аналізу та вивчення.

Ользі Кобилянській вдалося відкрити для загалу жіночу реальність, яка не вписувалась у традиційне патріархальне уявлення. Вона асимілювала феміністичну ідею через власну творчість у літературний процес, що модернізувався під впливом ніцшеанської філософії. Участь О. Кобилянської у феміністичному дискурсі сприяла творенню нового образу жінки - інтелектуальної, самодостатньої особистості.

Жіночий рух, долаючи на своєму шляху перешкоди, у другій половині XIX – на початку XX століття пройшов складний шлях становлення. Його здобутками стали створення системи освіти, відвоювання громадянських та політичних прав, широка благодійницька та соціальна праця. Гуманістичний характер діяльності жіноцтва сприяв підняттю культурного рівня суспільств різних країн. Сам феміністський рух поступово переріс у потужний фактор суспільного поступу, істотно впливаючи на соціально-культурні та суспільно-політичні процеси суспільства.

Література

1. Агеєва В. Поетеса зламау століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації, Київ: Либідь, 2001. - 264 с.
2. Бабич Н. Образ матері в контексті особистої і письменницької долі Ольги Кобилянської // Науковий вісник Чернівецького університету. - Вип. 545 - 546. - Чернівці, 2011. - 308 с.
3. . Бабишкін О. Ольга Кобилянська. Нарис про життя і творчість: Львів: Кн.- журн. вид - во, 1963. - 192 с.
4. Гнатюк Михайло. Ольга Кобилянська в осмисленні Івана Франка // Науковий вісник Чернівецького університету. - Вип. 545 - 546. - Чернівці, 2011. - 308 с.
5. Мольтманн-Вендель Э. И сотворил Бог мужчину и женщину: Феминистская идеология и человеческая идентичность// Вопр. философии. – 1991. - № 3
6. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. - К., 1999; 447 с.

**Ковтун І.І.,
Чуркіна В.Г.,
м. Харків**

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЗЕМЛЯ» В ОПОВІДАННІ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЗЕМЛЯ»

Анотація: Концептуальна картина світу визначається як інформаційна система, що складається зі знань, уявлень, вірувань, та є результатом пізнання людиною оточуючого світу, інтерпретації, позначення й утримання в свідомості його властивостей у вигляді певної сітки понять, структурованої як концептуальні сфери-локуси [4; 12, с.38]. Національна концептуальна картина світу відбивається у відповідній мовній картині світу. Мовна картина

світу, в свою чергу, створюється в процесі номінації, а її ключовим елементом є слово. Саме мовний образ світу виступає як засіб експлікації знань, що створюють концептуальну картину світу. У мовній картині світу знаходять відображення наукові, донаукові і примітивні знання, вона є важливою складовою національної культури.

Отже, згідно з когнітивною лінгвістикою, знання представлено у формі концептів, що розуміються як дискретні одиниці колективної свідомості, які відображають предмети реального або ідеального світу та зберігаються в пам'яті носіїв мови у вигляді вербального субстрату [8,с.7]. Концепти, матеріалізовані у вигляді номінативних одиниць, включаються в комунікацію та відбиваються в національній мовній картині світу. Номінативний акт виявляється результатом поетапного переходу від сенсорної перцепції до закріплення значення за знаком за такою схемою: дійсність (ситуація) → інваріантні образи → більш абстрактні поняття (концепти) → словесно-знакова символізація.

Когнітивна лінгвістика, як і усі науки, має свої методи наукового дослідження. Основним методом когнітивної лінгвістики є метод концептуального аналізу. За С.Е. Нікітіною, концептуальний аналіз можна трактувати і як аналіз концепту, і як спосіб аналізу за допомогою концептів, або такий, що має концепти як свої обмежені ознаки. Концептуальний аналіз може розглядатися як аналіз абстрактних назв, на яких ґрунтуються найуживаніші контексти слова, що лежать в основі організації її когнітивної карти. Мовознавці Т. Космеда та І. Гажева, вважають, що доцільно і перспективно в ономасіологічному та семасіологічному функціонально-комунікативному аналізі поєднувати структурний і концептуальний підходи. Структурний аналіз повинен гармонійно переходити в аналіз концептуальний, що дасть змогу за деякої суб'єктивності методів прийти до об'єктивніших висновків [9, с.3]. Семантичний аналіз виявляє семантичні компоненти, які сприяють адекватному тлумаченню знака. Провідною метою концептуального аналізу є побудова концептуальної моделі того інформаційного фрагмента, який фіксується знаком. Для цього елементи значення мають бути особливим чином угруповані, впорядковані та взаємопов'язані [9, с.3-12; 11, с.24]. Інструментами такого впорядкування є концептуальні структури: пропозиції, фрейми, сітки, прототипні моделі тощо. При цьому базовими структурами вважаються фрейми та прототипні моделі. Актуальність дослідження обумовлена тим, що поняття земля є універсальним для всіх народів. Дослідження базових культурних концептів виявляє національно-культурний компонент у мові. Таким чином, порівняльний аналіз концепту «земля» в оповіданні О.Кобилянської виділити загальні та специфічні риси в сприйнятті. Метою роботи є вивчення сформованих уявлень про землю в мовній свідомості О.Кобилянської. Першим етапом нашого дослідження є визначення мовної свідомості і концепту.

У відношенні мовної свідомості основою нашого дослідження є визначення, дане А. А. Леонтьєвим, згідно з яким мовна свідомість можна зіставити з поняттям « образ світу », оскільки образ світу являє собою відображення в психіці індивіда предметного світу, опосередкованого предметними значеннями і відповідними когнітивними схемами. А. А. Леонтьєв вважає, що « свідомість у своїй безпосередності є відкривається суб'єкту картина світу, в яку включений і він сам, і його дії та стану » [7, с. 39].

Серед експериментальних досліджень особливе місце займають так звані асоціативні норми. Асоціативне поле того чи іншого слова - стимулу - це фрагмент вербальної пам'яті людини, але і фрагмент образу світу носія тієї чи іншої культури, його мотивів і оцінок і, отже, його культурних стереотипів. Необхідно відзначити, що поняття концепту досить розроблено в російській культурології та лінгвістиці. Існує безліч визначень концепту. Згідно Е. С. Кубрякова, концепт - це оперативна, змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці [5, с. 39]. З. Д. Попова та І. А. Стернин визначають концепт як «глобальну розумову одиницю, що представляє собою квант структурованого знання, ідеальну сутність, яка формується у свідомості людини з його безпосередніх

операцій з предметами, з його предметної діяльності, з розумових операцій людини з іншими, вже існуючими в його свідомості концептами - такі операції можуть призвести до виникнення нових концептів» [7, с. 317]. Для ефективного формування концепту, для повноти його формування однієї мови мало. Необхідне залучення чуттєвого досвіду, наочності, предметної діяльності. Тільки в такому поєднанні різних видів сприйняття у свідомості людини формується повноцінний концепт [7, с. 318]. Земля - одна з основних (поряд з водою , вогнем , повітрям) стихій світобудови ; центральна частина всесвіту (небо - земля - пекло) , населена людьми і тваринами; вона є символом жіночого плодоносного початку і материнства. Згідно слов'янським повір'ям , земля - це плоска твердь , оточена водою і накрита зверху небесним куполом. Уявлення про зооморфних істот (гігантської риби, декількох міфічних риб, змій , черепах) , що утримують на собі Землю , притаманні міфології східних і південних слов'ян . Універсальна для всіх слов'янських традицій, жіноча символіка Землі розкривається через метафору материнства і родючості, ототожнення Землі з природою (здатності приносити врожай , Мати- сира земля) . Уявлення про Землю як місце проживання людини тісно пов'язане з поняттям свого роду і Батьківщини.

Саме з іменем Ольги Кобилянської в українській прозі зазвучала по-новому тема Землі. Уявлення про землю як основу життя селян та опис реальної трагедії братовбивства—ці питання піднімала авторка в своїх творах, а її повість «Земля» стала явищем не лише вітчизняної, а й світової літератури. Основою написання послужила трагедія, що сталася 1894 року в буковинському селі Димка. Молодший син селянина Жижіяна убив старшого брата, аби йому дісталася у спадок батьківська земля. Боротьба за колективізацію в Україні показана через призму історії селянської сім'ї. Традиційний патріархальний уклад життя, що склався століттями, валиться, односельцям нелегко зрозуміти і прийняти новий лад, нові правила. Колишні сусіди стають непримиренними ворогами, і ворожнеча призводить до вбивства в нещодавно організованому колгоспі.

Над цим твором Кобилянська розпочала працювати ще 1895 року, час від часу відкладаючи і знову повертаючись до сюжету. Письменниця першою в українській літературі показала як конкретний художній образ перетворюється на багатозначний символ, сприяла розвитку символізму, як течії модернізму. Творчість О. Кобилянської вирізняється багатогранністю, оглядом широкого спектру всезагальних проблем людства. Одне з важливих місць у прозі письменниці посідає опозиція чоловічого й жіночого. Відштовхнувшись від життєвого факту, авторка звертається в повісті до тогочасного селянського життя. У щоденній важкій роботі проходить життя добрих, чесних, працьовитих господарів Івоніки та Марії Федорчуків, до якої вони готують і своїх синів Михайла та Саву, в яких виховують любов-повагу до землі. Земля набирає щораз більшої сили над ними, вона стає для них живою істотою, рідною й дорогою. Земля для Івоніки становить зміст його життя [3, с.5-294].

Письменниця висвітлює проблему влади землі над людиною в умовах приватної власності, спираючись на концепти «земля — людина», «людина — земля». Таким є і старший син Михайло, гордість і надія батьків. Від батька він успадкував уміння «ходити коло землі». У Михайла із землею є духовний зв'язок — він любить землю і працю на ній.

Михайла авторка ставить за приклад скрізь: і під час роботи, і на військовій службі, і навіть у стосунках з коханою дівчиною Анною. На прикладі долі Михайла письменниця показує страшні картини солдатчини, відразу селян залучали до примусової служби в арміях чужих йому держав. Начебто однаково виховували батьки своїх синів, але коли ті підросли, то мати й батько відчували, що молодший син Сава не піде їхнім шляхом. Він байдуже ставився до праці, любив поблукати лісом з рушницею в руках і ніяк не уявляв себе хліборобом. Але він розумів, що без землі не зможе існувати. І тоді сталося братовбивство...

Повість «Земля» стала справжньою подією в українській літературі. Іван Франко

говорив, що цей твір зберігатиме «тривале значення і як документ способу мислення нашого народу». М. Коцюбинський писав авторці, що читаючи її повість, був радий за таку літературу. Триумф «Землі» окрилив письменницю. Після незвичайного успіху Кобилянська хотіла написати й другу частину повісті, про що свідчить її листування з письменником М. Павликом, але здійснити цей задум їй не вдалося.

Повість „Земля» уособлює міфопоетичний засіб сприйняття світу письменницею та реалізується в концептах «земля — людина», «людина — земля», «добро — зло», «світло — темрява», «життя — смерть».

Література

1. Вознюк В. А. Ольга Кобилянська / В. А. Вознюк. — К. : Укрвидавполіграфія, 2012. — 151 с.
2. Кобилянська О. Ю. Вибрані твори : повість, оповід. / О. Ю. Кобилянська; упорядкув., вступ. ст. Ю. Б. Кузнецова. — К. : Інтеллект-Арт, 2008. — 431 с. : іл. — (Класики української літератури).
3. Кобилянська О.Ю. Земля //Твори в 2-х томах. —К. Днпро, 1988. — Т.2. С.5-7.
4. Кочерган. М.П. Загальне мовознавство. — К.: Академія, 1999. — 286 с.
5. Кубрякова Е. С. На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира: монография. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 560 с.
6. Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение: Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2003. — 544 с.
7. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. — М.: Смысл, 1997. — 287 с.
8. Мальцева К.С. Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.04 / Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. — К., 2002. — 20 с.
9. Сусов И.П. Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы // Прагматика и семантика синтаксических единиц. — Калинин: Изд-во КГУ, 1984. — С. 3-12.
10. Українська жіноча проза : М. Вовчок, Н. Кобринська, О. Кобилянська. — Харків : Прапор, 2007. — 640 с.
11. Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи. — М: Наука, 1991. — 185 с.
12. Чугу С. Вивчення взаємодії мови і культури в контексті зміни наукових парадигм // Наук. вісник Херсон. держ. ун-ту. Серія “Лінгвістика”: Зб. наук. пр. — Херсон: Вид-во ХДУ, 2005. — Випуск 2. — С. 38 — 40.

**Ольховська Т. М.,
м. Богодухів**

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРИКЛАДАМИ ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: О.Кобилянська — класик української літератури кінця XIX— початку XX століття, сучасниця Івана Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В.Стефаника, О. Маковея.

В українську літературу ввійшла, пройшовши тернистий шлях, сповнений наполегливої праці, при неповній середній освіті стала високоосвіченою для свого часу жінкою. Долаючи зневіру, позбавлена особистого щастя, О.Кобилянська самотужки шукала стежки до свого знедоленого народу і стала в літературі виразником його прагнень і сподівань, взявши на озброєння його мову.

Декілька років поспіль я працюю над методичною темою «Формування духовності

старшокласників засобами української літератури», тому вважаю, що кращим засобом для досягнення мети є вивчення біографії самої письменниці, адже Ольга Юліанівна настільки сама високодуховна особистість, що уже власним життям допомагає формувати духовність та загальнолюдські моральні цінності.

Старшокласників часто цікавить питання: чому О. Кобилянська, така вродлива і комунікабельна, так і не вийшла заміж? Тому вважаю доречною розповідь про життєву драму кохання О. Кобилянської (фрагмент).

Тривалі дружні стосунки, які виникли між О. Маковесом та О. Кобилянською із взаємної симпатії з часом переросли у глибоке кохання. О. Кобилянська мріяла про шлюб із ним, і навіть першою заговорила про це, проте О.Маковей несподівано одружився з іншою жінкою. Такий невмотивований учинок із боку коханої людини боляче вразив письменницю, залишив по собі глибоку душевну рану. Як згодом виявилось – назавжди.

В Ольгу Кобилянську були закохані Я. Веселовський (редактор «Буковини»), німець доктор Отто, молодомузівець Остап Луцький, чиї платонічні взаємини з письменницею відображені в його любовному листуванні з 1904 по 1907 роки. На пошану О.Кобилянської О.Луцький видав розкішний мистецький альманах «За красою» (Чернівці, 1905), де вмістив найкращі твори переважно українських модерністів. Однак уже до кінця свого життя О. Кобилянська залишалася самотньою.

З іменем О. Кобилянської в українській прозі пов'язане опрацювання нової теми – долі освіченої дівчини, яка не може змиритися з бездуховним міщанським середовищем.

Якою ж повинна бути справжня людина? Що вкладає у значення цього слова О. Кобилянська? Відповідь на це питання ми знайдемо, уважно прочитавши її повість «Людина». Головна героїня повісті — молода дівчина Олена, яка різко відрізняється від своїх ровесниць, від членів своєї родини та від усіх оточуючих, бо пропагує нові ідеї, нові погляди.

Звичайно, ані родина, яка мала консервативні погляди, ані ровесниці, які читали лише сентиментальні романи, не могли зрозуміти її. І тут ми бачимо величезну внутрішню силу дівчини, яка не зрікається своїх переконань, незважаючи на те, що ніхто з оточуючих не розуміє і не підтримує її. Це є однією з найголовніших ознак справжньої людини. Людина Кобилянської повинна мати власну точку зору та дотримуватись її попри все. Таким є ще один герой повісті — Стефан Лієвич, молодий лікар, який привіз зі Швейцарії нові погляди на суспільне життя, на місце жінки в ньому. Він доводив, що майбутнє жінок — у їхніх руках, що освіта спрямує їх на нові шляхи. Саме ця людина зрозуміла та підтримала героїню. Але доля була немилосердною до дівчини. Стефан помер. Олена переносить і це горе, перемагає його, все ж залишаючись людиною, вільною та незалежною господаркою своєї долі. Ще одне випробування ставить дівчині життя. Заради врятування своєї родини вона змушена була вийти заміж не за покликом серця. Це не є зрадою своїм ідеалам та життєвій позиції. Адже Олена робить це не заради себе. Вона здатна, зносити будь-які злидні, але не здатна вона дивитись, як страждають близькі їй люди. Ми бачимо велику здатність до самопожертви і розуміємо, що Олена, як ніхто інший, заслуговує зватися людиною, бо, як справжня людина, живе заради інших.

Олена втрачає фізичну свободу, але її духовний світ залишається вільним, вона залишається все тією ж людиною. Отже, бути людиною — значить жити високодуховним, цілеспрямованим життям, мати свою, незламну, життєву позицію. І ще більшою повагою заслуговує така людина, яка залишилась нею після всіх життєвих іспитів.

Після прочитання учнями повісті пропоную диспут, де старшокласники можуть посперечатися, відстоюючи власну думку, яка може не співпадати з авторською, адже вони уже на порозі самостійного вибору життєвої позиції.

Питання до диспуту:

1. Що, на ваш погляд, хотіла підкреслити О.Кобилянська назвою повісті «Людина»: усього лиш людина, слабка істота, чи, навпаки, Людина з великої літери?
2. Чи можна вважати Олену Ляуфлер «ідеально уложеною натурою»?
3. Наскільки праві ті критики, що вбачають великий вплив на образ головної

героїні ідей Ф. Ніцше про надлюдину, протиставлену сірій «товпі»?

4. У якій мірі можна ототожнювати образ героїні з образом авторки?
5. Про що свідчить мова повісті: про недостатнє знання української мови чи, навпаки, про добре нею володіння та широту кругозору: знання іноземних мов, літератур та філософії, місцевих діалектів?
6. Яким ви уявляєте собі майбутнє Олени?
7. Чим, на ваш погляд, цінна для нашого часу повість «Людина»?
8. За сто років жінки вибороли собі права нарівні з чоловіками здобувати освіту, обирати професію (навіть важку, суто чоловічу). Що вони набули і що втратили, на вашу думку, при цьому?

Одним із видатних творів письменниці є повість реалістичного звучання «В неділю рано зілля копала...», в основу якої покладено мотив романтичної пісні-балади «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці».

Сюжет твору розгортається двома взаємозв'язаними лініями: перша, реалістична — трагічна доля циганки Маври, яка карається за подружню зраду, поневіряння її батька, музики Андронаті, який покинув табір; друга, романтична — кохання Гриця, сина Маври, до Тетяни й Настки, засноване на мотиві відомої народної пісні. У своїй розробці мотивів народної пісні О. Кобилянська уникла мелодраматизму, створивши життєво переконливі образи циган і мешканців гуцульського села. Кожен з персонажів твору наділений індивідуальними рисами характеру: Гриць пристрасний, але хисткий і роздвоєний у своїх почуттях, Настка — м'яка, лірична натура, Тетяна — горда, одчайдушна, як і її любов, що «ваги не знає». У кожного з героїв по-своєму трагічно складається життя, над ними всім тяжить «гріх» Маври, яку звабив угорський шляхтич, а потім кинув на поталу циганського табору. Трагічна доля Мавритяжів над Грицем, який виріс у чужих людей, не зазнав материнської ласки. Кобилянська, змальовуючи трагічні долі своїх героїв, не раз ставить питання: хто винен? І хочіть кої відповіді вона не дає, але підводить до думки, що винне те зло, та соціальна нерівність, які роблять нещасливими Мавру та Андронаті, без вини винен і Гриць, який, всупереч народній моралі, кохає двох дівчат.

Зазвичай цей твір О. Кобилянської розглядається як бесіда про позакласне читання, тому по закінченні пропонується невелика прес-конференція, де висуваються такі запитання:

- Як ви вважаєте, чи правильно вчинив Гриць?
- Що б ви порадили Маврі й Андронаті?
- Що, по-вашому, повинні були зробити дівчата?
- Як би ви повели себе в такій ситуації?

Домашнє завдання для старшокласників буде різноманітне і на вибір:

1. «З приводу епіграфу до уроку я можу сказати ...» (або «Як я розумію епіграф до уроку»)

Кохання — щастя чи в'язниця,
Бог від якої заховав ключі...

2. Написати лист до одного з героїв.

3. Написати свою кінцівку твору. «В неділю рано зілля копала...» — один з найпоетичніших і найліричніших творів О. Кобилянської, хоч він і сповнений глибокого драматизму.

Із учнівських творів:

«Помітний слід у моїй душі залишила повість О. Кобилянської "Земля", що написана на основі життєвих фактів. Цей твір мене схвилював. Читаючи його, я дуже переживала разом з автором, вболівала за долю героїв. Письменниця порушила вічну тему влади землі над людиною, до якої зверталися багато українських письменників. У цьому творі О. Кобилянська поставила ряд запитань, але не на всі можна знайти відповідь, тому що на них не можна відповісти однозначно.

У повісті "Земля" письменниця змальовує життя чесної сільської родини Федорчуків.

Івоніка та його дружина Марія тяжкою каторжною працею заробляли гроші, щоб купити землі. Вони працювали, не покладаючи рук, і нарешті домоглися свого. Кров'ю і потом дісталася їм земля. Вони продовжують на ній працювати, і земля віддає їм належне. Івоніку називають найкращим господарем у селі. Він любить свою землю, всі його думки зосереджені навколо неї. Федорчуки працюють, "наче воли", не думаючи про відпочинок. Земля посідає важливе місце у їхньому житті, і вони не уявляють свого існування без неї. Батьки щиро сподіваються, що і їхні сини, Михайло і Сава, будуть добрими господарями і любитимуть землю. Але їхні сподівання щодо Сави, меншого сина, не справдилися. Він є повною протилежністю Михайлові, який має спокійну і працювиту вдачу. Сава не хоче йти батьковим шляхом і зневажливо ставиться до праці на землі. Коли Михайло сумлінно працює на батьківській землі, Сава марнує час у Рахіри, своєї коханої, яку він любить до нестями.

Хоча письменниця нас і не знайомить з цією дівчиною, але ми можемо сказати, що це лиха і підступна людина, злодійка. Вона зневажає родину свого нареченого і настроює Саву проти батьків. Але вони розуміють, що жити щасливо без землі неможливо. Тому, коли батько погрожує залишити меншого сина без шматка землі, у Рахіри і Сави визріває підступний план. Вона наполягає, щоб той убив Михайла і тоді вся земля дістанеться йому. Ці думки полоняють розум Сави і він не може про щось інше думати. Перед ним стоїть вибір: або Рахіра, або земля. І тоді Сава ставить собі запитання: "А чому б не те й не інше?" Щоб не втратити Рахіри, він зголошується на братовбивство. Сава вбиває ні в чому не винного Михайла. Сталася жахлива трагедія, яка завдала всім невимовних страждань. Безмежна любов Івоніки до землі перетворюється на страшну ненависть до неї. Йому здається, що земля сміється з нього, він її проклинає. Влада землі над людиною жорстоко насміялася з господарів. Але Івоніка не хоче втратити останнього сина, тому і приховує цей злочин, прощає Саві страшний гріх.

Можливо, трагедія сталася завдяки вдачі самого Сави, який з дитинства був жорстоким, убивав тварин і пташок, тобто змалку звик до кровопролиття. "Його погляд звертався туди, де жертва, його очі миготіли в холодному, мов сталь, блиску". Серце його "тверде й недобре". Сава вчинив жорстоко щодо своїх батьків, хоча і знав, яких страждань завдасть їм це горе. Заради своїх інтересів він наважився на братовбивство. Що можна сказати про цю людину? Взагалі, хіба можна назвати його людиною? Сава виявився безвільним і безхарактерним, якщо послухав ту злодійку і вбив рідного брата.

Я гадаю, що не можна було йому цього пробачити. Така людина не заслуговує на співчуття. Він повинен був сповна заплатити за скоєне. Його виправдати неможливо. Навіть тоді, коли Саву відпустили із в'язниці за відсутністю доказів, він пішов не до батьків, а до Рахіри. А здавалося б, що Сава після цього розкається і бачити її не захоче, але мої сподівання не справдилися. Я засуджую Саву, а землю в цій трагедії винною не вважаю: коли б Сава не прагнув до злочину, його б не сталося, в усьому винен сам».

Ольгу Кобилянську називали гірською орлицею за горде серце, пишною трояндою в саду української літератури — за яскраву метафоричність художнього бачення. Сама ж письменниця називала себе скромно і просто «робітницею свого народу», бо понад 55 років свого життя віддала літературі.

Література

1. Кобилянська О. Твори: У 5 т. - К.: Художнялітература, 1963.
2. Кобилянська О. Твори: У 3 т. - К.: Дніпро, 1977.
3. Кобилянська О. Людина. Царівна. - К.: Видавничо-виробничафірма «Котигорошко» Лтд, 1994.
4. Кобилянська О. Оповідання. - Львів: Каменяр, 1982.
5. Кобилянська О. Повісті. Оповідання. - К.: Дніпро, 1989.
6. Кобилянська О. Слова зворушеногосерця. Щоденники. Автобіографія. Листи. - К., 1982.

7. Кобилянська О. Дещо про ідею жіночого руху // Кобилянська О. Твори: У 5 т. - Т. 5. - К.: Художня література, 1963. - С. 151-158.
8. Білецький Л. Ольга Кобилянська // Білецький Л. Три силуетки. Марко Вовчок. - Ольга Кобилянська. - Леся Українка. - Вінніпег, 1951. - С. 23-75.
9. Богачевська М. Дума України - жіночого роду. - К.: Воскресіння, 1993.
10. Вулф В. Жінки та розповідна література // І. Незалежний культурологічний журнал. Тендерні студії. - №3. - 2000. - С. 78-87.
11. Гундорова Т. Неоромантичні тенденції творчості О. Кобилянської (До 125-річчя з дня народження) // Радянська літературознавство. - 1988. - №11. - С. 32-42.
12. Луцький О. Ольга Кобилянська // О. Луцький і сучасники. Листи до Ольги Кобилянської й Івана Франка та інші забуті сторінки. - Нью-Йорк, 1994. - С. 109-124.

Переп'юлкіна Н.В.,
с.м.т. Мерефа Харківського району

СВІЖІСТЬ І СИЛА ТАЛАНТУ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ НА ТЕМУ ДУХОВНОГО РОЗКРІПАЧЕННЯ ЖІНКИ

Анотація: Ольга Кобилянська збагатила українську літературу гуманістичною проблематикою, галереєю героїв, які проходять шлях від ідеї внутрішнього вдосконалення людини до активної дії, а деякі персонажі зі зброєю в руках виборюють незалежність України, в процесі якої духовно воскресають. Творчість Кобилянської розгорталася в річищі модернізму, органічно поєднавши поезику неоромантизму, символізму й експресіонізму. В її доробку є новели, поезії в прозі, оповідання, повісті, романи, статті. Ольга Кобилянська європейзувала українське письменство, піднісши його до вершин світового мистецтва.

Німецька мова, як і німецька культура, відіграли позитивну роль у житті й творчості Кобилянської. Вони, як слушно зауважила Леся Українка, допомогли Кобилянській вийти в широкий світ загальнолюдської культури. Але для утвердження Кобилянської як української письменниці необхідно було глибоко знати не лише українську мову, а й надбання української літератури. Цю істину вона все ясніше почала усвідомлювати і з кінця 80-х років: наполегливо вивчає культурну спадщину свого народу, виявляє дедалі більший інтерес до його життя.

Тоді ж вона бере активну участь у так званому феміністичному русі, який зачепив чимало наболілих питань, над якими замислювалися представники передової інтелігенції.

З цього часу образ «великої, пишної», але «пригнобленої, скованої» України назавжди увійшов у серце письменниці. Вона мріяла про нові подорожі на Наддніпрянщину, проте цим планам не судилося здійснитися. На заваді ставали напружена творча праця (на початку XX ст. були написані повісті «Земля», «Ніоба», «В неділю рано зілля копала», «Через кладку», «За ситуаціями»), хвороба та смерть матері, хатні обов'язки, розрив з близькими людьми, а головне — важка недуга внаслідок простуди.

Важкими для Кобилянської були трагічні роки першої світової війни. Жила вона в Чернівцях, тремтіла душею за рідних та близьких, бо один брат потрапив у російський полон і страждав десь у Сибіру, а про долю другого не було жодної звістки. Матеріальні злидні, постійне напруження, вічна тривога.

Як і Василь Стефаник, Марко Черемшина, Степан Васильченко, Кобилянська гнівно засудила криваву бійню, їй особливо боліло, що у війні гинули не тільки солдати, а й мирні люди. Про це йдеться в її новелах «Назустріч долі», «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Сниться». Наснажені антимілітаристським пафосом, вони й сьогодні зберігають виховне значення.

Через рік Чернівці знову були захоплені румунськими військами. Воєнна жандармерія встановлює нагляд за Кобилянською. Окупанти готують над нею судову розправу, і тільки смерть, що настала 21 березня 1942 р., врятувала письменницю від ганебного судилища. Окупаційні власті заборонили опублікувати некролог українською мовою та промови над могилою.

У 1944 р. в будинку, де жила Кобилянська, відкрито меморіальний музей. У 1963 р. було широко відзначено 100-річчя з дня народження письменниці, її ім'я присвоєно Чернівецькому театрові, вулицям у містах Буковини. У 1973 р. відкрито також музей Кобилянської у с. Димка, де вона влітку відпочивала і на основі реальної події братовбивства написала славнозвісну повість «Земля». Український народ береже пам'ять про свою талановиту дочку: твори Кобилянської постійно перевидаються, досліджуються літературознавцями, вивчаються учнями та студентами

Актуальну в українській літературі тему землі О.Кобилянська трансформувала в натуралістично-символістську драму духовності, яка протистоїть інстинктам (власності, заздрощів, "грубої" природи), хоча людина фатально залежна від них, починаючи з біблійного "первородного" гріха і до нового кола братовбивства. Соціальні та родові конфлікти, зіткнення доль, характерів і темпераментів письменниця узагальнює часто за допомогою біблійної символіки й міфології, своєрідного духовно-містичного забарвлення ("Ніоба", "За готар", "Думи старика"); в інших творах намагається розгорнути неофольклорну міфологізовану прозу ("У неділю рано зілля копала"). У своїх великих прозових полотнах ("Через кладку", "За ситуаціями", "Апостол черні") письменниця переосмислює традиційну для української літератури виховну проблематику. Через співвіднесення конфліктів і ситуацій буденного життя і життя духовного, ідеального вона простежує обмеження, які накладаються консервативною традицією національного, станового (приналежність до попівського середовища), родового (щодо жінки) виховання. Увага переміщується з характерів на ідеї, мотиви, які відбиваються у дзеркалі спогадів, поривань героя. Змодельовані таким чином характери були здатні до свідомої культуротворчої життєдіяльності, завдяки чому українська література збагатилася новою формою психологічної повісті, що не була схожою на традиційну раніше повість-хроніку.

З іменем Кобилянської в українській прозі на повний голос зазвучала нова тема - доля освіченої дівчини, яка не може миритися з облудною міщанською мораллю, яка прагне до вільного життя, до участі в громадській праці. На західноукраїнських землях того часу розгортався феміністичний рух, очолений Софією Окуневською (Морачевською) та Наталею Кобринською, і Кобилянську захопили ідеї емансипації жінок.

1894 р у львівському журналі "Зоря" з'являється повість О.Кобилянської "Людина" - друга, досконало перероблена редакція раніше написаного німецькомовного оповідання "Вона вийшла заміж". У центрі твору - образ молоді дівчини Олени, начитаної, ерудованої, мрійниці, яка не хоче жити так, як живуть її подруги в провінційному містечку. Дівчину захоплюють не модні тоді сентиментальні повісті з щасливим закінченням, а наукові соціологічні праці, в яких порушувалися злободенні питання суспільного розвитку.

Ольга Юліанівна Кобилянська називала себе просто і скромно - "робітницею свого народу", але для української літератури вона стала окрасою, бо твори її, пройняті глибоким ліризмом, драматизмом та життєвою правдою, є справжнім літературним скарбом.

Кожен такий твір письменниці вражає поетичністю і глибиною зображення характерів, зокрема жіночих. Недарма їх називають енциклопедією жіночої душі. Коли читаєш цю поезію в прозі, починаєш разом з письменницею переживати внутрішнім життям героїнь: захоплюєшся ними, співчуваєш, сумуєш, радієш... Але ніколи не залишаєшся байдужим! Чи не в цьому сила таланту Кобилянської?

Ідеал О. Кобилянської - жінка освічена, інтелігентна, з високими духовними запитами і прогресивними поглядами. Зачаровує її серце: воно у героїнь Кобилянської - любляче і

ніжне, здатне на великі почуття.

Саме таких, відважних і прекрасних жінок, які борються за свою гідність і незалежність, змальовує письменниця у повістях "Людина" (1892) і "Царівна" (1895). І в Олені Ляуфлер, і в Наталці Веркович Ольга Кобилянська відкриває куточки своєї власної душі, часточку самої себе.

Олена Ляуфлер, головна героїня повісті "Людина", - особистість сильна, горда, цільна. У неї тонке розуміння мистецтва, інтереси її різнобічні. Її не влаштовує буденне жіноче щастя, і вона прагне стати поряд з чоловіками у суспільному поступі, захоплюючись новими ідеями. Щоб врятувати родину від важких бідувань, дівчина повинна вийти заміж за лісника. Та вона з гідністю ставиться до цього насильства над собою, зберігаючи внутрішню волю. Оленину душу розривають почуття, які вона ховає за гіркою іронією, їхнє протиставлення. Жодного читача образ цієї героїні не залишає байдужим. Недарма Кобилянська змінила першу назву твору "Вона вийшла заміж" на більш влучну - "Людина".

На відміну від Олени Ляуфлер, Наталка Веркович з повісті "Царівна" дійсно стала царівною своєї долі. Захоплює внутрішній світ, що розкривається через роздуми героїні, своїми світлими мріями, романтичністю і чистими сподіваннями: "В моїй душі повно мрій, багато образів, барв..." - зізнається вона. Кривда й упереджене ставлення не в змозі зламати духовну міць Наталки, бо в ній переплелись рішучість з терплячістю, сила розуму з ніжністю серця. І нехай Наталка ще не бачить виразно свого місця на громадській дорозі, але вона прагне знайти собі справу, корисну для людей і батьківщини: "Я вірю в це, як вірю в силу волі, і я несказанно горда за тих, що ступили на дорогу, котра веде до сього полудня..." - говорить Наталка. "Полудне" - так вона назвала своє особисте щастя, що настало в житті дівчини, - "воно настане і для нашого народу, правда ж?" - говорить Царівна.

Ольга Юліанівна Кобилянська увійшла в літературу як видатний митець демократичного напрямку, майстер художнього слова. Вона збагатила літературну скарбницю України творами, в яких відбилася життя буковинського селянства та інтелігенції. Всі вони перейняті палкою любов'ю до трудящих мас, бажанням бачити рідний народ вільним, щасливим, возз'єднаним.

Ці ідеї єднають письменницю з іншими прогресивними письменниками, якими багата історія української літератури. Але існує особливість, яка притаманна лише О. Кобилянській. Талановита письменниця є постаттю, що найяскравіше втілює ідею українського літературного фемінізму між століть. Вона була феміністкою за переконанням, феміністками виступають її героїні.

Перший твір такого напрямку й один з її перших творів взагалі - повість "Людина" (1892), присвячена Наталі Кобринській, яка була ідейним учителем Кобилянської і прилучила її до фемінізму. Слід зазначити, що у письменниці був дуже вимогливий підхід і принципова позиція щодо ролі жіноцтва в суспільстві. Однак прогресивне твердження про потребу жінки брати активну участь у громадському житті було обмежене тими рамками, в яких уявляла собі Кобилянська цю діяльність жінок. Самоосвіта, самовдосконалення - ось, власне, програма О. Кобилянської, діячки жіночого руху.

У повісті "Людина" надзвичайно виразно відбилися ці принципи. Втілюючи їх у твір, письменниця знайомить нас з Оленою Ляуфлер - головною героїнею, що довго опирається намаганням міщанського середовища звести її до звичайного на той час для жінки становища безсловесної рабині. Обмежені у своїх поглядах інтересами власного благополуччя, представники цього середовища не живуть, а животіють - бездумно і безглуздо. Всяке намагання піднятися над "шлунковими" інтересами розглядаються у цьому середовищі як пусте й шкідливе мріяння. Тим яскравішим постає на їхньому тлі образ Олени, сильною й цільною особистості. Серед цього оточення вона виділяється різнобічними інтересами, художнім смаком, тонким розумінням мистецтва. Вона бачить своє місце поряд з чоловіками у прогресивному поступі суспільства. Тут криється

визначна мистецька позиція Ольги Кобилянської: в час, коли буржуазний світ і його продажна література зводили людину до рівня "двуногої тварини", письменниця проголошує славу людині - найдосконалішому, мислячому творінню природи. І хоч під тиском обставин Олена Ляуфлер змушена відмовитись від мрій про незалежне життя, стати дружиною, вірніше - рабинею нелюбого чоловіка заради матеріального добробуту збіднілих батьків, вона не може до кінця змиритися з цими обставинами. Дівчина вивчає свого майбутнього нареченого уважно, шукає в ньому те добре, що викликало хоча б повагу замість любові.

Вражає твердість героїні, неначе в неї дійсно чоловічий характер. Та цьому хибному враженню заперечують її суто жіночі риси: вона прагне до жіночого щастя (однак лише з чоловіком, що переймається її поглядами); вирішує наблизити до себе Фельса і в той же час підсвідомо намагається віддалити час освідчення; панічно боїться свого майбутнього, але має твердий намір здійснити задумане. Зворушливою є сцена прощання Олени з листами Стефана Лієвича, найдорожчим, що у неї залишилось.

Ольга Кобилянська своєю повістю стверджує, що жінка - неповторна особистість, яка має право вибору, можливість чинити так, як підказує їй серце. Вона - людина!

Леся Українка та Ольга Кобилянська кинули виклик домінуючій чоловічій традиції, бо відчували себе спадкоємницями зрілої традиції "жіночої літератури", маючи своїми попередницями Марка Вовчка і Ганну Барвінок, Олену Пчілку та Наталю Кобринську. „Літературний образ жінки XIX століття - "покритки", "бурлачки", "пові", що були квінтесенцією горя, нещастя й немочі, відступив перед "царівною" і "одержимою духом". В українській літературі вперше прозвучав інтелігентний жіночий голос, а разом з ним і феміністична ідея", - писала Соломія Павличко.

Перші класичні повісті О. Кобилянської "Людина" й "Царівна" започаткували новий етап української прози. Це був, по-перше, опис життя середнього класу, а, по-друге, - психологічна проза, в якій внутрішній сюжет відігравав більшу роль, ніж зовнішній. Вона обстоювала певні нові ідеї, зокрема емансипації та фемінізму. "Нова жінка" О. Кобилянської - людина сильна характером, позбавлена романтичності, спроможна на одинокий виклик суспільству. Саме цих рис бракувало жіночим образам у чоловічій народницькій літературі.

Героїням О. Кобилянської властива певна закономірність у лінії поведінки. Вони, з одного боку, прагнуть істинного, вільного кохання, а з іншого - бояться його, хочуть і не хочуть любити. Страх перед патріархальним шлюбом видає острах нерівноправності у стосунках жінки і чоловіка.

Ідеал О. Кобилянської - жінка освічена, інтелігентна, з високими духовними запитами і прогресивними поглядами. Зачаровує її серце: воно у героїнь Кобилянської - любляче і ніжне, здатне на великі почуття.

Ольга Кобилянська стверджує, що жінка - неповторна особистість, яка має право вибору, можливість чинити так, як підказує їй серце.

По-новому підійшла Кобилянська і до традиційної в українській прозі теми селянського життя.

І.Франко, характеризує новий напрям, що заявив про себе на грані XIX-XX століть, одним з його яскравих представників назвав Кобилянську. Справді, в її оповіданнях, новелах, повістях епічне зображення дійсності пройняте ліричною схвильованістю і драматичним напруженням. Глибокий психологізм, ритмічна організованість окремих частин тексту, музичність фрази, малярська живописність у зображенні людини й природи - це ті художні якості письма Кобилянської, які засвідчили новий етап у розвитку українського письменства.

У творах Кобилянської поведінка людей вперше в українській літературі стала пояснюватися внутрішніми, психологічними імпульсами. Так глибокі таємниці людської душі відкривалися читачам. І тоді твори, побудовані на українському національному матеріалі, аж ніяк не втрачаючи своєї локальної специфіки, стали сприйматися як загальнолюдські художні цінності. А це ті якості, що ніколи не старіють.

Отже, творчість Ольги Кобилянської піднесла українське мистецтво слова до світових

обріив. Її естетичні шукання розвивалися в унісон з художніми новаціями Стефана Цвейга, Романа Роллана та інших письменників Європи. Як і вони, письменниця пропагувала вічні духовні цінності, любов до людини, представила світові неповторні образи, наділені національним колоритом і гуманістичним пафосом.

Література

1. Грушевський М. "Царівна" / АИВ. – 1898. - Т.1.-Кн.3;
2. Драй-Хмара М. Леся Українка: Життя і творчість// Драй-Хмара М. З літературно-наукової спадщини. - Нью-Йорк: Наукове товариство ім.Т.Шевченка, 1979;
3. Кобилянська О. Твори в 5 т. - К., 1995 - Т.5;
4. Коллонтай А.М. Введение к книге "Социальные основы женского вопроса" (1908)// Коллонтай А.М. Избранные труды и речи. – М., 1972;
5. Мольтманн-Вендель Э. И сотворил Бог мужчину и женщину: Феминистская идеология и человеческая идентичность// Вопр. философии. – 1991. - № 3;
6. Некрасова Е.Н. Философия пола// Философия: Учебник. – М.: Русское слово, 1996;
7. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. - К., 1999;
8. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ ст. – 1939 р.) – Івано-Франківськ, 1999;
9. Феминизм// Современный философский словарь. – М. – Бишкек – Екатеринбург, 1996.;
10. Юк З.М. Труд женщины и семья. – Минск, 1975;

**Погрецька Л.Я.,
м. Первомайський**

УТВЕРДЖЕННЯ ПЕРЕДОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЖИТТЯ У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: У глибині Карпат Південної Буковини загубилося маленьке містечко Гура-Гумора. Там серед шуму смерек і ніжної пісні гірських струмочків, у тихій задумі предковичних гір, серед розкішної природи, яка наповнила її душу вічно живою красою, уперше побачила небо Ольга Кобилянська. Це було 27 листопада 1863 року.

«Прекрасна і сильна, дико-романтична природа моєї батьківщини стала... світом моїм, котрий голубив і годував... голодну душу мою», – писала пізніше Кобилянська.

Замолоду полюбила цю землю: стрімкі потоки, високі смереки, зелені полонини. Вслухалася в їхню таємничу мову, пройнялася симпатією до трудового люду, що в поті чола працював на ній.

Згодом зійшла з карпатських вершин на буковинські доли, осягнула своїм проникливим зором весь простір рідної Вітчизни – і над Прутом, і над Дністром, відчула себе дочкою всієї української землі. Прийняла в своє серце її болі, страждання і надії, полюбила всією душею.

В українську літературу прийшла з румунсько-німецького оточення, пишучи на початку своєї творчості німецькою мовою. Тривалий час боролася за те, щоб утвердитися в літературі саме як українська письменниця.

Стала класиком літератури і своєю творчістю органічно поєднала два періоди розвитку рідного письменства – дожовтневий і післяжовтневий.

Увібравши духовні надбання багатьох народів світу, чуйна до нових віянь у літературі, Ольга Кобилянська своєю новаторською творчістю сприяла виходові українського письменства на світові обшири, збагатила його неперехідними художніми цінностями.

Серед сузір'я імен талановитих митців кінця XIX – початку XX століття яскравою зіркою виділяється ім'я Ольги Кобилянської – автора численних новел і повістей, новаторських і змістом, і формою. Не сприйнявши традиції побутовизму та описовості, що панували в українській народницькій прозі, Кобилянська вибудовує власну естетичну, художню систему, в якій домінуючими напрямками є неоромантизм і психологічний реалізм, широко вводяться елементи ліричного імпресіонізму та символізму. В центрі уваги творів О. Кобилянської – чи не вперше в українській літературі – психологія індивідуальності окремої людини. І вже потім індивідуальний портрет людини відіб'є в собі риси суспільства чи всесвіту.

На зламі XIX – XX століть українська література поповнюється великою плеядою нових творчих сил. Настрої великих соціальних потрясінь відлунюють у творах цих письменників новими темами, проблемами, героями, новою, відмінною від традиційної, художньою формою. Однією з перших у цей процес творчих пошуків включається Ольга Кобилянська. Іван Франко писав: «сеї новий напрям у нашій літературі зазначився групою талановитих репрезентантів. На чолі їх треба поставити Ольгу Кобилянську. [...] У своїх дрібних оповіданнях, особливо таких, як «Битва», «Людина», «Некультурна», «Valse melancolique» і т. ін., вона дала нам ряд майстерних малюнків людської, особливо жіночої душі, і здобула собі заслужене визнання не тільки у нас, але і в Німеччині і в Росії». Короткими психологічними студіями і великими соціально-психологічними повістями О. Кобилянська відразу заявила про себе як про талант самобутній, талант європейської величини.

Письменниця однією з перших звернулася до новели, цього невеличкого, динамічного, ліричного жанру; однією з перших почала вона вживати на його позначення вже відоме, але нею переосмислене слово «новела». О. Кобилянська збагачує ідейно-тематичні обшири цього жанру. Картини селянського життя, нариси з життя різних прошарків буковинської інтелігенції під живим пером письменниці постають у ракурсах несподіваних, оригінальних. Через одиничний факт, через почуття і переживання одного-двох героїв вимальовуються проблеми важливого соціально-філософського звучання. Авторка «Землі» підносить свій схвилюваний голос на захист жінки-інтелігентки, трудівниці, відстоює її законне право на вільний вибір свого шляху як в особистому, так і в громадському житті.

Формування майбутньої письменниці почалося в сім'ї. На жаль, нетривале навчання в школі не могло дати майбутній письменниці ґрунтовних знань.

Старші брати, які навчалися в академії в Чернівцях і приїжджали на канікули, також «були дорадниками й авторитетами» для дівчини, що прагнула знань. Вони «... мали можливість час від часу доставляти мені доступні й поважні твори таких німецьких класиків, як Гете, Шіллер, відтак Шекспір, що ставав мені щодня милішим, то знову твори Гейне, дещо з Гердера й інших».

У літературознавстві не раз дискутувалося питання впливу на О.Кобилянську філософії Ніцше, якого вона читала й нотувала, зокрема філософсько-моральний трактат «Так говорив Заратустра». О. Маковей, перший критик творчості письменниці, зазначав: «Ніцше, котрого читала останніми роками, мав добрий вплив на Кобилянську через те, що він навчав її дивитися на світ і людей з вищого, більш ідеального становища; він звернув її увагу на стиль і взагалі, хоч то ніхто інший, тільки той самий Ніцше сказав такий гіркий комплімент жінкам: «Як ідеш поміж жінки, бери батіг», – та проте він настроював її сильно й відважно».

О. Кобилянська під впливом письменниці Н. Кобринської зацікавилася ідеєю жіночої емансипації, європейським жіночим рухом, захопилася ним, як «молодий, дикий романтик», яким себе називала. Вона писала: «Пізніше, увійшовши в 18 – 19 рік, – займала мене ідея емансипації жінок, і мені мріялося стати для них чим-то величним, геройським, чим-то освобождаючим з їх кайданів». Феміністичний рух у Галичині і ширше – в Європі – відбивав і прагнення О. Кобилянської добитися соціального і духовного розкріпачення жінки, вибороти для неї право на вищу освіту, на професійну діяльність, на реалізацію своїх здібностей і

талантів. Ці ідеї і погляди виразно відбилися в її ранніх повістях «Людина» (1894), «Царівна» (1896), оповіданнях «Valse melancolique» (1897), «Phantasie impromptu» (1894), а також новелах і повістях, написаних пізніше. Ідея жіночої емансипації, гуманна і шляхетна, у письменниці органічно вплітається в широку тему інтелігенції як духовної еліти нації, її суспільної ролі і значення, її шукань і прагнень.

Свою історію входження в літературу Кобилянська згодом описала у повісті «Царівна» і «сеї» опис, – як зазначає Маковей, – має тут подвійне значення: і для характеристики дівчини, що бажає щось робити для загалу і розчаровується, і для характеристики наших відносин, в котрих молоді таланти мусять розвиватися без опіки й проводу».

Перший художній твір О. Кобилянської піднімає в українській літературі нові теми і проблеми, змальовує нові образи. Повісті Кобилянської вперше розкрили перед українським читачем життя провінційного містечка Буковини і його мешканців: їхні інтереси, погляди, прагнення і стосунки, які виявляють і переконливо окреслюють місцеву мораль і етику.

У повісті «Людина» події відбуваються в родині цісарсько-королівського радника Ляуфлера. Добрі часи для пана радника минули, і родина, колись впливова, заможна й горда, занепадає через ряд сумних обставин. Що ж призводить до цього?

Маючи чотирьох дочок і одного сина, батько всі свої мрії і надії зосередив на ньому, любив його без міри, навіть обожнював. Дружині, знайомим він переконливо твердить, що син буде «гординею його життя», «світилом їх родини», «чоловіком будучини». Мати, яка насамперед вірить «смілому віщуванню свого мужа», вимріє більш конкретну кар'єру для сина: вона бачить його або лісовим радником в елегантній колясці, або поважним лікарем-радником; нарешті «добра жінчина» зупиняється на вищій посаді – надворного радника. Та син, хлопець із «трьома іменами та без трьох глазів», як з іронією зауважено в повісті, легковажний, розбещений гультай, не справджує батькових надій. Він далекий від думки про якесь навчання, кар'єру, п'є-гуляє і, врешті-решт, кінчає життя самогубством – стріляється через неподілене кохання. Старий Ляуфлер, який і раніше любив засиджуватись по кав'ярнях і «прикладатися до пляшки», пити й плакати, що через сина руйнується його господарство, стає безпросвітним п'яницею, людиною духовно вбогою, в сім'ї ще й деспотичною. Саме він наполягає на Олениному вигідному одруженні – для матеріального порятунку сім'ї, а тим часом родина з батькової вини занепадає ще дужче: через витрату казенних грошей Ляуфлер втрачає посаду, сім'я змушена покинути місто й переїхати в село, на орендовані в зятя землі.

З іронією, а моментами й з сарказмом, змальовано й іншу типову представницю «царства брехні» – пані радникову. Пихата й обмежена, вона твердо вірить, що кожна «добре вихована» панночка повинна розумітися насамперед на господарських роботах, уміти вести дім, добре варити й прати, стати для свого чоловіка економкою, служницею, нянькою дітям... У такому дусі виховує вона й своїх дочок. А інтереси самої жінки мають обмежуватись трьома «К» (з німецької) – (церква, діти, кухня) – і не виходити поза них. Це був типовий філістерський, дрібнобуржуазний німецький ідеал. Тому так лякається пані радникова всього нового – ідей, поглядів, прагнень.

Незвичні, прогресивні думки, які висловлюють Олена, Лієвич, інші молоді люди, «лякали, наче страшила», у білій днині її набожну душу, нервували, приводили до безсоння вночі. Мати ладна була заборонити дочці навіть читання книжок, бо вони баламутять дівчині душу, штовхають на хибний шлях. Щоправда, Кобилянська залишила героїні деякі риси людяності: вона не вдається до насильства, не наважується вирвати книжку з рук дочки.

«... Книжки забирати... того я справді не можу...», – говорить вона, глибоко в душі жаліючи Олену. Жахає пані радникову й думка, що дівчата можуть до університетів ходити, а може, згодом і «до уряду», справляючи чоловічу службу. В цьому для неї – порушення всіх усталених звичаїв, традицій, моралі того оточення, в якому виховувалась, поступово гублячи безпосередність і доброту. Традиції дрібнобуржуазного суспільства, його мораль стали для неї непорушними, священними.

Образ матері, дружини радника, виписаний О. Кобилянською в чітких реалістичних обрисах, як і ряд інших образів представників містечкової інтелігенції – лікаря, майора, податкового

урядовця.

На цьому тлі яскраво вимальовуються постаті молодих, «нових людей», багатих духовно, які не хочуть іти стежкою зашкарубленого міщанства, – Олени і Лієвича. Образ Стефана Лієвича в повісті епізодичний, але за своїм ідейним значенням він, мабуть, дорівнює образу Олени. Розвиток її думок, поглядів великою мірою зумовлений розмовами з ним, його «школою». Саме тому так ненавидить юнака-студента пані радникова, так прагне врятувати від його впливу дочку. Для неї він із його сміливою мовою, вольнолюбивими думками – «небезпечний демон», здатний зруйнувати їхнє усталене, затишне життя. Погляди «мамці» поділяють й інші з її оточення. Син Герман злісно називає його «жіночим апостолом» (проповідує жіночу рівноправність), який «вештається» біля Олени. Інші члени родини, щоб підкреслити своє презирство до несимпатичної, неприємної людини, називають його просто «той».

Зацікавилася, а потім глибоко захопилася думками Лієвича лише Олена. За її характеристикою він був справді цільною людиною, не дробився на кусники для всіх і нікого, не гнувся, а прямував безоглядно до праведного, не задивлявся на жінок із позицій брудного егоїзму, а з позицій людяності...

Відвідуючи дім радника, де збирається на вечірки молодь, Лієвич веде дискусії, зокрема відстоює ідею жіночої емансипації, спираючись на досвід Швейцарії, де він живе і навчається, та інших західних країн. Йому боляче через відсталість буковинських жінок, «аж розпука бере», коли подумає, в яким глибокій сні перебувають жінки його краю нині, як мало дбають вони про свою будучину. Проте письменниця не робить Лієвича радикалом чи революціонером, за що не раз дорікала Кобилянській радянська критика, вказуючи на «слабкість героя», його наївну проповідь просвітництва, за те, що «не піднявся до пропаганди радикальних методів боротьби за прискорення кінця капіталістичного ладу».

Дійсно, герой, висловлюючи думки про принизливе за сучасного (буржуазного) ладу становище жінок, які до старості, не маючи ані самостійності, ані знань, ані професії, залишаються малолітніми дітьми, він заспокоюється твердженням про суспільний прогрес. Він твердо вірить як науковець-еволюціоніст, що лад, який існує, не вічний, а, можливо, доживає свого кінця. І для жінки шлях вивільнення від домашнього рабства він бачить (знову ж таки як еволюціоніст) в одному – знаннях, освіті, яку вони мусять здобути, думаючи про себе і своє майбутнє. Він накреслює перед Оленою шлях: «Нехай озброюється кожна по можності..., а зброя їх... яка чиста, яка сильна, як варто по ню сягнути!! Се – знання, Олено!»

Та навіть ці помірковані і практичні ідеї, що їх підносить герой твору, видавалися міщанським колам надто сміливими, дратували. Прислухається, вдумується у слова Лієвича лише одна Олена; саме вона прагне зробити їх своїм життєвим дороговказом. Прекрасна і розумна, начитана, із твердим характером і сильними почуттями, Олена єдина має відвагу відстоювати свою незалежність, своє право на щастя. Покохавши Стефана Лієвича, вона таємно заручилася з ним. Молоді люди хотіли побратися по завершенню ним навчання – але не так склалося, як бажалося.

Кульмінаційною сценою повісті є розмова Олени з її старенькою вчителькою музики Маргаретою. Дошового осіннього вечора (пейзаж підкреслює тут розпачливий настрій героїні, її важкий психологічний стан) Олена вирушає до близької їй духовно людини, від неї чекає підтримки і розради. Адже Маргарета утримує себе в житті сама, без чоловіка – і живе! Після скандальної розмови з батьками, які змушують її вийти заміж за багатого нелюба, їй так хочеться побачитися з жінкою, яка зуміла залишитися вільною, жити своєю працею... Але зустріч ця – сумна й трагічна...

Однією з перших в українській літературі О. Кобилянська звернулася до відображення образів жінок-інтелігенток, які шукають своєї дороги в житті, прагнуть вирватись із застійного міщанського середовища, мають високі громадянські ідеали, що пов'язані не лише з роздумами про долю народу, а й з практичною діяльністю на його користь. Саме з цього погляду значним кроком вперед як щодо розширення ідейних горизонтів творчості О. Кобилянської, так і щодо зростання художньої майстерності молодій письменниці й став її перший великий прозовий твір «Царівна».

Тут глибше і серйозніше ставляться проблеми самоутвердження людини, зокрема жінки, боротьби її за свою гідність, своє щастя.

Багато сторінок повісті присвячено історії кохання Наталки і Василя Орядина, який імponує дівчині і гарною зовнішністю, і прогресивними поглядами, через які навіть здобуває в міських обивателів прізвисько «соціаліста».

«Наталка – жінка з розумом, що думає з самого початку і справді бажає чогось більше, як самого принца; се жінка в нашій житті і в літературі нова, нова не тим, що читає Ніцше або що говорить часом патріотичні фрази, тільки тим, що думає над своїм положенням і жінок..., що шукає виходу з неволі, що має вищі ідеали, задля котрих і терпить». Поступово виявляється у героїні ще одна, сказати б, рідкісна риса: письменницький талант, що дає їй впевненість у собі, ґрунт під ногами.

Обидва твори, «Людина» і «Царівна», були новим явищем в українській прозі – як у проблематиці, так і поетиці. Такого глибокого психологічного аналізу людської душі в її розвитку і формуванні, становленні майже не знаходимо і в світовій літературі.

На початку ХХ століття О. Кобилянська створює ряд нових психологічних повістей, в яких піднімає проблеми інтелігенції, стосунків між поколіннями – здебільшого дисгармонічних, а то й трагічних, що свідчили «про руйнування структури патріархальної родини» (В. Агеєва). Це були повісті «Німба» (1904), «Через кладку» (1909 – 1911), «За ситуаціями» (1913), роман «Апостол черні», завершений у 1928 р. Як і в ранніх повістях «Людина» і «Царівна», тут глибоко досліджується стан душі, чистота й безкомпромісність морального почуття молодого людини. У творах О. Кобилянської принципове значення має неослабний інтерес до душевного життя персонажів. Тільки досліджуючи його, письменниця могла простежити у своїх молодих героях можливості змін, розвитку, внутрішнього оновлення, протистояння оточенню. Тож психологічний аналіз «подробниць почуттів», духовне життя в його внутрішній течії виходять на перший план, відсуваючи і звужуючи «інтерес подій». Особливо це стосується повісті «Через кладку».

Написана у формі мемуарів, повість давала авторці можливість до роздумів, до висловлювання думок про роль і місце інтелігенції в суспільному житті, про культурне, ширше – духовне життя.

Довгий і складний шлях пройшла О. Кобилянська. Протягом півстоліття виступала вона в літературі, відображаючи життя народу в його різноманітних виявах, духовні прагнення інтелігенції, малюючи природу рідного краю. Письменниця утверджувалася в українській літературі поступово, в процесі переходу з німецької на українську мову, опанування культурних надбань рідного народу, реалістичного методу. Художньо осмислюючи той життєвий матеріал, що був їй найбільше відомий, О. Кобилянська створила цілу галерею образів із середовища демократичної інтелігенції, втілюючи в них свої погляди на соціальні й морально-етичні проблеми часу.

Безперечною заслугою письменниці є те, що вона однією з перших в українській літературі змалювала образи жінок-інтелігенток, яким притаманні вищі духовні інтереси, прагнення вирватись із тенет буденщини, духовного рабства. Звеличуючи людину, зокрема жінку, показуючи її високі духовні пориви, О. Кобилянська утверджувала передові погляди на життя. Сьогодні інтерес до творчості О. Кобилянської – і читацький, і науковий – не тільки не згасає, але й набуває нової сили, поглиблюється. Пишуться наукові праці – дисертації, монографії, статті. Перевидаються давно не публіковані твори. А зустріч із великим майстром завжди радісна і повчальна.

Література

1. Історія української літератури ХХ ст. Кн. Перша. – 1998. – С.224
2. Зворушене серце: Твори Ольги Кобилянської: Навч. посіб.: У 2 кн/ Упоряд. Чічановського А.А; Передм. Дем'янівської Л.С. – К.: Грамота, 2003. -384 с
3. Кобилянська О.Ю. Вибрані твори: Повість, оповідання (Класики української

літератури) / Упоряд., вступна стаття Ю.Б. Кузнецова. – К.: Інтелект/Арт, 2008./432 с

4. Ольга Кобилянська. Повісті. Оповідання. Новели. - Київ: Наукова думка, 1988

5. Українська жіноча проза. Марко Вовчок, Н. Кобринська, О.Кобилянська. – Х.: Прапор, 2007. – 640 с

**Скоробагатько О.Т.,
м. Чугуїв**

ПОЄДНАННЯ ГЛИБОКОГО ЛІРИЗМУ В ОПИСІ ПРИРОДИ З ПСИХОЛОГІЧНИМ ПІДТЕКСТОМ У ТВОРАХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: У статті автор розкриває ідейно-художню функцію пейзажів у творчості О.Кобилянської, де природа виступає як одухотворена частка людського буття. Пейзажі то імпонують настроям героїв, то контрастують своєю величчю, вони психологічно забарвлені.

Дитинство і юнацькі роки Ольги Кобилянської пройшли серед розкішної природи Карпат. Могутня гірська природа справляла дуже сильні враження на дівчину, і це відбилося на її творчості.

Оповідання «Некультурна» відзначається незвичайним багатством опису природи. Перша й остання пейзажні картини, що служать своєрідним обрамленням сюжету, є чудовим супроводом до життя Параски, у якої багата гірська «зелень» випиває «почуття самоти», додає сил. Тут письменницю вабить ясний безвітряний день, сповнений лагідної тиші, радості й сонця, що дає можливість читачеві побачити й поетично відчутти неповторний колорит зображеної природи величних Карпат.

У «Некультурній» пейзажі змальовані в русі, мінливості барв і звуків, у переливах золотого сонця, яке своїм промінням знищує понурість і мряки. У цьому оповіданні Ольга Кобилянська ще раз засвідчує неабияку майстерність пейзажиста: зелені гори поділяють радощі і горе героїні, вони то становлять радісний фон, то сумний, лиховісний у важкі хвилини. Описи природи стають органічним компонентом оповідання – вони то імпонують, то контрастують настрою героїні, подіям у її житті. Високо оцінила цю майстерність пейзажу Леся Українка в листі до О.Кобилянської в 1900р.: Віриш чи ні, а ми зеленої Буковини більше прагнемо, ніж Паризької вистави, надто як начиталася Вашої «Некультурної»...Що то за пишне оповідання, ота «Некультурна!»... Які типи, які пейзажі! В нашій літературі нема пейзажиста над Вас...»[6].

Новела «Мати божа» починається лаконічною пейзажною картиною, яка міцно зв'язана з далшим розвитком. Надворі осінь, присмерк, тиша. По шибках вікна спливають чисті, немов людські сльози, дощові краплі. Вони викликають несподівані, але психологічно глибоко вмотивовані реалістичні асоціації про людські відносини у світі, де одні панують, бо мають стільки «тисяч», скільки котиться по вікні дощових крапель, а інші з горя виплакують стільки ж сліз.

У повісті «Гортенза» пейзажі є тлом, де відбуваються події. Значний зріст Кобилянської – пейзажиста помічається в повісті «Доля чи воля». Пейзажі змальовані реалістично, підпорядковуються тим подіям, що розгортаються в тій чи іншій сцені, викликають певну настроєність. Явища природи змальовуються персоніфіковано, за допомогою метафоризації, що будується на поверхових асоціаціях.

Новели «Природа», «Час» і «Некультурна» багаті пейзажами, що відзначаються вірністю класичного зображення, тонкою поетичною настроєністю і художньою проникливістю. «Банк рустикальний» - глибоко реалістична новела. Зосереджуючи свої зусилля на передачі внутрішнього світу героя, О.Кобилянська лаконічно подає пейзаж: «Надворі стояв пізній осінній вечір, і зимовий гострий вітер вив і гнав полями. Далеко й широко виднілася лише свіжозорана земля, і десь-не-десь мала сільська хатина». Цей пейзаж має до деякої міри символічне звучання. Віднині нещасливе життя Петра гнатиме його в світі шукати притулку.

Не вигадливо підкреслено й те, що Петро, йдучи додому з крамниці, бачив (швидше уявляв) лише свіжозорану землю, цю свіжу рану у своїх грудях. При змалюванні пейзажів у повісті «Людина» письменниця звільняється від романтичної літературності, виявляє нахил до конкретності й локалізації і в більшості випадків дотримується традиційного об'єктивного опису. Проте й тут знаходимо спробу подати пейзаж по-новому – через ліричне сприйняття персонажами, зокрема Оленою. Іноді він міцно вплітається в сюжетну тканину твору й психологічно настільки вагомий, що набирає символічного звучання (наприклад, опис грози, коли Олена відвідує Маргариту). У цій повісті зустрічаються також «настроеві» пейзажі, що потім стануть характерними для стилю О.Кобилянської. Ось картина безлюдного осіннього поля, така відповідна до стану самотньої Олени в селі: «Була осіння сонячна днина... Пізно по обіді. В селі панувала тишина. Велика часть мешканців забралась на ярмарок, а й на полях не видно було нікого. Давно дозвожено все додому, і далеко та широко видно було голий простір, - далеко, доки око сягне! Сумний, тужливий був се вид. Мимовільно зверталось око до темного дубового лісу, котрий, припираючи до західної сторони села, становив для себе якийсь окремих світ»[I, 82].

У 1895р. Ольга Кобилянська написала новелу «Битва», яка своєю художньою оригінальністю вирізняється з-поміж решти новел цих років. Вражає новела глибоким ліризмом в описі природи, поєднанням з психологічним підтекстом роздумів письменниці, її вболіванням за нищену підприємцями рідну природу. В основу новели покладено реальні події, що мали місце в Карпатах. Письменниця писала: «...З таких дальніх прогулок привезла з собою з великого лісу здобуток, а це - «Битву», котру бачила я власними очима, перебувши більше як день у лісах, де зрубували ліс і де мала нагоду бачити боротьбу робітників з столітніми великанами, соснами та смереками й подивляла фізичну силу і сприт одних та опір та маєстат природи з другої сторони, між тим як від поодиноких, що залишилися тут і там, нетиканих, тонко гнучих ялин ішло несене вітром жалісне скрипіння й уявлялося моїй тоді молодій душі, мов плач полишених вдовиць. Довгий час носила я ту картину живої природи в душі, доки не настала хвиля, де я кинула її на папір, жаліючи, як фанатична поклонниця природи, за пишним лісом...»[II, 222]. Нищення природи Карпат Кобилянська розглядає як лихо народне, соціальне. Воно прийшло на рідну землю разом з капіталістами. Майстерно персоніфікуючи природу, письменниця з боєм у серці змальовує її бездушне нищення. «... Тепер мається сей прекрасний матеріал вивозити, мабуть, аж за море! І що має наш край з того? Спитайте тих, що правлять такими маєтками, що живуть у розкоші...». Робітник Клевета розуміє нестримно-нищівний наступ капіталу, і зриваються в нього слова погрози: «ще лиш десять років, а відтак – знов десять років, і пропав маєток нашого краю!.. Проклята правда!..

З особливою силою виявилось художнє новаторство Ольги Кобилянської у «Битві». Сторінки новели сповнені своєрідної симфонії. Майстерність втілення важливих роздумів, музичність слова, тривог і складних емоцій через поетичні образи природи, персоніфікованої й «оживленої» у творі, виявилось тут особливо яскраво.

Перед нами картина величного спокою карпатських пралісів: «зелено-брунатний, високий по коліна мох буяв», крони столітніх сосон «пестилися з облаками й зносили над собою лиш саяво сонця», «рідко коли вітер підіймав галуззя»[II, 302].

І тут вривається страшне лихо: «коли свист локомотива розтяв по раз перший воздух схованої між гірськими стінами долини, прошибло щось столітні дерева на горах, мов блискавиця», «небо затьмилось грізно-чорною барвою», «здавалось, що горами котились великанські кулі, викликувані від часу до часу золотисто миготячими блискавицями...» [II, 303]. Картина бурі підсилює почуття тривоги за долю рідного краю, над яким нависла смертельна небезпека. Мов живі, відчують її дерева: «Нерухомо, зі здержаним віддихом стояли старі дерева, прислухаючись сій появі, а тим часом молоді похитувалися злегка, неустанно» [II, 303], від удару сокири сосна «здригнулася. Відколи жила, не чула ще на собі топора» [II, 302].

Ліс чинить опір лісорубам, мов жива істота: «Високий мох не давав легко ходити. Коріння дерев, грубе, немов рамена, виринало гадюкою з моху, тверде й упряме, сплетене одне в друге, тянулося дивоглядними перснями в глибіню лісу, котра, сповита в зелену теміню, дишала

неприязністю» [II, 302].

Настала битва між величезними Карпатами і наємниками. В яскравому контрасті подано ліс до битви й після неї. Ось опис незайманих Карпат: гори, «одягнені в смерекові ліси», «розкошують у власній красі, свідомі довічної тривкості», «багатство зелені», «дерева-великани», «буяла молода деревина». А після битви: пеньки стирчали «неначе кістяки з пожовклої трави», «випалені місця на землі нагадували рани пожежі», молоді деревця «поламані й навіки ушкоджені», папороть «конала звільна на сонячнім жарі», «високий мох вирваний і пошматований», кущі «майже з корінням повитягані...».

Персоніфікуючи природу, Ольга Кобилянська надає їй людських рис: дерева «попростягали свої стрийні рамена широко до небес, ніби о що благали», «папороть заговорила пророчим шелестом», «земля оживилася світлячками», «зраджені орли», «осиротілі яструби», «пні заголомшено, заким їх убито», «гаки забивались їм (деревам) у голову».

У повісті «Царівна» картини природи передано через сприймання й настрої героїв. Так, Наталка милується величчю гір: «Зубчаста скала, що різко від червоно-золотистого неба підрисовувалася, прикувала мій зір. Там царював дуб-великан... Ні вихор, ні блискавиці не зламали його. Навіть не зігнули. Сильний, та й годі!» [I, 175] Ліричний опис гірської краси супроводить роздуми дівчини, змушеної шукати собі притулку після конфлікту з родичами, чи становить гармонійне тло до почуттів її під час зустрічей з Орядином, Іваном Марком. Природа є органічним компонентом у життєвому фоні подій, стає психологічним рушієм сюжетної колізії.

У повісті «Земля» пейзажі відіграють дуже важливу психологічну роль. В одних випадках вони змальовані багатобарвно й колоритно, в інших – однотонно, в залежності від того, яку функцію виконують. Їх зв'язок із загальною тональністю зображуваних подій, з розвитком почуттів персонажів відчувається дуже добре, починаючи з першої картини, якою відкривається повість. У першій частині цієї пейзажної картини, де описується місцевість і загальний вигляд села, що розкинулося поміж розлогими полями, письменниця виявляє тягіння до яскравих барв, живописних контрастів світла й тіні. «Ліс творить зелений мур»; «тонкі ніжні берези... блистять, мов у срібло одягнені»; «стежки в'ються між золотистою пшеницею»; «проміння сонця золотисто-червоне» тощо. Яскравим барвам літньої природи протиставляються безбарвні хати постійних заробітчан, що мали «однотайний блідий вид річечно». Лише панський двір «зі штивним чорно-білим «треном» виділяється в селі.

Подана ця пейзажна картина не тільки для ознайомлення з місцевістю, де відбуватиметься дія, вона розкриває й соціальну основу відносин тогочасного села: «Ліс панський. Власність приватна», – зразу ж каже письменниця.

Далі О.Кобилянська, часто вдаючись до змалювання природи, показує її в різні пори року в зв'язках з людиною, її настроями. Ось зимовий пейзаж: «Біло зимою і саме в м'ясниці. Поля й толока лежали покриті грубою верствою снігу, і день у день обсіювало сонце своїм золотисто-червоним світлом поверхню, викликувало луду, кришталеве мерехтіння на ній і змушувало око шукати за темною точкою, на якій воно спочило би...»

По-справжньому оживають барви природи, коли серед неї появляється людина праці в літній сонячний день: «Довкола бурдея пишалася вліті на широких отих просторах, що десь аж ген на краю злучалися з голубим небом, найкраща пшениця, колосилася в ритмічних, лагідних руках високе золоте жито, а тут і там бігли зелені пасма конюшини, обсіпані рожевим пахучим цвітом, та білили ниви дрібної гречки. Півмілі заносило від них медовим запахом і притягало насилу комашку до себе...» [II, 28]. Ця картина відбиває не просто зорове враження, а швидше настрої Івонічиної душі, що радіє щедротами своїх ланів. Палітра живописних барв тут особливо багата.

На природу письменниця дивиться не тільки очима художника-живописця, але й музики. Тому в «Землі», як і в багатьох попередніх творах, при зображенні природи часто знаходимо звукові асоціації, музикальне сприймання навколишнього світу, яке переплітається із живописним. Так, зокрема, письменниця малює пишну картину весни, де живописні і музичні асоціації виступають у повній гармонії з художнім задумом, з настроєм ліричної душі Михайла, що

перебуває серед природи, своїх нив. «Бренькіт бджіл творив тут, у тишині, своєрідну преніжну музику, що переводилася воздухом пильно-рійними хвилями з місця на місце, оминаючи хіба безцвітні пасма землі... Ніжна, ледве помітна музика мала в собі щось сонливого...»[II, 52].

Картини природи гармоніюють з настроями персонажів. У прекрасний вечір, коли Михайло признався Анні, що кохає її, дівчині, здалося, сама природа, весь світ забриніли ніжною симфонією, чудесною музикою почуттів: «Малий лісок, там ген за ланом... лежав закутаний у теміні, а над усім здіймалося ясне, величаво-високе небо з своїм блиском зірок і м'яким срібним світлом місяця, що безгомінно пронизало темінь літньої ночі і творило з неї пречудовий, тихий, своєрідний світ»[II, 75].

Та в душу Анни закрадається зловісне передчуття. Її лякає «сусідній» ліс, він здається їй «таємним і страшним». У місячну ніч дівчині ввижаються «закривавлені, вогняні шмати з двома розжареними, несамовитими очима...»

За допомогою лісового пейзажу глибше характеризуються персонажі повісті. Ось як, наприклад, читач знайомиться з Рахірою. Вона вночі чекає на Саву, самотньо сидячи на призьбі своєї хати. А «недалеко від хати тягнувся великий чорний ліс...». Образ на перший погляд нейтральний. Та яким контрастом звучить ця лаконічна фраза до попереднього ліричного опису, пов'язаного з розкриттям інтимного настрою Анни.

«Великий чорний ліс» наче розкриває перед нами чорну душу Рахіри.

«В деяких днях, коли небо прибиралося у синявий шовк, а сонце розходилося самим блискучим золотом, коли тепло все переймало й розпирало, добувалося ненаць силоміць для Івоніки. Тоді він сам до себе усміхався та приязно розглядався. Переживав сам стан землі й був з нею одним... Ненаць чув і бачив, як земля з задоволенням розходилаь, розкошувала... і як вона, насичена, віддыхала важкими пахощами. В тім її віддыху так і купалося все над нею!..

Гарна була земля!

У своїх барвах жива й свіжа, шкода лиш, що не говорила»[II, 31].

У цьому уривку – весь світ старого Івоніки. Земля для нього - джерело краси, яку він так тонко, хоча й інтуїтивно, відчуває: «Івоніка любив її. Він знав її в кожній порі року і в різних її настроях, мов себе самого. Вона пригадувала чоловіка і ждала жертви.

Як була люта, боявся її більше, як почорнілого неба, що віщує тучу. А була люта...» [II, 32].

Ці слова, з одного боку, дуже важливі для психологічної характеристики селянина, який зрісся з землею, а з другого боку, вони свідчать про диференційований погляд письменниці на землю, що поглиблює реалізм повісті. Земля не лише радує Івоніку, а й тривожить його. Земля чекає жертви.

Образ землі в повісті часто матиме своєрідне забарвлення. Пейзажні малюнки нерідко набирають похмурого колориту. Ось Івоніка з Михайлом вирушають у поле орати: «Земля розтягнулася, немов ожидала кого й віддыхала землисто-вогким віддыхом. Легка, сіра мряка здіймалася то сям, то там по її багнистих місцях, і вона лиш темно визирала з сивавого серпанку...» [II, 46].

Коли Михайло покидав своїх батьків і йшов до війська, була похмура осінь. Звисало небо сірою масою над землею, і земля здавалася все чорнішою, все вповилося в тяжку гнітючу тугу. Тоді покинув Михайло своїх батьків і свою землю. «Надворі зверталася до нього рівна, чорна, землиста просторінь і говорила тисячними очима і устами: «Михайло йде!» [II, 96].

Як уже було сказано, пейзажі часто підкреслюють психологічний стан персонажа.

Ми знаємо, що Михайла застрілено ввечері, а потім настала ясна, місячна ніч. Коли біля мертвого тіла Михайла (другої ночі) залишилася Марія, Сава і сусіди, Івоніка, вийшовши надвір, побачив, що «місяць зійшов велично й спокійно і освічував далекі пусті поля...»[II, 230]. Образ місяця – наскрізна деталь у майже всіх нічних пейзажах.

Коли настав час похорону, ніч розцвіла усією небесною глибиною, місяць залив усе срібним, скупаним у золоті світлом, на небо виступили зорі, увібравши в себе немовби «весь блиск срібла». Тремтіли зорі ненастанно з якогось зворушення і мерехтіли до землі всім багатством своєї пишноти.

У чарівну ніч поховали Михайла. День, дійсність немовби відкинули його, принесли йому

смерть. Молода сила зламалася, і її прийняла в свої обійми краса ночі: «Чорно й неприязно дишів гріб, коли приступили до нього. Се ж була страшна хвилина. Святі на хоругвах, осяяні місячним світлом, мов і собі поблідши, гляділи задеревілим поглядом у розриту землю...» [II, 256].

Пейзажі в повісті (переважно нічні і лісові) мають романтичну структуру.

Усім комплексом художніх засобів досягає письменниця високого поетичного звучання повісті і краси героїв. Вони у пристрасній жазі живуть, зростають і вмирають серед розкішної карпатської природи. У її змалюванні Ольга Кобилянська неперевершена – природа виступає в повісті «В неділю рано зілля копала» як одухотворена частка людського буття, людських радощів і трагедій. Характерним для письменниці є динамізм пейзажів, яскравість впереміж із тонкими пастельними тонами, романтизація природи, що місцями переплітається із народними повір'ями та легендами. Пейзажі то імпонують настроям героїв, то контрастують своєю величчю і вічністю до швидкоплинності і несталості людських радощів і почуттів.

Зимовий пейзаж створює настрій тривоги й неминучості бур у людських долях в розділі, де Мавра ворожить на карти: «Лісом неспокійно. Зелені віти, обтяжені снігом, повгиналися нижче до землі, як і з трудностю між них тиснеться, доводить їх до живішого руху. Вони опираються йому, та годі йому цілком опиратися. Він садить між них з чимраз більшою силою...» [III, 183].

У контрастних барвах змальована картина першої зустрічі Гриця з Тетяною: «Проти неї їхав білою стежкою, кроком, на чорнім як вугіль, густогривім коні Гриць із села Третівки. Побачивши дівчину, завітчану в великі червоні квіти... він станув» [III, 193].

Загадковістю віє від опису річки, де згодом трагічно загине Тетяна, а поки що дівчата ладнаються пускати купальські віночки: «Он там, де її ножисько на часок звужується, де з її дна висадилося каміння-велетен неповоротною формою, вона поважніє. Там, над тим камінням, що пригадує невеличку скалу, береже вона кілька місць, мов тайн своїх... Ніхто не переходить тих глибіней, таких супокійних на вид, а таких зрадливих своїм супокоем, ніхто не пробував перепливати їх» [III, 251].

Тривожний, лиховісний пейзаж супроводить в дорозі Гриця, коли він на коні під'їздить до Мавриної хатини: «В пропасті-ярі шумить і кипить вдвоє побільшений зливою розбішений потік, пориває з собою все, на що наткнеться, і гонить» [III, 27]. Така тривога природи не марна: втрапивши до Маври, Гриць довідується від неї про своє неспокійне майбуття, що немов понад безоднею йтиме. Неспокійні картини буковинської природи імпонують психологічній напруженості сюжету, драматичним колізіям. Бо зрештою кожна з доль героїв наскрізь трагічна, хоч і складається по-різному.

Та не всі пейзажі повісті психологічно забарвлені, багато з них створюють лише фон, на якому розгортаються події. Але всюди – незалежно від їх функції у творі – пейзажі соковиті й барвисті, динамічні і реальні. В кожному з них – тонка, вправна рука художника, чи то опис величних гір, чи правічних лісів, чи гірського потоку.

Новела «Зійшов з розуму» (1923), в основі якої лежить справжній факт – бій за місто Чернівці в 1915 році, витримана в реалістичному ключі, написана з великою емоційною силою. Вся система художньо-зображувальних засобів тут підкорена викриттю кривавої братовбивчої війни, показу прозрівання тих жовнірів-українців, що воювали в складі австрійського війська, уявляючи, ніби вони тим самим здобувають «волю України».

А на полі бою «увихалася смерть і колотила життя з довічним каліцтвом і мерцями. Молоді сили валилися снопами, а кров заливала скроні» [III, 461].

Тільки природа у своїй вічній гармонійній красі і величі була до часу спокійна і мирна. Місяць стояв срібним точилом на зоряному небі і сипав разом із зірками своє магічне світло, дивуючись тій безглуздій бойні, що відбувалася на землі. Але й природа не може бути байдужою до людського зойку, до того кривавого торгу, що приходив під «широкою і глибокою небесною куполою».

Таке протиставлення ворогуючим між собою людям вічно гармонійної і прекрасної природи сприяє розбудженню в читача філософських роздумів про смисл війни і людського життя.

О.Кобилянська в другій частині новели людські страждання розкриває знову на тлі прекрасного пейзажу. Сонячний червневий ранок, що наступив після трагічної ночі, розквітнув усіма своїми барвами. «Небо погідне, срібно-блакитне... сите сонцем, а навкруги тишина. Деревя при дорозі, убрані зеленню, ніби стерегли супокій» [III, 461]. Образ звивистої дороги набуває тут символічного змісту – вона ніби говорить про невпинне прямування людства до прогресу, до щастя. Пейзажну картину, подану за принципом контрасту до картин війни, письменниця асоціативно зв'язує з тими тисячами будівників, які марно гинули тепер у кривавій бойні.

«Ліс і гори – це рідна стихія д.Кобилянської, там вона дає вільний розмах крилам своєї фантазії і пориває за собою читача» [6], - так писала Леся Українка про Ольгу Кобилянську.

Література

1. Ольга Кобилянська. Твори в 3-х томах, т. I-III. – К., 1956р.
2. Ольга Кобилянська /М.П.Лещенко. – К.: «Дніпро», 1973. – 169с.
3. .Ольга Кобилянська. Літературно-критичний нарис. /О.Бабишкін. – К., 1952.
4. Ольга Кобилянська в критиці і спогадах. – К.: «Дніпро», 1963.
5. Ольга Кобилянська. Життя і творчість. /Н.О. Томашук. – К.: «Дніпро», -1969 – 236с.
6. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. – К.: Держлітвидав України, 1963, - 52с.

**Хавіна С.Я.,
м. Харків**

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА І ХРИСТЯ АЛЧЕВСЬКА: «ПІСНЯ ЖИТТЯ»

*В душевному життї кожної
окремої людини є поезія
Х. Алчевська*

Анотація. У статті на матеріалах епістолярної спадщини йдеться про дружбу між Христіною Олексіївною Алчевською і Ольгою Юліанівною Кобилянською, розглядається творчий взаємовплив видатних жінок.

На формування світогляду Христини Олексіївни Алчевської мали великий вплив зустрічі й бесіди з відомими українськими письменниками. У цьому переконуємося, коли знайомимося з епістолярною спадщиною видатної української поетеси, прозаїка, драматурга, літературного критика і публіциста. Найбільше вразила й глибоко схвилювала митця творчість Ольги Кобилянської, що стало однією з причин її «зукраїнізування» і щирої, теплої, сердечної та багаторічної дружби, листування. Ось як пише про це в автобіографії «Спомини і зустрічі» Христя Алчевська: «Коли я вперше прочитала її (О. Кобилянської) «Царівну», принесену мені вкраїнським адвокатом Міхновським, я вперше сформулювала собі (збагнула добре), що то є – самотність... Доля «Царівни» так зацікавила мене на протязі всього роману, що я, винародовлена роками вчення в російській гімназії, захопилася вкраїнською мовою до крайності й читала всі твори Кобилянської...», глибинно і психологічно зживаючись із душами її героїнь, які нагадували далеке дитинство.

Остаточно покорила Алчевську «Битва» з напрочуд гарними описами лісу в Карпатських горах. «Тут я вже зі своєю любов'ю до природи не витримала й розпочала... своє листування з авторкою...», – зазначає письменниця. 1904 року при зустрічі Ольга Кобилянська побачила в Христині «незвичайно милу, гарну й граціозну істоту з поетичною душею».

Для талановитого прозаїка з Буковини Ольги Кобилянської творчість її молодшої посестри асоціювалася насамперед із безмежним морським простором, якого їй так і не довелося побачити. Алчевська, за визначенням Ольги Кобилянської, «людина з сонцем на

устах», – щедро наповнювала сонячним промінням літературний пейзаж. І ми можемо стверджувати, що їй вдалося поповнити скарбницю кримських пейзажів української літератури.

Чільне місце у мотивах її по-жіночому ніжних віршів-акварелів належить Південному берегу Криму, який вона часто подає немов з висоти польоту мери. Перший лист від Христі Алчевської разом із її світлиною Ольга Кобилянська отримала із загадкової Ялти, яку уявляла з творів та листів своєї подруги Лесі Українки.

У поезії «До Кобилянської» Христя Алчевська писала:

*Лебеді білі над морем летіли,
Над морем безкраїм до теплих країв;
Лебеді з сонцем єднатись хотіли,
Кричати про волю, про любих братів;
Срібнії хвилі на морі здіймались,
Бажали підняти у ясну блакить,
З променем сонця палким обіймались,
Світилися радістю, щастям в ту мить...
Люди тих лебедів всіх постріляли,
Надії закинули в хвилі життя,
Мрії і думи мої осміяли,
До сонця спинили нове вороття...
Ти ж привітала ті мрії забуті,
Душею тужливою їх обняла,
Серцем зогріла і смутком окуті
Ті думи нещасні до світла взяла.
Знов за тобою вони полетіли
До ясних надій, і краси, і пісень,
Струни нового життя забриніли,
Рожевий зайнявся на обрії день...*

З великої любові до людей, а ще перейнята симпатією до юної авторки, Ольга Кобилянська тепло й зворушливо відповіла Христі. Між ними зав'язалося заочне приятелювання. Листування було значущим для обох. По-перше, Алчевська вчилася мови як за творами Кобилянської, так і за її листами; по-друге (і це чи не найголовніше), їхні душі виявилися спорідненими... А це давало духовне живлення обом. «Мені здавна хотілося битися крильцем у Ваше вікно й щоб мене почуто. Ви – чула людина, що може пильно вдивитися й відгадати психологію всякого, а тож зрозуміти її, й не лише психологію людини, але ж і психологію природи... Адже ж у мене перед очима стоять в уяві поетичні малюнки й образи з Ваших творів», – відверто любляче писала 21-річна Христя 40-річній відомій Ользі Кобилянській. Вони почули і знайшли одна одну. Як це багато значить у шаленому світі, де так часто байдужість і жорстокість розбивають людські душі, а з ними ж так обережно треба обходитися і плекати, як ніжні пелюстки квітів... І Христя, і Ольга почували і мислили однаково, бо обидві мали Сонце в душі!..

Особисто познайомилася Алчевська з панною Ольгою в серпні 1906 року, коли з мамою спеціально приїхала в Чернівці, і вони затримались тут на кілька годин в готелі «Під чорним орлом». Та зустріч дуже зблизила двох письменниць і відтоді вони листувалися майже 25 років.

Х. Алчевська вирізнялася з-поміж інших такою ніжною душею, як квітка, що сприймала життя навколишнє «рожевими» очима. Доречно тут згадати слова, що записала їй у пам'ятному альбомі О. Кобилянська в Чернівцях 2 серпня 1906 року: «Смуток молоді душі – се мов той цвіт лілії... котру всі люблять, а ніхто в дійсності до грудей не припне. Ти – одна з тих, що розуміються на чуді того цвіту».

1907 року побачила світ перша поетична збірка Алчевської «Туга за сонцем». Сама молодість

керувала почуттями Христі, і тому рання поезія вражає і зворушує відверто наївним зачудуванням світом, красою природи, бо писала її авторка тоді, «коли співала душа». До збірки увійшли і улюблені вірші Алчевської («Візьми мене за море хмар», «Хризантеми схилялись над нею», «Мімоза», «Душа – се конвалія ніжна», «Лілеї білої моєї»), присвячені буковинській подрузі О. Кобилянській. Смутно-ліричні настрої, що дихають образами «білої і чистої лілеї», «мовчазної мімози», гордовитої хризантеми, певна річ, викликані почуттями і меланхолійними настроями, що йшли від

О. Кобилянської. Христя Алчевська була переконана: кожна квітка в природі, як і кожна хвиля в морі, містить у собі щось значуще. І ось ця туга за красою, що була властива і Кобилянській, полонила серце Алчевської. В усякому разі поетеса писала так, як почувала її душа, а точніше співала пісню душі... Бо поезія — то і є людська душа! «Тож тота туга за сонцем» і є, лише ще ніхто не зміг її доста висловити, а скрикнути на цілий світ, що то є туга?... що за почуття?..»

Іван Якович Франко схвально відгукнувся рецензією на першу поетичну книжку Христини Алчевської. Вона була видрукувана у «Літературно-науковому віснику» 1907 року. Рецензія відзначалася глибиною аналізу почуттів поетеси. Він інтуїтивно відчув її душу, молодість, якою «пахне» збірка, дівочу грацію, щирість. Відзначивши природну, «трохи тужливу», трохи меланхолійну вдачу дівчини, Франко писав: «Її тягне до себе всяка краса й усе поетичне: кольористі крайобрази, кольористі ефекти різних пір року, колоритні люди...». Під впливом І. Франка Алчевська переробляє деякі твори. У першій книжці критик відмітив талант і розмах фантазії.

Про вплив листів Ольги Кобилянської Христя Алчевська писала, що це «той вплив, який робить тиха природнича краса... Голос, що потроху зливає свій спокійний зцілющий бальзам у таємні кутки серця й світить на нас, і дивиться з неба зорями».

Ще одну зустріч вони мали в червні 1908 року, коли обидві були на німецькому курорті Наугейм. Як писала Ольга Кобилянська, «ми не бачилися більше, хоча часто, дуже часто вона навідувалась листовно до мене і від часу до часу висилала мені, своїй «Ольгуні», як називала мене пестливо в своїх листах, світлини, а я відписувала їй, своїй Меві, не менше тепло». Мевою, тобто чайкою, називала вона Алчевську, яка шукала гармонії в житті, як чайка здіймалася над бурхливим морем: «Літаєш, бо сильна. Літаєш, бо самотня, бо твою самоту собою заповняєш».

На сьогодні відомо 67 листів Ольги Кобилянської до Христі Алчевської, які зберігаються у фонді В. Чередниченко й Інституті літератури Академії наук України. Христина Алчевська присвятила письменниці також і нарис «Де мріє далеч». Він був написаний в 1909 році, коли в Ольги Кобилянської помер її наймолодший брат і їй було дуже важко, бо він «забрав багато сонця з мого життя». Зі свого боку Кобилянська відгукнулася на смерть Христі Алчевської спогадом «Моїй Меві».

Вони достойно і славетно проспівали пісню свого життя, залишили нам у спадок своє небайдуже і красиве Слово. Ця безкорислива скарбниця духовного надбання гідна подиву і неабиякої уваги, бо ці жінки усе життя віддали служінню рідному народові.

Література

1. Алчевська Х. Автобіографія «Спомини і зустрічі» // Алчевська Х. Твори. – К.: Дніпро, 1990. – С. 432
2. Алчевська Христина // Генік С. 150 видатних українців. – Івано-Франківськ. – 2003. – С. 9-10: ілюстр.
3. Алчевська Х.О. Листи до О.Ю. Кобилянської 1903 – 1917 рр. // Алчевська Х. Твори / Упор., передм. і прим. Л. М. Грузинської. – К.: Дніпро, 1990. – С.438-508
4. Гримаєнко Н.І. Пісня про її життя: Штрих до портрета Христі Алчевської // Українська мова і література в школі – 1991. – № 4. – С. 89-93
5. Грузинская Л.М. Христя Алчевская: Жизнь, творчество и место в истории украинской литературы первых трех десятилетий XX века: Авторефер. дис. канд. филол. наук /Киев. пед.

ин-т. – К., 1987. – 18 с.

6. Ковалець (Грузинська) Л. Любов як щастя і страждання Христі Алчевської. До 120-ліття від дня народження письменниці // Березіль. – 2002. – № 3 – 4. – С. 185-188

7. Костенко В.В. Христя Алчевська // Рад. літературознавство. – 1982. – № 3. – С. 64-68

8. Осипчук Наталія Політ меві. До 120-річчя з дня народження Христі Алчевської // <http://lesiaukrainka.crimea.ua/fly.htm>

9. Сінько Г. По сторінках архіву Х.О.Алчевської // Радянське літературознавство. – 1970. – № 2. – С. 68-74

**Чугай К. М.,
с. Артемівна**

О. КОБИЛЯНСЬКА «Я МУШУ ЩОСЬ ЛЮБИТИ»

Анотація: У статті прослідковується глибокий психологізм та новаторство у творчості О. Кобилянської в сфері інтимних стосунків, її всеохоплююча любов до життя, природи, оточуючого світу; розкривається душевна трагедія кохання письменниці.

*Всьому початок є – Любов
Біблійна мудрість*

Знайомлячись із життям цієї неординарної, гордої і глибоко нещасливої жінки, не перестаєш дивуватися: звідки бралися сили взагалі на життя, не говорячи вже про активну життєву позицію і незвичайну працездатність, що так щедро подивувала нас неповторними шедеврами українського письменства. А згодом розумієш – це від всеобіймаючої любові, психологічної насиченості, естетичної унікальності і незбагненої мужності.

«З верховіть Карпатських гір, з румунсько-українського пограниччя злинула буковинська орлиця, яка своїм проникливим зором охопила весь простір рідної землі, стала всеукраїнською письменницею», – так образно і точно сказав про неї Ф. Погребенник. [6] *«Усі мої думки тобі, народе вільний, і пісня серця, музика душі – тобі!»*, – впевнено виголосить емансипована жінка. І що б вона не робила, що б не писала – все проходить струменем болю і психологічного виснаження крізь її серце.

Сама письменниця зізнавалася: *«Самота, душевна самота, противне моїм почуттям оточення – викликали в мене жагоду кинути те, що мене зворушувало до дна, на папір»*. О. Кобилянська творила тільки в стані душевного збудження, переживання: *«Я писала, коли любила, писала, коли терпіла, писала, коли не находила вдоволення знадвору бажань своїх особистих, коли бачила кривду, заподіяну так людям, як звірятам, цвітам і птахам...»* [2]

Усе її життя сухо можна помістити у декілька дат... А скільки за ними переживань, болінь, страждань і сподівань!

Ю. Кузнецов (дослідник творчості письменниці) зазначав, що О. Кобилянську називали гірською орлицею за горде серце, пишною трояндою в саду української літератури – за яскраву метафоричність художнього бачення. Сама ж письменниця називала себе скромно і просто – «робітничею свого народу», бо понад 55 років свого життя віддала літературі. Її твори – то енциклопедія жіночої душі, її ідеал – то жінка освічена, інтелігентна, погресивних поглядів, з високими духовними запитами, вільна у виборі роду занять, любляча й ніжна. Саме такою й була письменниця.

Дуже поширене зараз твердження того, що коли Господь посилає якісь нещастя, то треба питати не «За що?», а «Навіщо?» Прослідковуючи страдницьке життя нашої «пишної троянди», із впевненістю можемо сказати – щоб подарувати світу самодостатню особистість, першу жінку, яка зуміла кинути виклик традиційним поглядам і переконанням. Літературна творчість стала для неї душевною потребою, обов'язком, спасінням від самотності,

утвердженням своєї значимості. Кожен твір її вражає поетичністю, витонченістю й глибиною зображення характерів, особливо жіночих.

Вона закінчила лише чотири класи народної школи, тобто мала тільки основу «для дальшого розумового розвою». [4] Ольга Юліанівна багато займалася самоосвітою. Захоплювалася творами з соціології, політології та філософськими трактатами. Шукала себе в музиці (грала на фортепіано, цитрі, дрімбі), непогано малювала і грала в театрі. Хотіла навіть стати професійною актрисою, але віддала перевагу літературі. Була людиною з європейським мисленням, її хвилювало питання емансипації — вважала його віянням часу, коли не лише проблеми особистого життя змушували жінку підняти голову і подивитися на світ по-іншому. В історії української культури О. Кобилянська вважається першою феміністкою, хоча поштовхом до цього руху, до утвердження яскравих переконань рівності жінки з чоловіком у можливості повнокровного розвитку як у соціальному, так і в особистому житті, стала для неї сердечна дружба з двома прогресивними на той час жінками: Софією Окуневською та Наталкою Кобринською. О. Кобилянська одна з перших в українській літературі звернулася до відображення жінок-інтелігенток, які прагнуть вирватися з міщанського середовища. І при всьому тому вона залишалася справжньою жінкою. Цікавилася новинками моди, мала вишуканий смак. В юності була жагучою брюнеткою з оксамитовими очима і до глибокої старості зберегла струнку постать.

Іронія долі – жінка, яку переповнювала велика любов до життя, до природи, до людей, до всього світу, так і не зустріла свою половинку в земному житті. У чому ж річ? А, може, вони (ті чоловіки) просто її боялися? Бо дуже вже сміливою і непередбачуваною вона була. В юності у О. Кобилянської не було подруг. *«Межи моїми ровесницями і знакомими, котрих в мене було небагато, не було жодної, котрій я б була могла відкрити свою душу з її тайнами. Їх ідеал був мужчина і заміжжя, тут вже все кінчалось. Мені хотілося більше. Мені хотілось широкого образования, і науки, і ширшої арени діяльності»*, — пише вона в своїй автобіографії. Юна Ольга не розуміла, чому *«... в моєму житті не часто гостює радість... Чому жоден чоловік не любить мене тривалий час? Чому я для всіх тільки «товаришка»*, — читаємо в листі від 27.11.1886 року. Та то і зрозуміло, бо ж Ольга Юліанівна вперше так сміливо і відверто заговорила про природу людини, про її тілесні прагнення і поривання. Вона ж першою в українській літературі торкнулася сексуальності. Її героїні протистоять вимогам часу та інтелекту і сміливо віддаються потребам тіла. Згадаємо, наприклад, як Олена Лауфер з повісті «Людина», щоб хоч якось боротися з матеріальними нестатками, виходить за молодого лісника, якого зовсім не кохає. Однак її обранець приваблює її фізично. Вона всім єством своїм усвідомлює принаду чоловічого тіла і свій нестримний потяг до нього. Фізичний потяг до особи іншої статі, задоволення від фізичного зв'язку з чоловіком – це, звичайно ж, преригатива фемінізму. Та письменниця ще й великий психолог, а значить цей процес у неї в душі. Вона сміливо руйнує святенництво у взаєминах закоханих і говорить про те, про що тоді навіть думати боялись... Але ж думали. Оповідання «Природа», яке побачило світ спочатку німецькою (1887), а пізніше і українською (1897) мовами містить першу в українській літературі сцену фізичного кохання. А на той час це занадто сміливо, та ще для жінки!

А що вже говорити про любов, що спалахує між жінками! Звернемося хоча б до її оповідання «Valse m'elancolique», у якому абсолютно недвозначно розповідається про стосунки трьох жінок – піаністки Софії, художниці Ганни і Марти, від імені якої ведеться розповідь. Відгородившись від суспільства, ігноруючи усталені норми поведінки, вони живуть в атмосфері музики, живопису.

Та О. Кобилянська не просто констатує факт їхньої трагічної (бо ідилія їхнього життя обривається зі смертю музикантки) любові, а й, як прозорливий психолог, глибоко вмотивовує її. Зневіра у духовних можливостях чоловіків породжує жіночий сепаратизм, і ті відчуття, що призначалися природою особі іншої статі, віддаються жінці, бо тільки вона може зрозуміти глибину почуттів, психологічне тяжіння до прекрасного, філософськи

інтелектуального. Софія в минулому зазнала глибокого розчарування у стосунках із чоловіком і дивиться тепер на всіх чоловіків з відвертою огидою, а Ганнуса, зустрівшись у житті з чоловічою грубістю та приниженнями, навіть не припускає і думки про стосунки з чоловіками. *«Є рід любові в жінок... на якій мужчина ніколи не розуміється. Вона для нього заширока, щоби зрозумівся на ній»*, – говорить героїня. Щось подібне знаходимо і в щоденнику самої письменниці: *«Господи, невже на світі нема жодної людини такої, як я, людини, з якою я могла б жити, хоча б жінки?»* [2, 158] Ці красномовні записи свідчать тільки про одне: письменниця завжди пише перш за все про саму себе.

А заглиблюючись у її життєпис, чітко розумієш причину таких поглядів. Її зацікавленості у житті, мабуть, не окреслиш ніяким колом. А натура її взагалі була всеобіймаючо закоханою. Її душа – то гарячий сплав любові і містики. Ще з дитинства полюбляла різні «гадання-ворожіння» на воді, на картах... У її дівочих щоденниках можна знайти більше двадцяти чоловічих імен, про яких вона писала «люблю». І що дивно, Ольга захоплювалася своїми мужчинами не поодидці, а ніби всіма разом. Захоплювалася кимось новим, не втрачаючи гостроти почуттів до попередніх. У цьому «донжуанському» списку були зовсім різні чоловіки: німець-інженер Ернст Зерглер, двоє селян-буковинців, студенти... Ці любові вона переживала наскільки гостро, що це призводило до фізичних захворювань, а іноді (кохання до Осипа Маковея) межувало зі смертельною недугою. Та найдивовижніше, – *«Мені вже 25 років, а я ще не бавилася»*. А далі: *«Я ще ні з ким не цілувалася»*, – читаємо у її щоденнику. Кохання Ольги – то не традиційне «люблю, щоб вийти заміж», – то кохання-хвороба, виплекане, вистраждане чи знайдене у ній самій. *«Її закоханості та перші літературні спроби мали спільні корені: і те, й інше здається чудовим гріхом, відбувається десь у душі, й ніби ні для кого назовні не призначене»*, – писав [8] Часто її обранці навіть не здогадувались про її симпатії. Але як тільки намагались приділити їй увагу, вона писала в щоденнику: *«От мавпа! Що він собі думає? Як сміє?»* Курйозним з цього приводу був випадок із Зерглером. Після кількох місяців мук і страждань, пов'язаних із коханням до нього, він нарешті виявив до Ольги увагу, за що наткнувся на такий скандал, що не знав куди подітися. А «пані Ольга» прийшла додому і занотувала в щоденнику: *«Я його люблю!»* Це що – просто примхи? Зовсім ні. За химерною поведінкою прихована драматична філософія, основана на рівні високого інтелекту, а не фізичного наближення.

Вона обожнювала коней і їздила верхи краще від своїх кавалерів (окрім селянина-буковинця Василя). А щоб привернути увагу Євгенія (Геньо) Озаркевича, вихором пролітала мимо нього галопом. Висока, тоненька, з чорним волоссям і темно-карими очима, вона манила до себе своєю зухвалістю і водночас відштовхувала. Вона шукала мужчину сильного, ерудованого, сміливого в думках і почуттях, а вкотре вже розчаровуючись, писала у щоденнику: *«Ех, поезіє, де ти була?!»*

Євген Озаркевич (брат письменниці Н. Кобринської) був її першим серйозним коханням. Про нього та й багато ще про що ми дізнаємося із щоденника письменниці, який довгий час був за кордоном, і тільки в 1974 році онук письменниці (американець українського походження) передав його в музей у Чернівцях. Вона любила його всім серцем, покладала на нього надії, бо був для неї радником і підтримкою в літературі, був спорідненою душею. *«Він (Геньо – прим. автора) всіляко заохочував мене писати. Я багато від нього навчилася, дуже багато... 18 вересня 1884 р.»* Кохання було взаємним, та переміг чоловічий прагматизм і він обрав «дівчину в Росії, самотійну, багату, яка трохи знає медицину і розуміє його, і вони мають побратися...» І в щоденнику з'явиться запис: *«Як я могла бути такою засліпленою і уявляти собі, що він мене любить. Може бути все що завгодно, але взаємності в любові я ніколи не матиму. Така вже моя доля. 24 серпня 1884 року. Кімпелунг»* І далі: *«Учора я бачилася з Генєм. Та я вже не сную ніяких ілюзій про Геня, як снувала раніше. Така моя доля. Мене не любитиме жоден чоловік, якого я шаную. Це був останній вечір, коли ми разом ходили, останній. 8 вересня 1884 року. Кімпелунг»*. Хотіла вирвати з серця, хотіла забути, та тим тільки додавала собі муки: *«Ніколи я не*

здавалася такою гидкою, як тепер, у цій любові до нього. Я не хочу, все в мене кричить, все волає, не хочу, чого то тобі, кляте серце, треба когось любити, я не хочу! Хай бере собі свою росіянку або ту другу, з Відня... 3 жовтня 1884 р» А потім О. Кобилянська в розпачі пише в щоденнику: *«Я стара, зацькована, втомлена, душа моя геть роздerta, знервована до краю. Я не можу писати, не можу нічого читати. А найжахливіше те, що я вже ніколи не зможу бути щаслива»*. У народі кажуть, що любов і шлюб не живуть під одним дахом. Перше кохання Ольги Кобилянської розвіялося, як ранній туман. До кінця своїх днів О. Кобилянська так і не була одружена. Долідник її творчості Б. Тимінський констатував: *«Царівна буковинських гір не могла забути своє перше кохання.»*

Та все ж пізніше зустрілася ще одна любов-хвороба. Цього разу це був мужик із «залізними» руками Василь Стефаник. Утім, женихи, навіть сильні, побоювалися її, бо не могли зрозуміти. Так сталося із цим почуттям. Та спочатку вони доповнювали один одного, оскільки Ольга любила чоловічу силу Стефаника, а він захоплювався її ніжністю і шляхетністю. Нікому він не писав таких пристрасних листів, як їй. Їх притягувало, бо були різні: аристократка і мужик. Вона писала про його «залізну руку», а він — що хоче пізнати через неї Музику.

Тут варто зупинитися ще на одній одухотвореній пристрасній Ольги – музиці. Сказати, що О. Кобилянська була залюблена в музику – це нічого не сказати. Вона вважала, що музика збуджує сексуальну мрію, як-от в епізоді «Людини», де етюд Шопена (улюблений композитор самої Ольги) викликає в героїні стан екстазу, майже неврозу. Колись ця музика супроводжувала незабутнє признание в коханні. Тоді *«се була сила глибока, могутня, піднімаюча, сила, котра не знає ніяких перепон, нічого не жахається, котра, проломлюючи дорогу, пориває усе з собою, часто руйнує те, що закони, і звичаї, і час з трудом збудували...»* Тепер та ж сама музика нагадала той стан.

«Правда, що музика підсичує і біль у людській груді аж до божевільності. Музика пірвала тепер і молоду дівчину в свої обійми. Вона почала нервово реготатись, тихо, тихо та так сердечно, що ціла її гнучка стать тремтіла. Оклик виривався їй з уст, однак вона притисла руки ще сильніше до лиця, зіпнула зуби, хотіла бути спокійною... О Боже, спокійною!..

Трохи згодом лежала вже її змучена голова нерухомо на спинці крісла і лише рука закривала очі...» [9, 149]

Та повернемося до наших закоханих. У своїх листах до Ольги, Стефаник писав: *«Добра товаришко! Так файно, що я Вам цілу ніч снівся, весело, що мене любите і пестите, і силу чую, як Вас, такого доброго товариша, маю. Ви — то така жінка, така жінка, що хіба пари Вам нема — легоньку маєте руку і такі-сте правдиві дуже. Я би хотів і Вас попестити, але не вмію так, як Ви»* Та почуття їхні гаснуть, як та лілія, що подарована була Ольгою і з трепетом пронесена за три кілометри. *«Пане Стефаник. Мені здається, що межі нами струна урвалася і що біла лілія вже зів'яла. Тоді мені жаль стає і я питаю: «Чому?» Ви повинні завжди моїм товаришем остатися. Дуже жаліла-м, що не застались-те мене тогди, як відвідували мене. Я хтіла Вам руку стиснути і сказати: «Пане Стефаник...» і більше нічого... Чуєте, пане Стефаник?»* [8]

Та найбільшою і найтрагічнішою виявилася любов до Осипа Маковея. Вони зустрілися, коли Ользі було 32, а йому – 29. Він був одним із перших редакторів і критиків її творів. Значення О. Маковея в долі письменниці неможливо недооцінити: саме він, здавна приятелюючи з О. Кобилянською, стимулював її творчість, був першим проникливим професійним критиком; саме Маковей на сторінках редагованих ним видань вводив майбутню письменницю в культурне середовище. А сама вона зізнається: *«Я знаю – любов до Маковея поставить мені корону на голову, а не мої літературні твори»*. Вони покохали одне одного з першого погляду. Про свої почуття вона писала: *«Моє кохання серйозне, як смерть, і глибоке, як море...»* [2]

Залишилися її листи до нього. Цей архів зберігається у Львові. *«У нас споріднені душі. Ми обоє письменники. Я б могла тобі допомагати корегувати твої праці. Ти пишеш, що утримуєш свою матір і тому не зможеш утримувати ще й мене. Я заробляю на життя*

своїм пером», — писала вона йому в одному з листів. Деякий час Кобилянська і Маковей навіть жили разом.

А коли виповнилося їй 38 років, змучена невизначеністю стосунків, Ольга сама запропонувала Осипу одружитись: *«Не знаю, як приймете мої слова, звичайно, дівчата самі їх не кажуть. Але я не йду звичайною дорогою дівчат... Я можу і «ждати». Два, і три, і чотири роки. (Я взагалі лише для одної душі на світі, більше для нікого)... Чи маєте відвагу розпочати жити так, як я Вам пропоную? Я маю. Але Ви скажіть рішуче слово; я піду за Вами... Мені так дивно, що я се пишу... Майже сама себе не пізнаю. Ви не сподівалися сего по мені? Я сама не сподівалася сего по собі. Боже мій! – то поступіть, як треба...»* Та, мабуть, він її по-справжньому не любив, а захоплювався лише як письменницею. У 1903 році виїхав з Чернівців, одружився, але не був щасливим у шлюбі і 1925 року помер. Цього ж 1903 року у О. Кобилянської стався перший параліч, за офіційною версією від застуди. Та все ж схоже, що це наслідки її розриву з Маковеем, вмотивовані переживаннями, що «граничать зі смертельною недугою». Зраджена, скривджена, принижена і зовсім розбита О. Кобилянська звертається до свого друга – болгарського письменника Петка Тодорова: *«В душі глибока рана, що не загоюється. Я дуже кохала одного чоловіка багато років... Всі квіти, що цвіли в моїй душі, я йому дарила. Раптом він відвернувся. Чому?»* А Осип у своїй папочці «Невідправлені листи» запише: *«Є на світі жінки, котрих справді недооцінили чи не зуміли оцінити чоловіки. До таких я відношу Вас».* У своєму останньому листі до Маковея письменниця писала: *«...будьте здорові й згадуйте мене. Я ніколи не була щасливою... Любила я свої мрії, гори, небо, засіяне зірками... Усіх тих небагатьох мужчин, котрих любила, я потім нехтувала...».* А далі сльози розпачу і відчаю: *«Я Вас стільки років так страшно любила, я носила для Вас рай у душі – як сонце. Я хотіла такий рай Вам уладнати».* І вже зовсім зневірівшись, додасть: *«Краще любити коней, ніж чоловіків фальшивих...»* Збереглося 176 листів письменниці до Маковея, з яких опубліковано лише 67.

Після їх розриву його кореспонденцію до себе вона спалила, а сама так і не вийшла заміж. В одному із записів щоденника зустрічаємо таку фразу: *«У моєму житті рідко гостює радість».* Доля подарувала їй світлу втіху від дружби з Лесею Українкою. Це сталося у 1899 році. Відтоді й упродовж понад 10 літ (від 1899 до 1913 рр.) між Лесею Українкою та О. Кобилянською починається листування, сповнене щирого почуття взаємної симпатії... *«Мій любий чарівний квіте! Мені здається, що цвіт папороті, якби він був, то був би до Вас подібний... Любий, далекий лотосевий квіте!»*, – зверталася Леся Українка до О. Кобилянської. Ольга ж, в свою чергу, називала Лесю Українку *«білим лебедем»*. А з 1901 р. у їхньому листуванні з'являється нова (погодьтеся, оригінальна!) поетична фігура – *«Хтосик біленький»* і *«Хтосик чорненький»*. Саме Леся Українка захистить свою подругу від нападків критиків-чоловіків за відверто-еротичні оповідання, бо, за словами Дмитра Павличка, *«Кобилянська з надмірною сексуальністю її ранніх творів, яка називається, описується, естетизується, нарешті, з радикальним розширенням меж сексуальності (взаємна любов жінок), звичайно, справляла шокуjące враження».* [9, 157] На відміну від критиків-чоловіків, Лесі з оповідань 90-х років найбільше подобалися *«Valse m'elancolique»*, *«Некультурна»*, *«Битва»*. А про *«Некультурну»* вона писала: *«...я не сподівалася від австрійської русинки такої щирості і одваги, з якою змальований і сам цей тип, і ситуації; читаючи, я раз у раз покликувала в думці: браво, панно Ольго! Es lebe die Kunst! Es lebe die Freiheit! Вас мусіли добре лаяти Ваші «dobrze wuchowani» краєни, бо вони не звикли, щоб жінка, хоч і письменка, могла на «щось такого» одважитись. Не думайте, однак, що і я бачу в Вашій «Некультурній» «щось такого», на мою думку, в ній нема нічого різкого...»* [9, 154]

Якось Ольга писала, що їй в літературі хочеться зробити щось, подібне до сказаного польоту на дикому коні. Треба визнати, що їй це вдалося сповна. *«Ольга Кобилянська була великою письменницею, бо час нічого не заподіяв її творам, а тільки утвердив їх у нашому народі...»*, – писав Василь Земляк. А ми додамо, що О. Кобилянська (втім, як і всі справжні митці) випередила свою епоху століть так на два. Мабуть, саме тому не зазнала земного

щастя, не зустріла свого чоловіка, бо його просто не було тоді та й не могло бути. Нашадкам вона залишила свої психологічно глибокі твори, новаторство думки і приклад всеобіймаючої любові. А нам залишається помолитись за її неспокійну душу, щоб десь там, у високості, вона нарешті зустріла ту, єдину, неповторну любов «серйозну, як смерть, і глибоку, як море»

Література

1. Бабишкін О. Ольга Кобилянська./ Вибрані твори в 3 т./ Том 1/ Державне видавництво художньої літератури. — К.: 1952
2. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографія. Листи. Статті та спогади / О. Кобилянська. — К. : Дніпро, 1982. — 352 с.
3. Кобилянська О. Твори : в 5 т. / О. Кобилянська. — К. : Держлітвидав УРСР, 1963. — Т. 5. — 767 с.
4. Кузнецов Ю. Художня майстерність Ольги Кобилянської. — К.: Радянська школа, 1986.
5. Павлишин М. Мені не соромно отворити уст про мої чувства: Неопубліковані листи Ольги Кобилянської до Осипа Маковея / Сучасність. — 2003. — № 2. — С. 127 — 143.
6. Погребенник Ф. Гірська орлиця./ Твори в 2 т. Том 1. — К.: Видавництво художньої літератури — Дніпро 1988
7. Пономарьов П. Твори про трагедію селянства в умовах капіталізму/. Ужгород.: Ордена дружби народів видавництво, Карпати 1981
8. Жежера В. Газета по-українськи/ Василь Стефаник був закоханий в Ольгу Кобилянську/ (№334за23.03.2007)/ Режим доступу: <http://gazeta.ua/articles/history-newspaper>.
9. Павличко Д./ Теорія літератури/ Режим доступу: <http://www.eveading.biz/chapter.php/1017952/14/.html>

Швидка Л.Ф.,
Луган О.В.,
м. Харків

ДЖЕРЕЛА ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: Відома українська письменниця Ольга Кобилянська — одна з найяскравіших представників української літератури кінця XIX — початку XX століття.

Народилася Ольга Юліанівна Кобилянська 27 листопада 1863 року в невеличкому містечку Гура-Гумора на Північній Буковині. «Прекрасна і сильна, дико-романтична природа моєї батьківщини стала... світом моїм, котрий голубив і годував... голодну душу мою», — писала пізніше літераторка

У 14-15 років Кобилянська почала писати вірші, згодом у неї виникло бажання малювати, а ще вона вела щоденник, в якому записувала на папір усе, що бачила, про що думала. «Мене щось прямо пхнуло до пера...Не розуміючи вповні значення слова «література», я почала писати. Одну новелу... одне оповідання, все те, розуміється, по-німецьки...». Не маючи можливості одержати ґрунтовної освіти, дівчина самотужки вивчала набуток літератури різних народів. Так твір Ніцше мав величезний вплив на Ольгу Кобилянську в плані виховання, він навчив її по-іншому дивитися на світ, на людей, допоміг виробити характер[3, с.5-6].

Тільки у 18 років за порадою друзів — майбутньої лікарки Софії Окуневської та письменниці Наталі Кобринської — вона починає вивчати українську мову і пробує писати нею, знайомиться з поезією Тараса Шевченка, прозою Івана Франка, публіцистикою Михайла Драгоманова.

Наталя Кобринська знайомить Ольгу Кобилянську з ідеєю жіночої емансипації, розповідає про європейський жіночий рух. Ці питання хвилювали майбутню письменницю, адже живучи в задушливому світі меркантильних інтересів містечкових обивателів, вона з дитинства прагнула бути вільною, рівноправною з чоловіками, мріяла про те, щоб жінки мали право пасти освіту, на вибір професії, на розвиток власного таланту. Ці погляди відбилися в її ранніх повістях «Людина» (1894) та «Царівна» (1896), а також у творах, написаних пізніше. Вони були новим явищем в українській прозі – як у проблематиці, так і в поетиці. Такого глибокого психологічного аналізу людської душі в її розвитку і формуванні, становленні майже не знаходимо і в світовій літературі. Ольга Кобилянська широко використовує художні засоби, властиві психологічним творам: щоденникові записи, розповіді від першої особи, ліричні відступи тощо. Лише повісті та оповідання: «Він і вона» (1895), «Що я любив» (1896), а далі «Німба», «Некультурна», «Природа», (1898), «Земля», «У неділю рано зілля копала...», «Через кладку», «За ситуаціями», «Апостол черні» та багато інших творів, в яких не тільки відтворила глибинні процеси соціального і суспільного буття[10].

У 1899 році у Львові виходить перша збірка творів О. Кобилянської «Покора». Трохи пізніше у Німеччині — «Маленькі руські новели» німецькою мовою, у 1905 році — «До світла», а через рік у Празі — «Малоруські новели» чеською мовою»[1].

У 1909 році в „Літературно-науковому віснику” виходить наступна повість Ольги Кобилянської — „В неділю рано зілля копала...”, що є переспівом балади «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», звертається до народної свідомості. Людина здатна більше сприймати, ніж осмислювати: із потоку інформації, яку вона одержує через органи відчуття, у «координати смислу» вкладається те, що в і днів дає уже наявним знанням та уявленням; вся інша інформація або відкидається (спливає з «поля зору»), або невимушено залягає у надрах підсвідомості. Так Мавра після особистої трагедії не сприймає осіб чоловічої статі. Здатність побачити те, що не вкладається в межі ряду реальних понять (навіть у процесі спостереження звичних речей або явищ), - це і є прикмета обдарованості. Цю прикмету ототожнюють з народною мудрістю.

Письменниця оповідає про побутові події, що відбулися в одному буковинському селі, де зупинився циганський табір. Дружина циганського ватажка табору народила білу дитину. За зраду чоловік намагався її убити. Та вночі батько Маври, разом з товаришем, забирають доньку та онука. Непритомну дівчину залишають у лісі, а її сина, названого Грицем, підкидають багатому селянинові Михайлові Дончаку. Мавра стала мешканкою лісу, збирала і сушила гриби і цілющі трави. Розчарувавшись у коханні, вона перестала вірити в доброту людини, у силу й чистоту почуттів, а сина вважала загубленим. Циганка знайшла відраду в Тетяні. Вона вчить і Тетяну недовіряти Грицеві - він також може зрадити. Стара циганка навчила Тетяну варити чарівне зілля. Але одного разу Мавра зустріла свого батька Андронаті, який повідомив, що Гриць - її син. Романтично описано кохання Гриця, сина Маври, до двох дівчат - Тетяни та Настки. Та Гриць раптово помирає[5, С.295-472].

Сфера підсвідомого відіграє надзвичайно важливу роль у художній творчості, оскільки постачає у необхідний момент для образного мислення, здавалося б, забуту інформацію. Письменницею передана психологія вільнолюбивої циганки і описана її трагічна доля (покарання за подружню зраду). О.Кобилянська співчуває поневірянням циганки, її батька, її сина. Уява письменниці - це здатність людини відтворювати у свідомості раніше сприйняті органами відчуття образи. У повісті „В неділю рано зілля копала...” читач знову милується чудовими карпатськими пейзажами, описами звичаїв і повір'їв (ворожіння на Івана Купала – кидання дівчатами вінків), бачить тонко й детально виписані портрети – в першу чергу Тетяни-Туркині й синьоокого Гриця. Тут маємо справжній портретний і пейзажний живопис, сповнений такої яскравості і краси, що вкарбовується в пам'ять читача назавжди[5, с.472].

Уява має психічну природу і належить до репродуктивних механізмів відображення. Кожна людина від природи наділена цією властивістю, проте у творчих особистостях особливий тип уяви. По-перше, відзначимо швидкоплинність збудження та миттєве включення уяви в процес мислення. По-друге, широке поле уявлюваних об'єктів: про це

ми звично кажемо - «багата уява», «щедра уява», що означає насиченість свідомості різноманітною інформацією. Письменницька обдарованість пов'язана з пізнавально-чуттєвим та вербальним (словесним) досвідом, що є матеріалом, основою літературної творчості. В українському літературознавстві про проблему «свідомого/несвідомого» вперше заговорив І.Франко у трактаті «Із секретів поетичної творчості» (1898 р.) [2, с.39-45]. Цю мову повів він під впливом прочитаних праць таких тодішніх філософів та психологів, як Шопенгауер, Гартман, Вундт, Фехнер, Десуар, Фрейд, переклавши з німецької мови і терміни «верхня» та «нижня» свідомість (Ober- und Unterbewusstsein, за Десуаром). За сотню літ послідовники австрійського психіатра З.Фрейда та швейцарського психолога К.Г.Юнга ґрунтовно розробили теорію психоаналізу (аналітичної психології), де поняття «свідоме» та «несвідоме» («підсвідоме») досить продуктивно застосовувалося до питань літературної творчості [7, с.98].

У загальних рисах можемо зазначити, що *свідоме* - це осмислене, контрольоване розумом, раціональне сприймання і відображення навколишнього світу; це усвідомлений психічний процес, який зумовлює керовані реакції та дії організму, вчинки людини; *підсвідоме* - це той інформаційний пласт вражень, який перебуває у стані спокою і не фіксується, не контролюється розумом. Звернімося до образного трактування цього поняття І.Франком: «Найбільша частина того, що чоловік зазнав у житті, найбільша частина усіх тих сугестій, які називаємо вихованням і з яких людина вбирає в себе здобутки багатотисячолітньої культурної праці всього людського роду, перейшовши через якусь верству верхньої свідомості, помалу темніє, щезає з поверхні, тоне в глибокій криниці нашої душі і лежить там погребана, як золото в підземних жилах».

Саме з іменем Ольги Кобилянської в українській прозі на весь голос зазвучить нова тема — доля освіченої жінки, яка прагне до вільного життя і не хоче миритися з міщанськими звичаями, яка хоче бути рівноправною з чоловіком і брати участь у громадському житті [4].

Питання про те, як психологічні роздуми впливають на творчі рішення-задуми чи «озаріння» - є вельми цікавим. Про це пишуть і психологи, і літературознавці, наприклад А.Макаров що наголошує на важливих елементах, що дозволяють збагнути специфіку переживання людини, мандрівки лабіринтами підсвідомого. Свідомість реєструє потік образного моделювання реальності [5, с.122].

У оповіданні процвітає справжня «свобода творчості», бо автор оперує художніми образами довільно, необмежено.

Читач усвідомлює відверті почуття, дії, ідеї, породжені помилками батьків, і їх вплив на подальшу долю дитини. І це не дивно, адже у оповіданнях О.Кобилянської образи моделюються довільно, без попередньої мети і призначення - на відміну від цілеспрямованої й осмисленої організації впорядкування, критичного аналізу художнього матеріалу, наголошуємо, що О.Кобилянська була знавцем жіночої душі [4, 5].

В історії літератури знаходимо приклади, коли образ жінки в її оповіданнях є продовженням творчого пошуку письменниці, що допомагали їй знайти художнє рішення [7; 1].

Дослідження образної структури оповідань може додати до розуміння механізмів творчості, зокрема творчої фантазії, феноменів художнього мислення.

Література

1. Вознюк В. А. Ольга Кобилянська / В. А. Вознюк. — К. : Укрвидавполіграфія, 2012. — 151 с.
2. Выготский Л. С. Психология искусства. - Ростов-на-Дону, 1998.
3. Ключек Г. Трактат Івана Франка “Із секретів поетичної творчості” як предтеча української рецептивної поетики // Слово і Час. — 2007. — № 4. — С. 39-45.
4. Кобилянська, Ольга. Земля; Людина / Передм. О. Колінченко - К.: Школа, 2006. - 368 с.
5. Кобилянська О.Ю. В неділю рано землю копала //Твори в 2-х томах. —К. Дніпро, 1988. —

Т.2. С.295-472.

6. Макаров А. П'ять етюдів: підсвідомість і мистецтво. – К., 1990.
7. Ранк О. Миф о рождении героя. – М., 1997.
8. Ротенберг В.С. Психофизиологические аспекты изучения творчества //Художественное творчество. - М., 1982.
9. Франко І. Із секретів поетичної творчості. – К., 1967.
10. Шляхова Н. Емоції і художня творчість. – К., 1981.

Напрямок 3: Реалістичні й романтичні тенденції творчості О. Кобилянської

**Гордієнко О.О.,
снт. Високий**

РОЛЬ ТВОРЧОСТІ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ У ФЕМІНІСТИЧНОМУ РУСІ



Анотація: З іменем Ольги Кобилянської в українській прозі пов'язують опрацювання нової теми — долі освіченої жінки в міщанському середовищі. Уже у своїх перших творах письменниця порушила цілий ряд проблем, пов'язаних з емансипацією жінки. Кожен твір письменниці вражає поетичністю, витонченістю й глибиною зображення характерів, особливо жіночих.

Феміністичні ідеї потрапили в українську літературу в 60-х роках 19ст. і особливого апогею жіночий рух досягає у 80-90-х роках. Першим літературним самоствердженням

був виступ жінок-поетес на сторінках альманаху «Зоря галицька» (1860), вони прагнули рівноправної із чоловіками участі в культурних справах. У громадському житті Галичини того часу найдієвішими в обороні інтересів слабшої половини людства були жінки-учительки, котрі не лише скликали різні збори, на яких виборювали повагу до своєї діяльності з боку властей, а й організовували «гуртки трудівниць», що працювали з програмовим кличем «на новий шлях». І вже у 80-х роках 19ст. така діяльність жінок-інтелігенток (К.Малицької, М.Підгірянки, К.Гриничевої) здобула статус так званого емансипаційного руху. Вона була тільки передумовою, що дозволяла жінці приступити до розв'язки їй властивих завдань.

Коли ж цією ідеєю захоплюється Ольга Кобилянська?

У 18-19 років, будучи в Кімполунзі, а потім у Чернівцях О.Кобилянська захоплювалася ідеєю жіночої емансипації. Вона організовує у Чернівцях «Товариство руських жінок на Буковині». Влітку 1892р. пише працю «Рівноправність жінок», того ж року виступає в журналі «Народ» із нарисом «Жіноча вистава в Чикаго», 1893р. бере участь у виданні альманаху «Наша доля», вміщуючи в ньому оглядову статтю про жіночий рух у країнах Європи, а 1894р. робить прилюдну доповідь «Дещо про ідею жіночого руху», опубліковану згодом у газетах і випущену окремим відбитком.

Творцями українського фемінізму є непересічні особистості, талановиті, оригінальні постаті: Соломія Павличко, Оксана Забужко, Тамара Гундорова, Віра Агеєва, Ніла Зборовська та їх молодші послідовниці, яким під силу виявилось яскраво виразити жіноче начало і в філософії та способі художнього мислення, і в непростій галузі літературознавства, яка традиційно вважається «чоловічою». В багатьох випадках рівень літературно-критичного мислення перевершує навіть досить високі його зразки, є філософськи глибшим і тоншим естетично.

Сучасні прихильниці фемінізму, як правило, — активні творці його філософського, літературно-естетичного і художнього простору. Вони віддають перевагу серйозній літературі, пережитому стражданню, істинності любові, де основою твору є внутрішня суб'єктивна дія, стан жіночої душі, що прагне усвідомитися в світі слова. «Динамічний перехід зі світу мови у внутрішню подію, із внутрішньої події у світ мови є цілком закономірним для духовного

пошуку, коли з'являється потреба живого смислу (смислу для конкретного життя, конкретної людини, кровно зв'язаної з Вітчизною)», — вважає Ніла Зборовська .

З іменем Ольги Кобилянської в українській прозі пов'язують опрацювання нової теми — долі освіченої жінки в міщанському середовищі. Уже у своїх перших творах письменниця порушила цілий ряд проблем, пов'язаних з емансипацією жінки. Кожен твір письменниці вражає поетичністю, витонченістю й глибиною зображення характерів, особливо жіночих. За це літературознавці називають її твори енциклопедією жіночої душі. Безперечно, бачиться в цьому повага до традицій, у тому числі національних. Творчість О.Кобилянської і творчість Лесі України сприяли становленню феміністичних позицій не тільки в Україні, але і по всій Європі.

[1, 4—10] , [2 , 780].

Деякий скептицизм Лесі Українки щодо фемінізму пояснюється її переконанням, що проблеми жінок не можуть бути вирішені відокремлено від загально-суспільних. З приводу пропозицій організаторки жіночого руху в Галичині Н. Кобринської стосовно співпраці Лесі Українка писала: “Очевидно, ми порозумітись не можемо. Вона задала, наприклад, мені такі теми: “Жінка-українка та її діяльність на полі національного відродження”, а я не розумію, як би се приступитись до такої незвичайної теми”[2, 686].

У європейському контексті фемінізм виступив однією з найвпливовіших течій ХХ століття. У науковій літературі дане поняття вимагає визначення щонайменше на двох рівнях: з одного боку, це широкий суспільний рух за права жінок, або ж феміністський рух, а з іншого — комплекс соціально-філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних теорій, які здійснюють аналіз статусу жінки у суспільстві, або ж феміністична теорія. На теперішній час фемінізм пропонує альтернативну щодо існуючої картину світу, у можливість відбування якої потрібно перш за все вірити. Це дає підставу деяким дослідникам говорити даного напрямку не лише про феміністський рух чи про феміністичну теорію, а й про “феміністську теологію”, яка є “теологією досвіду, що намагається викривати, осмислювати і покращувати ситуацію у суспільстві, пов'язану з утиском прав жінок, їхньою дискримінацією” .

Звертає на себе увагу висока оцінка творчості О. Кобилянської Миколою Євшаном, абсолютно без уваги, що вона «жіноча», порівнює до старовинної музики, спокійної, що, мов шовком, розпливається по душі і губиться мріями: «Як далеко веде вона нас від базарного завивання катеринки, від нервів і істерії у всіх її проявах, — від того всього, що так люто почало підгризати і нашу літературу в останні роки... Ся музика не усиляє, а, вічно нагадуючи про красний світ, про гармонію, красу, — нагадує тобі самого тебе і твій головний обов'язок: боротьбу за свою красну душу. Вона відграничує тебе від всього голосного, болючого, негармонійного, охороняє твою душу, але й вимагає, щоб ти був добрий, щоб ти боровся за свій зміст, за свій розвій, щоб ти вдирався на ту дику скалу, де віє свіжий вітер, і душа може бути оновлена й чиста»[3, 484 , 500-531].

Євшан зазначає, що «жінки Кобилянської ніколи не спішаються з визнання своєї любові ані з тим, щоб чимскоріше вийти заміж. Вони забагаті духом, за-горді. Власне, горді, а не зарозумілі зарозумілістю гуски... вони уміють цінити себе, тому ніколи не «летять» на першу приманку мужчини, — його красу та безглядність... Інтенсивною працею над собою, виховуванням себе, організуванням своєї душі в напрямі чистої духовної культури, нарешті вродженою чистотою душі вони поборолі в собі ту, що так скажу, нижчу смислову природу, вони уміють панувати над своїми пристрастями та афектами, тому вони такі сильні»[4, 487]. Свої мрії про положення жінки в суспільстві, свій ідеал жінки, свій світогляд Ольга Кобилянська втілила в художніх творах, зокрема в повісті «Людина» — одному з перших творів письменниці, що був написаний німецькою мовою. Ця повість є першою в українській літературі спробою розкрити проблему емансипації жінки. Твір присвячений приниженому становищу жінки в тодішньому галицькому суспільстві, хоча, насправді, так було не тільки в Галичині. Разом зі своєю героїнею Оленою Ляуфлер молода письменниця повстала проти традиційного трактування ролі жінки в суспільстві, де домінують чоловіки, де насильно обмежують коло жіночих інтересів.

У повісті дуже часто згадується слово «людина». Різні герої вкладають різний зміст в це слово. Для рідних Олена людина — це істота, яка здатна пристосовуватися до різноманітних обставин, жити так, як вимагають певні ситуації. Так, на їхню думку, Олена вигідним заміжжям повинна врятувати родину від злиднів. Так повинно бути, бо перше призначення жінки — вийти заміж. І тому вони, обмежені міщани, не розуміють протесту дівчини проти заміжжя, яке вони спланували. Олена, у свою чергу, обстоює своє право бути людиною, що в її розумінні означає зовсім протилежне — мати право на саморозвиток і зростання, на особистий вибір і змогу реалізувати свої права. Але Олена не змогла перебороти обставин, бо світ, якому вона протистояла, виявився надто сильним і змусив її скоритися.

Однак, виокремлюючи героїнь Кобилянської, в усьому іншому стоїть на позиції протилежній, запевняючи, що жінка сама винна, коли на неї падає нечистий погляд. Творчість Кобилянської протиставляє нечистому, нескристалізованому струменю літературного життя на Україні як незалежну від літературного ринку, відокремлену від публіки та її сприймання.

Німецька мова, як і німецька культура, відіграли позитивну роль у житті й творчості Кобилянської. Вони, як слушно зауважила Леся Українка, допомогли Кобилянській вийти в широкий світ загальнолюдської культури. Але для утвердження Кобилянської як української письменниці необхідно було глибоко знати не лише українську мову, а й надбання української літератури. Цю істину вона все ясніше почала усвідомлювати і з кінця 80-х років наполегливо вивчає культурну спадщину свого народу, виявляє дедалі більший інтерес до його життя.

Тоді ж вона бере активну участь у так званому феміністичному русі, який зачепив чимало наболілих питань, над якими замислювалися представники передової інтелігенції. Ставши у 1894р. однією з ініціаторок створення "Товариства руських жінок на Буковині", Кобилянська обгрунтувала мету цього руху в брошурі "Дещо про ідею жіночого руху". Письменниця порушила питання про тяжке становище жінки "середньої верстви", активно виступила за рівноправність жінки й чоловіка, за її право на гідне людське життя.

В "Людині", а ще більше в "Царівні" особисте щастя героїнь Кобилянської більшою чи меншою мірою вже пов'язується з соціальними проблемами, активною позицією людини в житті, з необхідністю боротися з обставинами, що сковують розвиток її духовних сил.

Продовжуючи проблематику "Людини", повість "Царівна" (1895) свідчила про розширення світобачення письменниці, поглиблення її реалістичної манери, засобів психологічного аналізу. Повість має складну творчу історію. Писалась вона і доопрацьовувалась тривалий час (1888 — 1893), первісний текст її був німецький, пізніший — український. Надрукована повість була в газеті "Буковина" (1895) і того ж року вийшла в Чернівцях окремим виданням.

Завдяки своїй наполегливій праці Ольга Кобилянська увійшла в історію української белетристики назавжди, як одна з талановитих письменниць. Сучасне літературознавство справедливо відводить їй місце одне з найбільш достойне серед українських авторів модерністів, художні здобутки яких засвідчили європейський рівень в українській літературі в кінця XIX ст. Її називали інколи гіркою орлицею за горде серце, пишною трояндою в саду української літератури за неповторну шляхетну жіночність у змалюванні дійсності в яскравій метафоричності художнього бачення. Вона ж себе називала скромно й просто – “я робітниця свого народу”. Своєю працею заслужила собі на передову позицію в українському письменстві, стала діячкою феміністичного руху, боролася за рівноправність жінок на Буковині та в цілій Україні.

Література

1. Зборовська Ніла. Пояснення до тексту «Українська реконкіста»// Зборовська Ніла. Українська Реконкіста. — Тернопіль: Джура, 2003. — С 4—10.,
2. Історія української літератури XX століття. Книга перша. — К.: Либідь, 1993. — 780 с)
3. Єфремов Сергій. Історія українського письменства. — Розділ XIII. — К.: Феміна, 1995. -С. 500-531.)

Ковальчук Л.В.,
м. Харків

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В РОМАНІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»

Анотація: стаття містить корисну інформацію про особливості роботи письменниці над останнім великим твором - романом «Апостол черні». На прикладі характеристики образу головного героя Юліана Цезаревича розглянуто особливості становлення української національної інтелігенції в романі «Апостол черні».

«Ольга Кобилянська була великою письменницею, бо час нічого не заподіяв її творам, а тільки утвердив їх у нашому народі, приніс їх у новий світ такими ж великими, самобутніми і неповторними, якими вони були зразу ж після своєї появи».

В. Земляк

«Усі мої думки тобі, народе вільний, і пісня серця, музика душі тобі!»

О. Кобилянська

Виступивши в середині 1890-х років як українська письменниця, О. Кобилянська започаткувала новий, модерністський, етап вітчизняної прози. Її улюблений стиль — неоромантизм, у деяких творах переважала поетика символізму. За майже півстоліття Ольга Юліанівна створила десятки оповідань, нарисів, новел, повістей, критичних і публіцистичних статей, перекладів, спогадів, залишила значне за обсягом листування.

Творчість Ольги Кобилянської була викликом для традиційного українського письменства. Ще й досі вона має безліч прочитань, але завдяки новаторству, співзвуччю прогресивним тенденціям світової літератури твори Ольги Юліанівни підняли міжнародний престиж українського художнього слова. Ольгу Кобилянську називали — «гірською орлицею» за горде серце, «пишною трояндою» в саду української літератури — за яскраву метафоричність художнього бачення. Сама ж письменниця називала себе скромно і просто — «робітницею свого народу», бо понад 55 років свого життя віддала літературі.

Іван Франко поставив О. Кобилянську на чолі «нової школи» в українській літературі: у її творах уперше поведінка людини пояснювалася внутрішніми, психічними імпульсами. Глибока таємниця людської душі під пером письменниці відкрилася читачеві. І тоді *«буденний потік життя теплився щирим почуттям, що надало її творам емоційної схвильованості»*. Завдяки цьому твори О. Кобилянської, засновані на українському національному матеріалі, піднесли загальнолюдські цінності, а в першу чергу нашої нації. А це ті якості мистецьких витворів, які переживають свого автора надовго, можливо, навічно входять у всесвітню художню скарбницю.

О. Кобилянська зосередила увагу на розкритті душевного, психічного світу інтелігенції й селянства — двох верств, які становили тоді основу української нації.

Одна з провідних тем її творчості — душа жінки-інтелігентки, її боротьба з консервативним міщанським середовищем за рівноправність із чоловіками, за гідне людське життя, не можна не згадати у зв'язку з цим повісті «Людина», «Царівна».

Модерністське осмислення духовних основ селянського життя бачимо в повістях «Земля», «В неділю рано зілля копала», оповіданнях «Банк рустикальний», «На полях», «У св. Івана», «Час», «Некультурна», «Вовчиха».

Жах, антилюдська сутність війни разюче, психологічно тонко розкриті в оповіданнях і новелах «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Назустріч долі», «Зійшов з розуму» та ін.

Торкнувшись морально-етичних проблем життя інтелігенції у таких новелах, як «Аристократка» (1896), «Impromptu phantasie», Кобилянська продовжує розробляти їх у наступних творах і створює три цілісних образи жінок-інтелігенток в оповіданні «Valse melancolique» (1898). Згодом вона повертається до цієї теми в повістях «Ніоба» (1905), «Через кладку», «За ситуаціями» (1913).

Тема інтелігенції проходить через усю творчість О. Кобилянської — від її ранніх оповідань та повістей до «Апостола черні» (цікаво, що в чорновому варіанті твір мав назву «Юліан Цезаревич» [16, 47], а перша назва — «Апостол»). Нелегка доля судилася цьому останньому великому й високопатріотичному роману «Апостол черні», який частково був опублікований у 1926 р. (працювала над твором письменниця протягом 1921-1926 років). Утім, широкий читач зміг відкрити для себе світ останнього масштабного твору О. Кобилянської тільки в часи української незалежності — у 1994 році з короткою передмовою Є. Куртяка.

В «Автобіографії» (1927) О. Кобилянська писала: *«Пишучи що-будь, довше чи коротше, я лиш одно мала в душі: У країну, ту велику, пишну пригноблену, сковану Україну, її одну і нічо інше»* [1].

«Твори духа, - писав український мислитель Юліан Вассиян, - промовляють до людей живою мовою і відразу порушують їх душу в найглибших основах. Досить не раз самого пригаду і відклику до святих сховищ національної скарбниці, щоб збудилася совість нащадків-руйників і вони схаменулися серед шляху чварів і ненависного самознищування... Моральна якість української людини значно понизилася, може, не тільки з власної вини, і тому питання морального піднесення нині однозначне із «бути або не бути» нашому народові на землі» [2]. Тому на зображенні ідейних та морально-етичних поглядів української інтелігенції зосередила у творі всю увагу письменниця. О. Кобилянська прагнула насамперед поставити важливі проблеми (переважно морально-психологічного і національно-культурного характеру), а не розв'язати їх, прагнула збудити в тогочасного читача роздуми про суть і характер діяльності на блага батьківщини.

У період написання роману тема боротьби за визволення народу — соціальне і національне — була дуже актуальною, адже Буковина (як відомо, саме там проживала письменниця) потрапила під владу боярської Румунії: стала *«знову загумінком на терені чужої держави»* [9]; важкі соціальні умови життя трудящих Буковини посилювалися їхнім національно-політичним безправ'ям, занепадом національної культури. Отож у романі «Апостол черні», як і в попередніх прозових творах, письменниця знову ставить тему боротьби за соціальне і національне визволення народу, переосмислює традиційну для української літератури виховну проблематику і значно розширює її.

О. Кобилянська піднімає у творі важливу проблему народження і становлення української національної інтелігенції, порушує питання про суспільну роль інтелігенції у справі розвитку національної культури, піднесення патріотичної свідомості народу у справі державотворення.

Зрозуміло, що сама символічно-біблійна назва роману — «Апостол черні» і його тема апостольського служіння рідному народові, українська національна ідея не відповідали засадам соцреалістичної літератури тоталітарного суспільства, тому спричинили, з одного боку, те, що його просто замовчували, а з другого — відмовляли в ідейно-художній вартості. Так, негативно оцінювали роман О. Бабишкін у літературно-критичному нарисі «О. Кобилянська» (1963), М. Лещенко в однойменному літературному портреті (1973), М. Лещенко говорила про те, що «Апостол черні» *«не засвідчував зростання письменниці, а навпаки, відводив її назад у порівнянні з попередніми творами»*. [3, 47].

Ничипір Томащук чи не єдиний серед літературознавців періоду радянського тоталітаризму спромігся на загалом об'єктивний аналіз роману у двох працях — монографії «Ольга Кобилянська» (1969) та статті «Роман О. Кобилянської «Апостол черні», цікавими з цього приводу є такі його думки: *«Роман «Апостол черні» - це серйозний художній твір, познайомившись з яким читач знайде для себе багато корисного і в розумінні шляхів творчості письменниці, і в розумінні шляхів української інтелігенції в минулому»* [4].

Робота письменниці над романом була тривалою і копіткою. Про це свідчить лист О.

Кобилянської до Ольги Гаморак-Левицької (написано його 31 березня 1927 р.): *«Я все маю багато праці, не можу упоратись з своєю повістю «Апостол черні», вона така довга, мушу коректувати, переписувати начисто, а то не іде так скоро...»* [5]. Подібне свідчення знаходимо в іншому тодішньому листі, надісланому до редакції львівського журналу «Світ»: *«Я ще не впоралася із своєю повістю «Апостол черні», котру, не з моєї вини, не могла скорше викінчити. Вона, правда, вже готова, написана, але я її ще перед друкуванням корегую, як це звичайно буває, й переписую»*. [6].

В одному з листів, адресованому С. Смаль-Стоцькому і включеному до його розвідки «Дорогії земляки» (1927) О. Кобилянська висловлюється про «Апостола черні» як про твір *«з жестом на будуче, де не лише сам націоналізм гратиме ролю в житті і культурному розвитку України, але де нарід повинен іти далі, здобувати Європу, цебто цивілізацію в своїй хаті, в своїй душі, творити свою власну українську культуру»*. І далі підкреслює: *«Нам треба характерів, робітників завзятих, що беруться і за найдрібнішу цеглу, не погорджуючи нею для збудовання своєї держави»*. [7]. Слід зазначити, що письменниця створила такі характери.

Твір «Апостол черні» багатоплановий, з ускладненою фабулою, охоплює великий історичний пласт суспільно-громадського та національно-культурного життя на Буковині кінця XIX - початку XX ст. У ньому розповідається про долі людей трьох поколінь, показується життя батьків і дітей двох конфліктуючих між собою родів – Цезаревичів та Альбінських, висвітлюються ідейні шукання молодшого покоління [8]. За допомогою традиційного у творчості письменниці прийому записок одного з героїв роману, Максима Цезаревича, О. Кобилянська показує соціально-політичні та культурні умови, у яких зароджувались перші паростки української національної інтелігенції, розкриває громадсько-політичні чинники, що сприяли формуванню та зміцненню її патріотичної свідомості, демократичності. [8].

Головний герой роману Юліан Цезаревич з великим внутрішнім болем сприймає бездержавність українців і, будучи людиною освіченою, що прожила деякий час у Європі, дошукується ахіллесової п'яти українців: *«Пізнаючи різних людей та скарби чужої культури, він зазнав і духовної насолоди, але теж і глибокого приниження, як-то інші народи власними силами дійшли великих здобутків»*. [10]. Та вчений син поступається мудрістю старому батькові, який вважає, що патріотів виховує держава. Без неї вони хоч і з'являються, однак у дуже малій кількості. [15]. Отже, щоб мати державу, потрібна належна кількість свідомих і патріотично налаштованих людей, а щоб мати цих людей, треба держави. Здається, замкнуте коло, та це зовсім не так, бо кожна нація рано чи пізно, повільно чи швидко виховує належну кількість державобудівників і перестає бути під'яремною, служити державі-окупанту. [15]. Батько радить синові не розчаровуватися в земляках, які не мають належної національної свідомості й гідності, а працювати, щоб свідомих українців було більше: *«Не суди застрого, сину, не суди, ми ще без пасіки, як ті дикі бджоли. Якби ми її вже мали, то теж сповняли б усі свої суспільні функції без помічників, як і інші, і перетворилися би у повну націю»*.

Цікаво, що міркування старого Цезаревича збігаються з думками сучасного політолога А. Камінського, який говорить уже про недержавне мислення не тільки материкових українців, а й української діаспори, невміння всіх представників нашої нації, де б вони не були і не жили, завойовувати ключові позиції в суспільстві: *«Основним, однак, браком нашої еміграційної спільності є наша недостатня репрезентація і участь у ... головних ділянках народного життя: у політичних партіях, бізнесі, пресі, банках, телебаченні і т.п. Це ми, на жаль, спостерігаємо і нині»*. [15].

Зневага, приниження з боку колонізаторів закономірно викликали в українців протест, хоча б внутрішній, прагнення бути відпорним проти всякого нівелювання, кривди. Серед малочисельної української інтелігенції починає все-таки зростати і міцніти національна самосвідомість, усвідомлення себе, свого «Я» як частини цілого народу, що має давню і славу історію. Кожен, хто вважає себе українцем, покладав на себе надзвичайно важкий обов'язок, але не той, що обтяжує, а який ушляхетнює душу. Бути українцем, у їхньому розумінні, означало бути Людиною в найвищому значенні цього слова. Це було настійною потребою – підвищуватися духовно серед представників інших націй, переважати, щоб не згинати як

народ. Дуже мудро говорить про це своєму синові простий годинникар з військового роду Максим Цезаревич: *«Від міри культури противника, сину, чи сусіда залежить і його духовна перемога»*. [10].

Отже, піднімаючи проблему національного самоусвідомлення особистості, О. Кобилянська говорить водночас про необхідність її духовно-інтелектуального зростання. Тому в романі зроблено акценти на тему виховання і самовиховання, самовдосконалення, шліфування власної особистості аж до взірцевої чистоти і міцності. [8]. Найповніше ця тема розкривається на прикладі життя батьків і дітей Цезаревичів, адже сім'я, маленька «Україна» «між чотирма стінами», є опорою держави, у ній зберігається життєздатність нації. Найпершими вчителями дитини є батьки, які закладають духовне осердя, вносять у свідомість шкалу цінностей: *«Те, що щось значить, ховається тут. – При тих словах ударяв себе в груди. – Центр важкий, жінко, центр!»* [11], – повторював Максим Цезаревич. У романі виразнішим є образ батька. Він чесний – *«ніколи не орудував неправдою»*, суворий – *«не зносить усе слабосильне»*, сильний – *«саме на таких, як він, можна будувати»*. Митарства, які випали на долю Максима Цезаревича, зробили його похмурим і суворим, але з непохитними моральними засадами і свято береженими традиціями. Саме він назавжди зберіг той «зародок золота-чуття» до свого народу, який змогли запалити і підтримати в його душі батько, бабуса, а у свій час і Ольга Альбінська та учитель Рибка. Максим був живим утіленням енергії та залізної волі, ніхто ніколи не чув з уст цього чесного, працьовитого, незламного чоловіка ні скарг, ні зітхань. [8]. *«Саме на таких, як він, можна будувати»* [11], – говорить про свого батька Юліан.

Такими ж загартованими на тілі й душі хотів Максим виховати і своїх дітей – одинака-сина і трьох доньок. Сам жорсткої вдачі, він прагнув із душ своїх дітей вирвати все слабосильне, щоб пізніше вони могли вже із своїх дітей виховати *«силу, характер і залізо, а не малпів, що лиш безплідними словами орудують»*. [11]. Максим Цезаревич надзвичайно глибокодумно підходив до високого покликання батьківства – виховати із своїх дітей гідних, дійових людей, справжніх громадян, що жили б з користю для свого народу і своєї вітчизни. Мудрий майстер глибоко збагнув усю важливість ролі сім'ї у справі розбудови держави. *«Виховуючи свої діти, – говорив Максим дружині, – ми мусимо не забувати, що ми їх і для України виховуємо. А вона потребує іншого, як досі, чоловіка, іншу жінку»*. [11]. У «тіні» залишається матір, яка радше є добрим духом сім'ї, *«поважна, маломовна і терпелива, (...) зразкова господиня»*. Погоджуючись із поглядами свого чоловіка, пані Цезаревич ніяк не могла помиритися з його надмірною суворістю супроти дітей. *«Чи конче потрібна жорстокість? – запитувала вона. – Ні. Дай молоді сонця хоч би яку одробину на тверду дорогу життя, а зокрема для України, щоб кожний міг вибороти сам собі свою украдену батьківщину, а даліше – поступай як хочеш»*. [11]. Саме так, під подвійним впливом сердечності матері та суворості батька й виховувалися діти Цезаревичів. Незважаючи на деякі розбіжності в поглядах на методи виховання дітей, подружжя сходилося в основному: їхні діти повинні стати порядними людьми і справжніми громадянами своєї батьківщини. [8]. Особливо дбав Максим Цезаревич про виховання свого сина Юліана, впливаючи на нього всією суворістю і любов'ю батьківського серця. Як же приємно було батькові чути синові слова: *«Ми вас не один раз недооцінювали, вважали за іншого, як ви були. Ви мурували підвалини під ваше життя і ваших дітей працею, чесними засадами, і тому наслідки вашої праці не будуть марні»*. [11].

З того часу, як Юліан стає юнаком, увага письменниці прикута до цього образу, він починає займати центральне місце в розвитку сюжету. За словами Людмили Матусяк, це соціально активна, цільна особистість. У свідомості цього героя нерозривно поєднуються поняття свободи особистості і громадського обов'язку. Важливе місце в системі його цінностей посідає пам'ять роду. Високодуховний, сильний і стійкий, він засуджує будь-які прояви духовного та національного ренегатства. *«Ідея власного духовного самовдосконалення – вже не самоціль для героя нового типу. Вона спрямована на духовне піднесення всього народу»*. [12].

Свого часу позитивну характеристику дає Юліану директор Альбінський: *«Ви, пане Цезаревич, гарна людина, добре вихована і характер ваш, може, без рисочки, як я це чув від людей, що знають вас, і ви маєте в собі те, що рідко хто має: духовну перевагу над своїм*

середовищем». [11; 234].

Юліан Цезаревич серед товаришів і вчителів користувався авторитетом, був *«дуже щирий і сміливий»*. Його характер розкривається письменницею в життєвих ситуаціях, ще раз підкреслюються його лише позитивні риси. Сміливість, здатність пожертвувати собою проявилися, коли він урятував отця Захарія та Єву. Батько на вдячність священика відреагував стримано: *«Ви переоцінюєте вчинок мого сина, отче. Це звичайна юнацька відвага»*. [11; 16]. Тобто твердо виховуючи його, він передбачав, що в екстремальній ситуації Юліан учинить саме так, а не інакше. Склавши іспит *«з якнайліпшими успіхами»*, він приніс свідоцтво і почув від Максима: *«Я тобі не gratулюю, сину. Я цього від тебе сподівався»*. [11; 27]. Володіючи здібностями, працюючи над собою, він і повинен був досягнути прекрасного результату.

Тож Юліан постає перед читачами майже довершеною особистістю, головною метою виховання, розвитку розкриття потенціалу якої було служіння народові задля добра. *«Не забудь заскоро за свій народ»* [11; 28], – важлива батьківська настанова, що лейтмотивом проходить через увесь роман. Аби особистість героя набула логічної цінності, письменниця проводить його через випробування вибором життєвого шляху. Юліан амбіційний, що зумовило його намір вступити на *«філологію всупереч батьковій пропозиції стати священиком»*. Але необережний вчинок (за моральною шкалою Максима (і сина також) – «злодійство») змінив його життя, а провина, що вимагала спокути, вивела на стежку «апостола черні». Сумлінно й чесно, як і отець Захарій, він би виконував свої обов'язки, ніс світло культури й освіти в народ, бо вже самостійно зумів побороти гординю, удосконалився, налаштувався на щоденну, часто невдячну працю. Доля вдруге все змінила. Він став офіцером, «апостолом меча», войовником не зі сліпою скаженістю, а еллінською мудрістю і духом. У ньому Ольга Кобилянська втілила ідеал українця, чоловіка, котрий *«був би згоден орудувати в потребі більше мечем, як плугом»*, *«мати традиції серця героїчні»* [13; 33], не пасивно плисти за течією, а здобувати щастя, *«бо що сам здобуду, то знаю, що моє»*. [11; 44].

Якщо не звертати уваги на «гріхи», зроблені Юліаном, його можна було б назвати етичним ідеалом Ольги Кобилянської – *«духовно чиста, тонка, високоінтелектуальна, горда, цільна і незалежна особистість з розвиненим почуттям власної гідності, з високим, аж до жертвовності, почуттям обов'язку перед іншими людьми, перед своїм народом»*. [12; 8]. У виховній програмі письменниці поєдналися духовність і здатність виборювати свободу, захистити себе і Батьківщину військовими засобами, реалізовувалась ідея необхідності обох чинників для становлення і процвітання нації.

Як справжній син, вихований у справжній українській сім'ї, Юліан Цезаревич мріє про своє власне *«домашнє огнище»*. Він же у відвертій розмові з Євою прагне довести, що емансипація не повинна зрівняти жінку з чоловіком, а передбачити такі умови, у яких вона почувала б себе якнайкраще, не будучи двійником власного чоловіка: *«...Якої ви думки про емансипацію жінок, а радше про рівноправність? Мені йде про шанування жінки, коли вона переступить межі дотеперішнього виховання і поступає вільно, рішаючи про своє особисте життя. – Мужчина – мужчиною, а жінка – жінкою. Коли хто вільний внішньо і зовнішньо, тоді поступає відповідно до свого «я»*. [11; 136].

Готовність Юліана йти життєвою дорогою з дружиною в міцній, добре сформованій сім'ї, можна порівняти із готовністю прожити в своїй державі і для неї. Недарма кажуть у народі, що сім'я – це маленька держава. Тому й не дивно, що, будуючи сім'ю за всіма загальноприйнятими чинниками, він будує свою маленьку державу, а отже, й Україну.

О. Слоновська зазначає, що, знаходячись на роздоріжжі між Європою та Азією, Україна надовго відстала від європейських держав насамперед у формуванні національної свідомості. Повільність, усепопущення, покірність і навіть негативна сторона теорії Г. Сковороди – задовольнятися малим – спричинили затяжну фазу бездіяльності, політичної малорухливості й серед найкращих представників народу. [15]. Цю флегматичність як уроджену рису нації Юліан починає ненавидіти й викорінювати насамперед у собі, як колись батько викорінював у дітей майбутню ймовірну слабохарактерність: *«Все те гарне і велике, нове і захопливе, наслідування гідне, що бачив у старих висококультурних державах як Англія, Німеччина,*

Скандинавія, дало йому якусь дозрілість. Відчував тепер це за собою, мов гарний сон. Тепер він уже на рідній землі, бачить тверезими очима ту землю, до якої так сильно прив'язаний, і тих людей, той самий нарід найвнший і не здеморалізований. Та сама політична і культурна діяльність його проводирів або кращих членів мов у завороженім колі, без енергійних поривів, без спромоги дійти до одної цілі. Головна ідея, що повинна єднати, розпалювати всіх, погасає, мов заходяче сонце, де стикається небесна баня з обрієм. Часами здається, всі ніби вдоволені, повні надії на кращу будуччину, а коли поглянути глибше – в кожного не загоїлась на дні його душі болячка». [10].

Усвідомлення, що народ інертний і ще довго буде бездержавним, не штовхає головного героя на думку про виїзд за кордон, яку йому настирливо нав'язує кохана. Рішення бути в найтяжчі для України часи зі своїми людьми свідчить про внутрішню потребу і силу волі Юліана. Якщо врахувати, що проблема виїзду за межі рідного краю сучасних наших талановитих науковців дуже гостра, то годилося б цим людям приміряти своє рішення до позиції героя повісті [15]:

- Юліане! – сказала (Єва. - О.С.) одного разу з розпаленими очима. – Ти не маєш поняття, які ми тут убогі і темні в наших українських сторонах у порівнянні із західними селами.

- Знаю, Єво, - відповів. – І я бачив чужинний світ, побував теж, як знаєш, у Цюриху та Женеві. Почасти маєш слушність, але що нам робити? І ті багаті чужинці, що ти їх пізнала у Швейцарії, теж прилітають туди тільки по світло знання і вертаються до своїх рідних вуликів, усяких Покутівок, щоб працювати на своїй землі для свого народу. [10].

Видно, що, за висловом Єви, українське життя інтелігенції не досягає навіть рівня життя європейських селян: немає свідомості, почуття самоцінності, свого права на свободу, зате є комплекс меншовартості, здатність на компроміси з кожного приводу і на кожному кроці. Дівчину приваблює ідея відхреститися від усього цього як минулого, а отже, незворотнього, уже не свого. Юнак же розуміє, що порвати зі своїм народом просто, але той, хто ризикне це вчинити, одночасно ризикує залишитися перекотиполем і нічого не здобути на чужині або згаснути від мук совісті. [15]. Тому рішення Юліана однозначне: «Кожний із нас повинен мати обов'язок служити один одному і своїй народності. Коли кожен лише одну – дві цеголки принесе із щирим серцем до того нашого вузького світу, то ми будемо ставити щораз кращ підвалини під нове покоління і державу». [10].

Письменниця так будує сюжетні колізії, що Юліан Цезаревич кидає священничий сан і, не висвятившись, вступає до війська, стає апостолом меча. Герой волею автора одружується з Дорою Альбінською, жінкою, вихованою в повазі й любові до української нації. Кобилянська доводить його до критичної межі в історії України – створення Української держави; Цезаревич – офіцер українського війська, він розуміє, що свята справа вимагає чистих рук, чесної праці і високого сумління, адже шлях служіння народові – це шлях свідомої жертвності – апостольства.

Закінчення роману досить символічне: «Коли Юліан Цезаревич приїхав одного дня додому, перші слова Дори були:

– А Україна?

– Вона є. І як ми самі її не запропастимо, то сповняться слова старого Гердера, що пророчив нам долю Греції, завдяки гарному підсонню, веселій вдачі, музиці та родючій землі» [11; 243].

У тих словах «остання заповідь великої гуманістки, що була і зостається для українського народу апостолом правди і апостолом любові» [14; 11].

Створені письменницею ідеальні типи українця – офіцер Юліан Цезаревич (на останніх сторінках Ю. Цезаревич уже фронтовик і перекладач при штабі) та його дружина й товаришка Дора не є «надлюдьми» чи «надгероями», вони звичайні люди з притаманними їм чеснотами і вадами, але з надзвичайно великими бажаннями й готовністю служити Богові та Україні. Герої роману вже вирости із гасла «бути самому собі ціллю», вони прагнуть бути вартісними для своєї нації в її змаганнях за державність. Моральна сила її духу настільки велика, а національна свідомість у такій мірі розвинута, що вони здатні умножити прихід «полудня» не лише для себе і своєї родини, а й для всієї нації, і можуть забезпечити її подальше спрямування на шляху духовного й економічного розвитку. Тож застереження у фінальній сцені роману,

«як ми її не запропастимо», звучить в устах письменниці палким заклик до читачів виточити і з себе моделі подібного зразка, самим стати справжніми дійовими громадянами й дітей своїх виховати не лише для себе, а й «для України», щоб знову здобути державну незалежність, «вибороти собі свою украдену батьківщину».

За словами Л.І. Матусяк, роман «Апостол черні» став своєрідним духовним заповітом українському народові, вистражданим і глибоко осмисленим письменницею.[8] У цьому творі О. Кобилянська простежує тернисті шляхи і долі, настрої і змагання української національної інтелігенції, прагне окреслити позитивний ідеал героя-інтелігента в єдності його моральних і національних поривань.

О. Кобилянська називала свої твори краплями власної крові. Вони поставали з особистих почуттів і переживань. Її творчість, насажена любов'ю і добром, продовжує й сьогодні не тільки хвилювати, а й навчати, виховувати кожного з нас. А роман «Апостол черні» О. Кобилянської є знаковим на шляху письменниці до осмислення свого ідеалу, який передбачає нерозривне поєднання морально-етичних, громадських і національно-патріотичних цінностей. У творі О. Кобилянська порушує важливі проблеми, зокрема проблеми виховання й особистості, добра і зла, свободи особистості та її суспільного обов'язку; проблеми любові й вірності в їх найрізноманітніших проявах, у тому числі й любові до ближнього та вірності національним традиціям, відданості своєму народові, батьківщині. Письменниця звертається й до проблеми духовної наступності поколінь однієї нації, відповідальності батьків за майбутнє дітей, а отже, і свого народу, проблеми виховання наступних поколінь у дусі національної традиції і християнської моралі. Це й зумовлює незмінну актуальність твору «Апостол черні» і в наш час, у період становлення української державності.

Література

1. Кобилянська О. Твори в п'яти томах.- К.: Держвидавництво художньої літератури, 1963. - Т.5. - С. 224.
2. С.Г. Юліан Вассиян: бо вже чекає четверта домовина// Слово і час. - 1994. - № 2. - С.60.
3. Лещенко М.П. Ольга Кобилянська. - К.: Дніпро, 1973. - 176 с.
4. Томащук Н.О. Роман О. Кобилянської «Апостол черні» // Питання майстерності. Дніпропетровський державний університет. - Дніпропетровськ, 1969. - С.65-84.
5. Кобилянська Ольга. Твори: В 5 т. - К.: Держлітвидав України, 1963. - Т.5. - 767 с.
6. Новий твір Ольги Кобилянської // Світ. - 1927. - Ч.9.
7. Ольга Кобилянська: Альманах у пам'ятку її сороклітньої письменницької діяльності (1887-1927). Зладив др. Лев Когут. - Чернівці, 1928. - 313 с.
8. Матусяк Л.І. Духовний заповіт українському народові («Апостол черні» О. Кобилянської)// Соціально-політичні та правові проблеми формування особистості і держави. Збірник наукових праць. - Хмельницький. - 1998. - С.122 - 126
9. Івасюк О. Невідомий роман Ольги Кобилянської// Буковинський журнал . - 1992.-№ 1.- С.79-85.
10. Кобилянська О. Апостол черні. - Тернопіль, 1994
11. Кобилянська О. Апостол черні. - Львів : Каменяр, 1994
12. Матусяк Л. Твори О. Кобилянської з життя інтелігенції. Пошук морального ідеалу// Автореферат. - К., 2000. - 20 с.
13. Кобилянська О. Твори в п'яти томах.-К.: Держвидавництво художньої літератури, 1963. - Т.5. - С.767.
14. Крупа М. Апостол любові// Кобилянська О. Апостол черні. - Тернопіль, 1994.- С. 5-11.
15. Слоновьовська О. «Крамольні проблеми» повісті «Апостол черні» Ольги Кобилянської // Дивослово. - 2000 - № 11. - С.32-35
16. Роман Я. Роман Ольги Кобилянської «Апостол черні» з погляду авторки та її сучасників// Біблія і культура. Збірник наукових статей. - 2000. - С.47-49.

Проценко Л.М.,
м. Куп'янськ

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНЕ БАГАТСТВО ПРОЗИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Ольга Кобилянська була великою письменницею, бо час нічого не заподіяв її творам, а тільки утвердив їх у нашому народі...

Василь Земляк

Анотація: Розширення ідейно-тематичного діапазону прози О. Кобилянської було пов'язане з дальшим розвитком таланту, поглибленням реалістичного начала творчості письменниці. У другій половині 90-х рр. вона, з одного боку, шукає нового підходу до зображення теми інтелігенції («Аристократка»), з другого боку, все глибше проникає у соціальні, морально-етичні проблеми життя села, досягаючи в цій сфері найвищого художнього відкриття в повісті «Земля».

Письменницю приваблюють образи мужніх, високих духом жінок, романтичні, артистичні натури. Так, у новелі «Аристократка» вона розкриває сумну долю жінки з високих суспільних сфер, яка, уникаючи політичних переслідувань, змушена була емігрувати за кордон, де зазнала тяжких поневірянь, але гідно несла свій тяжкий хрест. *«Доля кепкувала собі з неї, зневажала її, але зламати не змогла»*, — говорить письменниця. Аристократизм «аристократки» не має нічого спільного із погордою до простих людей. Вона пишається своїми славними предками, але це не заважає їй із прихильністю ставитися до простих людей. *«Кождий селянин, кожда жінка в селі знали і шанували її; для кожного мала пораду й щире слово»* [5, 36].

Звернення до образів і картин з життя рідного краю, зокрема буковинського селянства сприяло поглибленню соціального характеру творчості О. Кобилянської. У новелі «Банк рустикальний», наприклад, авторка змалювала трагічну долю трудівника-хлібороба, який, опинившись у лихварських сітях, розорується. У цьому творі вона стислими, скупими мазками змальовує драму життя селянина-бідняка, який опиняється на порозі повної пролетаризації. Письменниця тут виявляє ті риси нової новелістики, що їх найповніше втілює у своїй соціально-психологічній прозі В. Стефаник.

У творчості О. Кобилянської все виразніше починають звучати соціальні мотиви, які вона трактує з позицій письменниці-демократки, посилюючи й поглиблюючи той реалістичний напрям в українській літературі на зламі двох століть, що його репрезентували І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, В. Стефаник, Л. Мартович, Марко Черемшина. Найвищим досягненням О. Кобилянської на цьому шляху стала повість «Земля».

«Факти, що спонукали мене написати «Землю», правдиві... Я просто фізично терпіла під з'явиськом тих фактів, і коли писала — ох, як хвилями ридала!..» — розповідала О. Кобилянська в автобіографічному нарисі «Про себе саму» [1, 40]. Звертання до дійсних фактів, соціальних явищ життя йшло в парі з поглибленням реалізму письменниці, а емоційне ставлення до них кидає світло на одну із характерних особливостей творчої манери О. Кобилянської, яка пропускала крізь серце долю своїх героїв, разом з ними мучилася і страждала. Соціальна і морально-етична драма — братовбивство через землю — дали письменниці змогу проникнути в душу трудової людини, розкрити світ її душевних переживань, важливі сторони народного життя. На прикладі з життя однієї селянської родини О. Кобилянська талановито показала характерні явища тогочасної капіталістичної дійсності, пов'язані з процесом пролетаризації селянства, посиленням влади землі над трудівником-хліборобом. Відштовхнувшись від конкретного, локального факту, письменниця піднялась до широкого художнього узагальнення, створила життєво правдиві й психологічно достовірні образи — Івоніки, Марійки, Михайла, Анни та ін., в яких втілила думки, мрії й сподівання трудового буковинського селянства.

Своїм ідейним змістом, соціально-психологічною насиченістю «Земля» протистойть сентиментально-ідилічним малюнкам з життя села, що їх знаходимо у творах ліберально-буржуазних письменників. Повість

О. Кобилянської — гостро драматичний твір, сповнений гірких роздумів про тяжку селянську долю, про залежність селянина від землі, яка для нього стає фатумом, молохом, поглинає всі його думки і почуття. У центрі повісті образ Івоніки Федорчука, якого письменниця наділяє рисами типового буковинського селянина — працелюбного, чесного, дбайливого. Така і його дружина. Всю свою силу вони віддали землі. *«Вона підпливла нашою кров'ю і нашим потом. Кожда грудка, кожний ступінь може посвідчити, як наші крижі угиналися тяжко»*, — з болем і тугою говорить Івоніка про чорну працю на чорній землі. Турботою про землю, про те, щоб передати її у дбайливі руки нащадків, пройняті всі його помисли. І сина Михайла Івоніка прагне одружити з Парасинкою не лише тому, що вона дівчина добра, роботяща, але й тому, що їхні ниви поряд — *«граничать між собою, становлять одну рівнину, їх сила однакова»* — і, отже, після одруження Михайла й Парасинки об'єднуються... Та цим мріям не судилося здійснитися [4, 52].

Все краще, що є в роду Івоніки, успадкував старший син Михайло — його надія і гордість. Образ цей письменниця розкриває на повен зріст, показуючи Михайла і в його щоденній праці, і на військовій службі, і в ліричних взаєминах з коханою дівчиною Анною — цією душевно тонкою натурою, на долю якої випали тяжкі переживання. Михайло, як і Анна, ніжний душею, лагідний вдачею. Він у розпачі й близький до самогубства, коли його забирають до війська. Михайла манить до себе кохана Анна, батьківська земля, яка чекає на його дужі мужицькі руки. Сцена зустрічі Івоніки з сином у казармі — одна з найзворушливіших у повісті.

Молодший син Сава і Рахіра, на протигагу Михайлові й Анні, змальовані темними барвами. Саву в його лихих вчинках до певної міри ще стримували батьки, від яких він сподівався отримати належну йому частку землі й одружитися з Рахірою. Але батьки були проти цього шлюбу, бо Рахіра не мала землі, була ледащицею і злодійкою. Крім того, вона доводилася Саві двоюрідною сестрою. Підвладний лише своїм почуттям, Сава вирішує таки одружитися з Рахірою. Та вона цілком резонно застерігає його: *«Як не будеш мати землі, то не зможемо побратися! З чого нам жити?»* А батько за непослух погрожував усю землю віддати Михайлові — він з дитинства працював на ній, не шкодуючи рук. Так старший брат став на заваді молодшому. Усе це зрештою призвело до трагічної загибелі Михайла. Його смерть сколихнула село, вона в саме серце вразила старих батьків, зламала молоде життя Анни, вивела з душевної рівноваги Саву, який, хоч і одружився з Рахірою, не знайшов з нею щастя [4, 62].

Анна, важко переживши трагедію першого кохання, одружується з іншим. У неї народився син, якого батьки мріють вивчити.

«З нього будуть люди, як покине землю, як здобуде освіту», — гадають обоє. Вірою в те, що ці надії здійсняться, закінчується сумна і трагічна повість землі.

Прикінцеві мажорні акорди повісті оптимістично настроюють читача, вселяють упевненість у тому, що молоде покоління зуміє перебудувати життя, знайде шляхи до щастя.

Кобилянська з великою правдивістю і художньою переконливістю показала, як в умовах приватновласницького суспільства влада землі для селянина стає фатальною, як власницькі інстинкти знищують високі людські почуття. За ідейним змістом, суспільно-громадським звучанням повість «Земля» далеко вийшла за рамки родинної хроніки, а факт братовбивства, що ліг в основу твору, письменниця розробила в плані психологічного аналізу внутрішнього світу героїв. Епіграфом до повісті, взятим з твору норвежця Йонаса Лі (*«Кругом нас знаходиться якась безодня, що її вирила доля, але тут, у наших серцях, вона найглибша»*), Кобилянська дала зрозуміти, що предметом її дослідження будуть не стільки зовнішні факти і події, скільки їх внутрішній зміст. І справді, явища соціально-побутові переломлюються тут крізь призму психології, внутрішнього світу людини. Психологічному аналізу, власне, підпорядковано все: і композиція, і художні засоби, і пейзаж, який із традиційного тла, на якому розвивається дія, переріс у самостійний образ-символ, що несе в собі відповідний до розвитку сюжету настрій. Наприклад: образ *«сусіднього ліска»*, де має відбутися вбивство,

образ таємничої мряки, що огортає поля, образ темної ночі тощо. Цьому підпорядковані й психологічні деталі (нез'єднані руки Михайла й Анни, що символізують трагічну історію їх кохання та ін.), і вся та внутрішня гармонізація мови, кольорова гама, що нею користується письменниця для опису природи [2, 28].

Повість «Земля» — ця вершина реалізму Кобилянської — поставила її, авторку, в ряд найвидатніших українських художників слова початку XX століття. На думку І. Франка, висловлену 1905 р. в листі до відомого хорватського славіста Ватрослава Ягича, цей найвидатніший твір письменниці, «крім літературної та мовної вартості, матиме тривале значення ще й як документ способу мислення нашого народу в час теперішнього важкого лихоліття».

Інценізована, екранізована, перекладена на багато мов народів світу повість письменниці завдяки своїй великій життєвій правді, високій художності стала одним з найпопулярніших творів української літератури, ввійшла у світову культурну скарбницю поруч із такими творами: «Земля» Е. Золя, «Мужики» А. Чехова, «Селяни» В. Реймонта...

На початку 900-х рр. творчість О. Кобилянської продовжує розвиватися головним чином у реалістичному напрямі, про що свідчать такі оповідання й повісті: «Сліпець», «Через море», «За готар», «Думи старика», «В долах», «За ситуаціями». Проте, прагнучи розширити сферу своїх художніх пошуків, письменниця звертається до розробки деяких абстрактно-символічних тем і образів («Акорди», «Хрест», «Місяць» та ін.), підпадаючи під певний вплив модерністських течій. Але ці моменти в творах О. Кобилянської не були панівними, сама ж письменниця аж ніяк не вважала себе однодумцем теоретиків «чистого», безідейного мистецтва. У листі до О. Маковея 15 грудня 1902 р. вона категорично заявляла: *«А щодо мене, то я ніколи декаденткою не була і не буду, бо мені всякий декадентизм противний»*. Зрештою, в реалістичному ключі витримана збірка оповідань О. Кобилянської «До світа» (1905) та її повісті, що вийшли друком у цей час. Все це дало підстави

І. Франкові виступити з осудом тих декадентських критиків, які прагнули *«ідентифікувати себе з нею»*, оголошуючи письменницю жрицею «чистої» краси. *«...Що вам до Кобилянської? Чого ви навчилися від неї, яких ідей набралися? Як відомо, Кобилянська залюбки малює тип жінки, що бунтується проти усталеної традиції і таким чи іншим способом завойовує собі право на свободне життя. Де у вас такі типи, і взагалі, як ви малюєте жєницину?»* — запитував з обуренням І. Франко, акцентуючи на одній з тих демаркаційних ліній, що відділяли авторку «Землі» від декадентів [5, 68].

Одним із видатних творів письменниці реалістичного звучання є і повість «В неділю рано зілля копала...», в основу якої покладено мотив романтичної пісні-балади «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці». Певний поштовх до написання цього твору дав болгарський письменник П. Тодоров, оповідання якого містять художні інтерпретації народнопоетичних образів і мотивів і який, за словами О. Кобилянської, звернув її увагу на народні пісні, їх багатство і свіжість. Звернення до народнопоетичного джерела збагатило художню палітру письменниці, музикальні, ліричні інтонації її прози. У повісті, в її ідейно-художній концепції, органічно поєдналися два начала — реалістичне й романтичне. *«Особи — це типи з дійсного життя, які я пізнала в горах: циганку Мавру, старого Андронатового, її батька, Гриця, одного молодого знаного мені одинака-гуцула, а решту домалювала фантазія»*, — свідчить Ольга Кобилянська в автобіографії «Про себе саму». Романтична стихія ріднить цю повість з пізніше написаною драмою-феєрією Лесі Українки «Лісова пісня», з гуцульською поемою-піснею в прозі М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» [4, 46].

Сюжет твору розгортається двома взаємозв'язаними лініями: перша — трагічна доля циганки Маври, яка карається за подружню зраду, поневіряння її батька, музики Андронаті, вигнаного з табору, друга — романтична — кохання Гриця, сина Маври, до Тетяни й Настки, заснована на мотиві відомої народної пісні. У своїй розробці мотивів народної пісні О. Кобилянська уникла мелодраматизму, створивши життєво переконливі образи циган і мешканців гуцульського села. Кожен із персонажів твору наділений індивідуальними рисами характеру: Гриць пристрасний, але хисткий і роздвоєний у своїх почуттях, Настка — м'яка, лірична

натура, Тетяна — горда, одчайдушна, як і її любов, що *«ваги не знає»*. У кожного з героїв по своєму трагічно складається життя, над ними всіма тяжить *«гріх»* Маври, яку звабив угорський шляхтич, а потім кинув на поталу циганського табору. Трагічна доля Маври тяжить над Грицем, який виріс у чужих людей, не зазнав материнської ласки. Кобилянська, змальовуючи трагічні долі своїх героїв, не раз ставить питання: хто винен? І хоч чіткої відповіді вона не дає, але підводить до думки, що винне те зло, та соціальна нерівність, які роблять нещасливими Мавру та Андронаті, без вини винен і Гриць, який, всупереч народній моралі, кохає двох дівчат.

«В неділю рано зілля копала...» — один з найпоетичніших, найліричніших творів О. Кобилянської, хоч він і сповнений глибокого драматизму. Ліричного характеру значною мірою йому надають одухотворені письменницею картини природи, якими вона досягає великого емоційно-художнього впливу на читача, поетичні інтонації її мови.

Подальша творчість письменниці проходила в умовах лихоліття першої світової війни, яка трагічними акордами відбилася не лише в прозі О. Кобилянської, але й О. Маковея, В. Стефаника, Марка Черемшини та інших письменників, в умовах боярсько-румунського поневолення краю, коли українська культура, зокрема література, переслідувалася, заборонялася. Ті суворі випробування, що випали на долю письменниці, позначалися на її творчості. Роздуми й переживання періоду першої світової війни знайшли своє художнє відбиття в нарисах та оповіданнях *«Юда»*, *«Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки»*, *«Назустріч долі»*, *«Зійшов з розуму»*, написаних 1915—1923 рр., що силою свого трагізму не поступаються новелам антивоєнного циклу Василя Стефаника й Марка Черемшини.

Проте, крім безперечних здобутків, у доробку письменниці з'являються і деякі твори, що свідчать про посилення суперечностей у її світогляді, певний спад у творчості. Слабким в ідейному плані, зокрема, виявився роман *«Апостол черні»*, позначений певною ідеалізацією представників духовного стану. Не змогла цілком впоратись письменниця і з романною формою свого твору, який відзначається композиційною рихлістю. Незважаючи на те, що Кобилянській вдалося колоритно й правдиво змалювати окремі картини життя й побуту різних верств населення Буковини, показати народження в цьому краї української інтелігенції, твір в цілому свідчив про певні кризисні моменти в творчості письменниці цього періоду, що виявилися і в таких оповіданнях, як *«Сниться»*, *«Пресвята богородице, помилуй нас»*, позначених впливом символізму, навіть містики.

У тих тяжких умовах, в яких опинилась О. Кобилянська в 20—30-х рр., велику підтримку подала їй громадськість Радянської України, до якої вона з надією звертала свій погляд. Протягом 1925—1932 рр. у видавництвах Харкова й Києва вийшло чимало видань творів письменниці, з яких одне — дев'ятитомне. Яскравим виявом піклування про О. Кобилянську було призначення їй Радянським урядом у 1927 р. персональної пенсії.

Публікаціями своїх творів письменниця прагнула підтримувати й розвивати дружні почуття буковинських українців до своїх єдинокровних братів з-над Дніпра. Свою віру у возз'єднання рідного краю з Радянською Батьківщиною вона свято пронесла до незабутнього 1940 р., коли земля Кобилиці й Федьковича навіки об'єдналась із землею Шевченка і Франка.

О. Кобилянська мала щастя на власні очі бачити торжество історичної справедливості, привітати світанок нового життя в рідному краї.

«Усі мої думки тобі, народо вільний, і пісня серця, музика душі тобі!» — під цим гаслом розвивалася короткочасна подальша літературна творчість Ольги Кобилянської [1, 3].

Довгий і складний шлях пройшла О. Кобилянська як письменниця. Протягом півстоліття виступала вона в літературі, відображаючи життя народу в його різноманітних виявах, духовні прагнення інтелігенції, малюючи природу рідного краю. Письменниця утверджувалась в українській літературі поступово, в процесі переходу з німецької на українську мову, опанування художніх традицій народу, реалістичного методу. Художньо осмислюючи той життєвий матеріал, що був їй найбільше відомий, О. Кобилянська створила цілу галерею образів із середовища демократичної інтелігенції, втіливши в них свої погляди на соціальні й морально-етичні проблеми свого часу.

Безперечною заслугою письменниці є те, що вона однією з перших в українській літературі змалювала образи жінок-інтелігенток, яким притаманні вищі духовні інтереси, прагнення вирватись із тенет буденщини, духовного рабства. Звеличуючи людину, зокрема жінку, показуючи її високі духовні пориви, О. Кобилянська утверджувала передові погляди на життя [3, 32].

Поглиблення й розширення світогляду О. Кобилянської зумовило її звернення до життя селянства. Письменниця розкривала його крізь призму складних психологічних, морально-етичних переживань героїв. У творах із життя села, насамперед у повісті «Земля», особливо яскраво виявилось художнє новаторство письменниці, глибина її психологічного аналізу, який давав змогу розкривати соціальну зумовленість психології людини, передавати найтонші порухи її душі. За манерою письма О. Кобилянська — в період зрілості її таланту — виступає визначним художником слова нової соціально-психологічної школи, репрезентованої в українській літературі кінця XIX — початку XX століття іменами М. Коцюбинського, В. Стефаника, Марка Черемшини, Л. Мартовича, С. Васильченка та ін. Саме ці новаторські риси прози письменниці мала на увазі Леся Українка, коли зауважувала, що Ольга Кобилянська «наступниця Федьковича за талантом, але не продовжувачка його манери». Реалізм О. Кобилянської збагачувався романтизмом («Некультурна», «Битва», «В неділю рано зілля копала...» та ін.), він був далеким від етнографічно-побутового реалізму письменників народницького напрямку, спирався на досягнення світової художньої думки.

Письменниця виявила високу художню майстерність і в малих оповідних жанрах, і в широких повістевих формах. Проза О. Кобилянської в її кращих зразках — це інтелектуальна проза, в якій відбилися ідейні й художні пошуки світової літератури кінця XIX — початку XX століття, складовою частиною якої є українська література.

Змінилися естетичні смаки й уподобання читачів, проте проза Ольги Кобилянської зберігає свою естетичну цінність. Її кращі зразки були інсценізовані й побачили світло рамп. Любов і шана визначають ставлення наших сучасників до спадщини «гірської орлиці» [3, 15].

Література

1. Врублевська В. Емансипантка: Повість про Ольгу Кобилянську. — К., 1989.
2. Гузар З. Вивчення творчості О. Кобилянської. — К., 1978.
3. Панчук Е. Гірська орлиця: Спогади. — Ужгород, 1976.
4. Семчук Д. Вивчення творчості Ольги Кобилянської у школі. — Тернопіль, 2008.
5. Томашук Н. Ольга Кобилянська: Життя і творчість. — К., 1976.

Сідельнікова Л.В.,
м. Куп'янськ

ЧИТАЮЧИ ОЛЬГУ КОБИЛЯНСЬКУ (СПІВЗВУЧНІСТЬ ПИСЬМЕННИЦІ З ПРОГРЕСИВНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

Анотація: Ольга Кобилянська належить до тих українських письменників, які були тісно пов'язані з європейським літературним процесом. У її автобіографіях, щоденниках і листах знайдемо відгомін досить широкої белетристичної, наукової і філософської літератури, у ряді

творів – сліди літературних впливів (а в ранніх – і наслідування). Про це говорили ще її сучасники.

Леся Українка відзначала певний зв'язок української письменниці з духом творчості Жорж Санд, а водночас зауважувала, що «Царівна» Кобилянської стоїть вище за популярні романи німецької письменниці Рейтер чи італійської – Неєри. На розвиток літературної творчості Кобилянської також мали вплив Шекспір, Дрепер, Бокль, Спенсер, Бюхнер, Дарвін, Гейне та інші. Мала враження письменниця й від творів Якобсена, Панаса Мирного, Марка Вовчка, Федьковича. Але найважливішими літературними величинами для неї були Гете, Шиллер, З.Вернер (її предок по матері), Гейне, Гердер, Шпільгаген, Готфрід, Келлер, Марлін. Захоплювалася вона також творами Лесі Українки, Франка, Тургенева, Льва Толстого, Отто Рунге. Намагалася поширювати на Буковині твори Шевченка, Франка, Тургенєва, Чехова. Підставою для таких тверджень були свідчення письменниці про її літературні вподобання.

Коли читаєш твори Кобилянської, теж не раз спиняєшся на думках і мотивах, що викликають ті чи інші асоціації й аналогії з мотивами великих світових письменників, які писали приблизно в ту саму добу, що й вона. Здається, в цьому можна бачити не стільки впливи й запозичення (хоч і вони були), скільки свідчення того, що письменниця була на рівні світової думки й літератури і намагалася вирішити ті самі проблеми, що й усі передові письменники, розв'язуючи їх по-своєму і додаючи ще питання, породжені суто українською дійсністю та власним суб'єктивним творчим світом.

Найголовнішим питанням для Ольги Кобилянської було питання про людську особистість та її обов'язки щодо до самої себе і до свого народу, про її стосунки до суспільства. Тут немає можливості розглядати всі її оригінальні думки, що їх висловила авторка та її герої або що випливають із самої динаміки її образів. Хочеться тільки звернути увагу на те, що деякі з найулюбленіших її ідей перегукуються або співвідносяться з улюбленими ідеями великих європейських письменників і мислителів, «володарів дум», - це свідчення того, що думки Кобилянської йшли в річищі всієї тогочасної духовної культури, а ідеї були на висоті своєї доби.

Її улюблений образ «полудня», тобто ідея активності й експансивності, цільності й повноти людської особи, до кінцевого розвитку типу («Чим ти є, тим цілком треба бути. Інакше не дійдеш ніколи мети»), змушує згадати улюблену Ібсенову ідею (будь ким хоч, але будь сповна собою!). Така характерна для Кобилянської колізія поетичної натури і брутальності побуту, невловимого «щось» душі і «кінського копита прози»; постійне картання духовного плебейства і протиставлення йому духовного аристократизму, плекання «великості людської вдачі», здатної до «осягання чогось більшого, як звичайні цілі», «фізьблення характеру на широку шкалу» та подібний духовний максималізм може викликати асоціацію з Карлейлем. У цьому зв'язку її дорікали про наслідування ідей Ніцше, сама ж вона, хоч у ранніх творах і посилювалася на відомого філософа й використовувала його думки, пізніше заперечувала його суттєвий вплив. І коли її герої висувають принцип: «бути самому собі ціллю», то йдеться про свободу від міщанських забобонів і рутини, але не від обов'язків перед народом; навпаки ці обов'язки весь час наголошуються, і їм власне підпорядковується отой розвиток особистості.

Нести народове світло, а для того запалити те світло в собі, виробити себе на «значну особистість», яка б могла стати «пориваючим прикладом», - ось ще один мотив Кобилянської. Це явно суперечить основній настанові Ніцше і головній zasadі Кобилянської – розвивати, виробляти, різьбити себе, щоб мати потугу впивати на інших, на народ. Ця широко і докладно розгорнена в Ольги Кобилянської думка про служіння одиниці народові, про обов'язки інтелігенції щодо трудящого люду, в яку мотив розвитку власної особистості та її самоцінності входить лише як один із важливих моментів, складалася, очевидно, під впливом традицій української класичної літератури від Шевченка до Франка.

Заглиблення в проблеми розвитку власної особистості для письменниці почалося з інтересу до жіночої емансипації. Оскільки відповідні твори Кобилянської належать до кінця XIX століття, можна їх вважати запізним провінційним відгуком на тлі європейської літератури, яка

набагато раніше мала де-Сталь і Жорж Санд, в якій на півстоліття раніше були «Лілія на рівнині» та «Тридцятилітня жінка» Бальзака. Молода письменниця і сама розуміла запізнілість свого щирого захоплення ідеєю жіночої рівноправності – і прикро це переживала. «Емансипація жіноча в Швейцарії або поступових країнах – це точка давно виборена. Приходиться соромитися, що тут жінки осталися ще так далеко позаду за другими народами», - читаємо в повісті «Людина».

Цілком зрозуміле це почуття за своїх земляків і землячок. Однак погляд, ніби означена проблематика в Ольги Кобилянської є вимушеною даниною враженням провінційного побуту і ширшого значення не має, а для розвиненіших країн не актуальна, потребує принципових коректив.

По-перше письменниця помиляється, коли пише, що в «поступовіших краях» жіноча емансипація уже виборена. Виборена вона була хіба що формально, а не по суті, що так характерно для буржуазного світу. (І це глибоко показав Ібсен у «Норі», що не випадково мала такий величезний розголос у Європі і Росії). І в той самий час, коли в глухому закуткові австрійської імперії, серед рутини побуту молода дівчина, початкуюча письменниця, з боєм міркувала про жінок свого краю: «Заграбавшись між свої чотири стіни, не завдають вони собі навіть стільки праці, щоби дещо путнього прочитати, щоби хоч тим часом сею дорогою очиститись з перестарілих, дурних, просто смішних пересудів. А про якусь основну освіту, про розуміння народознавства та матеріалістичної філософії нема вже й бесіди» («Людина»). Коли вона вимірювала героїню вищого ґатунку, яка гордо кидала міщанському оточенню, що ніяка сила не стопче в неї мислячої самостійної людини, коли показувала всі ті болісні поневіряння й терзання, що випадали на долю такої героїні, і схильна була трактувати ці випробування та ці проблеми як продукт особливої відсталості Буковини, - саме в цей час у блискучому центрі блискучої європейської культури великий письменник-гуманіст бідкається про те саме і в дуже подібних словах своєї героїні висловлює думку про те, що священну працю хатнього порядкування ніщо не могло і на мить припинити, і це над святе встановлення замінювало їй, як і багатьом жінкам, усі моральні та суспільні обов'язки.

Це – Ромен Роллан, його «Жан Крістоф», у всіх томах якого можна знайти немало подібних міркувань. Порівнявши їх з тим, що в той самий час або раніше писала Кобилянська, побачимо, що і в «європейця», і в «провінціалки» однаковісінькі клопоти з проблемами жіночого становлення, хоча в Ольги Кобилянської ці проблеми розроблені більш глибоко. Це робить честь нашій письменниці її духовному авангардизму. Прочитавши «Царівну», «За ситуаціями», «Ніобу», «Некультурну», «Балаканку про руську жінку» та інші твори, ми знайдемо в них глибокі судження про жінку. Її місце в житті та її обов'язки щодо суспільства, як мало в кого з європейських письменників.

Розробка духовно витончених характерів жінок у Кобилянської цінніша за популярні тоді естетсько-містично-еротичні твори на ці теми. Аглая Феліцітас із повісті «За ситуаціями» має характер змістовніший і «екзотичніший» за Клару з «Гіталли» Ведекінда, що наробила тоді багато галасу. Це – про «естетику» жіночих образів у Ольги Кобилянської. А «максималізм» її жіночого ідеалізму змушує згадати максималізм ідеалів і героїнь Ібсена, надзвичайно популярного тоді в Європі і в Росії. Сама Кобилянська свідчила, що «захоплено читала» Ібсена, хоч і заперечувала велике значення його впливу.

«Філософія» жіночих образів Ольги Кобилянської також знаходиться на високому рівні. Велике враження справив на неї дуже популярний тоді в Європі Г.Бокль, про читання творів якого вона сама свідчить і сліди наукових питань знаходимо в її творах. Г.Бокль дав справжню аналогію жінки, що своїми духовними рисами, своїм «ідеальним і романтичним елементом» змінила натуру чоловіка і «завадила життю зробитися виключно практичним та егоїстичним... врятувала від тупої, одноманітної рутини» і, таким чином, впливаючи на чоловіків, вплинула і на розвиток усієї цивілізації.

У Ольги Кобилянської можна знайти й сліди інших поглядів Бокля, наприклад, на роль жінки у вихованні нових поколінь. Але не важко побачити, як далеко вона пішла вперед. Те, що для Бокля було крайнім допущенням, - письменниці послужило лише вихідною точкою. Вона

розвиває ідеї самостійної активної чинності жінки в усіх сферах життя – особливо ж у сфері політично-громадській (а це залишає далеко позаду як благодушне визнання за жінкою впливу на чоловіка в історії людства, так і пересічні вимоги рівноправності). Від викриття забобонів, які стояли на шляху громадсько активної жінки, вона переходить до аналізу того соціального і матеріального «механізму», який затримує жінку на певному шляху розвитку. Тим самим Кобилянська підносила на голову вище супроти апологетів «жіночої емансипації», яким становище жінки видавалося ненормальним лише постільки, поскільки жінка була жертвою забобонів і рутинних обмежень, а все питання зводилося до формального звільнення від них. Не без впливу російської і скандинавської літератур, Ольга Кобилянська проблему жінки розгортає до меж загально етичної і загально соціальної проблематики людської особистості. А від думок про роль жінки й матері в суспільному житті, у вихованні поколінь вона переходить до роздумів про їхню роль у національній історії, у плеканні національної «великості» і «традицій серця героїчних», у снуванні й збереженні того «золотого пасма», яке простяглося з минулого в майбуття, - у всьому комплексі історичного змагання поневоленої нації.

Це ті думки і образи, які в своїй багатій і повновагій сукупності складаються на нове і значуще слово в усій європейській літературі про жінку-громадянку; це те, що українська література трудом і пориванням насамперед двох своїх великих жінок – Лесі Українки та Ольги Кобилянської – внесла в скарбницю світового духовного життя.

А куди ж діти «провінційності», відсталість того краю, на ґрунті якого зросла й творила письменниця? Так, усе те було, але воно обмежувало поле зору й можливості ідейних осягнень. У ранніх це виявлялося в деякій наївності й елементарності трактування проблеми жінки, а в пізніших – у характерному розриві між ідейними шуканнями і громадським діянням, політичною акцією, коли перше ще не приводило героїв до другого, коли більше говорилося про потребу суспільного руху, ніж про те, щоб його самого реально розглядати. Але ж ті умови водночас і стимулювали шукання й протест! Адже найпалкіше прагне діяльності той, хто найбільше скутий. Найжагучіше хоче свободи той, хто її найменше має. Російська література XIX століття так болісно й пристрасно сказала про людську особистість не в останню чергу й тому, що за умов царської Росії ця особливість була брутальніше притлумлена.

В останньому періоді творчості Ольга Кобилянська знову повертається до теми народу. Саме в простих людях вона бачила здорове світосприймання, високе почуття справедливості та етики. Письменниця написала повість «Земля», твір, який найглибше характеризує її творчість у цілому.

Українська класична література виробила безмежно широкий спектр значень цього слова – від образу того згорьованого клапця ґрунту, на якому покладав своє життя вічно обдурований і вічно сповнений віри селянин-трудівник, до вищого символу буття і національної історії, але найглибшу і найпоетичнішу інтерпретацію дала Ольга Кобилянська своєю повістю, яка належить до кращих творів світової літератури про селянство землю.

Від середини XIX століття, а потім і в XX столітті в літературах Західної і Східної Європи триває грандіозний художній «диспут» про землю, про «владу землі» (Бальзак і Золя, Г. Успенський і Л. Толстой, М. Коцюбинський і В. Стефаник, Б. Прус і В. Реймонт та багато інших). Якщо в «Селянах» Бальзака панує суворий і, можна сказати, «зчужілий» щодо селянства аналітизм, що не залишає місця надіям на здоровий соціальний і моральний розвиток сільської людності, то загалом у 40-60-ті роки переважає «ідеалізація» сільського трудового побутового укладу, селянської моралі, селянських характерів, що в творчості Жорж Санд, І. Тургенєва, Марка Вовчка, М. Некрасова мала суб'єктивно і об'єктивно демократичний характер, прогресивне спрямування – як утвердження соціальної та людської гідності селянина. Згодом ця тенденція історично змінилася драматичнішим і «критичнішим» щодо селянина поглядом, але з більшою «відповідальністю» за його долю (Г. Успенський, А. Чехов, Л. Толстой, В. Короленко, М. Коцюбинський, О. Купрін). Цей «критицизм» і ця драматична об'єктивність, «деідеалізація» доходять крайнощів, стаючи скептичною антитезою колишній ідеалізації.

Водночас в декадентській літературі поширюється перейнятий соціальною ворожістю погляд на «мужика» як на дикуна, «звіра», ворога цивілізації, антиінтелектуальну силу.

У цьому ряді «Земля» Кобилянської посідає своє особливе місце. Бачачи темне, тяжке й потворне у «владі землі», вона не абсолютизує народно-селянське світосприймання, не обмежується соціологізуючим його прочитанням, а простежує психічний механізм його дії. Її повість «Земля» стала високопоетичною, потужно ліричною – це поєднання досить рідкісне й «нелегке» для художника. Поряд із зображенням влади майнових інтересів, цієї влади землі, класового розшарування й боротьби за матеріальні підстави існування – не менш хвилюючим та змістовним виявляється і зображення краси селянської праці й побуту, запасу душевного здоров'я народу, що дається природним трудовим життям, - краси природи і землі, цієї її влади.

Пізніше це буде в «Селянах» Реймонта. Як і мотив пролиття родинної крові (у Кобилянської – брат на брата, у Реймонта – син на батька, хоч тут причина ворогування не лише в майновому інтересі, а й у любовному суперництві, але ж і в Кобилянській зображено не тільки звичайний інтерес, а складніший психічний комплекс); як і зображення незбагненого, «злочинного», романтичного кохання, над яким герої не владні і яке готове протистояти всьому світові (Сава – Рахіра у Кобилянської, Антек – Ягна у Реймонта), - раніше такої «мужицької», селянської любові в літературі не було.

Більш широке і ретельне вивчення європейського літературного і взагалі духовного контексту творчості Ольги Кобилянської, що включало б увагу і до її суб'єктивних літературно-мистецьких зацікавлень, естетичних уявлень та принципів, кола об'єктивних аналогій, збігів і протистоянь, дасть можливість краще оцінити вагу її творчості та моменти світової значимості в ній.

Література

1. Ольга Кобилянська. Твори в 5-ти томах. – К.: Держлітвидав України, 1963.
2. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. К.: Держлітвидав України, 1963.
3. Томашук Н.О. Ольга Кобилянська. Життя і творчість. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, - 1963.
4. Бабишкін Олег. Ольга Кобилянська. Нарис про життя і творчість. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, - 1963.

Напрямок 4: Свіжість і сила таланту письменниці на теми духовного розкріпачення жінки

**Баранік С.П.,
м. Люботин**

ПРОБЛЕМА ЕМАНСИПАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: У статті висвітлено проблему емансипації жінки у творчості Ольги Кобилянської. В українській літературі ця тема вперше піднята буковинською письменницею. Схарактеризовано ряд творів: «Людина», «Царівна», «За ситуаціями», які відзначаються глибоким значенням становища сільської жінки, тонким розумінням її душі.

Тема жінки у творчості Кобилянської є прямим відображенням життя та інтимних питань, що хвилювали письменницю.

Цей факт пояснює нам і своєрідність відношення між характером і долею у творах «Людина», «Царівна», «Через кладку», «За ситуаціями» — головних «феміністичних» творах письменниці. Тут вона не стільки прагне створити нові характери, скільки

розв'язати певні проблеми. Ці твори можна назвати романами ідей. Характери головних персонажів у них дуже подібні. У названих творах, як і у багатьох новелах, зустрічаємо героїнь, наділених письменницею багатьма автобіографічними рисами. Всі вони без винятку серйозні натури, вступають на життєву ниву з максимальними вимогами і до себе, і до інших, мають твердий, але замкнутий характер, наділені багатим внутрішнім життям і дуже розвиненим почуттям особистої гідності. Вони дуже чутливі і, звичайно, мають нахил до мистецтва, що застиг у фазі дилетантства або перетворений за покликанням.

Отже, діалектичний зв'язок між характером і долею, наявний у будь-якому епічному творі, може бути легко роз'єднаний. Розглядаючи характер як наперед визначений, визрілий, як правило, ще на початку дії, можемо всю нашу увагу зосередити виключно на спостереженні долі головного персонажа, який є носієм проблематики твору, і на запропонованому письменницею розв'язанні.

Життя героїнь творів Кобилянської проходить у буковинському містечку, у колі скромної родини. Вони заклопотані створенням відповідно до власного уявлення про свої людські права умов життя, які б дозволяли їм іти з високо піднятим чолом.

У доповіді, виголошеній 1894 р. перед «Товариством руських жінок», активним членом якого вона тоді була, Кобилянська докладно говорила про становище у суспільстві цієї категорії дівчат, про перспективи, які відкриває перед ними життя. Доповідачка палко протестує проти закоренілих у відповідному середовищі думок про те, що єдиним призначенням дівчини є подружжя, створення сім'ї. Вона підкреслює, що природа створила жінку рівною з чоловіком і має однакові з ним права на вільне, змістовне життя. Жінку не можна розглядати як знаряддя, її треба сприймати як особу. Разом із цим Кобилянська широко обговорює і практичний бік справи, говорить про незліченні випадки, в яких жінка мусить сама утримувати себе, бо ще не встигла вийти заміж або залишилася незаміжньою. Кобилянська відстоює думку про професійне виховання дівчат, зокрема їх підготовку для розумової діяльності, яка дозволить їм у рівній з чоловіками мірі скористатися з економічної незалежності — єдино певної основи моральної незалежності — і разом з тим дасть можливість прожити на високому духовному діапазоні. Навіть якщо така дівчина вийде заміж, вона буде краще підготовлена до обов'язків дружини і матері.

Сьогодні ці думки здаються природними. Але в часи і у середовищі, в якому жила письменниця, на шляху їх здійснення були численні матеріальні, зокрема, соціальні перешкоди, які впливали з забобонних поглядів буржуазного суспільства на жінку, з приниженого становища, в яке була поставлена жінка і в родині, і в суспільстві.

Драматичне становище, породжене такими умовами, передане з особливою силою у повісті «Людина», що з'явилася у 1891 р. і зробила відомим ім'я письменниці.

Головний герой цього твору — молода дівчина Олена Ляуфлер. Вона зросла у батьків, заможних службовців, яким і в голову не приходило, щоб підготувати доньку до якоїсь певної професії, до життя. Олена багато читає і цим піднімається над рівнем дівчат свого середовища. Вона не мириться з думкою, що, склавши руки, треба чекати свого судженого, а шукає заробітків, щоб полегшити становище родини, яка опинилася перед руїною через п'яницю батька. Батьки прагнуть переконати її віддатися за нелюба, котрий відверто заявляє, що вважає жінку рабою чоловіка. Вони карають її за те, що намагається щось заробити переписуванням музичних нот. Ця деталь дуже характерна для умонастроїв світу, що звичайною річчю вважає шлюб з розрахунку, шлюб-продаж, а чесну працю розглядає як приниження жінки.

Олена скільки може чинить опір цьому тискові. Вона продовжує працювати, а після смерті батька, погодившись на посаду адміністраторки ферми, бере на себе утримання всієї родини. Нарешті бачить, що не в стані забезпечити скромне існування родини, і з любові до матері і сестри погоджується віддатися за нелюбого чоловіка. Героїня твору розуміє, як це підказує і назва повісті, що вона всього-на-всього тільки «людина».

Незважаючи на наявність багатьох мистецьки необроблених декларативних місць, цей твір є найбільш вдалим у постановці питання про емансипацію жінки, тому що тісно пов'язує його з реальними соціальними і економічними умовами існування жінки у буржуазному суспільстві. На думку Магдалени Ласло, обмеженість соціологічних концепцій письменниці у творі відчувається в тому, що вона не визначає справжньої причини поразки Олени: нещадний характер боротьби за існування в капіталістичному суспільстві, яка штовхає на дно недостатньо озброєних для цього її учасників. Пізніше Кобилянська зрозуміє, що так поставлене питання в однаковій мірі стосується і позбавленого соціальної підтримки та матеріальних засобів чоловіка, котрий шукає, як викраяти собі шлях у житті. Внаслідок цього наприкінці 90-х років її інтерес до феміністичного руху набагато спадає.

Безперечно, що в умовах суспільства, в якому жила письменниця, шлях жінки був значно утруднений численними штучними перешкодами, котрі ставились на дорозі її утвердження. Доступ до більшості професій був для жінки заказаним, а забобонність принижувала її до рангу нижчих істот.

У тогочасних умовах самотню безпомічну жінку у боротьбі за існування майже завжди чекала поразка.

Ніколи пізніше Кобилянська не спроможеться так реалістично розв'язати питання про емансипацію жінки, як у повісті «Людина». Вона все більше буде намагатися відірвати це питання від чітко визначених конкретних соціальних умов. Тому такий природний фінал «Людини» буде все частіше замінюватись якимось *happy end* — наскільки красивим, настільки й штучним.

Це можна сказати й про написану незабаром після повісті «Людина» повість «Царівна» (1896). Сама назва твору підказує, що це заперечення попереднього твору. Якщо Олена Ляуфлер, будучи тільки людиною, здалася, покорилося суспільству, Наталка Верковичівна перемагає у життєвій боротьбі. Вона знаходить те «гармонійне полудне», до якого тягнуться всі героїні Кобилянської, стає «царівною» — володаркою своєї долі.

Але природно виникає питання: як могла досягти цього утримувана ласкою родини дівчина-сирота Наталка? Адже авторка не дала їй в руки єдиної зброї, котрою, як гадає письменниця, жінка може перемогти в житті, — науки.

Щаслива доля Наталки фактично є наслідком збігу ряду вдалив пригод. Письменниця весь час нав'язує думку, що це все — нагорода за її героїзм, за її постійні змагання, щоб утриматись на поверхні життя, не загинути. Наталка відмовляється одружитися з нелюбою людиною, пориває з ріднею, яка намагалася під моральним тиском примусити її до цього, йде до міста й там знаходить собі місце компаньйонки багатій дами.

Ні для кого не секрет, що таке місце, малодоступне у ті часи для дівчини без спеціальної підготовки, у переважній більшості випадків було пов'язане з грубою наругою над особистістю цієї дівчини, приреченої переносити всі примхи багатих дам, становище яких дозволяло утримувати при собі таких компаньйонів.

Кобилянська ясно бачила, що хоч її героїні стоять над філістерським оточенням, вони не відмовляються від бажань звичайних дівчат. У гуморесці «Він і вона» (1895), епіграф до якої взято з Ніцше: «Людина є щось таке, що його треба побороти», героїня, всупереч своєму захопленню філософією Ніцше, дуже хоче вийти заміж. І вона має всі шанси на це, бо зустрілася з молодим лікарем, який від того ж Ніцше навчився зневажати жінок. Відкинувши набік філософію, вони досягають повного порозуміння між собою.

Наступний етап еволюції поглядів письменниці визначається спадом її інтересу до теми емансипації жінки. У цей час Кобилянська прагне якнайширше відобразити у своїх творах життя трудящих верств, зокрема селянства. Твори «Банк рустикальний» (1895), «У св. Івана» (1896), «Битва» (1896), «Некультурна» (1897), «Земля» (1901), «За готар» (1903), «В неділю рано зілля копала...» (1908) значно поширюють народну і демократичну основу її творчості.

Але відрив від життя внаслідок паралічу і послаблення зв'язку з реальною дійсністю повертають інтерес письменниці до забутих на довгий час тем і проблем.

Кобилянська звертається до старих начерків творів й знову піднімає тему долі жінки з середніх соціальних верств, яка через забобонність і соціальні та економічні перешкоди не може забезпечити собі незалежного і гідного існування.

Послаблення зв'язку з живою дійсністю визначає посилення книжних впливів у трактуванні піднятих тем, зокрема впливів романів типу Е. Марліт, якими свого часу письменниця захоплювалася; сни і фантазія стають основою пропонованих письменницею розв'язок тем і проблем.

У повісті «Через кладку» (1911) розповідається про молоду дівчину Маню Обринську, умови життя якої в значній мірі нагадують умови, в котрих перебувала сама авторка, а люди, що її оточують, — багатьох членів її родини.

На дівчину звернув увагу адвокат Богдан Олесь (оповідач), який протягом багатьох років вагається між повагою до цієї серйозної самотньої чемної дівчини з благородною душею та високою культурою і згубним впливом матері, яка намовляє його відмовитись від дівчини без віна та вибрати собі наречену «з становищем». Але в решті решт стара проймається повагою до моральної вищості Мані, її кам'яне серце м'якне. Твір закінчується щасливим шлюбом, який є винагородою за стоїчно витримані протягом більше десяти років труднощі і тяжку наругу.

Моральна зверхність героїнь перших творів, якою вони демонстрували свою зневагу до філістерського середовища, тут замінена толстовством, ідеєю морального самоудосконалення. Воно героїні допомагає перемогти, а людям буржуазного складу мислення, типу Богдана та його матері, — переродитися.

Єдиним реальним виходом для соціального звільнення жінки, каже цим твором письменниця, залишається одруження.

Отже, шлюб, який у першому своєму творі Кобилянська словом правди викрила як породження гнилого, аморального буржуазного суспільства, тут стає рятівним колом, нагородою, здійсненням мрії, досягнутої ціною десятирічного самотнього, присвяченого постійному самоудосконаленню життя.

Отже, шукаючи розв'язки питання про емансипацію жінки в межах існуючого ладу, проголошуючи пасивний протест у формі розумового або морального самоудосконалення, Кобилянська вступила в суперечку з самою собою. Протест індивідуалізму проти страхіття філістерства зовсім не означав виходу з цього вузького, відсталого світу, а навпаки — сприяв проникненню ідеологічної отрути цього світу у світогляд і творчість письменниці, яка стала жертвою його (світу) ілюзій і брехень.

Останній великий феміністичний твір Ольги Кобилянської «За ситуаціями» (1913-1914) піднімає тему, яка довгий час хвилювала письменницю: становище митця в буржуазному суспільстві.

Вперше ця тема з'являється у повісті «Царівна». Наталка відчуває у собі покликання до літератури, але стикається з багатьма перешкодами, доки стає письменницею. Поступово творчість для неї стає джерелом душевної рівноваги. Проте ця тема залишається у творі другорядною.

У новелі «Valse mélancolique» (1898) Кобилянська малює поетичний образ молоді піаністки, для якої мистецтво є схованкою (захистом) у важкій життєвій боротьбі.

Ділячись з подругою секретом свого великого кохання, Софія Дорошенко каже:

«Жалує за мною, Мартухо, — додала зниженим голосом, — жалує й каже, що його переслідує прикре почуття, що чує мій плач, тихий, здавлений плач, що стрясає ціле тіло, тому що потайний...

Але я не плачу. Не плакала навіть.

Мені не жаль за ним. Він навчив мене ненавидіти й задавив цілу мою істоту від голови до стіп упокоренням. Був першим, що дав мені відчути поганість покори... Більше я не любила нікого в своїм житті. Але воно добре, — додала, поглянувши повним сіяючим

поглядом до другої кімнати, де стояв її улюблений інструмент, — бо можу цілу душу віддати резонаторові. І я віддаю її йому! Коли сяду до нього, надовжу рівновагу свого духа, вертає мені гордість і почуття, що стою високо-високо! Зате й граю йому звуками, які не почує від нікого, і буду йому грати до останнього свого віддишу...»

Мистецтво стає засобом саморозкриття, віддушиною для духовних сил героїні, яка зазнала пониження у житті.

Та й мистецтво не може дати всього, Софію переслідують ті самі безжалісні сили суспільства, перед якими не встояла Олена Ляуфлер. Її небуденний талант не може виявитися, бо її немає кому підтримати, покрити великі видатки, потрібні для здобуття освіти у Відні. Глибоко вражена смертю матері, відмовою дядька допомогти їй, Софія кидається до фортепіано, останнього свого друга, але й він зраджує її. У звуках створеного нею меланхолійного вальса Софія хоче вилити всю силу свого відчаю. Звук розірваної струни був останньою краплиною для її перенапруженого, змученого серця. Воно не витримало — настала раптова смерть.

У повісті «За ситуаціями» Кобилянська повертається до теми новели «Valse mélancolique». Головний персонаж Аглая-Феліцитас Федоренко — дівчина небуденного музичного таланту. Всі близькі пророчать їй блискуче майбуття.

Але життя жорстоке до неї. Помирає її наречений. Чорнай, університетський професор націоналістичного гарту, який приворожив дівчину силою своєї особистості і пообіцяв свою матеріальну допомогу, залишив її при першому випробуванні почуттів. Скривджена його братом, ніщанським авантюристом Йоганном Шварцом, вона, зрештою, не може подолати численних перепон, бідності та нестатків. Знесилена хворобою героїня помирає молодою, так і не дочекавшись здійснення своїх снів.

Відомий сучасний український критик, пристрасний дослідник творчості письменниці Олег Бабишкін пише про цю повість: «Знову, як і в «Valse mélancolique», стверджується, що капіталістичний лад з його всевизначальним прагненням до особистої наживи й збагачення суперечить природі людини, розвитку властивих їй талантів, суперечить самій природі мистецтва».

З цього приводу Магдалена Ласло відзначає: «Справді, реалістично ставлячи питання про долю митця в буржуазному суспільстві, Кобилянська виявилася неспроможною показати вихід з існуючого становища».

Але якщо Кобилянська не змогла знайти вірного розв'язання соціально- економічного аспекту питання про емансипацію жінки, то натомість вона зуміла особливо рельєфно передати її моральну складність.

Відомий західноукраїнський письменник Степан Тудор писав у 1940 р. У статті «Ольга Кобилянська»: «Може, ще знайдуться одна-дві постаті в українській літературі, в яких процес мистецького творення так нероздільно стоплювався би із процесом ідейного, процесом морального змагання та був би з ним ідентичний.

Туга до змагання вільної, гармонійної, верхівної людяності перетоплена в шляхетний сплав слова, образу, характеру, в гарячий сплав трагічної людської долі, — таке мистецтво Кобилянської».

Ця туга за гармонійною людиною, Людиною з великої літери, відчувається з особливою силою у створених Кобилянською жіночих образах.

За своєю побудовою, за своїм духовним складом ці образи у переважній більшості тотожні. І все ж кожен з них видається нам новим, відмінним від інших новими потужностями духовної краси і благородства, розкритими в них авторкою. Тут немає місця холодній витонченості, педантизму ізольованої від світу людини.

Моральна зверхність героїнь Кобилянської — результат їхньої постійної боротьби з собою за очищення від бруду і підлот капіталістичного світу.

Олена Ляуфлер, яка роками бореться, щоб не увійти у брудні зносини подружжя без любові, і якщо й вступає в нього, то тільки з бажання полегшити долю близьких їй людей; наведений у повісті «Людина» і повторений у «Через кладку» автобіографічний епізод з

листом героїні до старого університетського професора, в якому вона пропонує себе за дружину, лише щоб могла поруч нього задовольнити свою жадобу до знань, до духовного удосконалення, — вчинок-виклик оточенню, котре вважає його скандальним; ставлення Наталки Верковичівни до молодого Орядина, якого вона любить, але відмовляється вийти за нього доти, доки він не загартується в життєвій боротьбі, не доведе на ділі, що стоїть над мізерністю оточуючого суспільства і готовий присвятити всі свої сили служінню пригнобленому народові; вчинок анонімної аристократки з однойменного нарису, яка відмовляється від пропозиції доньки і вважає за краще залишитися з п'яницею сином, хоч вік її розорує, — ці і багато інших прикладів із творів письменниці показують, як її героїні навіть в умовах убогого свого існування мали достатньо сил, щоб свідомо вибирати і наполегливо прокладати шлях, який вони вважали рятівним для людини.

Само собою зрозуміло, що їхні можливості були дуже обмежені. Нездатні завоювати собі справжньої соціальної незалежності, вони не змогли знайти й потрібних суспільству шляхів, хоч як палко бажати цього. Їхні прагнення не йдуть далі невиразних декларацій, побожних снів про служіння народові, українській нації; їх готовність іти на жертву дуже часто зводиться до самопожертви в ім'я досить куцої мети — Олена жертвує собою для родини, Наталка Верковичівна і Маня Обринська зрікаються кохання в ім'я перевиховання улюбленої людини, Софія Дорошенко і Аглая Федоренко жертвують своїм талантом в ім'я мистецтва.

Але якщо дійовість, соціальна вартість їх жертви незначна, внутрішня її цінність надзвичайно висока, бо її основою є велика душевна чистота, високе розуміння обов'язку перед людьми. Жертва героїнь Кобилянської завжди є жертвою кохання, спонукальним джерелом якого служить прославлене Гете у «Фаусті» «вічно жіноче». Ніжність, благородність жінки постійно подвоюються мужністю і героїзмом, зневагою до безсилля і покори. Героїні Кобилянської ніколи не принижують себе в коханні. Свою людську гідність вони ставлять понад усе.

І саме тому, що їх жертва завжди пов'язана з почуттям гідності, вона піднімає тих, в чие ім'я приноситься. Вони здатні врятувати від морального падіння, стати світлим променем у житті.

Подібна висока моральна чистота героїнь робить Ольгу Кобилянську особливо близькою нашому часу, коли людина вимірюється такими ж підвищеними етичними стандартами, коли до неї ставиться така ж висока вимогливість.

Література

1. Крупка М. Українська жіноча проза: дві епохи дві версії. — Р.: Видавець О. Зінь, 2008. — 215 с.
2. Крупка М. А. Жіноча ідея у творчості Ольги Кобилянської // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Вип. VII. — Рівне: РДГУ, 1999. — С.108-112.
3. Починок Л. І. Ольга Кобилянська: Знайома постать у новому ракурсі: Навчальний посібник. — Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. — 192 с.

Буракова І.В.

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА – ТОНКИЙ ЗНАВЕЦЬ ЖІНОЧОЇ ДУШІ

*Ольга Кобилянська була великою
письменницею, бо час нічого не
заподієв її творам, а тільки утвердив їх у нашому народі...
Василь Земляк.*

Анотація: Іван Франко, характеризуючи новий напрям, що заявив про себе в українській літературі на межі XIX і XX ст., одним з його яскравих представників назвав Ольгу Кобилянську. Феноменально, що дівчина, вихована на німецькій літературі, дівчина, яка зростала в найглухіших закутках відсталого Австро-Угорської імперії, в оточенні мадяризованих або понімецьчених міщан, знайшла дорогу до українського письменства, заявила про себе новаторськими пошуками в прозі. За спостереженням Дмитра Павличка, ми й сьогодні приходимо до творчості Кобилянської «по естетичну насолоду і по знання жіночого характеру, адже ж вона створила цілу енциклопедію жіночої душі».

Одним із видатних творів письменниці є повість “В неділю рано зілля копала...”, в основу якої покладено мотив романтичної пісні “Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці”. Цю пісню використовували й інші українські письменники. Найбільш відомими стали драма Михайла Старицького “Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці” (1887), та драма В. Самійленка “Чураївна” (1894-1899). Характерною особливістю цих творів є етнографізм та історизм. Зовсім інше завдання поставила перед собою Ольга Кобилянська. Вона головну увагу звернула на аналіз психології героїв твору, їх переживань та їх розуміння щастя людини.

Головний поштовх до написання цього твору дав болгарський письменник П. Тодоров, оповідання якого містять художні інтерпретації народнопоетичних образів і мотивів, і який, за словами Ольги Кобилянської, звернув її увагу на народні пісні, їх багатство і свіжість. Звернення до народнопоетичного джерела збагатило художню палітру письменниці, музикальні, ліричні інтонації її прози. У повісті, в її ідейно-художній концепції, органічно поєдналися два начала – реалістичне й романтичне. “Особи – це типи з дійсного життя, які я пізнала в горах: циганку Мавру, старого Андронатового, її батька, Гриця, одного молодого знаного і мені одинака-гуцула, а решту домалювала фантазія”[8,352] , - свідчить Ольга Кобилянська в автобіографії “Про себе саму”. Романтична стихія ріднить цю повість з пізніше написаною драмою-феєрією Лесі Українки “Лісова пісня”, з гуцульською поемою-піснею в прозі Михайла Коцюбинського “Тіні забутих предків”.

У повісті Ольги Кобилянської події відбуваються у буковинському селі, розташованому в покритих лісами Карпатах. На початку твору зображено конфлікт, що виник у циганському таборі. Ватажок табору Раду готується вчинити жорстокий самосуд над дружиною Маврою, яка народила білого сина.

Батько Маври напоїв увесь табір зіллям, а коли всі міцно заснули, виніс із табору дочку і внука. Непритомну Мавру він залишив у лісі біля села, а внука підкинув в іншому селі багатому селянинові Михайлу Дончуку. Бездітні Дончуки взяли дитину й назвали його Грицем. Мавру взяла до себе багата вдова Іваниха Дубиха. Тетяна прив’язалася до Маври, яка теж полюбила її, як рідну. Конфлікт, що стався у циганському таборі, має виразно соціальний характер. Раду сам посилав Мавру до панів ворожити й був дуже радий, коли вона приносила йому гроші. Багатство і влада зробили його жорстоким. Мавра та її бідний батько, який заробляв грою на скрипці, були перед ним безправні й беззахисні. Соціальний характер має й кривда, якої зазнала Мавра з боку боярина. Мавра його щиро полюбила, повірила, а він після короткої розваги покинув її, говорячи, що сама в усьому винна. Зображення долі Маври є однією із сюжетних ліній твору. Другою є історія кохання Гриця й Тетяни. Обидві лінії між собою органічно зв’язані. Ще до зустрічі з Тетяною Гриць був заручений батьками з Насткою. Йому подобалась постійність, урівноваженість, ніжність, лагідність, покірність Настки. Почуття дружби й любові єднали його з нею. Особливо йому подобалось, що вона не докоряла йому тоді, коли він довгий час не приходив до неї. Однак дівчина раптом переродилася, коли дізналась від Гриця про його любов до Тетяни. Вона стає рішучою, настирливою, хитрою і мстивою.

Про Настку є цікаві висловлювання Ольги Кобилянської. В листі до Лесі Українки від 13.04.1912 року вона підкреслила, що Настка матеріалістка й тому не відступає від свого першого права на Гриця. В листі до Ольги Гаморак-Левицької від 22.10.1926 року письменниця писала: “Настка собі звичайненька білявка – котра, певне, потішиться з другим

молодцем.” [4,634] Під словом „матеріалістка” Ольга Кобилянська розуміла людину з власницькими прагненнями, з обмеженими буденними інтересами, людину духовно бідну. Це ж саме підкреслює вона і словом „звичайненька”. Повість “В неділю рано зілля копала” глибоко хвилює й викликає роздуми над важливими проблемами людського життя, над соціальною та психологічною основою трагедії. У кожного з героїв по-своєму трагічно складається життя, над ними всіма тяжить “гріх” Маври, яку звабив угорський шляхтич, а потім кинув на поталу циганському табору. Трагічна доля Маври тяжить над Грицем, який виріс у чужих людей, не зазнав материнської ласки.

Ольга Кобилянська, змальовуючи трагічні долі своїх героїв, не раз ставить питання: хто винен? І хоч чіткої відповіді вона не дає, але підводить до думки, що винне те зло, та соціальна нерівність, які роблять нещасливими Мавру та Андронаті. Без вини винен і Гриць, який, всупереч народній моралі, кохає двох дівчат. Винною у любовній трагедії є і Тетяна – натура горда і одчайдушна, як її любов, що “ваги не знає”. Не останню крапку у трикутнику кохання поставила і Настка – м’яка і лірична особистість, яка на горі всім покохала Гриця.

Повість за характером окреслення персонажів, розгортанням конфліктів, змалюванням природи є твором романтичним, в якому широко використовується імпресіоністична поетика образу.

Вторгнення Ольги Кобилянської в реальне життя йшло через жіноче серце. Від жінки – до людини загалом, від людини – до народу, суспільства – у такому напрямі розвивалися творчі пошуки письменниці.

У 80-90 роках під впливом ідей соціалізму, насамперед основоположного принципу – рівноправності всіх людей, виникає й розвивається феміністичний рух, набувають поширення ідеї духовного розкріпачення народних мас, зокрема жінки. Виразником нового “духу часу”, борцем за право жінки на працю, освіту, повноцінне родинне життя в українській літературі виступила Наталя Кобринська. Її соратницею в цій боротьбі була Ольга Кобилянська.

Повість “Людина” з’явилася саме на гуртуючій хвилі жіночого питання, яке будило сумніння багатьох видатних письменників того часу. В оповіданні “Вона вийшла заміж” у художньо-публіцистичній формі Ольга Кобилянська наголошує на нових віяннях часу навіть серед звичайної атмосфери міщанських родин. Героїня оповідання “Вона вийшла заміж” Олена Ляуфлер певною мірою підвладна цим новим віянням, вона хотіла б жінок будити “з глибокого тяжкого сну, хотіла б, щоб ті усвідомили своє залежне становище, щоб боролися, працювали й домагалися свободи, яку їм відібрали забобони, звичаї і закони”. Та, зрештою, вона не може протистояти ударам долі і мусить, всупереч своїм вищим пориванням, піти традиційним шляхом: вийти заміж за нелюба.

Ольга Кобилянська є постаттю, що найяскравіше втілює ідею українського літературного фемінізму межі століть. Вона була феміністкою за переконанням, феміністками виступають її героїні. Слід зазначити, що у письменниці був дуже вимогливий підхід і принципова позиція щодо ролі жіноцтва в суспільстві. Однак прогресивне твердження про потребу жінки брати активну участь у громадському житті було обмежене тими рамками, в яких уявляла собі Ольга Кобилянська цю діяльність жінок. Самоосвіта, самовдосконалення – ось, власне, програма Ольги Кобилянської, діячки жіночого руху.

Ідейну спрямованість повісті найповніше розкриває епіграф, що, по суті, став символічним заспівом до твору: “Всюди панує брехня, як ще ніколи дотепер. А правда відважується виповзати із свого кутка не інакше, як закутана в привабливо-яскраві ганчірки.” [5,15] “Криком розпуки” назвав Осип Маковей цю повість. Але не можна обмежитися такою кваліфікацією, бо вся повість виходить за межі розпуки і сягає сміливого протесту людини гнобленої, пригніченої, але незламної. У повісті-дебюті “Людина” Ольга Кобилянська зуміла показати себе як тонкий знавець людської душі, через образ головної героїні Олени Ляуфлер вивела свій жіночий ідеал. Оповідаючи історію молодої героїні Олени Ляуфлер, письменниця простежує трагізм становища розумної мислячої жінки, приреченої тогочасним суспільством на рабську покору, позбавленої можливості бути вільною у виборі шляхів громадського і особистого життя. Виростаючи в заможній сім’ї цісарсько-королівського радника

Спаміондаса Ляуфлера, молодша донька Олена Ляуфлер відчула страшну задуху тогочасної дійсності і відкрила собі простір для визначення ідеалів у боротьбі за свободу жіночої особистості. “Бесіди пекучі, немов залізо, небезпечні слова, як соціалізм, натуралізм, дарвінізм, питання жіноче, питання робітницьке – бриніли мов бджоли, біля чесних ух пані радникової й лякали, наче страшила в білій далині, її набожну душу.”[5,17] Ще більше утверджувалася Олена у своїм протесті, подруживши із медиком Стефаном Лієвичем. Духовна дружба молодості переросла в кохання, та зовсім інакше вирішують долю доньки батьки, добираючи їй “гідну партію”. Тим часом Лієвич відїздить на навчання за кордон, і Олена присягає йому на вірність. Та не зважає на це її родина і близькі, які за девіз мають: “абсолютизм у родині – то річ наймудріша” [5,28]. Помирає від тифу Лієвич і дівчина у своєму горі ще більше відчуває камінну бездушність оточення, меркантильність стосунків і почуттів. Близькі постановляють видати Олену заміж за багача, і цим врятувати від злиднів. В розмові з лікарем, якому доручено умовити її і який апелює до її людяності, Олена Ляуфлер виявляє рідкісну стійкість: “Біда ломить і залізо, а ви лиш людина... і... – Ніколи, пане доктор, - відповідала опісля з супокійною гордістю... – Власне, для того, що я людина...” [8,34].

Заради добробуту своєї родини Олена Ляуфлер звеліла собі дати згоду на одруження з лісником Фельсом. Вже на весіллі, усамітнівшись у своїй кімнатці, вона читає останній передсмертний лист Стефана Лієвича. І коли заходить наречений Уельс, відчуває страшну ненависть. Але до кого? “Адже вона винувата! Сама, самісінька вона... І чим вона оправдається? Що вона людина?” [8,34]. За цією нескладною сюжетною канвою повісті стоять цікаві психологічні образи сучасного письменниці оточення. Головна героїня – молода Олена Ляуфлер – окреслюється як закономірне явище в тогочасному суспільному житті: де є насилля, там є протест, де є застій, там вулканічно прориваються прогресивні погляди.

Олена – один з перших в українській літературі образів жінки-інтелігентки, людини високих інтелектуальних інтересів, яка спрагло шукає діяльності, що б вивела її за стіни міщанського побуту, в світ боротьби і краси, в світ змагань вільної людської особистості за щастя. Психологічна сила образу особливо чітко окреслюється на фоні всього сімейства Ляуфлерів, з кожним із членів якого доводиться щомиті і щоднини вчинками чи думкою змагатися молодій дівчині. Чи могла не зламатися за таких обставин Олена Ляуфлер? Одна, без підтримки друзів, втративши свою опору – коханого Стефана Лієвича, опинившись віч-на-віч із нужденним існуванням сім’ї? Ось як письменниця оповідає про її душевний стан напередодні зламу: “...переживала вона несказанні муки, в котрих її молода душа, що бажала діяльності, силкувалась переломити вузькі границі, якими окружало її теперішнє життя. Як той спійманий орел, побивалась вона у в’язниці, думала неустанно про вихід з тої глухої одностайності...” [5,51]. Вимушеним шлюбом письменниця підкреслює трагізм, безвихідь жінки в тогочасному суспільстві. Повість “Людина” написана на цілком реальній основі – на спостереженнях навколишньої дійсності. Звідси і закономірність трагічної розв’язки – героїня зламана, бо досягти особистої свободи в суспільстві неможливо. Прагнення особистої свободи – лише передумова для досягнення ідеалу. Реалістично підкреслено приреченість волелюбної особистості в суспільстві ворожих ідей, де гармонія людського щастя і способу життя неможливі. Письменниця справді засвідчила свою спроможність порушувати важливі соціально-етичні проблеми сучасного їй життя.

Цією повістю Ольга Кобилянська утверджує гідність людини, рівноправність жінки, осуджує ті принизливі для людини соціальні обставини, які не дають їй змогу гармонійно розвинути свої духовні сили, суперечать високим нормам моралі й етики.

Повість “Людина” – це етапний твір у творчості Ольги Кобилянської. І хоча в нерівному поєдинку ще не перемагає героїня, хоча Олена Ляуфлер зламана обставинами, весь твір перейнятий духом нескоримості і виклику темному, мертвому царству.

Повість “Людина” Ольги Кобилянської є сміливим і пристрасним протестом проти рабського стану в тогочасному суспільстві. Вже самою постановкою питання – людина (а не жінка) – Кобилянська піднімала величезну кількість соціальних проблем, заявляючи таким чином про

свою готовність виходити на захист прав людини, на захист ідеалістичних ідеалів. Підтвердженням цьому були новели, оповідання, написані водночас із згаданою повістю.

Переможний хід йому дасть письменниця у наступній повісті “Царівна”. Проблема, порушена в «Людині», продовжується і глибше розкривається у повісті «Царівна» (1895). Її новизну Франко вбачав у тому, що тут вперше в українській прозі інтимна тема розкривалася «не на інтригах та любовних пригодах, а на психічній аналізі буденного життя пересічних людей». Ольга Кобилянська однією з перших в українській літературі звернулася до відображення образів жінок-інтелігенток, які шукають своєї дороги в житті, прагнуть вирватися із того середовища, яке їх оточує, мають високі громадянські ідеали, що пов’язані не лише з роздумами про долю народу, а й з практичною діяльністю на його користь. Саме з цього погляду значним кроком вперед як щодо розширення ідейних горизонтів творчості Ольги Кобилянської, так і щодо зростання художньої майстерності молодой письменниці й став її перший великий прозовий твір “Царівна”. В українській літературі кінця XIX століття “Царівна” – це перше послання, пряма згадка в устах героїні-жінки, та й не лише жінки. І якщо зважити, в яких умовах і обставинах писалась “Царівна”, то еволюція Ольги Кобилянської вразить своєю стрімкістю і навіть може видатися неймовірною, хоча письменниця і тут залишається відкритою у виборі теми. В одному з листів до Павлика вона дає реалістичну і водночас гостру оцінку феміністичного руху на Буковині. Ставлячи під сумнів близькість феміністичних діячок до соціальних проблем, Ольга Кобилянська протиставляє їм свою позицію: “Я повинна ще набути багато досвіду, тобто спостерігати і читати – мені ненависна всяка поверховість, я не хотіла б наслідувати деяких жінок – вони просто кокетують з наукою і соціальними питаннями.” [4,257] У цих словах постає нова Кобилянська, яка розглядатиме жіноче питання крізь призму соціальну. Хай вона ще проголошує трактат “Дещо про ідею жіночого руху”, хай ще виконує разом з батьком ряд громадських добровільних доручень, але цією оцінкою Кобилянська вже остаточно поривала з ідеєю жіночого руху, яка в молодості так полонила її і яка була такою відчутною навіть у “Людині”. Плани письменниці сягали далеко – розглядати питання становища жінки в суспільстві з позицій глибинно соціальних, але зважаючи на оточення, в якому вона перебувала, обмежилася саме таким викладом. Фактично, “Царівна” була остаточно відходом від традиційного фемінізму. Все це дає підстави розглядати повість як етапний твір у літературному розвитку письменниці. Звичайно, що він викликав, як на той час досить цікаві публікації. Супроводжувана вступною статтею Осипа Маковея, повість “Царівна” одержала схвальний відгук А. Кримського (1897), який приєднався до думки автора передмови про оригінальність таланту Кобилянської і тематичну новизну “Царівни”. Однак 1898 року Михайло Грушевський виступає із знижувальною рецензією, де всю суть поривань героїні зводить до аналогії з казковою сиріткою, яка чекає на принца. Заперечуючи рецензію Михайла Грушевського, виступив із спеціальною розвідкою Осип Маковей (1899). Однак можна заперечити спільний розгляд цього твору із попередньою повістю “Людина” – написані вони в різному ключі: перша більше тяжіла до традиційно-феміністичних, друга – до соціально-психологічних явищ.

Над цією повістю Ольга Кобилянська працювала кілька років, і твір мав не одну редакцію. Перший варіант написано було німецькою мовою, а в 1891 році – новий український варіант уже надіслано до львівського журналу “Народ”, редактором якого був Іван Франко. З рукописом повісті була ознайомлена Леся Українка. Уже з Відня вона листом висловила свої міркування, які й визначили долю повісті. Чимало зауважень Лесі Українки свідчили про “потребу авторського доопрацювання тексту” [4,30]. Очевидно, Ольга Кобилянська врахувала ці доброзичливі зауваження, бо вже в третьому, остаточному варіанті, який було подано Маковеєві в 1895 році, було далеко менше прорахунків. Сама назва символічно розкриває задум твору. Наталка Оверкович – дівчина-сирота, людина непривілейованого стану – в щоденній боротьбі за право на людське щастя перемагає, вона стає володаркою (царівною), а не рабою своєї долі. Досягає вона цього шляхом довгих шукань суті справжнього щастя і знаходить його: це – служіння народові, суспільству. Крок за кроком веде письменниця свою героїню нелегким шляхом розчарувань і втрат, злиднів і безправ’я, крізь зневагу і погорду з

боку панського оточення. Чим більше ламає доля дівчину, тим більше окреслюється її індивідуальність, тим непереборнішим стає її прагнення вирватися з того середовища і вийти на світлий простір ідеалів соціального рівноправ'я. Якийсь час її шукання полегшилися тим, що поділяла їх з своїм другом-коханим Оредином. Та він виявився духовно чужим для неї. З запального юнака, інтелектуала, що виявляв симпатії до соціалістичних ідей, формується чоловік, не здатний пронести в душі не лише світла ідей, але й іскри кохання.

Другим ударом для Наталки була втрата сподівань на здійснення задумів у царині літературної праці. Лишалось єдине – самоосвіта, шукання відповіді на нерозв'язані проблеми через книги. Читання стає органічною потребою: "І так я читаю, буду читати. Я не дамся добровільно кинути в пільму. Не дамся, пізнавши раз світло правди, затоптати грубій, тупій, бездушній силі". [5,300] Дівчина прагне бути сильною, могутньою і вже навіть вловлює в собі проблиск сили, але й відчуває, як її ламає інша сила. І ця сила виявляла себе на кожному кроці. Так Наталка перебувала в постійному конфлікті з родиною дядька Івановича, гімназійного професора, в якій опинилася після смерті батьків. І дядько, й тітка намагаються зламати духовно й морально племінницю, зокрема, просватуючи її за старого багатого професора Лордена. Відмовившись від нелюбого заміжжя дівчина змушена шукати заробітку на шматок хліба. Так вона стає компаньйонкою зовні немов добродійної, а насправді панськи зверхньої пані Марко. Назріває новий нерозв'язний конфлікт. Коханий Василь Орядин, її однодумець в шуканні шляхів життя і боротьби, від'їхавши на навчання за кордон, стає цинічним пристосуванцем, кар'єристом. Становище компаньйонки в домі багаті пані Марко не заліковує глибоких травм у молодій душі – це лише тимчасовий притулок і наймитський шматок хліба. Та навіть і тут Наталка відчуває зневагу і соціальну зверхність. Вона згодна стерпіти все це заради такого важливого для неї: вона має змогу тут багато читати, думати. Отже, має можливість реалізувати давню заповітну мрію, збагатитися знаннями, пізнати все краще з духовного надбання людства, щоб потім віддати його служінню своєму народові.

Наталка Оверкович з повісті "Царівна" дійсно стала царівною своєї долі. Вражає її внутрішній світ, що розкривається через роздуми героїні, її світлі мрії. Кривда й упереджене ставлення не в змозі зламати духовну міць Наталки, бо в ній переплелися рішучість з терплячістю, сила розуму з ніжністю серця. І нехай Наталка ще не бачить виразно свого місця на громадській дорозі, але вона прагне знайти собі справу, корисну для неї і для народу. "Я вірю в це, як вірю в силу волі, і я несказанно горда за тих, що ступили на дорогу, котра веде до сього полудня...". "Полудне" – так вона назвала своє особисте щастя, що настало в житті дівчини, - воно настане і для нашого народу, правда ж?" [5,300] – неначе до всіх звертається Царівна. І ми не можемо не підтримати Наталку, бо разом із нею віримо в це.

Ольга Юліанівна Кобилянська увійшла в літературу як видатний митець, майстер художнього слова. Вона збагатила літературну скарбницю України творами, в яких відбилися життя буковинського селянства та інтелігенції. Всі вони перейняті палкою любов'ю до рідного народу, бажанням бачити його вільним, щасливим, возз'єднаним.

Художня спадщина Ольги Кобилянської належить не тільки українському народові – вона входить до світової скарбниці художнього слова. В її творчості відкривається нам нова, ідеальна сфера, вигляд на нову країну, де людський дух знаходить собі захист перед бурхливими хвилями життя. Однак найбільший акцент у своїй творчості робить Ольга Кобилянська на жіночій постаті. Її цікавить загадка жіночої душі, психологія настроїв, почуттів. Вона створила образ жінки, яку бачила, і якою була сама і дуже їй хотілося, щоб інші бачили жінку саме такою, бо у ній зовнішня краса поєднується з духовним благородством. Ольга Кобилянська показує жінку, насамперед, як особистість, постійно наголошуючи на тому, що вона – людина у високому розумінні цього слова, з усіма властивими їй сильними та слабкими якостями.

В статті намагалася показати Ольгу Кобилянську як тонкого знавця людської душі. Адже вона створила образи, в яких втілила кращі риси своїх сучасниць 80-90-х років XIX століття, які в тогочасній сірій буденщині прагнули зберегти людську гідність, відстояти право на щастя. Проза Ольги Кобилянської зберігає свою естетичну цінність і в наш час.

Література

1. Федір Погребенник. Ольга Кобилянська. – Київ., 1983
2. Петро Пономарьов. Видатна українська письменниця-гуманістка. – Ужгород., 1983
3. Надія Коваленко. Туга і непокора. – Київ., 1969.
4. М. П. Лещенко. Ольга Кобилянська. Київ., 1973
5. Федір Погребенник. Ольга Кобилянська. – Київ., 1988
6. До 125-річчя від дня народження Ольги Кобилянської. Тематичний цикл “Література” № 6 .– С.21-22
7. Ольга Кобилянська. Твори в двох томах. – Київ., 1983
8. Кобилянська Ольга. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографія. Листи. Статті та спогади. – Київ., 1982
9. Ольга Кобилянська. Твори в п’яти томах. – Київ., 1962-1963.
10. Ольга Кобилянська в критиці і спогадах. – Київ., 1963
11. Коцюбинський Михайло. Твори в трьох томах. – Київ., 1956

Громадко Н.Г.

МАЙСТРИНЯ ТОНКОЇ ДУШІ

Клочко О.П.,

Фатюкова Л.А.,

Тюрікова І.В.,

Павленко В.І.,

Дейнеко А.М.,

Богодухівський район

ТВОРЕЦЬ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ЖІНОЧОЇ ДУШІ

*«Ольга Кобилянська була великою письменницею,
бо час нічого не заподіяв її творам,
а тільки утвердив їх у нашому народі...»
Василь Земляк*

Анотація: Історія реєструє людей, які проявили себе в житті особливими прикметами, вчинками або й навіть подвигами, блискучими ідеями, або оригінальними думками. Словом, людей, які залишили печать свого духа, які в той чи інший спосіб вплинули на хід цивілізаційних процесів розвитку суспільства, або, принаймі, його частини. До таких позитивних постатей слід зарахувати Ольгу Кобилянську.

«Пишна троянда в саду [української літератури](#)». Так образно визначив Михайло Старицький місце Кобилянської в літературному процесі. Ця характеристика вказує на особливості індивідуального стилю видатної письменниці - неповторну шляхетну жіночність у змалюванні найрізноманітніших, навіть звичайних, буденних, а то й трагічних сторін дійсності; яскраву метафоричність художнього бачення; широкий політ думки.

Завдяки своїй наполегливій праці Ольга увійшла в історію української белетристики назавжди, як одна з талановитих письменниць. Сучасне літературознавство справедливо відводить їй одне з найбільш достойних місць серед українських авторів-модерністів, художні здобутки яких засвідчили європейський рівень в українській літературі кінця XIX

ст. Її називали інколи гірською орлицею за горде серце. Вона ж себе називала скромно й просто – “я робітниця свого народу”. Своєю працею заслужила собі на передову позицію в українському письменстві, стала діячкою феміністичного руху, боролася за рівноправність жінок на Буковині та в цілій Україні.

У літературі кінця XIX - початку XX століття набрав гостроти головний конфлікт між народництвом, з його орієнтацією на збереження культурно-національної ідентичності, і модернізмом - новим естетичним і політичним принципом XX століття, що орієнтувався на загальноєвропейський процес та його універсалізм. “Однак між двома парадигмами, - зазначає С. Павличко, - існувала ще одна ключова опозиція - жіночого і чоловічого, або феміністичного і патріархального, яку цілком ясно усвідомлювали всі учасники цього літературного дискурсу” [7].

[Іван Франко](#), характеризуючи новий напрям, що заявив про себе в українській літературі на межі XIX і XX ст., одним з його яскравих представників назвав Ольгу Кобилянську. Феноменально, що дівчина, вихована на німецькій літературі, дівчина, яка зростала в найглухіших закутках відсталого [Австро](#)-Угорської імперії, в оточенні мадяризованих або понімечених міщан, знайшла дорогу до українського письменства, заявила про себе новаторськими пошуками в прозі. За спостереженням Дмитра Павличка, ми й сьогодні приходимо до творчості Кобилянської «по естетичну насолоду і по знання жіночого характеру, адже ж вона створила цілу енциклопедію жіночої душі».

Ще з молодого віку письменницю турбує проблема жінки у світі та в літературі.

Тому вона бере активну участь у так званому феміністичному русі, який зачепив чимало наболілих питань, над якими замислювалися представники передової інтелігенції. Ставши у 1894р. однією з ініціаторок створення “Товариства руських жінок на Буковині”, Кобилянська обгрунтувала мету цього руху в брошурі “Дещо про ідею жіночого руху”. Письменниця порушила питання про тяжке становище жінки “середньої верстви”, активно виступила за рівноправність жінки й чоловіка, за її право на гідне людини життя. Ці думки виявилися в ранніх творах письменниці. У деяких з них (“Гортенза”, “Вона вийшла заміж” та ін.), змальовуючи духовний світ своїх героїнь, письменниця робить наголос на їх пошуках особистого щастя. В “Людині”, а ще більше в “Царівні” особисте щастя героїнь Кобилянської більшою чи меншою мірою вже пов'язується з соціальними проблемами, активною позицією людини в житті, з необхідністю боротися з обставинами, що сковують розвиток її духовних сил.

Леся Українка та Ольга Кобилянська кинули виклик домінуючій чоловічій традиції, бо відчували себе спадкоємницями зрілої традиції “жіночої літератури”, маючи своїми попередницями Марка Вовчка і Ганну Барвінок, Олену Пчілку та Наталю Кобринську. “Літературний образ жінки XIX століття - “покритки”, “бурлачки”, “повії”, що були квінтесенцією горя, нещастя й немочі, відступив перед “царівною” і “одержимою духом”. В українській літературі вперше прозвучав інтелігентний жіночий голос, а разом з ним і феміністична ідея”, - писала Соломія Павличко [7].

Реакція критики на перші твори О. Кобилянської виявилася неоднозначною. Леся Українка в статті про буковинських письменників свідомо вступила в полеміку, що впродовж року точилася навколо повісті Ольги Кобилянської. Дві феміністичні повісті і ряд оповідань молодої авторки Леся Українка сприйняла із захопленням. Але деякі критики з народницького табору вирішили, що Кобилянська взагалі не може називатися письменницею.

Інтерес становить критична рецензія майбутнього історика та політика Михайла Грушевського на оповідання “Царівна”. Вже з першого речення цей відгук свідчить про упередженість автора до самої форми твору: “Оповідання у формі дівочого дневника на звиш 400 сторінок - брр! думав я собі, поглядаючи на сю книжку...” [1].

Рецензент не відчув ні сучасності теми, ні художньої манери авторки. Повість видалася М. Грушевському модернізацією старої, вічної історії про Попелюшку, в якій бракувало локального колориту: “... історія може бути перенесена без великих перемін у яку-небудь

країну..." [1]. Крім того, він закидав О.Кобилянській гіпертрофований психологізм: сюжет психологічний, а "все інше" ролі для О. Кобилянської не відіграло.

Письменниця відреагувала на ці закиди достойно: "Наталка є новітній тип, впроваджений в салон руської літератури, де її жіноцтво сидить на народних строях, з старосвітськими ідеями і зітхає до місяченька. Наталка ж думає вже над собою і другими, так і видить, що праця надає чоловікові смисл в житті. Праця умислова" [3].

Участь О. Кобилянської у феміністичному дискурсі сприяла творенню нового образу жінки - інтелектуальної, самодостатньої особистості. Перші класичні повісті О. Кобилянської "Людина" й "Царівна" започаткували новий етап української прози. Це був, по-перше, опис життя середнього класу, а, по-друге, - психологічна проза, в якій внутрішній сюжет відігравав більшу роль, ніж зовнішній. Вона обстоювала певні нові ідеї, зокрема емансипації та фемінізму. "Нова жінка" О. Кобилянської - людина сильна характером, позбавлена романтичної імперсональності, спроможна на одинокий виклик суспільству. Саме цих рис бракувало жіночим образам у чоловічій народницькій літературі. Феміністичне прочитання літературного тексту характерне також для більшості повістей Ольги Кобилянської, де застосовуються різні підходи для висвітлення взаємин чоловіка і жінки, сили однієї чи другої статі, проводячи експеримент через призму художнього психологізму. В історії українського жіночого руху Ольга Кобилянська чи не першою не тільки свідомо поставила собі за мету переосмислення жіночої долі та перетворення жінки на центр літературної творчості, а й почала виробляти науково-публіцистичний дискурс, який би дозволив вмістити специфічно жіночий досвід в український суспільний і літературний контекст, таким чином намагаючись розробити нову ідеологію як жіночої участі у суспільному русі, так і жіночої літературної творчості.

Тому постать Ольги Кобилянською все частіше постає центральною у розвідках, присвячених українській жіночій літературі. Кобилянська у своїх повістях зобразила героїню, котра у своєму часі та у своїх умовах репрезентувала тип інтелігента, який раніше був представлений у повістях І.Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Б.Грінченка, І.Франка. Це жінка-емансипантка, свідомо власної автономності, жінка, готова боронити свої людські права і свої, неприйняті для загалу, переконання. Вона мріє "...передусім бути собі ціллю, для власного духу працювати, як бджола, збагачувати його, довести до того, щоб став сяючим, прегарним ... Свобідний чоловік із розумом – се мій ідеал". Загалом поняття "новизни" жіночих образів розуміємо подвійно: як певні нові світоглядні ідеї й переконання жінок і як статус, зумовлений відсутністю в літературній традиції зображення образів певної категорії. У Ольги Кобилянської "нові жінки" - це передусім інтелігентки, що прагнуть духовного зростання й незалежності, через що вступають у конфлікт з оточенням, яке не здатне зрозуміти їхніх поривань. Повість "Людина" була кроком письменниці у пізнанні й осмисленні життя, зокрема психології жінки. Героїня "Людини" Олена, уособлюючи тип нової жінки, опиняється поза суспільством, стає його аутсайдером, оскільки погляди й думки, які вона сповідує, залишаються не лише незбагненими, неприйнятими, а й просто ворожими для суспільства, зміст життя якого в різних формах його функціонування визначають чоловіки. Повстаючи проти нав'язаних суспільством стереотипів, героїня кидає виклик суспільній моралі, заснованій на облуді й брехні. Сповідуючи ідеї взаємного кохання й поваги одне до одного як основу та запоруку щасливої родини, відкидаючи модель подружжя без любові як брудні стосунки, що ображають людську гідність, вона оголює затаєні хвороби сучасності, викриває фальш і лицемірство як основоположні закони функціонування того суспільства. Воно ж звичний уже для нього спосіб життя не помічає та не вважає його за крамолу; не бажаючи жодних змін, воно натомість прирікає Олену на самотність і відчуження, відгороджуючись німою стіною непорозуміння.

Це не просто історія жіночого серця, а твір, в якому йдеться про становище жінки в буржуазному суспільстві, про причини, що морально калічать її, топчуть найблагородніші поривання. Образ Олени - героїчний, але і не позбавлений трагічних рис. Цей героїзм

виявляється в прагненні протистояти згубному впливові обивательщини, сірої буденщини, в намаганні зберегти свою людську гідність, віру у високе покликання жінки-людини. Трагізм Олени в тому, що під вагою суспільних і родинних обставин вона не може до кінця вистояти і в нерівній боротьбі духовно надломлюється. Щоб порятувати батьків від повного розорення, а для себе знайти хоч якусь опору в житті, вона змушена вийти заміж за духовно вбогу і чужу їй людину.

За ідейним спрямуванням "Царівна" продовжує і розвиває далі тему ранньої повісті О. Кобилянської "Людина", але дає ширшу панораму життя інтелігенції, виразніше розкриває її громадянські ідеали, ідейні пошуки. Її новизну Франко вбачав у тому, що тут вперше в українській прозі інтимна тема розкривалася «не на інтригах та любовних пригодах, а на психічному аналізі буденного життя пересічних людей».

Композиційна своєрідність твору полягає в тому, що він написаний у формі щоденника героїні Наталки Веркович. А це дало можливість авторці всебічно дослідити внутрішній світ інтелектуальної дівчини ніби зсередини. Не випадково критики називали «Царівну» то повістю почуттів (Осип Маковей), то «великим психологічним романом» (Леся Українка). У повісті письменниця знову вдається до протиставлення Наталки, її мрій і прагнень, її діяльності безкрилому, але агресивному обивательському оточенню.

Наталка, перебуваючи під опікою родини свого дядька, зазнає безліч принижень і утисків, але в опорі середовищу, яке всіляко прагнуло нівелювати її як особистість, гартується характер дівчини. Відстоюючи свої переконання, Наталка знаходить силу залишити родину, піти всупереч міщанській моралі служити, власними руками заробляти свій хліб і, зрештою, перемогти. Вона зуміла пережити зраду близької людини, не зломилася в поєдинку зі світом лицемірства. Духовне зростання дівчини відбувається поряд з досягненням особистого щастя. Так героїня стала царівною своєї долі.

Впадає в око й інший цікавий момент: героїня власне самовдосконалення не мислить поза духовним відродженням людини взагалі. Тоді й починає виразніше окреслюватися ідея боротьби за нову людину, за торжество благородних етичних ідеалів. Давалося це дівчині нелегко, що тонко помітила Леся Українка: «Читаючи історію думки Наталчиної, я немов бачила перед собою історію цілого нещасливого нашого інтелігентного жіноцтва». Це висновок слушний, адже особиста перемога Наталки не означала подолання суспільної несправедливості. Залишається точним й інше спостереження Лесі Українки, яка красу повісті вбачала насамперед у глибокому і водночас тонкому дослідженні психіки молодой інтелігентної жінки.

Героїня "Людини" Олена Ляуфлер у своїх мріях і пориваннях не виходить за рамки особистих інтересів і зрештою зазнає життєвого краху; Наталка Верковичівна з "Царівни" - натура більш вольова й цілеспрямована, з яснішими суспільними ідеалами - досягає мети, знаходить своє місце в житті, усвідомлює кровний зв'язок з народом, з боротьбою за його кращу долю.

Подібна проблема, подібна ситуація: людина й обставини, людина чи обставини. Та не подібна концепція героя: Наталка - не Олена, вона на щабель вища, краща, довшеніша. Олена - лише проба, Наталка - звершення. Це взірць персонажа пера О. Кобилянської, це її ідеал: сильна, горда, вольова особистість, готова до боротьби з життям і до перемоги в ній, хай не близької, хай поступової, проте остаточної. Наталка - це та цільна, цілісна індивідуальність, яка неспроможна втамувати спраги за повнотою буття, повнотою чуття, повнотою життя. Вона шукає краси й досконалості, насамперед людини, а згодом і світу, прагне довшеності й тужить за нею, вона наближає свій ідеал, сама стаючи тим ідеалом. О. Кобилянська трактувала створений нею образ як "новітній тип" жінки мислячої, що виразно відрізняється, на думку авторки, від жіночих образів, змальованих у рожево-сентиментальних барвах ліберально-буржуазними письменниками. "Наталка ж думає вже над собою і другими, - підкреслює письменниця, - видить, що праця надає чоловікові смисл в житті". Ці акценти допомагають глибше проникнути в ідейний задум повісті, яка стала помітним твором письменниці.

Перед читачем розгортаються - крізь призму світобачення головної героїні твору - сцени життя і побуту різних прошарків тогочасної буковинської інтелігенції, постають її представники - і ті, хто замислюється над проблемами соціального буття, і такі, що за своєю внутрішньою суттю є ретроgrадами, виразниками заскорузлості й регресу в суспільному житті. Найбільш виразно, психологічно обґрунтовано О. Кобилянська вималювала образ Наталки Верковичівни, котра, як і Олена Ляуфлер, зазнає болючих розчарувань, страждає від несприятливих обставин, але не занепадає духом, вірить у високе призначення людини, прагне до якнайширшого вияву своїх багатих духовних сил, висловлює сміливі - як на той час - думки про призначення та обов'язок людини, зокрема жінки. Вона відчуває, що "не підкладе ніколи голови під колеса буденної потуги, котра своєю милостинею зневажає жінчину і понижає".

Засобами психологічного аналізу, вдаючись до форми щоденникових записів - своєрідної розмови героїні з собою,- О. Кобилянська розкриває світ думок і почуттів Наталки, яка не може змиритися з філістерськими поглядами на жінку, прагне вирватися з духовної неволі, сірої буденщини. В її образі письменниці втілює ідеал гордої, непокірної жінки-інтелігентки, яка має відвагу відстоювати свої погляди, стверджувати думку: "Свобідний чоловік з розумом - се мій ідеал".

Щоправда, ідеал той був дещо абстрактний, не до кінця ясний як для героїні повісті "Царівна", так і для молодшої письменниці. Про це, зокрема, свідчить друга частина твору, в якій наводяться міркування Наталки про час суспільного й національного відродження народу - важливі самі по собі, але значною мірою абстрактні, не одухотворені конкретною діяльністю на користь знедолених і скривджених. О. Кобилянська в мріях про розквіт духовних сил народу, про його "полудень", про якнайповніше виявлення скарбів душі кожної індивідуальності оминула таку необхідну передумову будь-якого розкріпачення людини, як знищення несправедливих суспільно-політичних відносин. У цьому виявилася слабкість позитивної програми "Царівни", як і деяких інших творів письменниці.

Проблеми, порушені в повістях "Людина" і "Царівна", цікавили письменницю й пізніше. В різних модифікаціях вони розробляються у таких великообсягових і помітних своїм ідейним змістом творах, як "Ніоба" (1905), "Через кладку" (1913), "За ситуаціями" (1914) та інших. Збагачуючи й урізноманітнюючи портретну галерею жінок, які шукають щастя, прагнуть бути корисними народові, О. Кобилянська сприяла формуванню народної інтелігенції, утверджувала людську гідність особистості. Письменниця прагнула моделювати образи і типи, які своїми ідеалами піднімаються над сірою буденністю, ламають заскорузлі звичаї й традиції, шукають сенсу буття. Духовні пошуки позитивних героїв Кобилянської з інтелігентського середовища співзвучні з прогресивними віяннями в галузі суспільного й культурного життя кінця XIX - початку XX століття, більшою чи меншою мірою відбивають характерні риси становлення й розвитку інтелігенції на західноукраїнських землях даного періоду.

Ольга Кобилянська, як ніхто до неї, зуміла піднятися над важкою сірою буденністю, що її пригнічувала. Вона стала однією з найосвіченіших і розумних жінок сучасного їй часу, видатним майстром і художником живого слова. Вона всю себе до останньої краплини віддавала літературі, не шкодуючи ні часу, ні сил. Художнє слово було найвищою її любов'ю, смыслом, храмом її душі. Напевне, в образі кожної, змальованої нею жінки, Ольга Кобилянська залишила частину свого серця, своєї душі.

Іван Франко не випадково поставив Кобилянську на чолі «нової школи» в українській літературі: в її творах вперше поведінка людини пояснювалася внутрішніми, психічними імпульсами. Глибока таємниця людської душі під пером письменниці відкрилася читачеві. Й тоді буденний потік життя отеплився щирим почуттям, що надало її творах емоційної схвильованості. Завдяки цьому твори Кобилянської, засновані на українському національному матеріалі, піднесли загальнолюдські цінності. А це ті якості мистецьких витворів, які переживають свого автора надовго, може, й навічно входять у всесвітню художню скарбницю.

Література

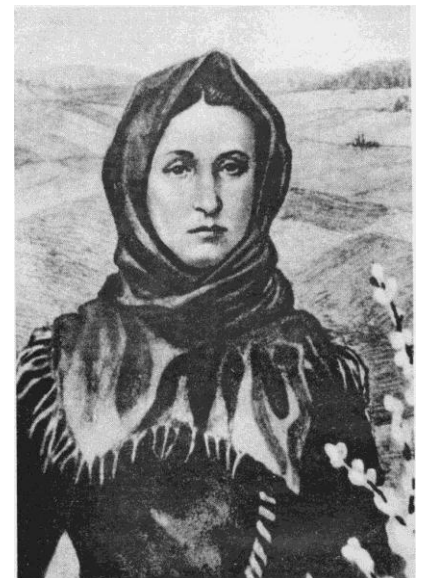
1. Грушевський М. "Царівна" / АИВ. – 1898. - Т.1.- Кн.3
2. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.) – Івано-Франківськ, 1999.
3. Кобилянська О. Твори в 5 т. - К., 1995 - Т.5.
4. Коллонтай А.М. Введение к книге "Социальные основы женского вопроса" (1908)// Коллонтай А.М. Избранные труды и речи. – М., 1972.
5. Мольтманн-Вендель Э. И сотворил Бог мужчину и женщину: Феминистская идеология и человеческая идентичность// Вопр. философии. – 1991. - № 3.
6. Некрасова Е.Н. Философия пола// Философия: Учебник. – М.: Русское слово, 1996.
7. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. - К., 1999.

Зенкова О.П.,
сел. Чапасве Кегичівського району

ВИСВІТЛЕННЯ ЖІНОЧИХ ПИТАНЬ У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Анотація: В статті ідеться мова про людину, яка належить до митців, які своєю творчістю залишили слід у літературі. Це Ольга Кобилянська. У відгуках літературознавців її постать фігурує часто та із зацікавленістю, бо така талановита горда жінка наважилася з повною силою та пристрасстю виступити за свої права. Вона була жінкою-борцем. Особливо цікавою і провідною у творчості О.Кобилянської була тема про жінок, які очолювали феміністичний рух.

Ця стаття дає можливість задуматися читачам творів Ольги Кобилянської над тим, що ми – люди і повинні дбати про людину в собі, бачити, розуміти, цінувати її в усіх, хто поряд з нами.



Портрет роботи художника В.Касіяна

Сучасне літературознавство відводить значне місце Ользі Кобилянській, бо своєю творчістю вона увійшла в історію вітчизняної белетристики назавжди. Це одна з перших українських авторів-модерністів засвідчила європейський рівень української літератури кінця XIX – початку XX століття.

Дитинство і юність майбутня талановита письменниця провела в досить вузькому спілкуванні з українським людом, бо коли чулося «руське» слово між дітьми з німецьких, румунських, польських родин, то сприймалося як «мужицьке» - з насмішкою. Характеризуючи новий напрям в українській літературі на межі XIX і XX століть, Іван Франко одним із яскравих

діячів назвав Ольгу Кобилянську. Феноменально, що дівчині, яка зростала в найвіддаленіших закутках відсталого Австро-Угорської імперії, в оточенні мадяризованих або понімечених міщан, вихованій на німецькій літературі, доводилося жити в німецько-румунському оточенні, хоч у сім'ї й лунали польська та українська мови, але поза стінами хати спілкувалася німецькою, вона знайшла дорогу до українського письменства, заявила про себе новаторськими пошуками в прозових творах. За визначенням Дмитра Павличка, ми й сьогодні приходимо до творчості Кобилянської «по естетичну насолоду і по знання жіночого характеру, адже вона створила цілу енциклопедію жіночої душі». Ця жінка належить до тих людей, хто своєю творчістю увійшов назавжди в історію вітчизняної літератури. Сучасні критики справедливо відводять їй місце однієї з перших українських модерністів, художні здобутки яких свідчать про європейський рівень української літератури кінця XIX – початку XX століття.

«Ольга Кобилянська – пишна троянда в саду української літератури», - так назвав письменницю Михайло Старицький. Це не перебільшення, це характеристика особливості її стилю – неповторну жіночність у створенні найрізноманітніших сторін дійсності. Вона бачила життя людини так, як ніхто інший. У зв'язку з цим літературні критики справедливо писали про талант, повністю підпорядкований завданням возвеличити рідний народ, піднести культуру слова до рівня європейських літератур.

Ольгу Кобилянську називали гірською орлицею, пишною трояндою в саду української літератури, а сама себе вона називала – робітницею свого народу.

З її ім'ям в українській прозі пов'язане розкриття нової теми – долі освіченої дівчини, яка не може змиритися з бездуховністю міщанського середовища. У ранніх неопублікованих творах з'являється образ начитаної дівчини, яка прагне до самовдосконалення, порушується питання про право жінки на гармонійний розвиток, рівність з чоловіком у сімейному житті. Свобода людини асоціюється з можливостями творити свою долю.

Незвичайною була доля буковинської жінки, яка відносилася до гордих жінок, що наважилися з повною силою виступити за свої права. На маючи змоги здобути офіційну освіту, вона самостійно осягла багатства світової культури, щоб словом допомогти своєму народові. Не втрачаючи сили духу завжди вірила, що перемога настане: людина здолає темряву і насилля. Це допомогло Ользі пережити всі злигодні й приниження і побачити світлий день – возз'єднання Буковини з Радянською Україною.

Ольга Кобилянська однією з небагатьох визначних письменниць дожовтневої доби зустрілася з вільною Людиною у товаристві вільних людей. Це було в той час, коли почався розквіт народів-братів у Радянській державі.

Цій тендітній жінці, яка гордо йшла обраним прямим шляхом, випало зазнати багатьох непорозумінь, з якими зіткнувся рідний народ у дожовтневий період, бо Австрійський уряд послідовно проводив політику онімечування буковинського населення. Несхитна віра в майбутнє свого народу надавала неабиякі сили письменниці. Наполеглива працьовитість дала можливість для створення низки чудових повістей, оповідань, нарисів, які ввійшли в скарбницю української літератури яскравими сторінками реалістичного мистецтва.

Розуміння мети творчості як служіння народові, як боротьба за Людину було властиве Ользі Кобилянській з її перших серйозних кроків літературної праці.

Молода письменниця своїми повістями «Людина» та «Царівна» започаткувала новий етап української прози. Вона висвітлювала життя освіченої жінки, яка не здатна була миритися з меркантильністю та бездуховністю міщанського життя. Проза О.Кобилянської є психологічною і феміністичною. У своїй першій повісті, саме так і названій – «Людина», ще у 80-их роках позаминулого століття, письменниця склала маніфест людської гідності і громадянської особистості. І хоча значною мірою виявився наліт феміністичного руху, не досконало сформувався світогляд письменниці, але було пристрасне бажання стати на захист знедоленої і безправної людини. Повість «Людина» написана під безперечним впливом натхненниці та зачинательки феміністичного руху – Наталі Кобринської. Їй і присвячений цей твір. Авторка розглядає проблему становища жінки в сім'ї і суспільстві. Її героїня – Олена

Ляуфлер – донька цісарсько-королівського лісового радника, яку виховували в традиційній того часу манері. В сім'ї усі суворо дотримуються чеснот цісарського чиновництва та виховання молоді в сім'ї. Найвищою честю для чоловіків вважається вірне служіння монархії, а жінці належить бути покірною невільницею домашнього гнізда. Батько дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, а мати – за виховання дітей. Але вона не вберегла від читання свою середню доньку Олену, яка, начитавшись різних книжок, лякала матір словами, які не вживалися в їх оточенні: питання жіноче, робітниче, дарвінізм, соціалізм. Один молодий чоловік, що захопився новими ідеями – ідеєю емансипації жінки – підтримував Олену. Та майбутнє не світилося щастям, бо Стефан помер від тифу. Спасати родину від зубожіння – це значить погодитися на шлюб з чоловіком, якого Олена не кохає. Але заради родини жертвує собою, своїми ідеями та переконаннями.

Вся атмосфера довкола Олени була пройнята консерватизмом, культом насильства над людиною. Для кожного, хто вмів думати та аналізувати – це ставало нестерпним. Тому й причини бунту головної героїні цілком переконливі. Остання, нещадна у своїй правдивості фраза з великою художньою силою увиразнює головну драму піднесеної душі, що полягає в дисгармонії ідеалу і дійсності, полярному розходженні суб'єктивних і об'єктивної реальності. Скільки перебуває Олена перед читачами, стільки й змагається за людину в собі у високому розумінні цього слова. Для неї бути людиною – це значить, самотійно мислити, вільно користуватися людськими правами.

Обмеження жіночих прав мілітаристським «покроєм» Олена сприймає як несправедливість і зацікавлюється тоді, коли Лієвич розповідає про роль жінок у Швейцарії. Ольга Кобилянська вкладає в переживання Олени біль своєї душі, пережитий ще в молоді роки.

Олена Ляуфлер – це тип нової жінки, гордої, незалежної, внутрішньо багатой, інтелігентної, спроможної на виклик суспільству, це тип самої авторки твору. Слабке суспільство виховує й слабких жінок, які замість того, щоб відстояти свої права, рівність між чоловіком і жінкою, засуджують Олену, її погляди на життя. Літературознавець М. Комишанченко так говорить про актуальність цієї повісті: «Повість «Людина» О.Кобилянської є сміливим і пристрасним протестом молодшої ще в той час письменниці проти рабського стану в буржуазному суспільстві». Але постановкою питання – людина(а не жінка) – Кобилянська зачіпала соціальні проблеми, заявляючи про свою готовність виступити на захист прав людини, на захист гуманістичних ідеалів.

Так отже, героїня повісті – сильна, вольова особистість, тип нової жінки-людини, який підносила у своїй творчості Ольга Кобилянська. Вона заявляє про себе як вдумливий психолог, спостережлива й чутка жінка, яка має передові суспільні погляди й активну громадянську позицію, бо думки головної героїні повісті «Людина» багато в чому співзвучний з її власними.

Цією героїнею не закінчується творчість Кобилянської. Не менш цікавим є твір «Земля» – панорама життя буковинського села XIX століття. Поряд з іншими героями особливо вражає образ Анни – бідної наймички з панської економії. Вродлива, працююча, але без багатого приданого, тому й не може прийти до хати як господиня свого коханого Михайла. Батьки були проти такого шлюбу.

Анна – одна з найліричніших жіночих постатей повісті. Зовнішня краса поєднується з глибиною почуттів. За нелюба вона не хоче йти, а з коханим Михайлом не судилася їй доля бути разом. Вона сміливо бореться за щастя з Михайлом. Сила і наполегливість, беззахисність, безправ'я надають сміливість перед усім селом заявити про те, що вона була для Михайла коханою і матір'ю його майбутньої дитини. Після смерті коханого, Анна народила хлопчиків-близнят, які невдовзі померли. Вона, мов у нестямі, ходить селом і шукає Саву, щоб помститися.

Не можна не згадати героїню повісті «Через кладку» Маню Обринську. Це 17-літня мрійниця, яка хоче вирватися із тихого буденного життя в місто, одружитися із старим професором, щоб здобути освіту і бути незалежною від традицій того часу. Але в зв'язку зі змінами у житті, дівчина дивиться на все іншими очима, письменниця вкладає в цей образ незрілість і далекість

від народу.

Успіх повісті «Царівна» та перших новел, суперечка, яка загорілася навколо них, несподівана підтримка від відомих на той час письменників – все це надало неабияких сил і віру в літературний таланти у молодій письменниці. При дружній підтримці однодумців по перу Ольга Кобилянська не відчувала себе самотньою, хоча родинні обставини (хвороба батьків) і особисті невдачі в житті складалися дедалі гірше. Велика дружба з Лесею Українкою – з'єднала двох оригінальних митців, стала тим місточком, який зв'язав буковинську письменницю з революційно-демократичними силами, допоміг в осмисленні актуальних проблем часу. Кобилянська часто була присутня на нелегальних зборах революційно настроєної інтелігенції, що збиралася на квартирі Михайла Старицького.

Ольга Кобилянська відчувала світоглядну слабкість і всіма силами намагалася поринути в тематику з життя ширших верств суспільства. Згадані вище повісті виявилися не найвдалішим втіленням цієї думки, хоча в них приваблюють і причаровують тонкі жіночі образи. Чистота почуттів, самовідданість у коханні, горіння громадською чи мистецькою ідеєю – все це підносить образи героїнь на височині справжніх носіїв людської гідності. Жодна з них не визнає компромісу з брудом, наживою, своєкористям. Але слабкість позицій письменниці в тому, що всі моральні проблеми цих творів розв'язуються вузько, відірвано від класових подій того часу.

У гуморесці «Балаканка про українську жінку», яку Ольга Кобилянська створила в 1902 році, вона висловлюється так стосовно жінки в суспільстві та літературі: «Ми маємо в своїй літературі Марусь, Катрусь, Ганнусь, і як добре йде – і Оксанок. Але чи не сягнути б нам іще й по інші типи?... на теперішні часи, повні вимог і боротьби, коли й жінки виступають на ширшу арену життя, чим наші добрі й чесні бабусі, що, певно, відповідали вимогам своїх часів – «питомий» ідеал хоч би й найкращих і найпобожніших, серцем найгарячіших Марусь, Ганнусь і інших, нам уже не вистачає» (III том, ст. 353).

Говорячи про виховання нового покоління, зокрема жіноцтва, О.Кобилянська акцентує свою увагу на потребі витворення в літературі таких образів жінок, що впливали б на ситуацію й оточення не станом своїм, а великими «примірними» характерами.

В тяжкій недугі, без друзів-однодумців, зачинена в стінах убогої домівки і власних роздумів, письменниця творчо згасала, відкладаючи свої плани на краще майбутнє. Нерадісна дійсність окупованої румунською боярщиною Буковини остаточно скувала творчі крила письменниці. Лиш погляд на бік України, де будувалося нове життя, додавало сил зболеному серцю. Вона спілкувалася зі студентами, з прогресивними виданнями в Галичині, з українськими товариствами за кордоном, а особливо з Радянською Україною.

Закінчилося XX століття, почалося XXI. Багато цінностей створено людством. Змінилися естетичні смаки та вподобання читачів, але проза Ольги Кобилянської зберігає свою пізнавальну, виховну, естетичну цінність. Її кращі твори видаються в перекладі різними мовами, поставлені на сценах міських театрів. Любов і пошана визначають ставлення наших сучасників до спадщини «гірської орлиці».

Несправедливо віднеслася доля до Ольги Кобилянської і в останні дні життя. В роки Другої світової війни ніхто не подумав про письменницю, щоб її, тяжко хвору, евакуювати. Коли в Чернівці вступили німці, то вони знали, що Ольга Кобилянська радянська письменниця і її справу передали на розгляд трибуналу, в якого вирок був один – смерть. Але німцям не довелося поглумитися над цією сміливою жінкою, бо вона передчасно померла. Чиновники заборонили масовий похорон і промову українською мовою на могилі буковинської орлиці.

Завершуючи оповідь про творчий доробок письменниці, хочеться акцентувати увагу на новаторській ролі Ольги Кобилянської в рідному письменстві, на її вагомому внескові у становлення раннього українського модернізму з його європеїзмом, демократизмом, інтелектуалізмом, прагненням до внутрішньої свободи і краси, до високої духовності і моральної чистоти.

Література

1. Бабишкін О. Ольга Кобилянська. Літературно-критичний нарис. К.: Держлітвидав України, 1952.
2. Історія української літератури, том 5. К.: Наукова думка, 1968, с. 178, 191.
3. Кобилянська Ольга. *Статті і матеріали*. – Наукові записки Чернівецького університету, т. 27. серія філологічних наук, випуск 4, 1958.
4. Кобилянська О. Твори в 5-ти томах, т. 5, К.: Дніпро, 1963, с. 232 – 239.
5. Комишанченко М. Ольга Кобилянська в критиці і спогадах. К.: Дніпро, 1963.
6. Н 73 Новий довідник: Українська мова та література. – К.: ТОВ «КАЗКА», 2006. – с. 667 – 668.
7. Франко Іван. *Маніфест «Молодої музи»*. – Іван Франко. Твори в 20-ти томах, т. 17., К.: Держлітвидав України, 1955, с. 372 – 378.

Медведєва Н. І.,
с. Мажарка Кегичівського району

УЧАСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ У ФЕМІНІСТИЧНОМУ РУСІ

Анотація: Стаття присвячена галузі літературознавства. Предметом дослідження стала участь Ольги Кобилянської у феміністичному русі. В ході написання реферату ми використовували дослідницькі статті, критичну та художню літературу. В результаті вивчення літературних джерел ми сформулювали основні завдання дослідження:

- визначити вплив участі О. Кобилянської у феміністичному русі на її життя та літературну творчість;
- визначити умови формування Кобилянської як особистості;
- обґрунтувати напрями діяльності письменниці, пов'язані з емансипацією жінки.

У ході дослідження нами було опрацьовано такі джерела як: " Про Ольгу Кобилянську. Нові матеріали. Роздуми. Знахідки." Вознюка В. О., " Письменницька позиція в повісті О. Кобилянської " Ковальчука О., "Туга і непокора" Павлочки Дмитра та ін.

Представлена робота може використовуватися вчителями на уроках української літератури, на лекціях під час вивчення творчості Ольги Кобилянської.

"Ольга Кобилянська,- писав Василь Земляк,- була великою письменницею, бо час нічого не заподіяв її творам, а тільки утвердив їх у нашому народі, приніс їх у новий світ такими ж великими, самобутніми і неповторними, якими вони були зразу після своєї появи" [12,203]. Дослідники вважають її реформатором української прози, проникливим художником слова, майстром пейзажу, тонким знавцем людської душі, виразницею ідейних поривів передової інтелігенції, дум і прагнень трудового селянства. Живими джерелами її творчості були своєрідна краса Карпат, де вона народилася, духовна культура українського населення Буковини, історичне минуле й тяжка соціальна дійсність.

Великий вплив на життя і літературну діяльність О. Кобилянської справила і її активна участь у феміністичному русі. Багатьом її творам притаманні пошуки методів боротьби за соціальне і духовне розкріпачення жінки. У ранніх неопублікованих оповіданнях з'являється образ начитаної дівчини-мрійниці, котра прагне до самовдосконалення ("Гортенза"), порушується питання про право жінки на гармонійний розвиток, рівність з чоловіком у сімейному житті ("Доля чи воля").

Виразно тема емансипації жінки прозвучала у повісті "Людина" (перша назва - "Вона вийшла заміж", 1887-1894). Ця тема втілена в образі головної героїні Олени Ляуфлер. У своїх пориваннях Олена доконче потребувала самостійності від обмежено-міщанського світу, який її оточував, бо мала виважену програму майбутнього життя: "щоби жінкам було вільно ходити в університети, там нарівні з чоловіком здобувати освіту".

Композиція повісті "Людина" суттєво відрізняється від притаманних українській літературі другої половини XIX ст. зразків, які передбачали стрункий сюжет, об'єктивну манеру оповіді. Твір О. Кобилянської малоподійний, побудований переважно на роздумах і переживаннях головної героїні. Мова твору вишукана, часто з елементами публіцистичного і навіть наукового стилів, що також збагатило художні особливості прози письменниці. Проблема, порушена в "Людині", знайшла своє відображення і в повісті "Царівна" (1895) її новизну Франко вбачав у тому, що інтимна тема вперше розвивалася "не на інтригах та любовних пригодах, а на психічній аналізі буденного життя пересічних людей". Композиційна своєрідність твору полягає в тому, що він написаний у формі щоденника головної героїні Наталки Беркович, тому перед читачем розкривається історія не стільки зовнішнього, скільки внутрішньо-інтимного життя дівчини, яка прагне вирватися з обивательського оточення і зажити повноцінним життям вільної особистості.

[Іван Франко](#), характеризуючи новий напрям, що заявив про себе в українській літературі на межі XIX і XX ст., одним з його яскравих представників назвав Ольгу Кобилянську. Феноменально, що дівчина, вихована на німецькій літературі, дівчина, яка зростала в найглухіших закутках відсталого [Австро-Угорської імперії](#), в оточенні мадяризованих або понімечених міщан, знайшла дорогу до українського письменства, заявила про себе новаторськими пошуками в прозі. За спостереженням Дмитра Павличка, ми й сьогодні приходимо до творчості Кобилянської «по естетичну насолоду і по знання жіночого характеру, адже ж вона створила цілу енциклопедію жіночої душі».

Формування Кобилянської як особистості відбувалося в складних умовах. Доводилося жити в німецько-румунському оточенні, і хоч у сім'ї й лунали польська та українська мови, проте поза стінами хати спілкувалася німецькою. Дівчина брала участь в аматорських виставах, співала, грала на фортеп'яно, багато читала — переважно твори німецьких і швейцарських письменників: Йоганна Готфріда Гердера, Йоганна Вольфганга Гете, Фрідріха Шіллера, Готфріда Келлера, Генріха Гейне, Фрідріха Шпільгагена, Євгенії Марліт. Кобилянська почала писати вірші й оповідання німецькою мовою. Пізніше письменниці дорікали за [німецький](#) спосіб мислення, залежність від німецької класики. Тому мав рацію Дмитро Павличко, який, відкинувши несправедливі обвинувачення окремих критиків, зазначав, що в тогочасних умовах німецька мова для Кобилянської була єдиним виходом у широкий духовний світ, без якого трудно піднятися на верхів'я мистецтва. «Німецька мова — це та вода, що повертала могутнє колесо душевного млина письменниці, де в кошах була засипана тверда і перлиниста пшениця почуттів і мислей з українського поля».

Завдяки самоосвіті, постійному самовдосконаленню Кобилянська ознайомилась з визначними явищами європейської культури. На її зростання вплинула й Софія Окуневська, яка переконала вісімнадцятирічну Ольгу писати українською мовою, працювати для рідного народу. Тепер поряд з творами Федора Достоєвського, Івана Тургенєва, Єнса Петера Якобсена, Генріка Ібсена в її життя ввійшли поезія Тараса Шевченка, проза Івана Франка, публіцистика Михайла Драгоманова.

З недавно опублікованих щоденників Кобилянської за 1883 — 1891 рр. постає багате внутрішнє життя творчої особистості, в якій щасливо поєдналися здібності письменника, музиканта, маляра, жінки тонкої душевної організації, людини гордої і сильної духом. Їй нелегко велося в задушливому світі вузьких меркантильних інтересів містечкових обивателів, звідси — висока туга за красою, пориви у світ гуманістичних ідеалів, які проймають усю її творчість. Кобилянська писала, що в її творчій праці важливу роль відігравали особисті переживання і враження» З 1891 р., коли сім'я оселилася в Чернівцях, Кобилянська входить у коло прогресивної інтелігенції, глибше знайомиться з українським літературним життям. З середини 90-х років друкуються її твори, на них відгукується критика, їх перекладають німецькою, польською, чеською мовами. Осип Маковей відзначав поєднання в прозі Кобилянської реалістичного й романтичного прийомів

письма. Для неї багато важила поїздка до Львова на відзначення Франкового ювілею у 1898 р. Тоді вона познайомилася з багатьма діячами української культури.

Наступного року Кобилянська відвідала Київ, де зустрічалася з Миколою Лисенком, Михайлом Старицьким, Михайлом Коцюбинським. Незабутнє враження справила на неї поїздка до Канева, де вклонилася могилі Тараса Шевченка. За запрошенням родини Косачів гостювала на їхньому хуторі Зелений Гай, поблизу м. Гадяча на Полтавщині, щиро здружилася з Лесею Українкою. Велика поетеса високо оцінила новаторську прозу Кобилянської, познайомила з нею українську громадськість.

З цього часу образ «великої, пишної», але «пригнобленої, скованої» України назавжди увійшов у серце письменниці. Вона мріяла про нові подорожі на Наддніпрянщину, проте цим планам не судилося здійснитися. На заваді ставали напружена творча праця (на початку ХХ ст. були написані повісті «Земля», «Ніоба», «В неділю рано зілля копала», «Через кладку», «За ситуаціями»), хвороба та смерть матері, хатні обов'язки, розрив з близькими людьми, а головне — важка недуга внаслідок простуди. «Хвороба ця,— писала вона в 1927 р.— держиться мене й досі та не дозволяє брати участі в діяльності українського суспільства» [5,118].

Важкими для Кобилянської були трагічні роки [першої світової війни](#). Жила вона в Чернівцях, тремтіла душею за рідних та близьких, бо один брат попав у російський полон і страждав десь у Сибіру, а про долю другого не було жодної звістки. Матеріальні злигодні, постійне напруження, вічна тривога — «ох, як се все торгає нерви, підкошує здоров'я, а як ще до того пристане турбота о насущний хліб — ляг би в труну і навіки з утоми заснув! — писала Кобилянська в ті дні. — Поет в мені заховався. Лиш часом, як я присяду на лавочку під своєю хатою і дивлюся на чисте сине небо, мене така шалена туга опановує за тишиною і пером, що забуваю тоді все страшне теперішнє і сліджу душевними очима за тими картинами, що здійснюються десь із закутків душі».

Як і Василь Стефаник, Марко Черемшина, Степан Васильченко, Осип Маковей, Кобилянська гнівно засудила криваву бійню. Їй особливо боліло, що у війні гинули не тільки солдати, а й мирні люди. Про це йдеться в її новелах «Назустріч долі», «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Сниться». Наснажені антимілітаристським пафосом, вони й сьогодні зберігають виховне значення.

Після розвалу Австро-Угорщини в листопаді 1918 р. Північна Буковина була окупована румунськими військами. Кобилянська важко переживає посилення національного гніту, насильницьку румунізацію краю. В 1922 р. були закриті кафедра української філології в Чернівецькому університеті, вчительські семінарії, українські гімназії, фахові школи. «Нема сонця в наших вікнах, нема і в душі»,— пише Кобилянська. Вона терпить скруту, живе в найманих помешканнях, проте намагається підтримувати зв'язки з місцевими літераторами, з чеськими видавництвами, де друкуються в перекладах окремі її твори.

З іменем Кобилянської в нашій прозі пов'язане опрацювання нової теми — долі освіченої дівчини, яка не може змиритися з бездуховністю міщанського середовища. Свобода людини асоціюється в авторки з можливостями творити свою долю. Під впливом Софії Окуневевої (Морачевської) та Наталі Кобринської на початку 80-х років Кобилянська захопилася ідеєю емансипації жінки, намагалася її художньо реалізувати в перших літературних спробах. Наталка, перебуваючи під опікою родини свого дядька, зазнає безліч принижень і утисків, але в опорі середовищу, яке всіляко прагнуло нівелювати її як особистість, гартується характер дівчини. Відстоюючи свої переконання, Наталка знаходить силу залишити родину, піти всупереч міщанській моралі служити, власними руками заробляти свій хліб і, зрештою, перемогти. Вона зуміла пережити зраду близької людини, не зломилася в поєдинку з світом лицемірства. Духовне зростання дівчини відбувається поряд з досягненням особистого щастя. Так героїня стала царівною своєї долі.

Впадає в око й інший цікавий момент: героїня власне самовдосконалення не мислить поза духовним відродженням людини взагалі. Тоді й починає виразніше окреслюватися ідея

боротьби за нову людину, за торжество благородних етичних ідеалів. Давалося це дівчині нелегко, що тонко помітила Леся Українка: «Читаючи історію думки Наталчиної, я немов бачила перед собою історію цілого нещасливого нашого інтелігентного жіноцтва». Це висновок слушний, адже особиста перемога Наталки не означала подолання суспільної несправедливості. Залишається точним й інше спостереження Лесі Українки, яка красу повісті вбачала насамперед у глибокому і водночас тонкому дослідженні психіки молодой інтелігентної жінки.

"Пишна троянда в саду української літератури" - так образно визначив Михайло Старицький місце Кобилянської в літературному процесі. Ця характеристика вказує на особливості індивідуального стилю видатної письменниці — неповторну шляхетну жіночність у змалюванні найрізноманітніших, навіть звичайних, буденних, в то й трагічних сторін дійсності; яскраву метафоричність художнього бачення; високий пієтет у ставленні до людини, схиляння перед її духовністю; широкий політ думки. Справедливо писала критика про «талант, свідомий своєї мети, тобто обдарованість письменниці, повністю підпорядковану завданням возвеличити рідний народ, піднести культуру його художнього слова.

Іван Франко не випадково поставив Кобилянську на чолі «нової школи» в українській літературі: в її творах вперше поведінка людини пояснювалася внутрішніми, психічними імпульсами. Глибока таємниця людської душі під пером письменниці відкрилася читачеві. Й тоді буденний потік життя отеплився щирим почуттям, що надало її творам емоційної схвильованості. Завдяки цьому твори Кобилянської, засновані на українському національному матеріалі, піднесли загальнолюдські цінності. А це ті якості мистецьких витворів, які переживають свого автора надовго, може, й навечно входять у всесвітню художню скарбницю.

Закінчилося ХХ століття. Змінилися естетичні смаки й уподобання читачів, проте проза Кобилянської зберігає свою естетичну цінність, її кращі зразки були інсценізовані й побачили світло рампи. Любов і шана визначають ставлення наших сучасників до спадщини «гірської орлиці».

З іменем Ольги Кобилянської в українській прозі пов'язують опрацювання нової теми — долі освіченої жінки в міщанському середовищі. Уже у своїх перших творах письменниця порушила цілий ряд проблем, пов'язаних з емансипацією жінки. Кожен твір письменниці вражає поетичністю, витонченістю й глибиною зображення характерів, особливо жіночих. За це літературознавці називають її твори енциклопедією жіночої душі.

А як було Ользі Кобилянській не порушити цю тему, не піднятися на протест проти рабського становища жінки в суспільстві! Народившись у великій родині, де окрім неї було ще шість дітей — п'ятеро братів і одна сестра, Ольга Кобилянська не мала можливості отримати освіти. Вона закінчила лише чотири класи народної школи. І це відбулося не тільки тому, що батьки не могли дати належної освіти всім дітям, а й тому, що за тодішньою неписаною традицією, яка панувала в містечковому середовищі, інтереси жінки повинні були обмежуватися трьома німецькими «К»: Kinder, Kirche, Küche, що перекладалося, як «діти, церква, кухня». Саме з кола таких інтересів мало складатися життя жінки в сучасному письменниці суспільстві. І, не доведи Боже, щоб це коло розширилось! Допитлива натура майбутньої письменниці протестувала проти таких правил, дівчина прагнула до освіти, до активної діяльності, мріяла про рівні права чоловіка і жінки.

Тоді ж вона бере активну участь у так званому феміністичному русі, який зачепив чимало наболілих питань, над якими замислювалися представники передової інтелігенції. Ставши у 1894 р. однією з ініціаторок створення «Товариства руських жінок на Буковині», Кобилянська обґрунтувала мету цього руху в брошурі «Дещо про ідею жіночого руху». Письменниця порушила питання про тяжке становище жінки «середньої верстви», активно виступила за рівноправність жінки й чоловіка, за її право на гідне людини життя. Німецька мова, як і німецька культура, відіграли позитивну роль у житті й творчості

Кобилянської. Вони, як слушно зауважила Леся Українка, допомогли Кобилянській вийти в широкий світ загальнолюдської культури. Але для утвердження Кобилянської як української письменниці необхідно було глибоко знати не лише українську мову, а й надбання української літератури. Цю істину вона все ясніше почала усвідомлювати і з кінця 80-х років наполегливо вивчає культурну спадщину свого народу, виявляє дедалі більший інтерес до його життя.

На початку 1900-х рр. О. Кобилянська переживає драму особистого життя, пов'язану з іменем Осипа Маковей. Значення О. Маковей в долі письменниці не можливо недооцінити: саме він, здавна приятелюючи з О. Кобилянською, стимулював її творчість, був першим проникливим професійним критиком, саме Маковей на сторінках редактованих ним видань вводив майбутню письменницю в культурне середовище. Тривалі дружні стосунки, які виникли між ними із взаємної симпатії переросли в почуття кохання. О. Кобилянська мріяла про одруження, і навіть першою заговорила про це. Проте О. Маковей несподівано одружився з іншою жінкою. Такий невмотивований учинок з боку коханої людини боляче вразив письменницю: до кінця життя О. Кобилянська залишалася самотньою.

У європейському контексті фемінізм виступив однією з найвпливовіших течій ХХ століття. У науковій літературі дане поняття вимагає визначення щонайменше на двох рівнях: з одного боку, це широкий суспільний рух за права жінок, або ж феміністський рух, а з іншого – комплекс соціально-філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних теорій, які здійснюють аналіз статусу жінки у суспільстві, або ж феміністична теорія. На теперішній час фемінізм пропонує альтернативну щодо існуючої картину світу, у можливість відбування якої потрібно перш за все вірити. Це дає підставу деяким дослідникам даного напрямку говорити не лише про феміністський рух чи про феміністичну теорію, а й про "феміністську теологію", яка є "теологією досвіду, що намагається викривати, осмислювати і покращувати ситуацію у суспільстві, пов'язану з утиском прав жінок, їхньою дискримінацією". Однак, власне, феміністський рух – перша системно організована спроба жіноцтва ствердити повноцінність власного буття у патріархальному суспільстві – розгортається пізніше, одночасно з рухом пролетарів, а також із антирасистськими та антиколоніальними виступами.

В історії українського культурного процесу остання декада ХІХ і перші 14 років ХХ століття були періодом важливих досягнень, що стали основними елементами у формуванні проекту нової української людини. Зокрема, на західноукраїнських землях даний процес мав певну специфіку в культурному аспекті і відбувався досить динамічно. Цей період у Галичині характеризувався надзвичайно плідним розвитком науки, літератури, драматургії, преси і публіцистики. В літературі даного періоду основні художні зміни були пов'язані з зародженням українського модернізму. На відміну від європейського, ранній український модернізм був явищем не лише естетичним, але й культурно-історичним.

Леся Українка та Ольга Кобилянська кинули виклик домінуючій чоловічій традиції, бо відчували себе спадкоємницями зрілої традиції "жіночої літератури", маючи своїми попередницями Марка Вовчка і Ганну Барвінок, Олену Пчілку та Наталю Кобринську. "Літературний образ жінки ХІХ століття - "покритки", "бурлачки", "повії", що були квінтесенцією горя, нещастя й немочі, відступив перед "царівною" і "одержимою духом". В українській літературі вперше прозвучав інтелігентний жіночий голос, а разом з ним і феміністична ідея", - писала Соломія Павличко [11, 281].

Ольга Кобилянська мала певний досвід співпраці з "Товариством Руських жінок на Буковині". 1894 року вона виступила однією з ініціаторок створення цієї феміністичної організації, а в літературі дебютувала навіть як послідовна феміністка. Її "Людина" писалася під безперечним впливом "Духу часу" Наталії Кобринської і була їй присвячена. Чоловічі характери у більш пізніх повістях О. Кобилянської, написаних у 1910-х роках, саме так втілюють цю слабкість натури. Але тут з'являється ще один аспект - ця слабкість

пов'язується з традиційною українською старосвітністю, патріархальщиною і консерватизмом. Українська інтелектуальна традиція асимілювала західноєвропейський фемінізм, сприйнявши в ньому не тільки ідею боротьби статей за рівноправність, але й соціально-культурні механізми, що сприяли гуманізації суспільства. Водночас самотність прояву фемінізму на західноукраїнських землях підтверджена історичними традиціями українського народу та загальними процесами національного відродження.

Українська феміністична ідея кінця XIX – початку XX століть зросла на національній основі. Піднесення духовної та суспільної активності жіноцтва підготувало майбутній державотворчий потенціал, який повною мірою реалізувався в добу національно-визвольної боротьби українського народу за свою державність. Поява в контексті української літератури зламу віків фемінного та феміністичного аспектів сприяла модернізації української культури, її руху до європейських культурних широт. Ольга Кобилянська як представник нової генерації, зробила спробу зруйнувати панівну ідеологію в сфері культури. Завдячуючи її діяльності, в українську літературу проникали такі форми й структури європейського творчого досвіду, як інтелектуальна, індивідуальна і культурна рефлексії, міфологічні форми неофольклоризму, символізм та елементи психоаналізу, - ті елементи, які згодом дозволять молодшим письменникам модернізувати, осучаснити українську літературу у 10-20-х роках XX століття.

Література

- 1.Бабишкін О. Ольга Кобилянська. Нарис про життя і творчість. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1963.
- 2.Вознюк В.О. Про Ольгу Кобилянську. Нові матеріали. Роздуми. Знахідки. – К.:Дніпро, 1983.
3. Гузар З. Вивчення творчості Ольги Кобилянської.— К., 1978.
- 4.Кобилянська О. Повісті, оповідання, новели / Вступна стаття, упорядкування, примітки Ф.Погребенника.— К.: Наукова думка, 1988.
5. Кобилянська О. Слова зворушеного серця: Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади.— К., 1982.
- 6.Ковальчук О. Письменницька позиція в повісті О, Кобилянської "Земля"// Українська мова і література в школі,1993.
7. Лещенко М. Ольга Кобилянська: Літ. портрет.— К., 1973.
8. Павличко Д. Туга і непокора // Павличко Д. Магістралями слова.— К., 1977.
9. Панчук Е. Гірська орлиця: Спогади.— Ужгород, 1976.
10. Томашук Н. Ольга Кобилянська: Життя і творчість.— К., 1976.
11. Українка Леся. Малорусские писатели на Буковине // Леся Українка. Твори: У 10 т.— К., 1965.— Т. 8.
12. Усе для школи: Українська література: програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести: 10 кл., Львів, 2001.
13. Хоткевич Г. «Земля»: Повість Ольги Кобилянської (Критична оцінка) // Ольга Кобилянська в критиці та спогадах / Вст. стаття Погребенника Ф.— К., 1963.
14. Черненко О. Імпресіонізм та експресіонізм // Українське слово: — Кн. 1.

**Овдієнко О.М.,
м. Чугуїв**

ВИСВІТЛЕННЯ ЖІНОЧИХ ПИТАНЬ У ТВОРАХ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЦАРІВНА» ТА Ш.БРОНТЕ «ДЖЕН ЕЙР»

Анотація: У статті здійснено спробу компаративного аналізу повісті О.Кобилянської «Царівна» та роману Ш.Бронте «Джен Ейр» у розкритті теми жіночої емансипації.

Ольга Кобилянська – це письменниця глибоких душевних переживань, напруженої думки,

ліричних настроїв. Вона виступила як прозаїк-новатор. За спостереженням Д.Павличка, читач і сьогодні приходить до її творів «по естетичну насолоду і по знання жіночого характеру, адже ж вона створила цілу енциклопедію жіночої душі» [6].

У багатьох літературах Європи протягом XIX століття поширюється образ «нової незалежної жінки». До питання протистояння патріархальних і сучасних уявлень про місце і роль чоловіка і жінки в суспільстві і в родині, про соціальні та біологічні чинники гендерної ідентифікації звертається українка Ольга Кобилянська у повісті «Царівна» та англійка Шарлотта Бронте у романі «Джен Ейр». Незалежно від факту, що часова відстань між появою цих творів складає майже 50 років – «Джен Ейр» було надруковано 1847 року, «Царівна» вийшла в світ у 1895, спільною рисою цих творів є розробка проблеми жіночої емансипації. Фемінізм як соціально-культурне явище став прикметною рисою світової культури XIX-XX століть. Ш.Бронте і О.Кобилянська створили новий тип жінки, яка, на відміну від казкової Попелюшки, не чекає на подарунки від феї чи долі, а сама намагається побудувати своє життя, обстоюючи рівність у правах з чоловіками та захищаючи свою людську гідність і честь.

Мета роботи – здійснити компаративний аналіз творів української та англійської письменниць у зображенні теми духовного розкріпачення жінки, показати єдність проблематики і поетики.

Прикметною рисою обох творів є подібність соціального стану головних героїнь: Джен Ейр та Наталки Веркович. Обидві вони є сиротами і роки дитинства проживають у родині своїх родичів, де їх існування сприймається як обтяжливий тягар, і тому вони зазнають чимало принижень.

Найбільших знущань і принижень Наталка Варкевич зазнає від тітки Павлинки, жінки деспотичної, задрісної, цинічної.

Засліплена любов'ю до власних дітей, вона всім серцем ненавиділа своячку чоловіка, докоряючи їй кожним шматком хліба. Позбавлена духовного світу, не визнавала його в жодній жінці. Меркантильна, вона найбільше цінила в людях багатство. За її поглядами бідна дівчина та ще й сирота не мала права голосу. Тільки себе вважала зразком, гідним наслідування.

Її погляди і ставлення до Наталки як до зайвого рота успадкували і діти. Ніхто з них не «хворів на родинну недугу» і свою двоюрідну сестру вважали за щось нижче, плебейське. Викриваючи міщанську зарозумілість обивателів, Кобилянська характеризує цю суспільну недугу як природну, зумовлену всім способом життя дрібної буржуазії, відсутністю в ній будь-яких духовних інтересів і запитів. Поведінка, вчинки, умонастрої братів і сестер Наталки відбивали тіньову атмосферу животіння інтелігенції, її спотворену мораль.

«Мужчина – то «все», а жінка – то «нічо», - говорив старший син Муньо. – Ви, дівчата, від нас залежні, як ті рослини від сонця, від воздуха. Чуєш? ти!! Ми надаєм вам смислу, поваги, значення, одним словом, все» [3, 58].

Наталка Веркович не занепадає духом, вірить у високе призначення людини, прагне до якнайширшого вияву своїх багатих духовних сил, висловлює сміливі – як на той час – думки про призначення та обов'язок людини, зокрема жінки

Джен Ейр теж зазнає докорів шматком хліба, але і вона сильна натура; вона роками може мовчки терпіти образи, але не пробачить їх. Незважаючи на те, що будинок жорстокої місіс Рід для Джен чужий, її ніхто не любить, вона не беззахисна: її зброя – її непокірний дух. Вона може змиритися з холодною відчуженістю, хоча і важкі вони для дитячої душі, але не з відвертою образою та насиллям. Коли юний Джон, гордість материного серця, намагається принизити її, тому що вона бідна і залежна, а потім б'є, Джен бунтує, відповідаючи ударом на удар.

Цього Джен пробачити не може. З дитинства вихована на Біблії, вона відчуває, що «її зневажили і вона повинна помститися». Маленька дівчинка кидає в обличчя місіс Рід гнівні слова: «Я не обманщиця, якби я була нею, я б сказала, що люблю вас, але я прямо говорю, я вас не люблю, я вас ненавиджу більш за всіх... Люди думають, що ви хороша, але ви погана, у вас жорстоке серце. Це ви обманщиця» [2, 69]. Висловивши правду, Джен раптом відчула себе щасливою – вона звільнилася від залежності, гніта мовчання, намагання догодити і тим самим викликати поблажливість. Так народилось почуття самоповаги, так, захистивши свою гідність,

Джен відчула себе вільною людиною.

Всупереч усталеному літературному канону, Ш.Бронте не наділяє свою героїню сліпучою красою. Джен Ейр сама зазначає, що вона «бідна, непоказна, проста й маленька» [2,185], майже так само її сприймають інші персонажі: служниця Бессі, яка доглядала за нею в дитинстві, побачивши 18-літню дівчину, відверто зауважує: «Ви дуже елегантні, як справжня леді, такою я вас і сподівалася побачити: адже в дитинстві ви не були красунею» [2,67]; так само відвертий і Рочестер: «...ви не вродливіша, ніж я гарний...» [2,98]. Письменниця мала на меті створити таку героїню, яка була б не дуже красивою, але такою привабливою, щирою та сердечною, що їй неможливо було б не полюбити [4,59]. В образі Джен Ейр вона досягла цієї мети. Джен – це палка натура, з яскравою уявою, з гострим язичком, та до цих якостей додається ще й ясний розум, самовладання і воля.

Негарною родичі вважають і Наталку Веркович, героїню повісті «Царівна»: «Вона не симпатична. Приглянься лише тій красі, тим довгим рудавим косам, котрих ніяк по-модному не укладеш на голові, тому чисто крейдяному лицю з тими зеленими нелюдськими очима, і скажи тоді, чи вона гарна!» [3,81]. Але люди, які дивляться на неї іншими очима, порівнюють її з надрейнською русалкою Лореляй, з царівною, шануючи і зовнішність, і розум, і поведінку. Розум, знання, людська гідність, самоповага – ці якості стають головними в світогляді цих двох героїнь, які прагнуть «свободи у безмежно широкому світі» (Бронте); «Світе широкий! Я буду пильно працювати над собою, щоб злетіти високо-високо!» (Кобилянська). Знання свої, яких вони добирають наполегливою працею та самоосвітою, бажають використати для суспільства: Наталка «рішила віддати ту здобуту освіту на загаль»; Джен приємно «жити серед загальної пошани», яку вона заробила, навчаючи сільських дітей.

Джен, яка стверджувала, що жінка має такі самі серце і душу, як і чоловік, і наполягала на рівності прав, відрізнялася від героїнь тогочасних романів, які головною справою свого життя вважали лише вдалий шлюб і залежність від чоловіка. Героїня роману Ш.Бронте – це «особистість сама по собі», яка сама вибирає собі шлях у житті і мужньо його долає. «Бути собі ціллю» – завзято прагне через півстоліття в Україні героїня Кобилянської Наталка: «Я була завзята, горда, честолюбива і не хотіла ні за що в світі бути тим «нічим», о котрім говорив Муньо з такою погордою. Я не хотіла, щоби мені аж чоловік надав смисл і значення» [3,90]. Обидві героїні підтверджують свої слова діями – у скрутні хвилини життєвого роздоріжжя вони не зраджують собі і своїм принципам, працею заробляючи свій «кусник хліба».

Суперечливим у долі головних героїнь стає кохання.

Наталка покохала. Не за багатство і вроду. Її ідеалом був «свобідний чоловік з розумом». Таким в очах дівчини постав студент Василь Орядин, соціал-демократ, палкий прихильник К.Маркса. Як він умів просто й переконливо говорити про вплив обставин на характер людини!

Як вона хотіла піднятися до нього духом, йти одною дорогою до щасливого полудня свого і народу.

Минають дні, минають ночі, одні до одних подібні. Чутки про те, що Орядин залишився без засобів існування, крають їй серце. Вона, його царівна, не в змозі допомогти. Сум і розпука охоплює дівчину. Життя ще раз боляче батожить її, коли довідується, що Орядин здеморалізувався, не витримав життєвого іспиту, зійшов з дороги, по котрій мали йти разом.

Тяжко переживає Наталка моральне падіння коханого. Сердечна драма, тиск обставин спонукають її до страшного кроку. Вона дає згоду на одруження з Лорденом. Здається, зламалась ця сильна дівчина, втратила віру в людей, у життя, проте знову підводиться, вже більш загартована. Вона відмовляє Лордену, пориває зв'язки з ріднею, вивільнюється з ненависного їй оточення, що стільки років виснажувало сили, які могли б згодитися для більш високої цілі, для народу.

Горда й незламна, вона відмовляє й Орядину. Не хоче буденного щастя, не хоче, щоб тільки для неї змарнував він свою силу. Наталка хоче вірити у його моральне відродження, сподівається, що він принесе користь народові. Та марно. Орядин уже не спроможний

переступити ту прірву, що лягла між ними. Більше того, раз зламавшись, він пірнув у бруд і погань, весло сили згубив, човен розбився, а сам потонув. Захоплення ідеями соціалізму – це лише комедія. Любов до народу? Він ніколи не любив «тої грубої, необтесаної, хоч і добродушної, не зіпсованої ще маси, котрої не розуміє цілковито тонше думаючий ум». Орядин нічим вже не відрізняється від лорденів-івановичів та їм подібних, бо не зумів піднятися над обставинами, дійти до «полудня». Він не виконав високого призначення людини і став ретроградом, зрадником. Натомість Наталка, пройшовши через життєві бурі й незгоди, через страшні випробування зуміла лишитися Людиною – царівною своєї долі. Щасливо вийшла заміж за чоловіка шляхетного, духовно багатого. Стала письменницею, яка літературною працею наближуватиме сонячний «полудень» для народу.

Кохання Джен в свою чергу теж подолало мінливість долі, але найголовніше, героїня, як і Наталка, не поступилася своїм принципам, не порушила обов'язок перед собою. Джен вийшла заміж за Рочестера як рівна, як кохана і така ж любляча, і нарешті отримала перемогу в їх довгому єдиноборстві: восторжествувало її уявлення про щастя, дім і кохання. Джен виграла і суперечку, яку мимоволі вела з Сент-Джоном, коли його аскетизму і холодності протиставляла всеперемагаючу волю бути коханою «по-земному». Джен щаслива, її шлюб з Рочестером прекрасний, у них є син, виросла Адель, благополучно вийшли заміж Діана і Мері, а Сент-Джон помер в Індії. Через сліпоту Рочестера, Джен необхідна йому щохвилини, і стосунки їх відрізняються тим всепоглинаючим коханням, яке могло задовольнити палку натуру Джен Ейр. «Мої турботи про чоловіка поглинають весь мій час, – говорить героїня, – жодна жінка не була так близька своєму чоловікові, як я: жодна не була кісткою від його кісток, плоть від його плоті». На додачу щастя Джен, Рочестер, після того, як пожежа випалила йому очі, звертається до пасторської моралі і вважає свої нещастя великою милістю, що звертає його на шлях істинний, нагородою за каяття він стає зрячим на одне око.

Отже, пройшовши через значні перешкоди на своєму шляху, доля винагороджує героїнь – українська повість теж, як і англійський роман, завершується «хеппі ендом». Як і Джен Ейр, Наталка Веркович знаходить своє місце в житті і особисте щастя після тяжких випробувань, у боротьбі за свою людську гідність.

На наш погляд, необхідно звернути увагу ще на одну значну рису літературного образу, яка є примітною для обох героїнь, а саме – їх національна ідентичність. Ні Джен, ні Наталка не відокремлюють себе від своїх народів, від свого етносу. Але, треба зазначити, що почуття національної свідомості та любові до свого народу у кожній проявляється по-своєму. У національних почуттях Джен, як і самої Ш.Бронте, здається, є домішок певної зверхності по відношенню до представників інших народів. Так, вона з приємністю зауважує, що у Аделі, вихованки містера Рочестера, «здорове англійське виховання до значної міри вибавило її французькі вади» [2,335]. І Рочестер, цей романтичний герой з таємничим минулим, пізнавши товариство італійських графинь і німецьких баронес, знайшов таки свій жіночий ідеал у особі маленької, схожої на черничку, спокійної і простої англійської гувернантки.

Наталка Веркович, передаючи і погляди авторки, з прикрістю зазначає, що українська інтелігенція мало працює для свого народу. Разом з Василем Орядиним вона мріяла про правдивий поступ, про те, щоб віддати сили своєму народові, щоб підняти його до рівня інших, цивілізованих народів. У її позиції відчувається вплив просвітницьких та соціалістичних ідей – «віддати здобуту освіту на загаль». Порівнюючи Своє з Іншим, Наталка Веркович з болем відчуває недоліки Свого: «Ах, ми така низько думаюча маса, що не вміє воодушевлятися!.. Чому в нас так мало гордості і відпорної сили, так мало нахилу до величчя, так мало поривів до могутності?» [3,323]. Тобто, етнічне «ми» в повісті певним чином самоідентифікується, порівнюючи себе з іншими етносами, створюючи національний стереотип, але цей стереотип, діючи як посередник між різними культурами, дуже умовно відображує дійсні реалії національного характеру. Попри усі негаразди, Наталка таки певна, що «у неї і її народу мусить настати полудень», тому що неможливо, «щоби в їх житті не засяяли такі хвилини, котрі свідчили би твердо об їх здібностях до самостійного існування.» [3,342].

Вже було зазначено, що основою обох сюжетів є ретроспективна розповідь героїні про своє життя – нелегке, драматичне – яке у фіналі складається щасливим чином: вона здобула своє місце в житті, затвердилась як особистість і до того ж щаслива у шлюбі. Такий розвиток сюжетної лінії є відомим у західноєвропейській літературі як сюжет Попелюшки, який в цьому випадку придбав новий тип – тип мислячої нової жінки. Першим спорідненість «Царівни» з сюжетом Попелюшки побачив Михайло Грушевський [1,48].

Моральний світ української та англійської письменниць заперечували і зараз існуючий порядок речей, при якому моральний занепад людини, агресивне стяжательство, духовна експлуатація особистості, психологічне і матеріальне закабалення суспільством вважаються нормою і закономірністю. Це заперечення – їх заповіт майбутньому. «Життя – це боротьба, і всі ми повинні боротися», – проголошують письменниці. Їх життя і життя їхніх героїнь було постійною боротьбою духа, що не тільки страждав, але й вистояв у боротьбі і зумів життєві поразки перетворити у творчу перемогу.

Література

1. Агєєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. - К.: «Факт Мова», 2008. - 360 с.
2. Бронте Ш. Джен Ейр. - К.: 1983. - 350 с.
3. Кобилянська О. Людина. Царівна. - К.: «Дніпро», 1969. - 356 с.
4. Тугушева М. Шарлотта Бронте: Очерк жизни и творчества. - М.: «Правда», 1982 – 304 с.
5. <http://bo0k.net/index.php?p=chapter&bid=3860&chapter=1>
6. <http://naub.org.ua/?p=1041>

**Попова Г.І.,
м. Куп'янськ**

ГЕРОЇНІ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ – ЛЮБЛЯЧІ І НІЖНІ, ЗДАТНІ НА ВЕЛИКІ ПОЧУТТЯ

*Вона створила цілу енциклопедію жіночої душі.
Д.Павличко*

Анотація: Ця стаття присвячена висвітленню проблеми жінки, яка виступає проти усталеної традиції бути безсловесною рабинею, проти насильного обмеження її інтересів і таким чином іншим способом завойовує собі право на свободу.

Ключові слова: емансипація, фемінізм, жіноче питання, освічена жінка.

Ольга Юліанівна Кобилянська називала себе просто і скромно – «робітницею свого народу», але для української літератури вона стала окрасою, бо твори її, пройняті глибоким ліризмом, драматизмом та життєвою правдою, є справжнім літературним скарбом.

Людина як неповторна особистість, як індивідуум, особа мисляча, горда, відважна, здатна творити добро, відстоювати право на щастя – центральна постать творчості письменниці.

З іменем Кобилянської в нашій прозі пов'язане опрацювання нової теми – долі освіченої дівчини, яка не може змиритися з бездуховністю міщанського середовища. У ранніх неопублікованих творах з'являється образ начитаної дівчини-мрійниці, котра прагне до самовдосконалення («Гортенза»), порушується питання про право жінки на гармонійний розвиток, рівність з чоловіком у сімейному житті («Доля чи воля»). Свобода людини асоціюється в авторки з можливостями творити свою долю. Під впливом Софії Окуневської

(Морачевської) та Наталі Кобиринської на початку 80-х років Кобилянська захопилася ідеєю емансипації жінки, намагалася її художньо реалізувати в перших літературних спробах. Кожен такий її твір вражає поетичністю і глибиною зображення характерів, зокрема жіночих. Недарма їх називають енциклопедією жіночої душі. Коли читаєш цю поезію в прозі, починаєш разом з письменницею перейматися внутрішнім життям героїнь: захоплюєшся ними, співчуваєш, сумуєш, радієш... Але ніколи не залишаєшся байдужим! Чи не в цьому сила таланту письменниці?

Ідеал О.Кобилянської – жінка освічена, інтелігентна, з високими духовними запитами і прогресивними поглядами. Зачаровує її серце: воно у героїнь Кобилянської – любляче і ніжне, здатне на великі почуття.

Ольга Кобилянська цікавилася й переймалася проблемами жіноцтва, свідчення чому – її твори, де тема емансипації й жіночого самовдосконалення та самовираження майже наскрізна. У творчості митця постала ціла галерея нових жіночих образів, які в своїй сукупності є складною формою відображення й вираження думок, прагнень і почуттів письменниці, що вдумливо ставилася до життя, всюди шукаючи гармонії та втілення вищих ідеалів краси. Героїні Ольги Кобилянської часто є проєкціями її власного «я», доповненими й великою мірою індивідуалізованими. Письменниця передусім сама була однією з тих «нових жінок», які хоча й не заперечували цілком шлюбну інституцію, проте сенс свого життя вбачали не лише в завоюванні чоловічих сердець, а прагнули нарівні з ними здобути гарну освіту, віднайти й зреалізувати себе в суспільно-корисній діяльності, щоб досягнути незалежного становища. Для патріархальної свідомості такі погляди на життя межували з аморальністю; щоб відновити порушену гармонію, потрібні були також і «нові чоловіки», які б зрозуміли і підтримали жіночі починання. Ці мотиви притаманні багатьом творам Ольги Кобилянської, але найчастіше вищезгадані концепції простежуються у трьох повістях «Людина», «Царівна» й «Через кладку», що поступово розкривають еволюцію поглядів їх авторки на так зване «жіноче питання».

«Як відомо, - писав І.Франко, - О.Кобилянська залюбки малює тип жінки, що бунтується против усталеної традиції і таким чи іншим способом завойовує собі право на свободне життя».

Саме від розробки цієї болючої, соціально-гострої на той час теми почалося вторгнення юної О.Кобилянської в реальне життя. Вперше ця тема могутньо зазвучала у творчості Т.Шевченка і Марка Вовчка. Вони писали про тяжку долю жінки-кріпачки, жінки-матері. О.Кобилянська знала й високо цінувала твори цих велетнів нашої літератури, спиралася на їхній досвід, але об'єктом свого художнього дослідження обрала жінку-інтелігентку з нижчих суспільних верств, жінку, яка терпіла не від давнього «кріпацького» лиха, а від сьогочасного соціального і родинно-побутового. Її жінки – здебільшого вихідці з незаможних або малозабезпечених родин, прагнуть вирватися із заскорузлого, ретроградного середовища, здобути освіту, а отже – незалежність, рівноправність із чоловіками, розвинути свою духовну силу, стати корисними народові і суспільству. Твори цього циклу, зокрема повісті «Людина» і «Царівна», виникли значною мірою під впливом ідей феміністичного руху, що ставив своїм завданням розкріпачувати жінку, зрівняти її в правах з чоловіком, відкрити перед нею можливість культурно розвиватися. Щоправда, прихильники феміністичного руху прагнули досягнути поставлену перед собою мету в рамках існуючого ладу, без його кардинальної зміни, на відміну від соціалістів, що пов'язували здійснення цих та інших завдань з ідеями революційного перетворення суспільства.

Повість «Людина» з'явилася саме на нуртуючій хвилі жіночого питання, яке будило сумління багатьох видатних письменників. В оповіданні «Вона вийшла заміж», з якого постала повість, О.Кобилянська наголошує на нових віяннях часу навіть серед затхлої атмосфери провінційних містечок, у міщанських родинах. «Слова небезпечні, розжарені, мов залізо, слова такі, як «робітниче питання», «жіноче питання», дарвінізм, соціалізм, натуралізм, бриніли, мов бджоли...» Героїня оповідання «Вона вийшла заміж» Олена Ляуфлер певною мірою підвладна цим новим віянням, хотіла б жінок будити «з глибокого тяжкого сну, хотіла б, щоб вони

усвідомили своє залежне становище, щоб вони боролися, працювали й домагалися свободи, яку їм відобрали забобони, звичаї і закони». Та, зрештою, вона не може встояти перед наступами заскорузлості, обивательщини, перед ударами долі й мусить, всупереч своїм високим пориванням, піти традиційним шляхом: вийти заміж за нелюбого чоловіка. Вирішивши з оповідання, хоч загалом і реалістичного, але, за висловом І.Франка, написаного в дусі сентиментально-солодкавої прози Марліт, повість «Людина» була дальшим кроком письменниці у пізнанні й осмисленні життя, зокрема психології жінки.

Разом зі своєю героїнею Оленою Ляуфлер письменниця повстає проти традиційного трактування ролі жінки суспільством, де домінують чоловіки, проти насильного обмеження її інтересів трьома німецькими «К»: Kinder, Kirche, Küche (діти, церква, кухня).

Олена Ляуфлер, головна героїня повісті «Людина», опирається на намагання міщанського середовища звести її до звичайного на той час для жінки становища безсловесної рабині. Обмежені у своїх поглядах інтересами власного благополуччя, представники цього середовища не живуть, а животіють – бездумно і безглуздо. Всяке намагання піднятися над «шлунковими» інтересами розглядаються у цьому середовищі як пусте й шкідливе мріяння. Тим яскравішим постає на їхньому тлі образ Олени, сильною й цільною особистості. Серед цього оточення вона виділяється різнобічними інтересами, художнім смаком, тонким розумінням мистецтва. Вона бачить своє місце поряд з чоловіками у прогресивному поступі суспільства. Саме тут криється визначна мистецька позиція Ольги Кобилянської: письменниця проголошує славу людині – найдосконалішому, мислячому творінню природи. І хоч під тиском обставин Олена Ляуфлер змушена відмовитись від мрій про незалежне життя, стати дружиною, вірніше – рабинею нелюбого чоловіка заради матеріального добробуту збіднілих батьків, вона не може до кінця змиритися з цими обставинами. Дівчина вивчає свого майбутнього нареченого уважно, шукає в ньому те добре, що викликало хоча б повагу замість любові. Вражає твердість Олени, неначе в неї дійсно чоловічий характер. Та цьому хибному враженню заперечують її суто жіночі риси: вона прагне жіночого щастя (однак лише з чоловіком, що переймається її поглядами); вирішує наблизити до себе Фельса і в той же час підсвідомо намагається віддалити час освідчення; панічно боїться свого майбутнього, але має твердий намір здійснити задумане. Зворушливою є сцена прощання Олени з листами Стафана Лієвича, найдорожчим, що у неї залишилось.

Ольга Кобилянська своєю повістю стверджує, що жінка – неповторна особистість, яка має право вибору, можливість чинити так, як підказує їй серце. Вона – людина!

За ідейним спрямуванням «Царівна» продовжує і розвиває далі тему ранньої повісті О.Кобилянської «Людина», але дає ширшу панораму життя інтелігенції, виразніше розкриває її громадянські ідеали, ідейні пошуки. І.Франко вбачав новизну проблеми, порушеної у повісті «Царівна», у тому, що тут уперше в українській прозі інтимна тема розкрилася «не на інтригах та любовних пригодах, а на психічній аналізі буденного життя пересічних людей».

Композиційна своєрідність твору полягає в тому, що він написаний у формі щоденника героїні Наталки Веркович. А це дало можливість авторці всебічно дослідити внутрішній світ інтелектуальної дівчини ніби зсередини. Не випадково критики називали «Царівну» то повістю почуттів (Осип Маковей), то «великим психологічним романом» (Леся Українка). У повісті письменниця знову вдається до протиставлення Наталки, її мрій і прагнень, її діяльності безкрилому, але агресивному обивательському оточенню.

Наталка, перебуваючи під опікою родини свого дядька, зазнає безліч принижень і утисків, але в опорі середовищу, яке всіляко прагнуло нівелювати її як особистість, гартується характер дівчини. Відстоюючи свої переконання, Наталка знаходить силу залишити родину, піти всупереч міщанській моралі служити, власними руками заробляти свій хліб і, зрештою, перемогти. Вона зуміла пережити зраду близької людини, не зломилася в поєдинку зі світом лицемірства. Духовне зростання дівчини відбувається поряд з досягненням особистого щастя. Так героїня стала царівною своєї долі.

Впадає в око й інший цікавий момент: героїня власне самовдосконалення не мислить поза духовним відродженням людини взагалі. Тоді й починає виразніше окреслюватися ідея

боротьби за нову людину, за торжество благородних, етичних ідеалів. Давалося це дівчині нелегко, що тонко помітила Леся Українка: «Читаючи історію думки Наталчини, я немов бачила перед собою історію цілого нещасливого нашого інтелігентного жіноцтва». Це висновок слушний. Адже особиста перемога Наталки не означала подолання суспільної несправедливості. Залишається точним й інше спостереження Лесі Українки, яка красу повісті вбачала насамперед у глибокому і водночас тонкому дослідженні психіки молодой інтелігентної жінки. Якщо героїня «Людини» Олена Ляуфлер у своїх мріях і пориваннях не виходить за рамки особистих інтересів і зрештою зазнає життєвого краху, то Наталка Веркович з «Царівни» – натура більш вольова й цілеспрямована, з яснішими суспільними ідеалами – досягає мети, знаходить своє місце в житті, усвідомлює кровний зв'язок з народом, з боротьбою за його кращу долю. О.Кобилянська трактувала створений нею образ як «новітній тип» жінки мислячої, що виразно відрізняється, на думку авторки, від жіночих образів, змальованих у рожево-сентиментальних барвах ліберально-буржуазними письменниками. «Наталка ж думає вже над собою і другими, – підкреслює письменниця, – видить, що праця надає чоловікові смисл в житті». Ці акценти допомагають глибше проникнути в ідейний задум повісті, яка стала помітним твором письменниці.

Найбільш виразно, психологічно обґрунтовано О.Кобилянська вималювала образ Наталки Веркович, котра, як і Олена Ляуфлер, зазнає болючих розчарувань, страждає від несприятливих обставин, але не занепадає духом, вірить у високе призначення людини, прагне якнайширшого вияву своїх багатих духовних сил, висловлює сміливі – як на той час – думки про призначення та обов'язок людини, зокрема жінки. Вона відчуває, що «не підкладе ніколи голови під колеса буденної потуги, котра своєю милостинею зневажає жінчину і понижає». Засобами психологічного аналізу, вдаючись до форми щоденникових записів – своєрідної розмови героїні з собою, – О.Кобилянська розкриває світ думок і почуттів Наталки, яка не може змиритися з філістерськими поглядами на жінку, прагне вирватися з духовної неволі, сірої буденщини. В її образі письменниця втілює ідеал гордої, непокірної жінки-інтелігентки, яка має відвагу відстоювати свої погляди, стверджувати думку: «Свобідний чоловік з розумом – се мій ідеал».

Щоправда, ідеал був той дещо абстрактний, не до кінця ясний як для героїні повісті «Царівна», так і для молодой письменниці. Про це, зокрема, свідчить друга частина твору, у якій наводяться міркування Наталки про час суспільного й національного відродження народу – важливі самі по собі, але значною мірою абстрактні, не одухотворені конкретною діяльністю на користь знедолених і скривджених. О.Кобилянська в мріях про розквіт духовних сил народу, про його «полудень», про якнайповніше виявлення скарбів душі кожної індивідуальності оминула таку необхідну передумову будь-якого розкріпачення людини, як знищення несправедливих суспільно-політичних відносин. У цьому виявилася слабкість позитивної програми «Царівни».

Проблеми, порушені в повістях «Людина» і «Царівна», цікавили письменницю й пізніше. Вони розробляли у таких великих за обсягом і помітних своїм ідейним змістом творах, як «Ніоба» (1905), «Через кладку» (1913), «За ситуаціями» (1914) та інших. Збагачуючи й урізноманітнюючи портретну галерею жінок, які шукають щастя, прагнуть бути корисними народові, О.Кобилянська сприяла формуванню народної інтелігенції, утверджувала людську гідність особистості. Письменниця прагнула моделювати образи і типи, які своїми ідеалами піднімаються над сірою буденністю, ламають заскорузлі звичаї й традиції, шукають сенсу буття.

У 1894 році Ольга Кобилянська робить прилюдну доповідь «Дещо про ідею жіночого руху», у якій зазначає: «...Ідея «емансипації жінок», або «жіночого руху», є, власне, тою ідеєю, котра доказує, що сучасне положення жінки середньої верстви, а головне жінки незалежної, є сумне, є гідне звернення уваги всіх мислячих умів, гуманних сердець обох полів, і бажає щиро поліпшення жіночої долі».

Ольга Кобилянська – постать сильної жінки, тому зрозуміло, що її героїні Олена Ляуфлер, Наталка Веркович, Тетяна Дубиха ламають стереотип, за яким світ жінки вимірювався

трьома «К». Сильні жінки потребують рівних за своїм внутрішнім світом чоловіків, і вони намагаються їх знайти.

Література

1. Кобилянська О.Ю. Твори: В 2т. – К., «Дніпро». – 1988. – 541с. 8-10
2. Вознюк В.О. Про Ольгу Кобилянську. – К., «Дніпро». – 1983. – 183 с. 36
3. Гузар З.П. Вивчення творчості Ольги Кобилянської. – К., «Радянська школа». – 1978. – 103с. 31
4. Кобилянська О.Ю. Царівна. Повісті / О.Ю.Кобилянська. – Харків, «Фоліо». – 2011. – 700с. 18

Напрям 5: Від теорії до практики: методика викладання творів О. Ю. Кобилянської

Громадко Н.Г.

АЛГОРИТМ ОБРАЗНОГО АНАЛІЗУ ТВОРУ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Коляда Т.,
м.Валки

РОЗРОБКА УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація: Автором подається розробка уроку з української літератури в 10 класі за темою: «Я жінка! Я людина! (урок за повістю О.Кобилянської «Людина»)». Розглянуто розробку уроку з використанням проектної технології.

Тема. Я жінка! Я людина! (урок за повістю О.Кобилянської «Людина»)

Мета уроку:

1. дослідити вплив внутрішнього світу письменниці на творення характерів літературних, розкрити образи повісті;
2. розвивати творче мислення учнів, вдосконалювати вміння логічно і послідовно висловлювати думки, вміння аналізувати прочитане;
3. виховувати самостійність у пізнавальній діяльності; естетичні смаки та позитивні емоції; свідоме ставлення до життя, повагу до людини, до жінки.

Тип уроку: Презентація дослідницького проекту.

Обладнання: Операційні карти з розробки тематичних питань проекту.

Хід уроку

1. Повідомлення теми, мети, завдань уроку

2. Актуалізація опорних знань учнів.

- Слово вчителя

Ольга Кобилянська – письменниця незвичайної долі. Вона виросла в німецькомовній родині і почала писати свої перші твори німецькою. Її погляди на життя і мистецтво формувалися під великим впливом європейської культури, зокрема, філософії Ніцше. Те, що вона стало українською письменницею і присвятила свою творчість приниженому і пригнобленому українському народові, було її свідомим громадянським вибором.

Публікація повісті «Людина» у львівському журналі «Зоря» в 1893 році мала вирішальне значення для подальшого творчого шляху тридцятирічної письменниці. Поява цієї повісті засвідчила прихід в українську літературу талановитої авторки зі своєю, досі не розробленою

темою.

- З'ясування результатів аналізу повісті «Людина», який був здійснений на попередньому уроці: тема повісті, проблеми, основні сюжетні лінії, ідеї.

3. Мотивація навчальної діяльності (актуалізація чуттєвого досвіду учнів).

- Чи потрібні вам отримані знання?
- Навіщо? Де їх можна застосувати? (висновок: місце знань з теми – життя).

4. Проектування.

Назва проекту (тема уроку): **Я жінка! Я людина!**

- Що треба з'ясувати, щоб виконати проект? (що впливає на формування особистості, щоб усвідомити себе людиною з рівноправністю між чоловіком і жінкою)

Ключове питання: Я хочу бути людиною! Чи маю я на це право?

Форма вираження проекту: публікація, твір

Тематичні питання:

1. Людина – це...
2. Особистість ...
3. Жінка ...
4. Емансипація – це ...
5. Фемінізм – це ...

Змістові питання

- Якими ідеями жила Олена Ляуфлер? Ідеї допомагають чи заважають жити?
- О. Ляуфлер вважала моральну нужду абсолютною бідністю.

А як вважаєте ви?

- Шлюб за розрахунком. Чи повинна жінка жертвувати духовним заради фізичного?
- Олена Ляуфлер — сильна особистість чи зламана життям беззахисна істота?

6. Групова робота над створенням проекту.

Самостійна дослідницька робота учнів у групах з операційними картами з розробки тематичних питань.

(операційні карти подані в додатках до уроку)

7. Звіт груп про результати роботи з операційними картами.

8. Коригування думок учнів.

Учні обговорюють аспекти тематичних та змістових питань. Висловлюються різні думки. Суть обговорення не в організації дискусії. Головне – розкрити різні погляди на проблему. Перший етап роботи над проектом – пошуковий. Учитель створює умови не для того, щоб дати відповіді на питання, а для того, щоб стимулювати активні роздуми учнів. Учитель уважно спостерігає за ходом думок дітей, коригує мислительну діяльність вихованців.

9. Оцінювання.

Учитель залучає учнів до оцінювання один одного, сам висловлює думку про роботу дітей за такими критеріями: активність, аргументованість тверджень, нестандартність мислення, сміливість у висловленні думок.

10. Домашнє завдання.

Завдання: Написати твір «Я хочу бути людиною!»

11. Підсумки уроку.

- Чи сподобався урок?
- Що взяли нового для себе?

Додатки до уроку

Операційні карти

Що вплинуло на формування О.Кобилянської як письменниці та жінки?

Ольга Кобилянська

Самоосвіта	Вплив європейської культури, філософія Ніцше	Захоплення ідеєю жіночої емансипації	Друзі (І.Франко, Леся Українка, М.Коцюбинський, М. Лисенко)
------------	--	--------------------------------------	---

Тематичні питання

Людина – це...	Людина — це жива система, що являє собою єдність фізичного і духовного, природного і соціального, спадкового і набутого за життя.
Особистість – це ...	Особистість — це людина зі своїми індивідуально вираженими й соціально зумовленими рисами. Це стійка система соціально значущих рис, які характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства чи спільноти. Як особистість людина виступає тоді, коли досягає самоусвідомлення, розуміння своїх соціальних функцій, усвідомлення себе як суб'єкта історичного процесу.
Жінка ...	Сильна особистість з різнобічними інтересами і з рівними правами між чоловіком і жінкою
Емансипація – це ...	звільнення від залежності, скасування якихось обмежень. У ХІХ–ХХ ст. поняття «емансипація жінок» означало боротьбу жінок за рівність із чоловіками у правах
Фемінізм – це ...	зростання ролі та впливу жінок на процеси життя в суспільстві. Феміністичний рух виник у 60-х рр. ХХ ст. в Америці, а згодом поширився в Західній Європі. Жінки-феміністки борються за рівну участь із чоловіками в громадському та приватному житті.

Результат (продукт) проектної діяльності

Публікація

Мальонкіна Т.Т.

ШЛЯХИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З БІОГРАФІЮ ТА ТВОРЧІСТЮ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ НА УРОКАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

**Перепелиця С. О.,
м. Харків**

«ВЕБ – КВЕСТ ДЛЯ УЧНІВ 10 – Х КЛАСІВ «ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЖІНОЧОЇ ДУШІ « ЗА ТВОРЧІСТЮ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ»

Анотація: В основі розробки – інтернет - технологія «Освітній веб-квест». Веб-квест (webquest) в педагогіці – проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету.

У розділі «Методика викладання» чітко описані структура, етапи , огляд всього веб-квесту.

У розділі «Від теорії до практики» подано розробку веб - квесту для учнів 10 класу за творчістю О.Кобилянської.

Особливості веб-квесту: багатий ілюстративний матеріал, чітко визначені завдання для кожної рольової групи, літературознавча термінологія, наявність пам'яток, таблиць; літературознавчі статті, відеоролики; наявні критерії оцінювання виконаної роботи, що стимулює учнів до самооцінки.

Даний матеріал стане у нагоді учителю - практику.

Ольга Юліанівна Кобилянська увійшла в літературу як видатний митець демократичного напрямку, майстер художнього слова. Вона збагатила літературну скарбницю України творами, в яких відбилася життя буковинського селянства та інтелігенції. Всі вони перейняті палкою любов'ю до трудящих мас, бажанням бачити рідний народ вільним, щасливим, возз'єднаним.

Завдяки новаторству, співзвучності прогресивним тенденціям світової літератури проза Кобилянської в її вершинних виявах викликала і викликає значний інтерес не лише в нашій країні, а й за її межами. Кращі твори письменниці вийшли у перекладах багатьма мовами, зокрема слов'янськими, відіграли й відіграють важливу роль у міжслов'янських літературних контактах, піднімаючи міжнародний престиж українського художнього слова.

В українській літературі вперше прозвучав інтелігентний жіночий голос, а разом з ним і феміністична ідея", — писала Соломія Павличко.

З іменем О.Кобилянської в українській прозі пов'язане опрацювання нової теми — долі освіченої дівчини, яка не може змиритися з бездуховністю міщанського середовища.

Ідеал О. Кобилянської — жінка освічена, інтелігентна, з високими духовними запитамі і прогресивними поглядами. Саме такою перед нами постає сучасна жінка.

Отже, вивчення творчості О.Кобилянської та її найкращих творів є актуальним сьогодні, оскільки у наш час погляди на місце жінки в суспільному житті значно видозмінилися і потребують більш глибокого аналізу та вивчення.

Методика викладання.

У сучасному безмежному інформаційному світі учитель повинен створити умови для пошуку й обробки корисної інформації, з метою розвитку ключових компетентностей успішної,

мобільної, впевненої особистості, розвивати аналітичне та критичне мислення, виховувати стійку життєву позицію у школяра.

Веб -квест є новим засобом використання технологій з метою створення уроку орієнтованого на учнів залучених в навчальний процес та розвиток їх пізнавальної, пошукової діяльності.

Веб-квест (webquest) в педагогіці – проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету.

Даний вид діяльності був розроблений в 1995 році в державному університеті Сан-Дієго (США) дослідниками Берні Додж і Томом Марч.

Web-квести можуть бути короткостроковими і довгостроковими.

1. Короткострокові web-квести, спрямовані на набуття знань і здійснення їх інтеграції в свою систему знань. Робота над ними може займати від одного до трьох уроків.

2. Довгострокові web-квести спрямовані на розширення і уточнення понять. Після завершення роботи над довгостроковим web-квестом, учень повинен уміти вести глибокий аналіз отриманих знань, уміти їх трансформувати, володіти матеріалом настільки, щоб зуміти створити завдання для роботи над темою. Робота над довгостроковим web-квестом може тривати від одного тижня до місяця (максимум двох).

Веб - квест є веб - проектом , в якому всі матеріали , з якими працюють учні , виходять з Інтернету. Дизайн веб - квесту передбачає раціональне планування часу учнів , сфокусованого не так на пошуку інформації , а на її використанні. Веб -квест сприяє : розвитку пошукової діяльності , розвитку критичного мислення учнів на стадії аналізу , узагальнення та оцінки інформації , розвитку комп'ютерних навичок учнів і підвищенню їх словникового запасу , заохоченню учнів вчитися незалежно від учителя.

Як працює Веб -квест ?

Перш ніж розділити учнів на групи , весь клас знайомиться з загальними відомостями з досліджуваної теми , тим самим занурюється в проблему майбутнього проекту . Учитель відбирає ресурси мережі Інтернет і класифікує їх так , щоб кожна група ознайомилася лише з одним проблемним аспектом теми . У процесі обговорення всі учні дізнаються один від одного про всі аспекти обговорюваної проблеми. При такому обговоренні учні повинні висловлювати свою власну думку , робити висновки , прогнозувати подальший можливий хід дії (якщо це прийнятно) . Веб -квест – це не що інше , як сценарій організації проектної діяльності учнів з будь-якої теми .

Структура веб - квесту

1. Вступ. Короткий опис теми веб-квесту;
2. Завдання, проблемний аспект теми, форма результату діяльності;
3. Порядок роботи ;
4. Список інформаційних ресурсів необхідних для виконання завдання;
5. Критерії оцінювання (таблиця);
6. Висновок (підсумовується досвід).

Етапи роботи веб – квесту:

1. Початковий етап (командний). Учні знайомляться з основними поняттями обраної теми, матеріалами аналогічних проектів.

2. Рольовий етап. Розподіляються ролі в команді: по 1-4 людини на 1 роль. Усі члени команди повинні допомагати один одному в роботі з комп'ютерними програмами. Індивідуальна робота в команді на загальний результат. Учасники одночасно, відповідно до обраних ролями, виконують завдання. Так як мета роботи не змагальна, то в процесі роботи над веб-квестом відбувається взаємне навчання членів команди умінь роботи з комп'ютерними програмами та Інтернет.

3. Оформлення результатів. Команда спільно підводить підсумки виконання кожного завдання.

Завдання:

- 1) пошук інформації ;
- 2) розробка структури роботи ;

3) створення слайдів, схем, таблиць тощо ;

4) корекція готових матеріалів .

4. Заключний етап – оцінювання.

За результатами дослідження проблеми формулюються висновки та пропозиції, оцінюються розуміння завдання, достовірність використаної інформації, її ставлення до теми, критичний аналіз, логічність, структурованість інформації, визначеність позицій, підходи до вирішення проблеми, індивідуальність, професіоналізм подання.

В оцінці результатів беруть участь як викладачі, так і учні шляхом обговорення або інтерактивного голосування.

Реальне розміщення веб-квестів у мережі дозволяє значно підвищити мотивацію учнів на досягнення найкращих навчальних результатів.

Як розмістити веб – квест у мережі Інтернет? Учителю слід створити свій блог, розмістити матеріали веб – квесту (завдання для груп, адреси Інтернет – ресурсів, ілюстрації, таблиці , анкети, критерії оцінювання роботи учнів тощо). Учні матимуть можливість розмістити результати роботи в мережі, що підвищує відповідальність учнів до запропонованого завдання, мотивує до активної діяльності на уроці .

Від теорії до практики.

Тема. «Енциклопедія жіночої душі» за творчістю О.Кобилянської»

Мета: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом письменниці, розкрити тематичні рамки її творчості; розвивати критичне, творче мислення учнів, інтерес до творчості О. Кобилянської; виховувати естетичний смак учнів, розуміння виховного та пізнавального значення літературної спадщини.

Тип уроку: короткочасний веб-квест

Очікувані результати:

Учні знатимуть:

1. основні відомості життя письменниці;
2. тематичні рамки її творчості;
3. основні історичні події Буковини.
4. Учні вмітимуть:
5. висловлювати власне ставлення до прочитаного;
6. використовувати мережу Інтернет у пошуковій роботі;
7. аналізувати, узагальнювати й презентувати виявлену інформацію;
8. оцінювати власну та спільну навчальну діяльність.

Обладнання: підручник, портрет О. Кобилянської, не менше 4-х ПК, інтернет ресурси, мультимедійний проектор, екран або дошка, дидактичний матеріал.

Методи та прийоми: інтернет - технологія «Освітній веб-квест», інтерактивне навчання, робота в групах, експрес-диспут, рольова гра, технологія проблемного навчання, проблемне запитання, самостійна пошукова діяльність, звіт-презентації, технологія критичного мислення, складання сенквейну.

Проблемне завдання – скласти сенквейн про Ольгу Кобилянську

Дискусійне питання : Чи актуальна творчість Кобилянської в наш час?

Матеріали проекту: адреси веб-сторінок за темами, необхідні для виконання завдання; таблиці оцінювання та аналізу роботи на уроці.

Хід веб-квесту

I. Мотивація учнів

Літературознавці, письменники Ольгу Кобилянську називали гірською орлицею (за горде серце), пишною трояндою в саду української літератури (за яскраву метафоричність художнього бачення), дослідники літератури називають її твори енциклопедією жіночої душі (за поетичність, витонченість й глибину зображення характерів, особливо жіночих).

*І ти, найкраща жінко, героїчна, прекрасна Ольго!
Духа не вгаси, як не вгашала ти ніколи!
Стрічная тобі любов од нас!
Ти воскреси нам діяння народу:
одвічна ти ж наша сило,— славна-бо єси!*

П. Тичина

Твори О. Кобилянської ще за її життя було перекладено на європейські мови: німецьку, болгарську, чеську, російську, її ідеал — жінка освічена, інтелігентна, прогресивних поглядів, з високими духовними запитами, вільна у виборі роду занять, любляча й ніжна. Саме такою була й сама письменниця.

О. Кобилянська називала себе скромно і просто — «робітницею свого народу», бо понад 55 років свого життя віддала літературі.

II. Оголошення теми, мети, завдань квесту.

Мета: підготуватися до складання сенквейну за творчим портретом Ольги Кобилянської.

Завдання: проаналізувати, дослідити:

1. Чому так називали Ольгу Кобилянську, які її риси характеру, світогляд?
2. Як склалася її доля?
3. Якою була родина О. Кобилянської, як пройшли її дитячі роки?
4. Освіта О. Кобилянської, початок літературної діяльності.
5. З ким із письменників зв'язували О. Кобилянську дружні стосунки?
6. Коли і де вийшло перше зібрання творів письменниці (9-тоМ-ник)?
7. У які часи довелося жити письменниці? Чому останні роки життя письменниці були сповнені болем і тугою?
8. Які твори були екранізовані, які поставлені на сценах театрів?
9. Яке значення мала її творчість в літературі?

На всі ці запитання ми зможемо дати відповідь у кінці уроку.

III Організація роботи веб-квесту (учитель пояснює алгоритм роботи веб-квесту, розподіляє учнів на групи.)

IV. Проходження веб-квесту, індивідуальні та групові консультації учителя.

Етапи роботи над квестом:

1. Початковий — командний.
 - a. Учні знайомляться з основними поняттями, матеріалами проекту; самостійно розподіляють ролі в команді, допомагають один одному.
2. Рольовий.
 - a. Індивідуальна робота на результат команди. Команда робить висновки виконання завдань, учні обмінюються матеріалами.
3. Заключний етап.

Команда систематизує матеріал дослідження, за результатами робить певні висновки.

1. Презентації-звіти команд. Висновки.
 - a. V Експрес-диспут
 - b. Обговорення проблемних запитань: Чому? За що?
2. Літературознавці, письменники Ольгу Кобилянську називали гірською орлицею (за горде серце).
3. Називали пишною трояндою в саду української літератури (за яскраву метафоричність художнього бачення),
4. Дослідники літератури називають її твори енциклопедією жіночої душі (за поетичність, витонченість й глибину зображення характерів, особливо жіночих).
5. «Чи актуальна творчість Кобилянської в наш час?»

VI Підсумок. Оцінювання (Критерії оцінки робіт учнів http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30734/)

Складання сенквейну «Творчий портрет О.Кобилянської»

VII Домашнє завдання.

Підручник, опрацювати теоретичний матеріал на с. 169-178,
прочитати повість О. Кобилянської «Земля».

Література

1. Авраменко О.М., Пахаренко В.І. Українська література: підручн. для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів(рівень стандарту, академічний рівень). / О.М. Авраменко, В.І. Пахаренко . – Київ: Грамота, 2010. – 280 с. .
2. О.Ільченко Web – квест у навчанні й вихованні / О.Ільченко // Відкритий урок. 2013. – №10 С . – 57-58.
3. <http://www.inna-nikolai4uk.narod.ru>
4. <http://webquest.sdsu.edu/taskonomy.html>
5. <http://webquest.sdsu.edu/webquestrubric.html>
6. <http://school.xvatit.com/index>
7. <http://www.parta.com.ua>
8. http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30734/

Матеріали квесту

Порівняйте та оцініть роботу всіх груп, поставте оцінку від 1-3 в таблицю

Літературознавці (дитинство, освіта)	
Критики (творчий спадок)	
Літературознавці (діяльність, останні роки життя)	
Екскурсоводи (пам'ять про письменницю)	
Історики	

Що нового дізнався уроці?	
Чому навчився?	
Що було цікавим?	
Що було не зрозумілим?	
Мої пропозиції ...	
Я свою роботу оцінюю на...	

Ресурси для дослідження

Літературознавці (дитинство, освіта)	http://bukvoid.com.ua/info/writers/Kobilyanska_Olga.html
Критики (творчий спадок)	http://referaty.com.ua/ukr/details/4204/ http://lessons.com.ua/tema-lyudina-olga-kobilyanska-1863 http://xreferat.ru/49/1006-1-ol-ga-kobilyanska.html http://bukvoid.com.ua/info/writers/Kobilyanska_Olga.htm
Літературознавці (діяльність, останні роки життя)	http://knowledge.allbest.ru/literature http://lib.misto.kiev.ua/UKR/TVIR/KOBILYANSKA
Екскурсоводи (пам'ять про письменницю)	http://dramtheater.cv.ua/ http://images.yandex.ua
Історики	http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/olga-kobilyanska-vidoma-i-neznayom

Приступа Н.В.,
м. Чугуїв

РОЗРОБКА УРОКУ НА ТЕМУ «ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА. ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ПИСЬМЕННИЦІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧОСТІ»

Тема. Ольга Кобилянська. Життя і творчість письменниці. Загальна характеристика творчості

Мета: ознайомити учнів із життям та творчістю письменниці, причинами формування її світогляду; зацікавити учнів особистістю О.Кобилянської й спонукати до читання її творів; розвивати навички сприйняття інформації на слух, виділення головного, вміння будувати своє власне висловлювання; виховувати повагу до митців, любов до художньої літератури, прагнення до самовдосконалення.

Обладнання: портрет О.Ю. Кобилянської, презентація до уроку, виставка творів письменниці Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Епіграф уроку

*«Вам ніколи не спадало на думку, що в людських думках
настав застій, що вони потребують якогось сильного
зрушення, щоб змінитись, віджити, але не теперішнім плитким,
самолюбним життям, лиш якимось кращим, чистішим і
сильнішим!»*

Хід уроку

I. Організаційний момент

Вступне слово вчителя

Доброго дня, дорогі діти! Сьогодні розпочати наш урок я пропоную вам з маленької розминки. Уважно подивіться на дошку, на ній ви бачите смайлики, оберіть той, який на даний момент відображає ваш настрій.

Тим, хто обрав дуже веселий або дуже сумний, я пропоную налаштуватися на роботу.

II. Мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя

«Її натурі властиві ліризм і музичні настрої. Найреальніші картини вона постійно супроводжує ліричними відступами, які нагадують симфонії, де враження пейзажів і порухи душі зливаються в одну неподільну гармонію», так про Ольгу Кобилянську писала Леся Українка.

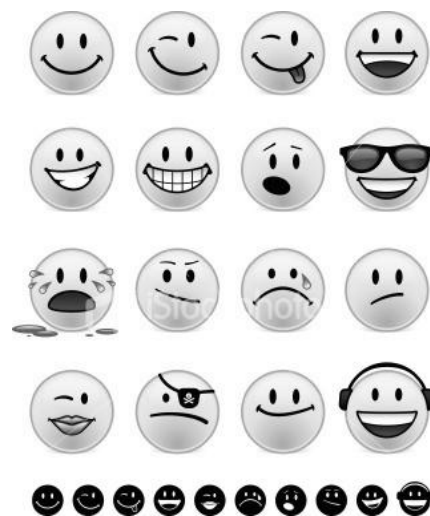
Карпатський край... На сьогоднішньому уроці ми попрямуємо в бік Буковини, де народилося багато талантів, горде жіноцтво, серед якого була жінка – борець Ольга Кобилянська. З особистістю письменниці, з її творами й світоглядом, літературними уподобаннями та стилем написання творів ми познайомимось на сьогоднішньому уроці.

- Повідомлення теми й мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Виступ підготовлених учнів

1. Розповідь про Буковину, як край де народилася письменниця



2. Інценівка уривку з повісті «Земля»

IV. Сприйняття й засвоєння учнями нового навчального матеріалу

Розповідь учителя з елементами бесіди. Показ презентації «Життя та творчість Ольги Кобилянської»

Ольга Кобилянська — це письменниця глибоких душевних переживань, напруженої думки, ліричних настроїв. Вона виступила як прозаїк-новатор. За спостереженням Д. Павличка, читач і сьогодні приходить до її творів "по естетичну насолоду і по знання жіночого характеру, адже ж вона створила цілу енциклопедію жіночої душі".

Дитинство та юність письменниці провела в досить обмеженому спілкуванні з українським світом. Про власну національну приналежність дівчина мала уявлення тільки від батька, бо зростала "в малому німецько-волоському містечку в глибоких горах" з назвою Кімполунг, поблизу якого (в Гура-Гуморі) вона й народилася 27 листопада 1863 р. у родині урядовця із середнім достатком Юліана Кобилянського. Брак людського спілкування компенсувала їй багата буковинська природа. Під час частих прогулянок Ольги саме природа стала щирим повірником таємниць дівочого серця, гарним сповідником сміливих думок, поривів, якими була сповнена молода душа, мовби другою рідною домівкою, де вона вже не мусила критися від когось, соромитися самої себе. Навпаки, саме природа зміцнювала, впевнювала її, допомагала віднаходити втрачену душевну рівновагу. Зростаючи мрійницею та фантазеркою, Ольга ще змалку відчувала потребу ділитися з ровесниками "чудернацькими" сюжетами.

Дитинство минуло, а це бажання все ще шукало виходу. Ольга Кобилянська любила життя, любила його неповторну красу в багатстві її прояву. Любила все, що було створено до неї, і відчувала, що в ній зароджується нове почуття любові - любові творення. Всім, що було нафантазовано, хотілося поділитися. Так на папері з'являються одна за одною поезії й окремі новели, про які ніхто, крім автора, нічого не знав.

Її шлях до української мови, літератури, культури був довгим і складним, але наполегливим. Може, ніхто з інших письменників Галичини й Буковини не переборював стільки труднощів, щоб стати в літературі виразником прагнень і сподівань українського народу, взяти на озброєння його мову, як Ольга Кобилянська.

Виростаючи в інонаціональному середовищі, дівчина увібрала в свою душу любов і повагу до інших народів і культур, але в той же час вона все свідоме життя виступала як вірна дочка свого народу, виразниця його волелюбних духовних прагнень, органічно поєднуючи в творчості національні й інтернаціональні мотиви, виступаючи поборницею культурного єднання народів, утверджуючи художнім словом демократичні ідеї рівності і братерства людей доброї волі.

З верховіть Карпатських гір, з румунсько-українського пограниччя злинула буковинська орлиця, яка своїм проникливим зором охопила весь простір рідної землі, стала всеукраїнською письменницею. Творчість її — невідривна частка духовних цінностей нашого народу, а в кращих, найвищих своїх досягненнях — вагомий внесок у світову культуру.

У 18-19 років, будучи ще в Кімполунзі, а потім у Чернівцях, письменниця захоплювалася ідеєю жіночої емансипації. Разом з М. Маяковською вона організовує в Чернівцях "Товариство руських жінок на Буковині". Влітку 1892 р. пише працю "Рівноправність жінок", того ж року виступає в журналі "Народ" із нарисом "Жіноча вистава в Чикаго", 1893 р. бере участь у виданні альманаху "Наша доля", вміщуючи в ньому оглядову статтю про жіночий рух у країнах Європи, а 1894 р. робить прилюдну доповідь "Дещо про ідею жіночого руху", опубліковану згодом у газетах і випущену окремим виданням. Того самого року Кобилянська відкриває бібліотеку, навчає дітей грамоті.

На жаль, радісна пора "кімполунзького раю", де Ольга вперше почала писати, мусила завершитися. 1889 р. її батько виходить на пенсію й оселяється з родиною в с. Димці Серетського повіту. Для О. Кобилянської розлука з улюбленим краєм була важкою та болісною, оскільки там, за її словами, вона залишала "велику частку своєї душі і своїх почуттів, багато образів, уяви і своєї сили". Проте, на новому місці родина письменниці довго не затрималася: через хворобливість матері та через молодших братів Ольги, які закінчували

навчання, 1891 р. родина переїжджає до Чернівців – міста, в якому О. Кобилянська житиме до самої смерті.

- Бесіда

- На вашу думку, яка роль батьків у розвитку здібностей, талантів, досягнень дітьми значного успіху?

- Чи мала рацію мати Ольги, коли підкорялась уподобанням батька?

Родина переїжджає з місця на місце, в зв'язку з тим, що батько був службовцем, культурне життя маленьких містечок було відсутнє. Потяг до творчості прокинувся рано, в молоді роки. Він пов'язаний з потягом до освіти та знань. Освіту та самоосвіту письменниця здобула при допомозі старших братів, які навчалися в гімназіях, а згодом і в університетах. З 12 років писала свої перші вірші, які присвятила матері. Спочатку це були німецькомовні твори, бо іншої літератури дівчина ще не знала. Подруга Ольга Устиянович пише: «Вона за той час виросла, як тополя. Чорне, добре плекане, блискуче волосся окружало її біле личко, рожеві уста всміхались... радісно, а великі чорні очі чогось тужно та сумно гляділи. Грала вона на фортепіано... і співала...милословним сопрано».

- Про що може свідчити такий портрет майбутньої письменниці?

Значний вплив на формування Кобилянської як людини і митця мала

Софія Окуневська - широко освічена, як на свій час, жінка, яка першою в Австро-Угорщині здобула в Цюриху вищу медичну освіту. Саме через Окуневську та Франка йшло наближення письменниці до української літератури. Формування основ світогляду письменниці припадає на 70-80 рр. Воно проходило в складних умовах тогочасної дійсності, коли домінуючими в суспільному житті Буковини (як і Галичини та Закарпаття) були ідеї вірнопідданого служіння цісарському тронові Австро-Угорської монархії. Ольга Кобилянська опановувала кращими творами української, російської та зарубіжної літератур. На цьому шляху визначальну роль відіграла творчість Т. Шевченка, що розвинула в ній національну свідомість, загострила зір на соціальне становище народу, а також твори Марка Вовчка, які розкрили перед нею кріпацьку дійсність на Наддніпрянщині, підневільне становище жінки, та І. Франка - провісника грядущої бурі, співця вічного революціонера, що "тіло рве до бою", каменярів людського поступу. Душа була сповнена любові і страждання життя, юна дівчина шукала щастя- долі, прагнула реалізувати свої багаті духовні сили як жінка так і письменниця. Більшою чи меншою мірою її ранні твори ("Гортенза", 1879; "Доля чи воля", 1883; "Картина з життя Буковини", 1885; "Видиво", 1885; "Людина з народу", 1886; "Вона вийшла заміж", 1886; в 1888-1895 Кобилянська пише розповідь "Царівна" та ін.), написані німецькою мовою, є сповіддю авторки, криком і болем її душі. Ця внутрішня передісторія раннього творчого самовиявлення О. Кобилянської завершилася написанням повісті "Вона вийшла заміж", що після переробок, мовно-стилістичних виправлень українського тексту народилася вдруге під назвою "Людина" (1886-1891). З появою цього твору почалося літочислення О.Кобилянської як української письменниці. Українськомовна творчість у художній практиці О.Кобилянської займає дедалі більше місця, вводить авторку "Людини" в контекст літератури Т. Шевченка й І. Франка.

Розширення ідейно-тематичного діапазону прози О. Кобилянської пов'язане з подальшим розвитком таланту, поглибленням реалістичного начала в творчості письменниці. В другій половині 90-х років вона, з одного боку, шукає нового підходу до зображення теми інтелігенції, з іншого – дедалі глибше проникає в соціальні, морально-етичні проблеми села, досягаючи в цій суспільній сфері найвищого художнього апогею в повісті "Земля" (1901) – найвищому досягненні О.Кобилянської на цьому шляху. Письменницю ваблять образи мужніх, високих духом жінок, романтичні, артистичні натури.

Так у творчості О. Кобилянської дедалі виразніше починають звучати соціальні мотиви, поглиблюючи той реалістичний напрям в українській літературі на зламі двох століть, що його репрезентували І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, В. Стефаник, Л. Мартович, Марко Черемшина.

В 1891 р. Кобилянська переїздить в Чернівці і живе тут постійно. Тут знайомиться з письменником О. Маковеем, під впливом якого вона пише. Він читає її розповіді в газеті "Буковина", що вона друкує і публікує з І. Франком, М. Равликом, М. Грушевським і підтримує дружні відносини.

О. Кобилянська складає свої чудові розповіді. У тих тяжких умовах, в яких опинилась О. Кобилянська в 20-30-х рр., велику підтримку подала їй громадськість Радянської України, до якої вона з надією звертала свій погляд. Протягом 1925-1932 рр. у видавництвах Харкова і Києва вийшло чимало видань творів письменниці, з яких одне - дев'ятитомне. Яскравим виявом піклування про О. Кобилянську було призначення їй Радянським урядом у 1927 р. персональної пенсії.

Померла О. Кобилянська 21 березня 1942 р. в Чернівцях у тяжкий час поневолення Північної Буковини румунсько-фашистськими загарбниками, які переслідували письменницю, готували над нею судову розправу.

- Чим саме особливим вам здалась біографія письменниці?
- Чи є щось схоже в автобіографії О. Кобилянської з біографіями інших митців?
- Як ви розумієте вислів Ольги Кобилянської: «Де є народ, там і культура, й сила буде?»
- Які фактори сформували Кобилянську, як творчу інтелектуальну індивідуальність?
- У роки першої світової війни Кобилянська писала: «Ми не мертві. Ми будемо». Яку думку висловила письменниця цією фразою?
- Чому письменниця розпочала свою творчість з теми емансипації жінки? Як ви розумієте сутність цієї проблеми? Чому перші твори Кобилянської одержали назви «Людина», «Царівна»?
- Як розкривається в творчості письменниці тема людини, природи, мистецтва?
- Чому Кобилянська звернулася до теми влади землі над селянством?
- У чому виявилось новаторство прозаїка Кобилянської в інтерпретації пісенного мотиву, покладеного в основу повісті «В неділю рано зілля копала?» назвіть письменників, що зверталися до опрацювання мотиву пісні «Маруся Чурай».
- Визначте місце О. Кобилянської в історії української літератури ХХ ст., порівняйте її творчість з творчістю Лесі Українки, Марка Вовчка.

V. Узагальнення й систематизація отриманих знань

- «Рекламна пауза»

Учні отримують завдання зробити рекламу твору, яких буде вивчатися на наступному уроці.

- Робота з епіграфом

Як ви гадаєте, чи доречні ці слова для нашого уроку?

VI. Домашнє завдання

Знати біографію О. Кобилянської, прочитати повість «Земля»

VII. Підсумок уроку

Учням пропонується оцінити свою роботу на уроці

КАРТКА САМООЦІНЮВАННЯ

Клас ____ Прізвище, ім'я _____

Тема уроку _____ Дата _____

Оцініть свою роботу на уроці за кожним із визначених напрямків від нуля до двох балів

КРИТЕРІЇ	САМООЦІНКА	ОЦІНКА ВЧИТЕЛЯ
1. Ви брали активну участь у роботі на уроці.		
2. Ви відповідали переконливо та логічно.		
3. Ви вдало узагальнювали думки інших.		
4. Ви правильно добирали цитати, аргументували їх.		
5. Ви правильно визначали головні проблеми твору.		
6. Ви чітко проводили аналогію між твором та сучасністю.		

Слово вчителя

Впродовж уроку ми всі здобули знання, вміння, а тепер побудуємо піраміду позитивних почуттів. (Кожен з учнів по черзі за бажанням, поклавши свої руки на руки присутніх, повідомляє, чим він збагатився на уроці.)

А також повернемося до наших смайликів. Чи змінився ваш настрій наприкінці уроку?

Література

1. Кобилянська О. Слова зворушеного серця: Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади: переклад з німецької / Ольга Юліанівна Кобилянська; Упоряд., вступна стаття та примітки Федір Петрович Погребенник; Примітки Ельпідифор Матвійович Панчук; Переклад Євген Попович. – Київ: Дніпро, 1982. – 359 с.
2. Лещенко М.П. Ольга Кобилянська: Літературний портрет. – К., Дніпро, 1973. – 171 с.
3. Луцький О. Ольга Кобилянська // О.Луцький і сучасники. Листи до Ольги Кобилянської й Івана Франка та інші забуті сторінки. – Нью-Йорк, 1994.
4. Панчук Ельпідифор. Гірська орлиця: Спогади про О.Кобилянську / Ельпідифор Матвійович Панчук. – Ужгород: Карпати, 1976. – 124 с. – на укр.мові
5. Хоткевич Г. «Земля»: Повість Ольги Кобилянської (Критична оцінка) // Ольга Кобилянська в критиці та спогадах / Вст. стаття Погребенника Ф. – К., 1963.

Ященко М.О.,

с. Чапаєва Кегичівського району

Урок 1

Тема. «Царівна української літератури» (Життя і творчість О.Ю. Кобилянської)

Мета: ознайомити учнів із життям письменниці, з'ясувати особливості її філософії та особливості індивідуального стилю, збагнути світоглядну еволюцію, розглянути жанрову специфіку творів; розвивати самостійну діяльність учнів з метою активізації бажання кожного повніше пізнавати особистість і творчість митця; виховувати загальнолюдські ідеали, почуття поваги до світогляду О. Ю. Кобилянської.

Тип уроку: урок інформації.

Обладнання: портрети О. Кобилянської, Н. Кобринської, С. Морачевської, Лесі Українки, збірки творів

Пишна троянда в саду української літератури

М. Старицький

Хід уроку

I Мотивація навчальної діяльності учнів

Я хочу дізнатися про...

II Активізація пізнавальної діяльності учнів

Виразне читання поезії О. Стефановича

Стезя терниста і нерівна,

Її тернам не видно меж...

Та, духу світлого царівна,

Неутомимо ти ідеш.

Сльоза від болю не заблима,

Лише затиснуться уста...

Нечутним кроком за плечима,

Неодлучима самота.

Чи на вершинах, чи в долинах,

Де б не лягла стезя твоя,

В душі – краса і Україна,

Як двоєдина зоря.

Дати відповідь на запитання:

- Як розумієте вислів: «Нечутним кроком за плечима, неодлучима самота».

Це реальний факт чи домисел автора?

III Оголошення теми і мети уроку

1. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

(Клас було поділено на творчі групи, які заздалегідь готували цікаві повідомлення.



I група

«Гірська орлиця»

У своїй родині Ольга була четвертою дитиною. Її мати, в серці якої поєдналися німецька й польська кров, з любові до свого чоловіка, Юліана Кобилянського, вивчила українську мову, прийняла греко-католицьку віру і виховувала своїх дітей у пошані і любові до рідного українського коріння.

Батько був освіченою, розумною людиною.

З п'яти років Ольга навчалася у приватній школі, після переїзду родини до Кімполунга – відвідувала початкову школу, навчання в якій проводилося виключно німецькою мовою. Через деякий час перейшла до дівочої нормальної школи, в якій навчалася лише до п'ятого курсу, бо для подальшого навчання в родині не вистачало грошей. Окрім того, пануючою була думка про те, що добру освіту мають отримати сини, а для дочки важливим було навчитися грати на гітарі та фортепіано, знати Святе письмо, вміти читати, говорити французькою мовою.

Але всупереч усьому Кобилянська оволоділа філософськими й економічними знаннями.

Вона захоплювалася Шекспіром, Ібсеном, Шіллером, Гейне, Толстим, Тургенєвим тощо; добре знала філософію Ф. Ніцше. Проте друзів у Ольги не було, вона відчувала себе самотньою, і лише незвичайна природа рідної землі збагачувала її сили.

Із «Щоденника» О. Кобилянської

Я ніколи не була нижча за оточення, але завжди була самотня, ніхто мене не розумів, ніхто не любив, бо я для них була надто розумна і надто поважна, а коли закохувалась у когось, він виявлявся боягузом, а мені таких не треба...

Я уявляю себе дитиною, що стоїть самотня на березі річки. Перед нею ненастанно пропливають люди, по двоє і по одному. Декотрі всміхаються дитині й поспішають далі, декотрі зупиняються, озиваються до неї, балакають і теж відпливають, а декотрі обдаровують її словами й гостинцями, щоб потім навіть не озирнутися на неї. Сердешна дитина стоїть, а

люди, радіючи, все пропливають повз неї. Вона стоїть самотня, незмінна, сповнена любові, щоб колись нарешті скам'яніти. Оце моя доля.

Вчитель. На основі щоденникових записів зробіть висновки про характер О. Кобилянської.

Висновок. Н. Поліщук досить ґрунтовно охарактеризувала сутність життя Кобилянської, збагнути яке допомагають нам її літературні герої: «Письменниця ступила на літературну ниву в нову добу – епоху модернізму, і це наклало відбиток на її творчий доробок. Життя повелося з Ольгою вкрай жорстоко, а вона любила його, обожнювала у найдрібніших проявах – сонячному промінні, подиху вітерця, шумкому леготі дерев, тиші правічних гір. А життя байдужно обминуло її, прирікши на невимовні біль та розлуку».

II група

«Емансипантка»

З іменем О. Кобилянської в українську літературу прийшла нова тема – доля освіченої жінки, яка не може і не хоче миритися з облудною міщанською мораллю, прагне до вільного життя, участі в громадській праці.

Жіноча доля цікавила Ольгу ще з дитинства, а у 18 – 19 років вона захоплюється ідеєю жіночої емансипації: організовує разом із М. Машковською «Товариство руських жінок на Буковині», пише статтю «Рівноправність жінок», виступає у журналі «Народ» із нарисом «Жіноча вистава в Чикаго», бере участь у виданні альманаху «Наша доля», робить прилюдну доповідь «Дещо про ідею жіночого руху».

1894 року в Чернівцях, на зборах «Товариства руських жінок на Буковині» письменниця виступила з доповіддю «Дещо про ідею жіночого руху». Розповідаючи про важке, безперспективне й безрадісне життя жінки на Буковині, вона «закликала жінку боротися за свою людську гідність, здобувати освіту, бути здатною стояти на власних ногах у житті, щоб стати гординою наших батьків, братів, мужів і стати підпорою нашому народові, підвалиною нашої нації, і щоб вона могла славиться своїм жіноцтвом як своїм найкращим цвітом».

Але захоплення жіночим рухом не було у Кобилянської довготривалим. Вона побачила обмежений характер цього руху й відійшла від нього. Щоправда ідея емансипації жінки продовжувала хвилювати. Більше того, у статті «Балаканка про руську жінку», говорячи про тогочасну українську літературу,

О. Кобилянська закликала, митців створити образи передових жінок: «Ми маємо у своїй літературі Марусь, Катрусь, Таннусь, і як добре йде – і Оксанок. Але чи не сягнути б іще й по інші типи? Чи не придались би нам у розвою нашої суспільності жінки світової освіти або жінки героїських характерів?»

Словникова робота.

Фемінізм – це жіночий рух другої половини 19 століття за рівність у правах з чоловіком.

Емансипація – звільнення від залежності, гніту, скасування якихось обмежень.

Однодумцем О. Кобилянської в осмисленні проблеми жіночої долі була Н. Кобринська (1855 – 1920) – українська письменниця і громадський діяч. У творах реалістичного напрямку вона порушувала проблему суспільно-психологічного аналізу нових типів характерів у літературі.

Активізації творчої діяльності Кобилянської сприяла і Софія Окуневська-Морачевська – перша жінка-лікар в Австро-Угорщині,

українська громадська діячка, доктор медицини Цюрихського університету. Від неї пішло світло до Ольги Юліанівни, за яким вона «так тужила, невиразно мріяла...»

Вчитель. Як розумієте слова О. Кобилянської: «Я не хочу виходити заміж, щоб мати спокій, а водночас,



хотіла б вийти заміж, щоб бути щасливою».

Висновок. Слушно пригадати слова Лесі Українки: « Коли хто нещасний, то мусить бути гордим, інакше не витримає з честю... Хтось має іскру в серці, хтось має огонь в душі, се, може, не дає щастя, але дає щось більше і вище від щастя, щось таке, чому назви немає в людській мові».

III група

«Робітниця свого народу»

О. Кобилянська збагатила українську літературу гуманістичною проблематикою, галереєю героїв, які проходять шлях від ідеї внутрішнього вдосконалення людини до активної дії, а деякі персонажі зі зброєю в руках виборюють незалежність України, в процесі якої духовно воскресають. Творчість Кобилянської розгорталася в річищі модернізму, органічно поєднавши поетику неоромантизму, символізму й експресіонізму. В її доробку є новели «Жебрачка», «Природа», «Аристократка»; поезії в прозі «Битва», «Рожі», «Через море»; оповідання «Вовчиха», «Любов до рідної землі»; повісті «Земля», «Людина», «Царівна», «У неділю рано зілля копала»; роман «Апостол черні»; статті.

У 1899 році вийшла друком перша збірка новел «Покора», що принесла Кобилянській визнання і славу. На талановиту письменницю з Буковини звернула увагу Леся Українка, відзначивши, що Кобилянська її цікавить як талант і людина. Щира дружба, ідея служіння рідному народові, творчості як запоруки індивідуальної свободи зближують Ольгу з Лесею. Спочатку вони листувалися, а 1901 року – зустрілися. Це були споріднені шляхетні душі, які своє життя присвятили утвердженню краси, гуманізму, мріючи про відродження соборної України. Вони були подругами, підтримуючи одна одну в життєвих негараздах і радіючи успіхам одна одній. Ольга гостювала в родині Косачів, а Леся – в Чернівцях у Кобилянської. Цікавими й пізнавальними є їхні листи – своєрідні сповіді, монологи, роздуми над смыслом життя, характеристики літературних новинок.

О. Кобилянська палко любила народ і глибоко вірила в його творчі сили і здібності. В автобіографії вона підкреслює, що служіння народові є основною метою її життя і творчості. Письменниця з гордістю говорила: «Одна праця, одне перо...зробили мене тим, чим я є – робітницею свого народу».

Вчитель. Назвати ознаки українського модернізму та його стильові напрями.

Головною ознакою неоромантизму є підвищений інтерес до сильної особистості. Чи вважаєте О. Кобилянську сильною особистістю?

Висновок. Мабуть, доречно пригадати слова П. Тичини:

*І ти, найкраща жінко, героїчна,
Прекрасна Ольго! Духа не вгаси,
Як не вгашала ти ніколи! Стрічна
Тобі любов від нас! Ти воскреси
Нам діяння народу: одвічна
Ти ж наша сило, – слава-бо єси!*

IV група «Пишна троянда в саду української літератури»

Так образно визначив М. Старицький місце О. Кобилянської в історії нашого письменства. Ця характеристика якнайточніше вказує на особливості індивідуального стилю видатної письменниці – неповторну шляхетну жіночність у змалюванні найрізноманітніших, навіть звичайних, буденних, а то й трагічних сторін дійсності; яскраву метафоричність художнього бачення життя, а отже, й художнього письма; високий пієтет у ставленні до людини, підкресленні її внутрішньої краси; широкий політ думки. У цьому зв'язку критика справедливо писала про «талант, свідомий своєї мети», тобто талант, повністю підпорядкований високим завданням возвеличити рідний народ, піднести культуру його слова, а отже, й піднести українську літературу до рівня європейських літератур.

І. Франко не випадково поставив Кобилянську на чолі «нової белетристики» в українській прозі. Справді, саме в її творах вперше дії і вчинки людини пояснювалися внутрішніми

психічними імпульсами. Глибока таємниця людської душі під пером письменниці відкрилася читачеві. І тоді буденний плін життя отеплювався щирим почуттям, що надавало її новелам та повістям емоційної схвильованості. Завдяки такому підходу до показу людини твори Кобилянської, побудовані на українському національному матеріалі, стали підносити й загальнолюдські цінності. А це ті якості мистецьких витворів, які переживають свого автора, які надовго, а часом і навечно входять у світову скарбницю художнього слова.

Вчитель. Яку цінність несуть у собі твори О. Кобилянської?

Висновок. Отже, творчість Ольги Кобилянської піднесла українське мистецтво слова до світових обріїв. Її естетичні шукання розвивалися в унісон з художніми новаціями Стефана Цвейга, Романа Роллана та інших письменників Європи. Як і вони, Кобилянська пропагувала вічні духовні цінності, любов до людини, представила світові неповторні образи, наділені національним колоритом і гуманістичним пафосом.

V Рефлексія

На уроці я...

- дізнався...
- зрозумів...
- переосмислив...

VI Оцінювання

VII Підсумок уроку

- Якими фактами можна підтвердити тужливий стан О. Кобилянської?
- Чому письменницю називають «царівною української літератури»?
- Обґрунтуйте думку, що наскрізним мотивом усієї творчості О. Кобилянської є «гармонійна людина».

VIII Домашнє завдання

Прочитати новелу «Битва».

(4 – 6). Закінчити речення

Естетична концепція людини і світу О. Кобилянської формувалася...

Природа наділила Ольгу Юліанівну...

Деякі з новел нагадують поезії...

(7 – 9). Підібрати опорну лексику до теми «Гармонійне єднання людини і природи»

(10 – 12). Написати твір-роздум

«Гармонійне єднання людини і природи»

Урок 2

Тема. Гармонійне єднання людини і природи (За новелою «Битва» О. Кобилянської)

Мета: ознайомити учнів із змістом новели, привабливими описами буковинських пейзажів та проблемою захисту природи; розвивати вміння самостійного аналізу; формувати особистісну оцінку подій, явищ, обставин; вміння бачити навколо себе світле і темне, радісне і трагічне; виховувати любов і повагу до навколишнього середовища

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручник, текст новели «Битва», фото буковинських краєвидів

Люби природу не для себе, люби для неї

М. Рильський

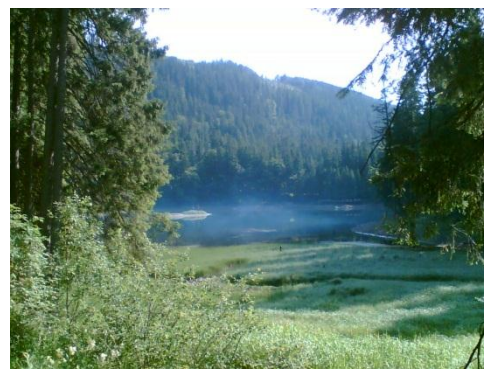
Хід уроку

I Актуалізація опорних знань учнів

Перевірка домашнього завдання

II Мотивація навчальної діяльності учнів

Я думаю, що урок буде цікавим, тому що...



III Оголошення теми і мети уроку

IV Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

Вчитель. У розробку проблеми людини і природи великий внесок зробила О. Кобилянська, яка поряд із В. Стефаником, М. Коцюбинським, Лесею Українкою, Г. Хоткевичем та іншими митцями відчутно вплинула на становлення модерної української літератури. О. Білецький, аналізуючи твори письменниці, зокрема її новелістику, виділив три характерні особливості творчості О. Кобилянської:

- ліризм, глибоку внутрішню настроєність, тугу за чимось високим, ідеальним, устремлінням до внутрішньої свободи, якої людині так бракує в реальній дійсності;
- психологізм, глибокий і зворушливий; виняткова, витончена особистість, душа якої висвічується найрізноманітнішими переливами настроїв, що підносять душу і роблять її живою і реальною; доторканість до найделікатніших проявів душі людської;
- почуття природи, що творить найголовнішу естетичну функцію в артистичному пафосі письменниці, що символізує людську природу вужче та глибше.

Новели О. Кобилянської ще раз підтверджують думку про її духовну обдарованість від народження, глибоке відчуття багатства й краси рідного краю, її вплив на людину.

(Звучить пісня «Мій рідний край»)

- З'ясування учнівських вражень від прочитаного («Незакінчене речення»):

- Новела «Битва» зацікавила мене, бо...

- Учитель зачитує слова Л. Костенко:

В основу дірку подивився янгол:

- Господи, скажи їм, щоб вони схаменулись!

- Чи доречні слова поетеси на сьогоднішньому уроці?

Бесіда за змістом твору:

1. Сформулювати ідею новели
2. Визначити жанр новели та її особливості
3. До якого жанру відносила новелу Леся Українка?
4. Як назвала новелу «Битва» чеська письменниця П. Мудрій?
5. Із скількох фрагментів складається твір?
6. Охарактеризувати головного героя
7. Що таке пантеїзм?
8. Які художні засоби використовує письменниця?
9. З ким порівнюється промислова фірма? Чому?
10. З чим О. Кобилянська порівнює гірський ліс? Чому?
11. Які символи зустрічаються у новелі?
12. Які ідеї твору «Битва» актуальні сьогодні?

- Закріплення матеріалу

- Заповнити таблицю

Художні засоби	Приклади з твору

- Зіставлення двох світів

Гармонійно-досконалого

Дисгармонійно-примітивного

- Написати твір-мініатюру «Я чую...»

V Оцінювання

VI Рефлексія

- «Незакінчене речення»

Ми хочемо...

Вчитель. Чи погоджуєтесь з висловом В. Белінського: «Природа – вічний зразок мистецтва, а найвизначніший та найбагородніший предмет у природі – людина»



VII Домашнє завдання

Прочитати новелу «Valse melanholi»

(4 – 6). Виписати цитатні характеристики героїнь

(7 – 9). Підібрати вислови-характеристики героїнь, озвучити їх

(10 – 12). Написати твір « Нестримний пошук людиною гармонії та краси»